

**Владимир
Санин**
72 ГРАДУСА
ПОД НУЛАТА
повест

ВЛАДИМИР САНИН
72 ГРАДУСА ПОД НУЛАТА

Превод: Иванка Васева

chitanka.info

*На железните хора, участвували в похода в
Антарктида*

ВСТЪПЛЕНИЕ

Колоната се движеше по Антарктида.

Шест впрегнати в шейни влекача начело с „Харковчанка“ бавно напредваха по коловоза, трамбован от предшествениците. Настъпващата нощ обгръщаше Антарктида със здрач. Снегът, до преди няколко часа ослепително бял, вече стана тъмносив. Тъмносиви бяха и влекачите, и пътят, и небето, и милионите квадратни километра чезнещ в нощта материк. Само искрите, които изхвърчаваха от ауспуха на влекачите, и звездите, чиято мъждива светлина проникваше сегизтогиз през надвисналите над ледения купол облаци, осветяваха бледооранжевите хълбоци на „Харковчанка“ и фантастично боядисаните стени на фургоните.

Беше най-обикновена колона влекачи с шейни. Такива колони браздят всяка година Антарктида, карат товари от Мирни във Восток и се връщат обратно. Хиляда и петстотин километра само в едната посока: четиридесет дни път натам, трийсет — насам. Това е всичко. Тежък, но отдавна утъпкан път, познат до последния метър.

Но никога досега колоната не се беше връщала от Восток през полярната есен.

Всяко нещо се върши веднъж за първи път. Все някому е отредено да бъде пръв. Така е било от памтивека; някой трябва да започне, да опита, да открие. И ето че десет души тръгнаха първи по Антарктида с „Харковчанка“ и пет влекача през полярната есен.

Един влекач трепна с цялото си тяло и спря, след него втори, после всички останали. Водачите им се насочиха към заглъхналата кола.

Те се движеха тежко и бавно, странно приведени. Но нищо необяснимо нямаше в походката им: по ледения купол не бива да се крачи бързо — в сухия като в африканска пустиня въздух има кислород, колкото на връх Елбрус. Що се отнася до стойката им, не можеше иначе: макар лицата им да бяха защитени до такава степен от

плетените шапки ескимоски, че се виждаха само тесните пролуки на очите, вятърът пареше кожата като огън.

Мъжете спряха до влекача и заговориха тихо. Бавно прегледаха заглъхналия дизел, разбраха, че се е спукал дюритът — гумената тръбичка на маслопровода. Донесоха нов дюрит, смениха пукнатия. После се посъвещаваха и пристъпиха към необичайна операция. Отвинтиха капака на цистерната и започнаха да вадят гъста маса, подобна на пренаситена с нишесте каша. Като напълниха половин варел, накладоха огън от дървени капаци и закрепиха варела над него. След известно време масата започна да се топи и замириса на гориво; тогава потопиха в нея края на един маркуч, а другия му край пъхнаха в резервоара за гориво на влекача.

Двигателят още не беше съвсем изстинал и заработи бързо, само за един час. После се разотидоха по влекачите и отново потеглиха. Отпред „Харковчанка“, а след нея останалите коли.

От най-близкото обитавано място — станция Восток — ги деляха 450 километра снежна пустиня. От Мирни, където отиваше колоната — хиляда.

Десет души сами в света, откъснати, като на Луната. Никой не би могъл да им помогне; дотук хора няма да стигнат, самолети няма да долетят.

Живачният стълб на термометъра беше замръзнал на 72 градуса под нулата.

СИНИЦИН

Призори Синицин сънува, че кара трактора по крайбрежния лед. „Дай наляво! — чу той. — Пукнатина в леда!“ Синицин започна да дърпа трескаво лостовете, но тракторът, винаги покорен в ръцете му, изрева яростно и с пълна скорост се бухна в оловната вода. „Скачай, скачай!“ — отчаяно викна някой. Но късно: тракторът се сгромоляса с грохот.

Синицин се събуди от сподавения си стон. Морето беше бурно. В каютата беше задушно. Той избърса потта от челото си, стана и се приближи до прозореца. Около пет бала — не повече. В далечината отдясно се извисяваше исполински айсберг, дълъг навярно километър, отляво се простираше ледена равнина. Скучно... Синицин погледна към горното легло, на което тихо хъркаше Женя Малков, завистливо въздъхна и отново си легна.

Не така си представяше той първите дни от завръщането.

Впрочем, помисли си Синицин, мечтите са винаги по-хубави от действителността. Три пъти беше зимувал в Мирни и всеки път връщането в къщи му се бе струвало най-висше човешко щастие. И само на него ли? На всички. Но трябваше да пътуват с „Об“, който след Мирни обикаляше другите станции, за да оставя провизии, да сменя зимуващите и да прибира сезонните работници, и така пътят към дома се удължаваше с два и половина месеца. Щеш не щеш, ще полудееш. Наистина сега Синицин се връщаше с „Визе“, но и това означаваше четиридесет дни и четиридесет ноци, и то не беше цвете...

Синицин затвори очи и се помъчи да заспи. Само два дни бяха изменинали, откакто завърши най-тежкото в живота му зимуване. И навярно най-несполучливото.

Току, преди да завърши зимуването, природата си направи лоша шега с леда. Трийсеткилометровият крайбрежен лед дишаше, в него се образуваха пукнатини, в които чернееше вода. А трябваше да откарат на брега хиляда тона товар. Ако Синицин беше аеролог или геофизик,

щеше да си спи спокойно, докато го събудят за дежурство. Но началникът на транспортния отряд отговаря при разтоварването за всичко: за работата върху леда, за хората, за времето. И той трябваше да отговаря — здравата го кастреха. Защо не е уточнил предварително трасето? Защо тракторите спират? Защо, защо?... Затова на! Сякаш не той беше прекарвал дни и нощи на крайбрежния лед още преди идването на „Об“ и „Визе“. Сякаш не неговият трактор бе хлътнал в пукнатина и не той, Синицин, а някой друг по чудо беше останал жив! Опитай се да уточниш трасето, щом дори хидролози не могат да разберат как така през декември, когато крайбрежният лед трябваше да бъде като бетон, изведнъж, ни в клин, ни в ръкав, се раздвижи! А дето моторите загасват — беше предупреждавал: тракторите са износени, време е да се обнови машинният парк.

„Браво, Синицин! — похвали го тогава Макаров, докато разбъркваше с лъжичка чая си. — Бива те да приказваш, оправда се изключително умело. Само че защо си дошъл в Антарктида? Щеше да станеш велик адвокат. Плевако^[1]!“

И с благословията на началника на експедицията този прякор си му остана.

Какво ти спане! Кажы-речи цял месец търси трасето заедно със своя колега от другата смяна Гаврилов, а в това време „Об“ чакаше и капитан Томпсон, невъзмутимият естонец, студено му напомняше, че всеки ден престой струва на държавата пет хиляди и че нарушеният график застрашава не само снабдяването на Мирни, но и на останалите станции. Най-сетне намериха трасето. Страшно трасе!... Осем покрити с нестабилни мостове многометрови пукнатини, десетки локви от разтопен лед, в които тракторите затъваха до половина. И виелица, мъгли... Рошчин не можа да се опази, не успя да скочи на леда. Вярно, че за тази трагедия никой не обвиняваше нито Синицин, нито Гаврилов: всички видяха, че Коля самоволно беше взел напъряко и се бе отклонил от трасето.

Вчера сутринта, като се бръснеш, Синицин видя един сив кичур в косите си, спомен от това трасе...

През последните седмици той почти не спеше. Унасяше се за по два-три часа, после ставаше, пиеше много силно кафе — и отново на леда. Че какво, направил беше всичко възможно и дори повече. И затова има право да спи, колкото си ще. „Колкото повече спиш, толкова

повече се приближаваш до дома“ — спомни си думите на своя съсед. С Женка му провървя. Лекарят хирург беше веселяк и любимец на всички от Мирни, с него е леко и приятно...

Отслабналото тяло, което дълго още няма да може да се отърси от умората, го болеше, мозъкът молеше за почивка, а глупаво нарушеният сън все не идваше. „Добре спят безгрижните и щастливите, а нима аз не съм тъкмо такъв? — успокояваше се Синицин. — Безгрижен и щастлив, защото всички кошмари на зимуването и разтоварването са зад гърба ми и вече се връщам у дома. Ех, вярно, Даша започна да прецъфтява, както е наредено от природата, но умее да люби като млада... Месец и половина... Много!...“

И в този миг с ужасяваща яснота Синицин разбра, че бяга от най-главното. И напразно извърта, защото това най-главно се е забило в мозъка му като железен клин. Не го ли изтръгне, какво ти пълно щастие. И затова е виновен Гаврилов.

Достатъчно беше да осъзнае това и всичко стана ясно. На упреците на Томпсон Синицин не обръщаше внимание: капитанът е опитен морски вълк, тук не му провървя, другаде ще му провърви, ще навакса, ще оправи графика си. Макаров? То се знае, неприятно е, ще обвини него, естествено, и ще му напише лоша характеристика, но и от това Синицин не се боеше. Такъв инженер-механик като него лесно ще си намери добра работа. Само да разберат, че се е върнал в Москва, и ще почнат да звънят по телефона. Освен това вече приключи с Антарктида, изкара, колкото му се полагаше.

Гаврилов — ето кой не му даваше мира.

Паметта, неподвластна на човешката воля, направи със Синицин онова, от което той най-много се боеше — пренесе го в 1942 година.

Той стоеше на пост при щаба, когато командирът на батальона, един сибиряк със силен басов глас, предаваше заповед до командирите на ротите. И Синицин чу, че батальонът се оттегля, като оставя на височината един взвод. Този взвод трябваше да се сражава до последния патрон, но да задържи фашистите поне три часа. Неговият взвод, взводът на Синицин, втори взвод от първа рота! И тогава той, голобrado момче, получи слънчев удар. Беше страшна горещина, имаше такива случаи: заляха пострадалия с вода и го откараха с една кола. После прочетоха в дивизията заповед на генерала за падналите

герои, които повече от денонощие бяха отбивали атаките на фашистите, и почетоха паметта им със салюти. И в този момент ротният командир видя редника Синицин.

— Ти жив ли си?

Объркан, Синицин му обясни, че получил слънчев удар и затова...

— Ясно-о-о... — проточи ротният командир и го погледна.

Никога няма да забрави този поглед! Стигна с боеве чак до Берлин, заслужи честно два ордена, изкупи с кръвта си от никого недоказаната и никому неизвестна вина, но този поглед дълго го преследваше нощем.

А сега и Гаврилов...

Синицин не го обичаше. В цялата външност, в поведението на Гаврилов имаше нещо предизвикателно, дразнещо. Много висок, шумен, с вечно паднал на челото разчорлен перчем, Гаврилов създаваше навсякъде, където се появяше, напрежение. Можеше да нагуби и най-големия началник, да тръшне вратата с яд и всичко му се разминаваше. Веднъж трасна с огромния си юмрук по масата на капитана, и то така, че полираната дъска се пропука, а Томпсон, когото моряците скришом наричаха „Стария пират“, само се подсмихна, наля две чаши и пи брудершафт с Гаврилов. Всичко му прощаваха заради размаха и ожесточението, с което се нахвърляше на работата.

В миналото на два пъти Гаврилов се беше редувал със Синицин като началник на транспортния отряд. Но тогава беше друго. Синицин се връщаше от поход до Восток — поход, който прощаваше много неща. Разбира се, Гаврилов го хокаше за изпотрошените машини, но приятелски. Грехота е да смачкаш човек, минал 3000 километра възможно най-труден път. Полярниците уважаваха участниците в похода, те имаха право на привилегии като разузнавачите, завърнали се от бойна обиколка във вражески тил.

Но през това зимуване на Синицин все не му вървеше: два влекача излязоха от строя, за още два се разбра, че нямат резервни части, и при такива условия не можеше и дума да става за своевременно тръгване към Восток. Причините бяха като че ли уважителни, никой не го обвиняваше гласно за несъстоялия се поход, но от това на него не му ставаше по-леко. Защото той самият знаеше, и неговите водачи на влекачи знаеха, че в началото на зимуването

можеше да се поправи положението. Тогава идваха още самолети, а в Молодъжняя имаше резервни части. Пък и механиците от работилницата — златни ръце! — неведнъж предлагаха да се заемат с бракуваните влекачи. От един да свалят колянвия вал, от друг — главния съединител, току-виж — още един влекач облечен и обут. Но не го сториха, заплеснаха се и пропуснаха момента.

За Восток трябва да тръгнеш през полярното лято, в началото на декември, за да се върнеш в Мирни преди мартенските студове. Преди Нова година „Об“ идваше в Мирни с новата смяна, оставяше товара си и заминаваше за Австралия за зеленчуци и месо. А към двадесети февруари походниците се връщаха от Восток и приблизително по същото време и „Об“ се връщаше от Австралия. Той именно ги откарваше към Родината.

Така беше винаги. Сега от тази закономерно повтаряща се верига беше изпаднало едно звено. Отрядът на Синицин вече не можеше да тръгне за Восток: „Об“ няма да успее да вземе походниците, а никому не позволяват да зимува две години поред в Антарктида. Значи отрядът на Гаврилов трябва да мине по маршрута Мирни — Восток — Мирни два пъти: сега, в края на януари, и после през декември.

Но това още не е всичко. Най-лошото е, че Гаврилов ще тръгне за Восток месец и половина по-късно от обикновено. Значи ще се връща, когато по Централна Антарктида вече не се движи никой.

Синицин очакваше, че Гаврилов ще размаха огромните си юмруци, ще се нахвърли на него с ругатни. Но след като вникна в ситуацията, Гаврилов се държа извънредно спокойно. Не руга, не си скуба перчема, не тръшка вратата — нищо подобно нямаше. Само се усмихна неприятно, намигна и тихо каза:

— Ще се оправим. Заминавай си спокойно за дома... Плевако!

И водачите, които Гаврилов всяка година вземаше със себе си, се изсмяха обидно.

Сякаш му се изплю в душата!

И още нещо...

С „Об“ пристигнаха два нови влекача. Трябваше да ги изпрати на Мирни, на всяка цена да ги изпрати, без тях походът беше немислим. А проклетият лед едва издържаше тежестта дори на леките трактори.

Някой трябваше да смъкне влекачите на брега.

Никой дума не казваше, но в това мълчание Синицин долавяше въпрос. Не беше подготвил машините, провалил беше похода и не беше намерил навреме трасето. Затова той трябваше да свали първия влекач — така беше решило мълком общественото мнение.

Но на Синицин не му се умираше. Той разбираше какво означава да кара двадесет и пет тонен влекач по крайбрежния лед! Сигурно би рискувал, ако беше в началото на зимуването, но да се изложи на смъртна опасност сега, точно преди завръщането у дома!...

Боеше се да гледа влекачите, както осъденият на смърт се бои да гледа бесилката.

Първият влекач смъкна Гаврилов. Улучи момента, когато началството не беше на борда (постъпи деликатно, за да спести угризенията на Макаров!), и спусна влекача на леда, потупа го по мощните хълбоци, после се покатери в кабината, запали мотора, подаде се отвътре, извика: „Останете със здраве!“ — и пое с трета скорост по трасето. Мина благополучно. А след него — и вторият влекач по утъпкания коловоз.

По време на вечерята в каюткомпанията Макаров дълго хока Гаврилов за своеволието му, но той отбягваше да отговаря, ръмжеше доволен и ядеше за трима. Само веднъж погледна към Синицин и се извърна. И повече изобщо не се приближи до него, нито веднъж не го заговори, сякаш бившият началник на транспортния отряд вече го нямаше в Мирни.

Ето защо Синицин дълго не можа да заспи.

Все му се привиждаше Гаврилов и неговият поглед, както и тежкия поглед на командира на първа рота през лятото на четиридесет и втора. И с никакви усилия на волята Синицин не можеше да пропъди тези видения.

Когато след войната се върна в къщи с два ордена и не по-малко почетен белег през цялата буза, момчетата на улицата изпращаха с пламнали очи него, младия победител. Баща му, който беше учител, се гордееше с него. Веднъж той заведе сина си в училището и го представи на класа. И едно възторжено момче, когато поздравяваше героя от името на класа, възкликна: „Скъпи другарю сержант! Ние много ви завиждаме! За цял живот сте щастлив, защото съвестта ви е чиста!“

Беше малко смешно, но, общо взето, вярно! Тогава Синицин възприе този детски възторг като нещо, което му се полага. Но с течение на времето паметта, студена и безпощадна, започна честичко да му напомня за онова, което много искаше да забрави завинаги. Нощем го заплашваха танкове, в ръкопашен бой забиваха в него ками, убиваха го и той убиваше. Извикваше насън и Даша нежно го галеше по лицето, за да го успокои.

А когато виждаше ротния командир и другарите, които загинаха на височината, се събуждаше без вик, но вече не можеше да заспи.

Сега пък Гаврилов...

И изведнъж смътно му се мярна, че с Гаврилов е свързан още някакъв много неприятен епизод. Отново стана, приближи се до прозореца и впери болните си очи в еднообразния и опротивял полярен пейзаж. Айсберги, ледове, сиво, влажно небе... Имаше още нещо, още нещо... Да! Спомни си!

Точно преди да отплава „Визе“, Гаврилов дойде при него и явно насилвайки се, смотолеви неприязнено: „Готово ли е горивото?“

Измъчен от безсъние, капнал от умора, Синицин кимна утвърдително. И Гаврилов си отиде, без да се сбогува, сякаш съжеляваше, че е задал излишен и ненужен въпрос. Защото от само себе си се разбираше, че нито един началник на транспортен отряд не може да напусне Мирни, без да е подготвил за другата смяна зимно гориво и машини. В историята на експедициите такъв случай не бе имало и не можеше да има! Затова в зададения въпрос всеки на мястото на Синицин би доловил добре обмислена нетактичност, желание да го обидят и дори да го оскърбят с недоверието си.

Синицин много добре помнеше, че кимна утвърдително.

А всъщност не беше успял да приготви зимно гориво, както трябва! Тоест приготвил беше, разбира се, но за своя поход, който трябваше да се проведе през полярното лято, а Гаврилов ще тръгне не през лятото, а през мартенските студове и затова за неговия поход трябваше да се приготви специално гориво. Съвсем проста работа: да се прибави в цистерните необходимото допълнително количество газ и тогава при никакъв студ няма да замръзнат. Как можа да забрави!

Синицин гласно изруга. Веднага трябва да изтича при радиста, да разбере дали Гаврилов вече е тръгнал. Ако не е тръгнал, да му признае истината: извинявай, обърках, забравих за горивото, прибави

газ. А ако Гаврилов е тръгнал, да вдигне тревога, да върне колоната в Мирни дори ако това ще струва няколко дни, за да се разрежи горивото.

Синицин започна да се облича, като съчиняваше наум текста на радиограмата, и се спря. Струва ли си да вдига паника, сам да си навлича скандал и кастрене? Какви пък толкоз студове може да има? До шейсет градуса, не повече, а за такива температури и неговото гориво ще свърши работа. Успокоен от тази мисъл, Синицин свали от поличката шишето с вода, протегна ръка за чашата и напипа на масата кутийка. Прочете в тъмното „луминал“. И Женка е зле с нервите... Взе две таблетки, глътна вода, легна и се унесе в тежък сън.

След три часа колоната на Гаврилов излезе от Мирни на път за Восток.

[1] Игра на думи: Плевако — знаменит руски адвокат и разговорно презрително „плюнка“. — Б.пр. ↑

ГАВРИЛОВ

Гаврилов беше виждал смъртта многократно, но през живота си бе умираал истински два пъти.

За първи път, когато беше на шест години и заболя от менингит. Мяташе се в треска, нищо не съзнаваше и не чуваше как баща му и докторът решават неговата съдба. Докторът, дошъл с кон от далечна селска болница, предлагаше да направят пункция. Тогава момчето щяло, може би, да остане живо, макар че не можел да гарантира какви ще бъдат умствените му способности. А ако не направел пункция, почти сигурно било, че ще умре.

Както по-сетне разбра Гаврилов, баща му казал: „Нека умре. Синът ми няма да ми прости, ако остане ненормален!“

Докторът вдигнал рамене и заминал: всеки ден трябвало да спасява някого. А след месец и половина отишъл да навести горския. Мислел, че веднага след завоя ще види малък пресен гроб, но видял не гроб, а момченце, което хранило с шише мляко едно мече.

След като поговорил с хлапето за това-онова, докторът казал на горския:

— Тимофей, твоят малчуган ще живее сто години!

— Негова си работа — казал горският.

— Вероятността да оздравее беше едно на хиляда.

— Моят Ванка лесно не се отказва от своето — съгласил се горският.

Така Гаврилов прескочи трапа първия път.

А след двайсет години го разстреляха немците. Когато боеприпасите се свършиха, Гаврилов се измъкна от долния люк на разбития си танк и започна да стреля с пистолета. Последния куршум остави за себе си, но го заби във връхлитащия фашист. После се отбраняваше с юмруци. Хванаха го. Смазан от бой, с навехната ръка, той лежа на влажната земя в лагера, а когато поведоха пленниците през гората, скочи в храстите. Хванаха го, върнаха го и за назидание на останалите го разстреляха с автомат пред очите им. Милозливи

бабички от селото го помъкнаха да го погребват, а той почна да стене. Излекува го един стар фелдшер в партизанския отряд, закърпи три дупки в гърдите му. А после го изпратиха със самолет в Москва, в болница.

След като оздравя, воюва безпощадно още цели две години. В боевете смени няколко „трийсетчетворки“^[1], но всеки път оставаше жив и здрав: нито куршум, нито парче граната улучваха огромното му, изваяно от стоманени мускули тяло.

Гаврилов свърши войната като капитан от гвардията, демобилизира се и започна мирен живот.

Но в този мирен живот много му пречеше характерът. И по време на войната му пречеше, но командирът на бригадата обичаше опърничавия командир на батальон и му прощаваше доста големи грехове заради рядката му храброст и уменията да воюва. Генералът успя да потули дори нашумялата история с Кокорев, началника на военнотърговския отдел на корпуса.

Веднъж бригадата остана два дни без тютюн — дори калпавия ерзац тютюн, който всички фронтовици проклинаха, и той се свърши. А после се разбра, че камионът на военнотърговския отдел минал по някакъв друг път и затънал в блатото. В това време в бригадата пристигна Кокорев и за беда налетя на Гаврилов. Ако началникът на снабдителния отдел беше поне малко дипломат, нямаше да има никакъв скандал. Но на въпроса на Гаврилов, кога снабдителният отдел смята да измъкне колата, Кокорев грубо посъветва капитана да запита по каналния ред. Гаврилов почервеня и изсумтя — сигурен признак за надвиснала буря. В този момент Кокорев трябваше да се обърне и да си отиде, както подобава, но той не знаеше с какъв човек има работа и необмислено добави: „Когато трябва, тогава ще я измъкнем, ясно ли е?“ Гаврилов кипна, с помощта на своя екипаж насила качи Кокорев в един танк и го подкара по междуселските пътища да изтеглят камиона. Изтеглиха го. По пътя се натъкнаха на засада, завърза се престрелка, но се изплъзнаха благополучно и докараха обратно отслабналия от преживените вълнения пътник.

— Друг път да знаеш, че танкистите не събират фасове! — гръмогласно заяви Гаврилов, докато изваждаше от люка клетника.

Командирът на корпуса, на когото Кокорев веднага се оплака, отначало искаше строго да накаже Гаврилов за своеволие, но понеже

беше човек с чувство за хумор, се ограничи с полумярка: забави представянето му за орден.

Гаврилов имаше и други прегрешения, но всичко му се разминаваше, защото никой друг така смело не съчетаваше разузнаването с атака. Генералът обичаше своя командир на батальон и изразяваше любовта си, като го пращаше пръв в огъня — такъв човек винаги ще убегне смъртта!

Когато се завърна в родния Алтай, Гаврилов стана директор на МТС. Нямаше достатъчно резервни части — той отиде в своята танкова бригада и намери, по законен и по незаконен път. Нямаше кой да работи на тракторите и машините — извика свои момчета танкисти, изпозвени ги за зажадените колхозни момичета и построи за младоженците къщи. Съседите се шегуваха, че превърнал своята МТС във военна част, но в дъното на душата си завиждаха на бившия командир на батальон за независимото му и сигурно положение. Вече бяха почнали да говорят, че в най-скоро време ще го изтеглят в областния център, когато стана нещо, което обърна всичко наопаки.

Веднъж в МТС дойде един местен началник, голям ловец. Пътищата бяха разкаляни и понеже му беше жал за новата служебна кола, той помоли Гаврилов да му даде своята „газка“: до езерото с дивеча имаше около четиридесет километра. Гаврилов, който от сутрин до вечер обикаляше с тази „газка“ полята, не само му отказа категорично, но му и наговори много повече, отколкото трябваше. Началникът отвърна с шега: съобразил беше сигурно, че не е време да кръстосват шпагите си, но не забрави унижението си. И скоро в МТС започнаха да се изреждат комисия след комисия...

Гаврилов се ядоса и замина на Север. Работеше в горската промишленост, возеше трупи, ремонтираше трактори и мечтаеше за истинска работа. И ето че веднъж срещна на улицата в Котлас своя бригаден командир, който беше дошъл да навести семейството на загиналия си на фронта брат. Поседяха, поприказваха си. А след месец Гаврилов получи писмо. Генералът му пишеше, че неговият приятел, директор на полярния институт, го очаква и смята да му предложи желаната „истинска“ работа.

Така Гаврилов стана полярник: зимуваше в далечни станции, дрейфуваше на ледени блокове. Обикна този живот, макар че никак не беше лек. И тук, както някога на фронта, ценяха мъжеството и силата,

а постоянната опасност циментираше дружбата на хората, които имат нужда един от друг, както това е необходимо на влизащите в бой войници. Когато се разпукаше ледът или към лагера се насочеха ледени грамади, Гаврилов не спеше по цели денонощия, за да премести къщичките, да спаси оборудването или да разчисти писта за кацане на самолет. Дизелист и механик шофьор, който работи за двама и не пие — такива хора се ползват с уважение на Север. И стана така, че не само Гаврилов си намери работа, но и работата намери него.

Но все не можеше да се ожени и неговите старци не дочакаха внуче. Когато се завръщаше на континента, Гаврилов неведнъж се опитваше да си намери другарка по свой вкус, но все безуспешно. Беше добра партия, с положение и пари, почти всяка от самотните жени, толкова много след войната, би се омъжила на драго сърце за него. Не че прекалено избираше или се надценяваше, но не можеше да срещне жена, която да обикне. А без любов не искаше да се жени. По време на зимуванията завиждаше на другарите си, които мечтаеха да видят отново жените и децата си, заричаше се, че този път ще хвърли котва на континента, а като се върнеше, отново всичко тръгваше по старому. Вече приближаваше четиридесетте, жените старееха, недочакали предложение от него, и той отново заминаваше на зимен лагер, откъдето нямаше на кого да пише и от кого да чака писма и радиограми.

Веднъж, когато се завръщаше от един рейс в къщи, в Архангелск го завари виелица. И ето че виелицата отдавна беше стихнала, другарите си бяха заминали за континента, а Гаврилов продължаваше да живее в хотела, да скучае денем в очакване на вечерите, за да изпрати медицинската сестра Екатерина Петровна. Обикна я от цялото си сърце, от пръв поглед, както се случва само в книгите.

Тя беше към трийсет и уж омъжена, но мъжът ѝ беше летец, навестяваше я само няколко пъти в годината, когато летеше по този маршрут. Другарките ѝ я жалеха, но тя беше хубава и горда, та съжалението им не бе твърде искрено: естествено за женската природа, особено за приятелки. Мнозина се домогваха до благосклонността на Екатерина Петровна, но тя не даваше повод за сплетни и отблъскваше ухажорите си коректно, но решително.

С Гаврилов беше друго. Безпогрешната интуиция на Екатерина Петровна ѝ подсказваше, че този огромен избухлив човек, който

занемява при появяването ѝ, иска да спечели благоволенieto ѝ не за ден, а за неизмеримо по-дълго време. В душата си тя определи срок за изпитание на Гаврилов, един месец — само до вратата, а когато му повярва, се предаде. Гаврилов съвсем се побърка от щастие; двете седмици любов станаха за него висша награда за целия му дотогавашен живот. После тя му каза: „Знаеш ли, Ваня, прегръщам теб, а си мисля за него. Иди си, Ваня, прощавай...“

Гаврилов си отиде мълчаливо и още с първия самолет замина да търси мъжа ѝ. Намери го в хотела на летището в Хатанга. Гаврилов го погледна и честно си призна, че сравнението не е в негова полза. Летецът беше висок, мъжествен и красив. „Хора с такива физиономии стават киноартисти“ — мрачно си помисли той с ясното съзнание, че в сравнение с него изглежда като канара неогладен гранит.

Гаврилов не обичаше такива хора, които според него получават всичко на тоя свят без труд: и успех сред жените, и късмет във всяко отношение. А към него пък изпитваше особена неприязън. Ако летецът обичаше Екатерина Петровна, Гаврилов би му простил навярно и красивото лице, и отлично ушитата униформа, и дори безочливия поглед, с който опипваше явно не равнодушната към него сервитьорка. Но летецът беше пренебрегнал жената, която Гаврилов боготвореше, и затова бе в неговите очи олицетворение на всички пороци.

Разговорът не можа да се състои. Щом разбра какво иска от него тази мечка, летецът се изсмя и повика другарите си:

— Още един претендент за Катината ръка! — съобщи той и другарите му се изсмяха. — Дай една бутилка коняк и я вземай. А ако нямаш пари, безплатно ти харизвам моята Катюша! Само внимавай, щом си дойда в Архангелск, се измитай от къщи. Става ли?

Гаврилов не можа да се сдържи, с все сила го цапна с юмрук по красивата физиономия. За свой късмет летецът успя малко да се отклони, но все пак без помощта на другарите си не можа да стане от пода. И — чудна работа! — съвестта му се събуди. Каза, че той е виновен и не протестира, но смята в бъдеще да си разчисти сметките с Гаврилов. И така се разделиха.

В къщи Гаврилов остана малко време: измъчваше се и място не си намираще, докато не замина като водач в антарктическа експедиция. Трудният поход изискваше такова напрежение на силите, че травматата

сякаш мина от само себе си. Но когато „Об“ акостира на брега на Василиевския остров, едва се насили да отнесе багажа си в къщи: непреодолима сила го теглеше към Архангелск. Преоблече се, взе такси до летището и след няколко часа беше на тихата архангелска улица. Почука, влезе. Екатерина Петровна — бледна и неимоверно отслабнала — хранеше с лъжичка едно момченце — годиначе. Гаврилов го погледна и сърцето му се обърна: синът му... Прегърна безмълвната Катя, целуна разплаканото си дете и още същия ден ги откара в Ленинград.

И от този миг нататък нямаше по-щастлив човек от него. Живееше заради Катя и синовете си, които станаха трима за десет години, и като си мислеше за тях при раздяла, се боеше да вярва в щастието си.

Заради тях стана по-предпазлив и по-мъдър, пазеше се и не рискуваше напразно. По време на поход не снемаше пуловера, който Катя му беше изплела, а вечер, когато си лягаше, изваждаше от планшета снимката на своето семейство и сърцето му се сгриваше.

Така бившият командир на батальон — сега „стар полярен вълк“, както го наричаха приятелите му, стигна до петдесетгодишна възраст. Много пъти беше дрейфувал, кръстосал беше надлъж и нашир Антарктида, видял бе толкова, колкото стига за няколко живота.

На два пъти го бяха погребвали — беше оживявал, в танкове беше горял — и не бе изгорял, в дупки сред ледовете беше потъвал — и не бе потънал, в пукнатини беше попаднал — и се бе измъквал. И при всички изпитания не го напускаше вярата в щастливата му звезда. Нищо в живота не му се удаваше изведнъж, за всеки успех заплащаше с пот и кръв, но ако можеше отново да мине по същия път, би минал без съмнение и колебание, без да се отклони нито на нокът. Само за последния поход се обвиняваше. Упрекваше се, измъчваше се, че не беше проверил, доверил се бе, и то на кого?! — и може би бе обрекъл на смърт девет предани нему младежи.

И паметта го връщаше към онова съдбовно решение.

[1] трийсетчетворка — танк „Т-34“, най-добрият съветски танк през войната. — Б.пр. ↑

СВОБОДА НА ИЗБОР

За пети път Гаврилов отиваше на станция Восток, но никога не беше ходил толкова късно — в края на февруари.

На Восток беше студено, но не много — около минус петдесет и пет градуса. Дори се смяташе, че е топло — истинските студове започват през април-май, когато тук стига до минус осемдесет, че и към деветдесет. Във всеки случай, веднъж през август термометърът показваше минус осемдесет и осем.

Безценна за науката станция — полюс на студа, геомагнитен полюс на Земята! Бисер на Антарктида! И ето че влекачи с шейни се отправят за там. Труден, скъпо струващ поход, но без него по никакъв начин не може да се осигури гориво за станцията. А горивото означава топлина, която никъде в света не е така необходима, както на Восток. Ако се свърши горивото, ще престане да работи дизеловата електростанция и след тридесет-четиридесет минути Восток ще загине. Така че всяка колона влекачи подарява на тази полярна станция една година живот. Ако по някаква причина колоната не дойде, хората ще отлетят като птици по топлите места. Веднъж по време на седмата експедиция беше станало така и за една година Восток опустя. Науката пропусна много през тази загубена година.

Затова няма по-голям празник за восточниците от идването на колоната. Но нито веднъж те не бяха посрещали скъпите гости съвсем накрая на полярното лято, когато живачният стълб с всеки ден пада неумолимо надолу. При всички предишни експедиции по това време колоната вече се връщаше обратно в Мирни. А сега трябваше да се връща през март или може би в средата на април по ледения купол, скован от лют студ.

Затова радостта на восточниците беше помрачена от тревога. Мъчеха се да не я показват, защото участниците в похода трябваше да си починат добре. Пет седмици бяха пътували с претоварената колона. Особено тежко беше стръмното изкачване, което започваше на трийсетина километра от Мирни. За да измъкнат горе многотонния

товар, се налагаше да впрягат в една шейна два влекача. После влекачите се връщаха обратно за друга шейна и така няколко пъти — операция „Совалка“, която полярниците от всички експедиции проклинаха. Ами двуметровите преспи при Пионерска, в които влекачите затъваха като в противотанкови ровове? Здравето им взеха тия преспи! Зор видяха и в зоната на рохкавия като пясък сняг, където се налагаше влекачите да се измъкват един друг на буксир. А куполът все повече се издигаше, при Комсомолска достига три хиляди и петстотин метра над морското равнище. Наистина участниците в похода рядко страдаха от планинска болест — благодарение на постепенното изкачване организъмът малко по малко свикваше с недостига на кислород.

Пристигнаха във Восток преуморени, мръсни, отслабнали и няколко дни си почиваха. Изкъпаха се в банята, гледаха по традиция най-хубавите филми и безгрижно си отспаха.

И все пак истински празник нямаше. Ако човек се старее да не говори за някой проблем, още не значи, че той изчезва. Всички бяха замрели в очакване. Трябваше някой да вземе отговорността върху себе си, някой трябваше да каже първата дума. Решаваше се съдбата на станция Восток — ще я има ли, или няма да я има през следващата година.

Заклучени в стаята си, обсъждаха нещо началникът на станцията Семьонов и Гаврилов, участниците в похода си шушукаха по къшетата, но на масата и в каюткомпанията говореха за всичко друго, само не и за връщането.

Първата крачка направи началникът на експедицията Макаров. Той изпрати на Гаврилов радиograma, в която предлагаше на екипажа на колоната да остави колите във Восток и да се върне със самолет в Мирни. Предлагаше, а не заповядваше!

Макаров не искаше да рискува хората, но добре разбираше, че ако влекачите останат във Восток, след една година станцията ще остане без топливо и ще трябва временно да се закрие. Затова именно началникът на експедицията не заповядваше, а само предлагаше.

Този незначителен на пръв поглед оттенък решаваше много неща. Ако не се подчинеше, Гаврилов, разбира се, щеше да извърши провинение, но не чак толкова сериозно. Друго беше, ако нарушеше заповед. А в думата „предлагам“ имаше нещо незадължително, имаше

място и за субективно тълкуване. Макаров като че развързваше ръцете му и му даваше възможност да вземе едно от двете решения — по избор. Оставаше малко време за размишление.

Полетът към Восток продължава шест часа. Преди четири часа два „Ил-а“ бяха излетели от Мирни за последен рейс. След два часа те ще бъдат вече тук. Четиридесет минути ще отидат за разтоварване на самолетите, а после те ще се върнат обратно и летците веднага ще се прехвърлят на „Об“. И без това капитан Томпсон вдига врява, задето са проточили толкова полетите за Восток.

Значи Гаврилов имаше на разположение два часа и четиридесет минути.

Не обмисля дълго. В критични ситуации той беше свикнал да разчита на интуицията си, която обикновено не го лъжеше. Смяташе, че колкото повече мислиш в такива случаи, толкова повече доводи намиращ против риска и затова трябва да действуваш, както ти подсказва шестото чувство.

На фронта неведнъж бяха го обвинявали, че влиза безразсъдно в бой. Но все ставаше така, че именно най-дръзките му постъпки донасяха успех на бригадата. Веднъж Гаврилов хвърли в атака своя батальон в още незамръзнало блато, остави в него един танк, но затова пък буквално смаза незащитения фланг на слисаните фашисти. Друг път по време на разузнаване с бой навлезе по един полски път тридесет километра в немския тил, натъкна се на летище и унищожи с оръдията осем готови за излитане „юнкерса“. Гаврилов свикна с мисълта, че „случаят“ му помага. И хората, с които беше свързан, свикнаха с това, както свикнаха да поверяват най-опасната работа винаги на него.

Но този път Гаврилов не обмисля дълго, съвсем не защото се страхуваше да не намери убедителни аргументи против обратния поход: такива аргументи имаше колкото щещ и най-важният от тях бе неизвестността. Никой не беше участвувал в поход по дадения купол по това време на годината, никакъв човешки опит не би могъл да му подсказе как ще работят машините при крайно ниски температури. Не обмисля дълго, не защото сляпо вярваше в своята щастлива звезда и неизменния си късмет. С възрастта инстинктът за самосъхранение се обажда у човека къде по-често, отколкото на млади години. И в това отношение Гаврилов не беше изключение.

Просто още от самото начало той виждаше не два, а само един изход от положението: трябваше да върне влекачите в Мирни.

Гаврилов знаеше, че никой няма да го упрекне, ако се завърне с момчетата със самолет. В края на краищата те не са виновни, задето колоната е тръгнала на поход толкова късно. Ако оставеха влекачите във Восток, биха постъпили съгласно предложението на началника на експедицията, направено от най-хуманни подбуди. Никой не би осъдил и Макаров, защото той предотвратяваше може би гибелта на хората. Така че никой няма да пострада и всички ще бъдат прави.

Но след една година станция Восток ще бъде консервирана.

Гаврилов знаеше и това — и то със сигурност. Представяше си как полярниците ще говорят зад гърба му: „Със самолет е по-спокойно, разбира се... Огъна се старият. Ако на негово място беше някой по-смел младеж, нямаше да останем без Восток!“ И тези хора ще имат право, защото в крайна сметка се оценяват само резултатите. Може би жестоко, но справедливо.

Ето защо за себе си Гаврилов виждаше само един изход от положението. За себе си, но не и за момчетата си. Те трябваше да имат свобода на избор като доброволци пред опасна операция. На фронта понякога той постъпваше точно така: излагаше обстановката, без да скрива нищо, и предлагаше на тези, които искаха да отидат на разузнаване и да споделят неговата участ, да направят крачка напред.

В станция Восток има мъничък хол с две свалени от самолет кресла и кръгла маса, около която восточниците обичат да поговорят за живота, да пийнат чаша чай и „да ударят“ картите. Тук именно Гаврилов събра своите момчета, изложи им за десетина минути плана си и завърши:

— Ако има въпроси, казвайте, ако не — кой е за и кой е против?

— Така не става, тате... — възрази механикът водач Игнат Мазур. — Да не би да избираме председател на профкомитета? Да говорим честно: или всички летим, или всички пълзим. Гласуваме заедно.

— Точно така — подкрепи го лекарят хирург Алексей Антонов. — Сега сме в пълен състав. Ако отлетят няколко души, как ще закараме колоната?

— Ще измръзнем, тате — продума щурманът Сергей Попов. — Няма да има самолети и никой няма да ни се притече на помощ...

— Аз поддържам предложението на брат си — изказа се механикът водач Давид Мазур. — Да кажем, че аз си замина със самолета, а Тошка тръгне и остане някъде по пътя? Как ще гледам хората в очите?

— Б-р-р-р! — започна да прави гримаси и фокуси Тошка Жмуркин, съвсем млад стажант. — Не искам да оставам по пътя, искам да ме калесат на гощавка!

— Млък! — прекъсна го Гаврилов и Тошка обидено притихна. — Работата мирише на барут и всеки нека решава за себе си, защото...

— ... всеки знае как да си пази кожата — изписука неукротимият Тошка и веднага въртна глава в знак, че повече няма да продума.

— Работата не е такава, че да се упражнява натиск върху малцинството — каза Гаврилов. — Всеки трябва да решава сам.

И излезе, за да не упражнява натиск.

Решиха да се върнат със самолет трима: механикът водач Василий Сомов, щурманът на колоната Сергей Попов и готвачът Петя Задирако. Това създаваше големи трудности, разбира се, но не осуетяваше похода, защото кухнята поемаше докторът, влекача на Сомов — Тошка, а пък самият Гаврилов би могъл да замени щурмана.

При всеобщо мълчание Сомов, Попов и Задирако тръгнаха към фургона, за да си вземат вещите.

Чу се далечен шум на мотори: след малко на пистата кацнаха един след друг двата „Ил-14“.

Семьонов, началникът на Восток, се приближи до Гаврилов, негов стар приятел.

— Все още ли предизвикваш съдбата, Ваня? — каза той.

— Ще ни дадеш ли тютюн? — попита Гаврилов. — Ако може, стотина кутии „Шипка“ и „Беломор“.

— Това са последните самолети, Ваня!

— И десетина буркана конфитюр — добави Гаврилов. — А ако отпуснеш и колкото ти сърце дава „Столичная“, ще закача във фургона портрета ти и преди да си легна, ще му се моля като на икона.

Семьонов махна с ръка и тръгна към пистата.

Тежко е за полярниците от крайбрежните станции да изпращат последния кораб, но сто пъти по-тежко е за восточниците, когато се издигат във въздуха с последните за годината самолети. Сега, каквото и да стане, девет дълги месеца шестнайсет восточници ще разчитат само на себе си, ще пестят животворната топлина на дизеловата станция и ще се държат един за друг, за да запазят колектива. Човек не може да свикне с толкова пълно откъсване от целия свят, както не може да свикне и с кислородния глад, с чудовищните студове в полярната нощ и с мисълта, че ако се случи нещо, никой не може да помогне на Восток.

С тъга изпращат восточниците последните самолети.

„Край! — помисли си Гаврилов, когато самолетите се издигнаха във въздуха. — Всички пътища са отрязани. Сега ни остава само един път за Мирни — коловозът на колоната.“

И се запъти към влекачите, край които се суетяха водачите. Между тях видя и Сомов. Нищо не каза, надникна в кухнята. Точно така: Задирако брои сандъците с полуфабрикати.

Стопли се сърцето на Гаврилов: останали са, проявили са доверие към своя „тате!“, както го наричаха. Само Попов е отлетял. „Благодаря, момчетата ми, никога няма да го забравя, и да умирам, пак ще ви помена с добра дума.“ И тиха радост смени мълчаливото огорчение, което изпълваше Гаврилов от момента, когато тримата решиха да отлетят. „Сега всичко ще се нареди, сега ще стигнем.“

После им устройха прощален обяд. Поседяха спокойно в каюткомпанията край разкошна трапеза. На Семьонов за нищо не му се досвидя, беше сложил най-хубавото, пийнаха малко, малко, защото на Восток алкохолът не е много привлекателен, и без това въздухът не достига. Както винаги, се фотографираха за сбогом край влекачите, прегърнаха се и се целунаха, без да се срамуват от сълзите си — все едно не се виждат: и клепките, и брадите са заскрежени. И тръгнаха в поход към дома, към Мирни, придружени от ракетни залпове.

Едва след пет денонощия, когато студовете надхвърлиха минус шестдесет градуса, Гаврилов разбра как го бе подвел Синицин.

СЪСИРЕНАТА КРЪВ

През този поход всичко ставаше наопаки: колоната се движеше нощем, а призори спираше и хората си почиваха. Правеха така, защото нощем е по-студено и е по-добре да запалват моторите следобед, когато температурата е с няколко градуса по-висока. Впрочем полярната нощ вече приближаваше към Централна Антарктида, слънцето напускаше континента за цяла половин година и все по-малко личеше разликата между деня и нощта. Пък и докато хората от Голямата земя не обичат твърде да работят в нощна смяна, на участниците в похода това им е безразлично. Все едно им е: около двайсет хиляди километра ги отделят от жената, децата, телевизора и стадиона, а щом е така, какво значение има кога ще работиш и кога ще почиваш?

И така, колоната се движеше нощем. Пред тях беше Комсомолска, а там е цистерната и мислите на десетте мъже бяха съсредоточени в нея, в цистерната.

Когато участниците в първия поход се движеха от Мирни към Восток, по пътя си те основаваха станции. Така изникнаха Пионерска, Восток-I и Комсомолска. И макар тези станции отдавна да бяха закрити и негодни за живеене, идването до всяка от тях означаваше много за походниците. Каквото и да говорим, но промеждутъчният финиш е етап от големия път. Пионерска беше засипана от многометров дебел сняг още преди години, по времето на първите експедиции; на Восток-I стърчеха само жалони, а в полузатрупаната къщичка на Комсомолска човек дори можеше, ако иска, да влезе и да си представи как е изглеждала, когато хората са ѝ вдъхвали живот. И влизаха, за да се приобщят някак си към човечеството: макар и изоставено, все пак обитавано някога жилище! Не бездушна бяла пустиня.

Докато се движеха към Восток, хората на Гаврилов оставяха на всяка от тези станции цистерни с гориво и бъчви с масло — за себе си, за обратния път. И на Комсомолска беше оставена цистерна. Никъде не

можеше да се дене. Само виелицата, срещнала на гладкия купол тази преграда, ще ѝ метне бял кожух; никой не можеше нито да разбие, нито да открадне, нито да скрие цистерната, а хората си мислеха за нея с парещо безпокойство. По-точно — с надежда, смесена с глуха тревога.

Трудно живее човек, когато няма перспектива. Дори ако всичко му е наред, ако не го потискат несгоди и не го гнетят болести. Човек е устроен така, че непременно трябва да се надява на нещо по-добро от онова, което има. В тежки моменти мечтата спасява. Не самоизмамата — безсмислена утеха на слабите, не болната фантазия на просяка, който шари с очи по тротоара да търси претърпан с пари портфейл, а мечтата, за която трябва и си струва да се бори човек.

За участниците в похода такава пътеводна звезда стана цистерната на Комсомолска.

Преди една седмица радистът Борис Маслов, който беше по съвместителство и метеоролог, измъкна от снега термометъра и възкликна: „Шейсет и два, здравейте, братлета!“ Тошка се покатери на цистерната — те бяха две по четиринадесет кубически метра всяка и „Харковчанката“ ги караше върху шейни — и отвинти капака. Смаяно се взря в съдържанието на цистерната и провъзгласи:

— Кой иска каша? Две копейки черпака.

Шегата му не се прие. Механикът водач се отнася към своята машина като към жив организъм: двигателят-сърце движи по кръвоносните съдове горивото и маслото, водещото зъбно колело и валяците-стави задвижват гъсеничната лента, краката на влекача. Както на живия организъм, всяка част е необходима на влекача. Но най-главното е сърцето. Ако се чупят болтовете на гъсеничните ленти, ако се повреждат дюзите на маслопроводите или се случват други обикновени дребни аварии, водачът на колата само проклина. Но когато сърцето почне да прескача — няма място за шега.

Хората се приближиха до цистерната и мълчаливо загледаха как Тошка се опитва да излее горивото от черпака. То не се изливаше. Течността беше изгубила основното си свойство — да тече. Гъстата, желирана маса сякаш беше залепнала за черпака. Горивото беше престанало да бъде гориво, кръвта се беше съсирила.

Обитателите на Восток им бяха разказвали за подобни необикновени явления; бяха открили, че при свръхниски температури

можеш да пъхнеш горящ факел в кофа с бензин и той ще угасне, че горивото може да се реже като мармелад, а от удар с чук желязната тръба се пръска на парченца, сякаш е от порцелан.

Навярно за науката е наистина много важно и интересно да разбере как се променят свойствата на веществата в условия, близки до космическите. Едно ново стъпало в опознаването на обективния свят! Но мислите на хората, които мълчаливо гледаха черпака в ръката на Тошка, бяха по-земни. Те виждаха, че горивото се е сгъстило, и ясно си представяха причината и следствието на това явление.

В дизеловото гориво след дестилацията остава малко количество парафин. В лятното гориво то е повече, в зимното — по-малко. За да може двигателят да работи при температури по-ниски от 45°, в зимното гориво се добавят 15–20 процента газ. Ако при големи студове се използва недостатъчно разрежено гориво, щом влекачът спре и загасне двигателят, в него бързо се образуват парафинови тапи. Тези тапи запушват нафтопровода и помпата и горивото, подобно на кръвта, спряна от някой тромб, престава да се движи.

Синицин!

„Гад, мръсник, кучи син! — помисли си Гаврилов. — Ако се завърна, ще го пречукам.“

„Ако се завърна — бодна го сърцето. — Опитай се да стигнеш донякъде с такъв мармелад...“

Ярост го задушаваше. Той смъкна ескимоската и дълбоко пое въздух — веднъж, дважд. Опари дробовете си, задъха се.

— Тате, сложи я бързо! — втурна се към него Антонов, но Гаврилов го блъсна настрана, покатери се на цистерната, взе от Тошка черпака и поразбърка с него горивото.

Нахлузи ескимоската и се спусна на земята. Обгърна с поглед напрегнато замръзналите по местата си в полумрака момчета.

— Загазихме като муха в сладко — пресипнало промълви Игнат Мазур.

— Да вечеряме! — нареди Гаврилов и всички се упътиха към кухнята.

И от този миг почнаха да се движат нощем и да мечтаят за цистерната, която бяха оставили на Комсомолска; ами ако в нея се окаже зимно гориво? Разбираха, че ако в едната цистерна има желе, най-вероятно е и в останалите да е същото, но все пак се надяваха,

принуждаваха се да вярват. Ами ако е така? По едно време искаха да изпратят на Синицин радиограма до „Визе“ и да го запитат, да го накарат да им отговори честно, но Гаврилов забрани. Каза, че не си струва да се унижават, а самият той си помисли, че отрицателният отговор ще отнеме надеждата на момчетата и някой може да падне духом. Надеждата е също гориво и без нея не можеш да стигнеш. Ако нямат късмет на Комсомолска, ще мечтаят за цистерната на Восток-1, ако и там не сполучат — ще се надяват на цистерната на Пионерска. А оттам до Мирни са по-малко от четиристотин километра, всякак ще стигнем!

С всеки ден ставаше все по-студено и скоро температурата достигна седемдесет градуса под нулата.

Всеки следващ етап започваха по един и същ начин. Разтопяваха в един варел на огъня маслото, което беше станало твърдо като смола, и сипваха по шест-седем кофи на влекач. Веднага пускаха нагревателя, стопляха антифриза и маслото. Антифризът се затопляше много по-бързо и тогава прекратяваха загряването, за да може антифризът да предаде излишната топлина на маслото. После отново започваха да нагриват и отново прекъсваха, и така повтаряха много пъти, докато маслото се стопляше до плюс десет градуса, антифризът — до плюс осемдесет. Едновременно във варелите стопляха горивото. Щом маслената помпа задвижваше маслото в системата, наливаха разреденото гориво в резервоара и пускаха двигателя.

Свършеха ли с единия влекач, минаваха към другия. Всичко това отнемаше четири-пет часа, понякога и повече. Веднъж не можаха да пуснат двигателите на две коли и цяло денонощие останаха на едно място.

Бавно, с крайно напрежение се движеха километър след километър. Често спираха: на един влекач изхвърчаха болтовете, на друг дюритите, на трети се пукнала някоя халка от прицепното устройство. Изпомръзнаха от студа, при който нито един човек досега не бе работил, нито един — защото дори восточниците излизат при такива студове навън само за два-три-четири минути. Но все пак се движеха — само с движение можеха да запазят живота си.

Най-отпред — флагманската „Харковчанка“ с двете цистерни върху шейни, най-голямата и най-мощната кола на Антарктида. Високо над нея се развяваше червено знаме. Зад лостовете за управление

седеше Игнат Мазур, а Борис Маслов тракаше по морзовата азбука — теглеше от Мирни тънка ефирна нишка. Засега не се нуждаеха от щурман: колоната се движеше по коловоза.

Следващият влекач със спалния фургон караше Давид Мазур, след него с кухнята на борда се движеше Василий Сомов. В кухнята господар беше Петя Задирако, а докторът Алексей Антонов му помагаше.

Влекачът, в чиято кабина седяха Валера Никитин и Тошка Жмуркин, бяха нарекли „Бърза помощ“, защото в неговата каросерия беше монтиран кран със стрела, в сандъците имаше различни резервни части — стартери, генератори, уплътнители, горелки, лагери и прочее. Предпоследният влекач с втория спален фургон се караше от Лъонка Савостиков, а в края на колоната беше Гаврилов, който теглеше шейната с домакиния товар.

Общо шест коли и десет души екипаж.

Движеха се един зад друг, като спазваха разстояние десет-петнадесет метра. Коловозът беше половин метър широк, ясно различим. В централните райони на Антарктида рядко има валежи — пада малко сняг и обикновено не засипва коловоза — за щастие, защото тук снегът е рохкав, не сбит и много лесно човек може да затъне: участниците в първия поход, който Алексей Трьошников води по време на втората антарктическа експедиция към Восток, много се измъчиха на този участък.

Според пресмятанията на Гаврилов до Комсомолска оставаха трийсетина километра. Призори ще допълзим, ако не се случи нещо. Походите, мислеше си той, биват сполучливи и несполучливи. Леки походи той не си спомняше, но беше имало сполучливи. Повреди, ремонти, виелица — без това, то се знае, не може, но напредваха весело, с усмивка. А друг път сякаш всичко се опълчваше срещу теб: и природата, и техниката, и походът ставаше мъчителен. Гаврилов си спомни афоризма на своя приятел, полярния летец Костя Михаленко: „При авария винаги е виновен командирът на кораба“. Общо взето, Костя, разбира се, е прав. Виновен е командирът, в дадения случай той, Гаврилов. За всичко е виновен! И за това, че тръгнаха така късно (при разтоварването трябваше да спят по-малко), и за това, че горивото се бе сгъстило (на кого повярва? На Синицин!), и за това...

Гаврилов удари рязко спирачката, отвори вратата и пусна ракета:
изпод фургона на влекача на Лъонка Савостиков излизаше пламък.

ПОЖАР

Езиците на пламъка, усилявани от страничния ветрец, бяха обхванали цялата лява стена на фургона и се насочваха към покрива. Няколко души гребяха с лопати сняг и хвърляха в огъня рохкави буци, а Гаврилов и Сомов, задъхвайки се от лютия дим, отвинтваха болтовете, с които фургонът беше закрепен за каросерията на влекача.

— Тате, газът ще експлодира! — извика Маслов и хвърли лопатката.

— Въжето, по-бързо! — изкрещя Гаврилов. — Лъонка, скачай оттам!

От платформата излетяха един след друг два спални чувала, след тях скочи Лъонка Савостиков и започна да се върти бясно в снега, гасейки огъня от омаслените си, изпоцапани с гориво дрехи.

— Въжето... Мигом!...

Братята Мазурови домъкнаха и прикрепиха към челната стена на фургона тежко танково въже. В кабината на влекача на Савостиков вече седеше готов Тошка, зад лостовете за управление на Гавриловия — Никитин.

— Едновременно!

Влекачите дръпнаха въжето в противоположни посоки и пламтящият фургон рухна с грохот в снега.

— Лягай! — изрева Гаврилов. — Накъде?! Назад!

Последното се отнасяше до Лъонка, който се втурна с димящата си куртка към преобърнатия настрана фургон и започна трескаво да смъква занитените за покрива му сандъци и чували с продоволствия. Гаврилов притича до Лъонка, хвана го за ръката и го помъкна настрана.

— Лягай!

Взрив, буйно лумнали пламъци и хиляди разноцветни звезди прорязаха нощната тъмнина: бяха експлодирани бутилката с пропан и сандъкът с ракетите.

— Хубав фойерверк! — пошегува се скочилият в снега Тошка. Но Сомов го дръпна за крака и Тошка падна.

Още два взрива и над главите на участниците в похода полетяха със свистене парчета дърво и късове експлодирала стомана.

— Глупак! — бавно изрече Сомов, притискайки главата на Тошка в снега.

Още миг — и експлодира и последната бутилка. Повече нямаше какво да избухва.

На мястото, където беше фургонът, сега димеше дълбока черна яма. Около нея се струпаха всички участници в похода. Изпод ескимоските, които предпазваха лицата им, излизаха кълба пара. Постояха, поеха си дъх.

— Да не би да не са изгасили газовата печка? — изказа съмнение Игнат.

— Ние с Тошка излязохме последни от фургона — спомни си Никитин. — Изгасихме я, сигурен съм.

— Какво си направил? — пресипнало запита Сомов Лъонка.

Лъонка наведе глава.

— Не настоявай, виждаш, че страда — язвително забеляза Игнат. — Бозайниче!

Стиснал юмруци, Лъонка тръгна като слепец към Игнат.

— Хайде, хайде, сега пък ще се биете! — ревна Гаврилов. — Ще ви науча аз вас!...

Гаврилов се обърна рязко и се насочи към влекача на Лъонка. Запали джобното фенерче, взря се, изпсува.

Всички се приближиха и се наведоха над лявата изпускателна тръба. Тя беше оголена, само отстрани висяха почернели късове от изолацията. Картината беше ясна: бяха прегорели медно-азбестовите уплътнители на изпускателния колектор и от нажежената от отработените газове тръба се бе запалила настилката на фургона.

— Уплътнителите, тате!

Когато тръгваше в поход, Гаврилов винаги слагаше нови уплътнители, за да е сигурен за през целия път. Това беше първата му и най-важна работа! Но преди този поход с ремонта на влекачите се занимаваше Синицин.

Пак Синицин!

И пак виновният е той — Гаврилов. Трябваше един час по-малко да спи, да провери уплътнителите.

— Да се сменят — заповяда той, усещайки тъпа болка в сърцето. — Да се обърнат колите, да се запалят фаровете. Потършувайте наоколо.

Малко работи намериха. Освен изхвърлените в последната минута от Лъонка два чувала с хляб и три сандъка с полуфабрикати, намериха деформираната нафтова печка, експлодиралите бутилки с пропан, обгорелия скелет на запасната радиостанция и по чудо останал невредим голям сандък с брикети от замразен бульон. Изгорял беше целият личен багаж на обитателите на вагончето — Савостиков, Сомов, Никитин и Жмуркин, фотоапаратите и кинокамерите и най-важното — картонената кутия с „Беломор“ и „Шипка“. Нея я търсиха особено дълго: беше страшно да останат без тютюн. Не я намериха.

По време на обед пресметнаха: на осем души пушачи се падаха трийсет и няколко цигари и една неотворена кутия „Беломор“. Целият запас повериха на Задирако и решиха да пушат по една на трима след обяд.

Хлябът щеше да стигне — като се вземат под внимание и няколкото чувала в кухнята, а за полуфабрикатите и газа Гаврилов нареди да се икономисват. Освен това заповяда на Борис Маслов да пази радиостанцията в „Харковчанка“ като зеницата на окото си, а на Задирако — да не казва, че взривът е пръснал единствения чувал със сол. След пет-шест часа път е Комсомолска, може би там ще има сол.

В кухнята беше студено, но си отдъхваха: никому не се искаше да се тътре по студа към влекачите и да опъва каиша до сутринта сам зад лостовете.

— Като се върна — започна да мечтае Тошка, — ще отида на гости у Синицин. Такъв човек като мен той ще приеме с уважение (Тошка представи с мимика уважението, с което Синицин ще се отнесе към него), а аз ще му река: „Сваляй гащите!“. А той: „Какви гащи?“. Аз: „Твоите, вместо ония, дето ми изгоряха заради теб!“. Няма накъде, ще смъкне гащите, а пък аз ще му кажа: „Дяволите те взели, навличай ги как ще излезеш навън с гол задник!“

— Палячо! — измърмори Сомов, който гледаше неодобрително развеселените си другари.

— Валера, дай ми за тази част от пътя Тошка! — без да обръща внимание на Сомов, помоли Давид. — Като се върнем, цял месец ще те черпя с бира!

— Как така „дай“? — заважничил Тошка. — Аз, драги, да не съм ти тука някакъв Фигаро? Така всеки ще почне да дрънка: „Дай ми Тошка!“ Я глей колко сте много вие, а Тошка е само един.

— Добре, карай до Комсомолска с Давид — ласкаво му каза Гаврилов. — Само гледай да не му замаеш главата с приказки, че ще сбърка пътя и ще откара колата на Южния полюс. А ти, племеннико — обърна се той към мълчаливия Лъонка, — не клюмай нос, инак ще си помисля, че ти е жал за партакешите ти. Засега няма да те кастря, още повече че Петя няма да разреши, щом си му спасил брашното и бифтеците. Е, синчетата ми, сега на конете!

— Благодаря, майко кърмилнице! — поклони се Валера на готвача.

— Пак заповядайте, скъпи гости, не се стеснявайте — заусмихва се Петя.

— Какво да запиша в дневника, тате? — запита Маслов.

— За уплътнителите — навъсено отвърна Гаврилов, без да откъсва поглед от угарката, която след него досмукваше радистът. — Запиши, че Плевако не ги е сменил, а Гаврилов, кучият му син, не е проверил. И за изпотрошените грънци — за загубите ни — запиши, да направим удоволствие на главния счетоводител.

— Ти, приятелю, не се обиждай — каза Игнат на Лъонка, докато навличаше на главата си ескимоската. — Изтърсих го в яда си.

— Че аз не се обиждам! — предизвикателно отговори Лъонка. — Само че мисли, когато говориш, ясно ли е?

— Добре, добре — дружелюбно каза Игнат.

И всички се разотидоха по колите си.

ЛЪОНКА САВОСТИКОВ

Никога Лъонка нямаше да стъпи на Антарктида, ако за него не се беше молила със сълзи на очи леля му Катя. Никак не му се искаше на Гаврилов да го взема, но можеше ли да откаже нещо на жена си? Даде си вид, че се противи, промърмори и отстъпи. Полина, сестрата на Катюша, плачеше с глас, молеше зет си да направи там сина ѝ човек. Гаврилов се сърдеше — да не би Антарктида да е трудово-възпитателна колония! — но дълбоко в душата си беше поласкан. Обеща, че ще го държи под око, ще му помогне да избие щуротиите от вятърничавата си глава. Сестрите му дадоха извънредни пълномощия, а Лъонка ги слушаше и се подсмиваше. Впрочем той не възразяваше срещу Антарктида: слава, почетна значка и пари, и то доста, както разправят. Великодушно позволи да му оформят документите и замина накрай света да става човек, както съобщи на приятелите си при изпращането.

А пък Гаврилов не искаше да го взема, защото според него племенникът на жена му имаше два големи недостатъка. Първо, беше голям хубавец, а към този род хора Гаврилов изобщо се отнасяше с подозрение; второ, до неотдавна беше боксьор, дори майстор на спорта. А Гаврилов не уважаваше много-много спортистите — особено прочутите. Макар че самият той с доста голямо удоволствие гледаше мачове по телевизията и дори малко симпатизираше на „Зенит“, не можеше да разбере спортистите, които губят сума енергия така безсмислено според него. Когато му доказваха, че спортните зрелища създават за хиляди хора необходимото им отпрягане, той не спореше, но шеговито се позоваваше на „селското си възпитание“: сиреч, от детинство съм свикнал да уважавам само хора, които вършат работа. За такива консервативни възгледи Васютка нарече татко си „допотопен мамонт“, което разсмя Гаврилов до сълзи.

Впрочем той беше готов да прости всичко на десетгодишния си първороден син.

А „подвизите“ на Лъонка, станали легендарни в семейството, не безпокояха твърде Гаврилов. Като слушаше оплакванията на сестрите, той се подхилкваше, а когато Катя го упреkwаше за несериозното му отношение, мигом признаваше, че грeши. И си мислеше, че преди четвърт век би направил от това момче безстрашен танкист. Впрочем и в Антарктида стават такива промени, че човек се отърсва от всичкия си прах и показва истинската си същност. А колкото до „подвизите“ на Лъонка, то там няма жени, със свещ да ги търсиш, не можеш да намериш компания от пиячи и няма пред кого да си вириш носа. Тогава ще стане ясно мъж ли си или отрепка.

Така, след като преодоля твърде сериозните си съмнения, Гаврилов взе Лъонка със себе си. Реши да го настани в Мирни, да не го взема веднага на поход. Но точно преди да тръгнат, оперираха Мишка Седов от апандисит и, ще не ще, Гаврилов трябваше да сложи на влекача вместо надеждния механик водач своя племенник.

А Лъонка Савостиков беше изключително красив: към метър и деветдесет висок, с фигура, която на плажа приковаваше като магнит женските погледи, с шия, която можеше да удържи без усилие цял грозд девойчета, с буйни руси коси, бели зъби и игриви сини очи. В присъствие на Лъонка младежите нервничеха и инстинктивно гледаха да отдалечат приятелките си. И навярно правилно постъпваха, защото у него имаше нещо, което му даваше непонятна власт над жените.

На седемнадесет години Лъонка беше шампион по бокс между юношите, печатеха негови снимки във вестниците, по улиците хората го познаваха. Спортните журналисти възторжено описваха играта на краката, ескиважите и съкрушителните крошета на шампиона, а няколко тренъора развеселяваха публиката със споровете си кой бил открил Савостиков. В училище директорът почтително се ръкуваше с него, по улиците момчетата го молеха за автограф, а момичетата, които допреди година не обръщаха никакво внимание на дългия като върлина хлапак, сега пускаха в ход цялото си простичко изкуство, за да се похвалят с такъв поклонник. Една година слава го направи завършен егоцентрик; той четеше във вестниците само бележките за себе си, засягаше се, когато пишеха малко, и се съгласяваше с онези, които го смятаха за изключително явление.

Новият му тренъор, сам известен спортист в миналото, знаеше колко струват подобни хвалебствия, надсмиваше им се и учеше

възпитаника си да се отнася с чувство за хумор към заглавия като „Всепобеждащата усмивка на младия шампион“. Лъонка си даваше вид, че тъкмо така се отнася към славата, но когато изучаваше в голямото огледало на гардероба отражението си, си мислеше, че треньорът просто му завижда: никъде, дори и в киното, не беше виждал такова мощно и в същото време пропорционално тяло, такава обаятелна усмивка.

Майка му, работничка тъкачка, загубила мъжа си в края на войната, се гордееше със сина си и с въздишка забелязваше погледите, които зрели жени хвърляха към детето ѝ.

Лъонка се събуди за любов късно, на осемнадесет години, когато неговите връстници вече се хвалеха със своите скромни и най-често измислени победи. Но това пробуждане бе толкова бурно, че от този миг майка му забрави какво значи покой.

Тогава той беше в десети клас, преминаваше от единия срок в другия с тройки благодарение на грижите на директора, който, както много хора на умствения труд, се прекланяше пред физическата сила. На учителските съвети учителите протестираха, доказваха, че гастролъорът Савостиков разваля колектива на класа, но директорът им напомняше за престижа на училището и те, щат не щат, поправяха двойките на тройки. Само Татяна Евгениевна, младата, току-що напуснала студентската скамейка учителка по химия, отказа да прави компромиси. И тъкмо тя трябваше да изиграе неочаквано голяма роля в съдбата на Савостиков, който се страхуваше да си признае, че за да види Татяна Евгениевна, беше пропуснал вече няколко тренировки. И ето че веднъж в час по химия Лъонка, съвсем захласнат, беше вперил в учителката пламнали очи, а ушите му бръмчаха. Навярно в погледа му имаше нещо нескромно; Татяна Евгениевна кипна, извика на дъската гастролъора и с няколко язвителни въпроса го направи за смях.

— Защо мълчите? — иронизира го тя, докато класът хихикаше. — По-лесно е да се работи с юмруци, отколкото с глава, така ли? Няма какво да кажете, нали?

И в този миг стана скандалът. Никой още не се беше смял безнаказано над Савостиков.

— Защо да няма? — каза весело Лъонка, като облиза засъхналите си устни. — Можем и да отговорим.

Приближи се до учителката, с рязко движение я вдигна на ръце, притисна я до гърдите си и я целуна по устните.

За тази дивашка постъпка го изгониха от училище, но той не се шля дълго без работа. Точно тогава дойде време да ходи войник. Наистина оставиха го в Ленинград на служба в спортния клуб. Така че ако животът му се измени, то беше за по-добро. Вечно заобиколен от тълга приятели и поклоннички, той прекара едва ли не най-приятната в живота си година и половина. Във всичко му вървеше: блестящите победи на ринга вълнуваха пресата, спортистките бяха готови да тръгнат подире му след първия знак.

На тренировките все по-често идваха разплакани момичета, някои съвсем преставаха да идват. Момчетата се мъчеха да бият на съвест, но без особен успех. Така продължи, докато една шампионка по плуване, на която възлагаха големи надежди, не заряза спорта и не замина за друг град. Това беше вече прекалено! Загубил търпение, началникът на клуба съгласува, с когото трябва, наболелия въпрос и веднага изпратиха редник Савостиков — във войската заповедите не се обсъждат! — да служи на далечен северен остров.

На този остров, където нямаше нищо, освен скали, лед и фъртуни, нямаше кой да се очарова от физиономията на Лъонка, малцина се интересуваха от значката „майстор на спорта“ и от сутрин до вечер под командването на невзрачен сержант редникът Савостиков се строяваше, лъскаше автомата, зубреше материалната част и топеше сняг за вода. Затова пък — всяко зло за добро! — научи се да кара трактор и джип, придоби специалност. Впрочем Лъонка не ценеше това обстоятелство: беше уверен, че го чака друго поприще. Но понеже не беше глупав момък, гледаше да не говори много-много по този въпрос и се държеше скромно.

Службата свърши. Лъонка се върна у дома и без да губи време, се зае да навакса пропуснатото. Силите му не бяха намалели, бързината и рефлексът се възвърнаха след няколко месеца тренировки и отново заговориха за Савостиков. Със сборния отбор той участва в няколко задгранични турнета, донесе оттам вестници със снимките си и велурени якета.

Разглезеният от успехите Лъонка се носеше по течението. Струваше му се, че този празник няма да има край. Но ето че едно след

друго се случиха две събития, които задълго прекъснаха веригата от успехи.

Най-напред го би жестоко млад боксьор — първоразрядник, новоизгряваща звезда, както го нарекоха репортерите. И по-рано Лъонка беше губил мачове, но не така позорно и безусловно. През втория рунд на два пъти той беше в нокдаун и едва изчака гонга — както стана ясно, напразно, защото в началото на третия рунд допусна много силен удар в корема и дойде на себе си чак зад въжетата. Поражението имаше тъжни последствия: една година нокаутираният боксьор няма право да участва в състезания; и затова отчислиха Лъонка от сборния отбор. „Приятели“ не устояха на удоволствието да му изпратят изрезки от вестниците, в които заклеяваха „перспективния в миналото!“, „неспазващ спортния режим“, „вирнал нос“ и „пет пари недаващ за честта на колектива“ Савостиков.

Отстранен от състезания и свързаните с тях пътувания, Лъонка ставаше сега в шест часа сутрин при звъна на будилника, пътуваше в препълнения трамвай до строежа при Нарвската застava, където се бе хванал на работа, и бачкаше зад ръчките за управление на булдозера цели осем часа: от единия звънец до другия.

След такъв работен ден бе трудно и безинтересно да се тренира, Лъонка губеше форма, рефлексии, краката му натежаха. Някои му съчувстваха, други злорадстваха, а треньорът все по-често гледаше своята бивша „звезда“ с открито съжаление. „Изпя си песента“ — чу веднъж да казват зад гърба му. Гордостта му страдаше и той зарязва спорта.

В това време стана и второто събитие. На тяхната площадка живееше в едностаян апартамент Вика, студентка медичка. Родителите ѝ — инженери геолози, бяха подписали договор за три години и бяха заминали на Север да търсят злато. В кооперацията обичаха скромната и приветлива Вика и дори на вечно заетите от пенсионерите пейки доброто ѝ име не се поставяше под съмнение. Не беше нито хубава, нито грозна. Дребна, спретната, с големи и сериозни кафяви очи, тя би могла може би да заинтересува някои момчета, не твърде разглезени от женско внимание, ако не ги отблъскваше със строгостта си.

Макар че Лъонка срещаше Вика почти всеки ден, той не я забелязваше, поздравяваше я и отминаваше. Това момиче не съществуваше за него, то просто беше част от къщата, както вечно

мърморещата портиерка Кириловна: прекалено голяма беше разликата между хубавиците, които продължаваха да се домогват до вниманието му, и тази „кокошчица“, както снизходително я наричаше Лъонка. Навярно би се разсмял, ако знаеше, че майка му, която се отнасяше със симпатии към съседката и честичко я гощаваше със сладкиши, тайно мечтае Вика да ѝ стане снаха. Впрочем майка му беше достатъчно далновидна и не разправяше за женитбените си планове.

Една вечер тя помоли сина си да помогне на Вика за хладилника, докаран от магазина. Лъонка отиде при съседката, мигом изгони двамата носачи, които ѝ дрънкаха „за бутилка“ срещу вече платената работа, и без усилие вкара зила в кухнята. Лъонка беше по жилетка без ръкави, мускулите му играеха и той не без удоволствие улови възхитения поглед на момичето.

— Много сте силен! — каза Вика и се намръщи, защото Лъонка се усмихна закачливо. — Много благодаря, всичко най-хубаво!

Вика пристъпи към вратата, пенъоарът ѝ се разтвори и Лъонка мигом забеляза, че „кокошчицата“ има стройни крачета.

— С едно „благодаря“ не става, ако обичате, дайте „бакшиш“ — пошегува се той.

Вика се смути.

— Имам предвид натурална почерпка — засмя се Лъонка. — Чай или кафе.

След няколко минути Лъонка съжали, че се самопокани. Вика слушаше дърдоренето му за бокс и киноартистки учтиво, но без любопитство и дори, както му се стори, със спотаен присмех. Неприятно засегнат, Лъонка пусна в ход целия си арсенал: усмихваше се, хвърляше очароващи погледи, уж случайно докосваше ръката на момичето, но всички тези изпитани средства не ѝ действуваха. Нещо повече — очите ѝ станаха студени и враждебни, а когато Лъонка се опита да я прегърне, тя го попита направо:

— Вие наистина ли се смятате за неотразим?

Лъонка се смути и отговори глупаво нещо в този дух, че досега не е имал несполуки...

— Е, тогава просто ви е вървяло — отсече Вика и стана. — Съседите ми проглушиха ушите за вас и си мислех, че наистина ще се запозная с интересен човек, а вие, извинете за израза, сте грубо животно!

Льонка си отиде унижен и победен, както след нокаута. Нещо се прекърши в него. Той се озлоби, започна да пие и — което не бе правил по-рано — предизвика няколко безобразни сбивания. За щастие началникът на районното управление на милицията, където го водиха няколко пъти, се оказа негов стар поклонник и не състави протоколи, ограничи се с бащински съвети, но рано или късно търпението му можеше да се изчерпа.

Льонка не се чувствуваше добре. Работата с булдозера не му носеше удовлетворение, все не намираше време да се яви и на зрелостен изпит, бъдещето му се струваше безперспективно. Всичко оставаше в миналото: славата, младежкото обаяние, успехът. Той си спомняше рязкото, като удар с ръкавица: „... Вие, извинете за изрази, сте грубо животни!“ — и с горчивина си мислеше, че никой досега не е бил така силно сразен.

Потискаше го и чувството на вина пред майка му, която понасяше много тежко падението му. Здравето ѝ забележимо се разклати и Льонка страдаше. Затова именно така лесно се съгласи да отиде в Антарктида, още повече че връщането от такова почетно зимуване щеше отново да привлече вниманието към него — в това Льонка не се съмняваше.

* * *

Влекачът пълзеше по трамбования коловоз, ревът му разтърсваше тъпанчетата и поради това човек някак забравяше, че се намира в най-тихото и пусто кътче на планетата. В кабината беше горещо, над трийсет градуса. Льонка смъкна калпака си, спусна малко стъклото на лявата вратичка и се загледа втренчено, както го съветваха водачите, в „Антарктида“, за да не се отклони от коловоза.

Отначало лостовете за управление не му се подчиняваха и влекачът час по час се плъзгаше встрани. Ако буксираше в пръхкавия сняг или затъваше до шасито в някоя рохкава пряспа, Гаврилов го измъкваше на буксир. Но след като измина разстоянието до Восток, новакът набра опит и започна да манипулира с лостовете не по-зле от другите.

И изобщо, преди да тръгнат обратно, Лъонка не се оплакваше от живота. Четиридесетте дни пътешествие по море до бреговете на Ледовития континент с комфортния кораб „Професор Визе“ бяха като хубава отпуска. През декември, когато ленинградчаните мръзнат дори с палта, Лъонка правеше слънчеви бани на тропиците, къпеше се в басейна, разхождаше се с бели джинси из Лас Палмас и със замах пръскаше валута за ледена бира и кока-кола.

Другарите го приеха добре, и то не само новациите като него, но и старите полярници, които не допускаха всекиго и веднага в затворената си каста. Когато искаше, Лъонка можеше да направи впечатление: той бързо намери правилния тон и определи своята линия на поведение. Разбра, че полярниците смятат за истински мъж не онзи, който има най-силни мускули, а който е доказал с работа, че е „достоеен да носи панталони“: летецът Ананин, който тежеше малко повече от петдесет килограма и смело можеше да кацне на дебел леден блок, колкото половин футболно игрище, да излети, прескачайки пукнатините, и на „честна дума“ да доведе до летището заледен самолет; братята Мазурови, които едва ли можеха да имат някаква цена в очите на приятелките му, но без които Гаврилов не тръгваше на поход; скромният, влизащ винаги последен Семьонов, загорял от вятъра и фъртуните на Далечния север и закален от мразовете на три зими на Восток. Те бяха истински мъже, достойни за уважение; такива имаше петнайсетина на „Визе“ и представляваха „полярният елит“. Те именно приеха Лъонка. Разбира се, до голяма степен благодарение на роднинството му с Гаврилов, но не само затова: великан, с истинска мъжка красота, открит и общителен, известен от фотографиите и нито с една дума ненамекващ за известността си, Лъонка много допадна на новите си другари. Това, от което се страхуваше Гаврилов, не стана. Племенникът му се държеше тактично, не хвърляше прах в очите на никого и за четиридесетте дни плаване се провини само веднъж, когато се опита да ухахва бюфетчийката на каюткомпанията. Гаврилов го изруга жестоко и Лъонка се отказа от толкова опасното на кораба изкушение.

Племенникът му не го подведе и с работата си; когато „Визе“ се приближи до Мирни по прокарания от „Об“ канал и спря до крайбрежния лед, Лъонка работи за четирима при разтоварването, цели денонощия караше трактора по несигурния лед и дори Макаров, от

когото можеше да се чуе похвала веднъж на година, и то високосна — се пошегува благосклонно, че имал „гавриловска кръв“. Макар че нямаше кръвно родство между чичото и племенника, доволният Гаврилов не поправи началника на експедицията и изпрати на майката на Лъонка телеграма, която я зарадва повече от цялата популярност, извоювана от сина ѝ на ринга.

И в похода към Восток Лъонка се прояви добре. Наистина слабо познаваше техниката и веднъж за малко не разтопи лагерите на колянвия вал, защото беше забравил да прибави масло от допълнителния резервоар в работния. За щастие влекачът затъна в метър дебели заледени преспи и Лъонка загаси двигателя; още малко и трябваше да изхвърлят машината: щеше да бъде невъзможно да я ремонтират при походни условия. От този ден нататък Лъонка не забравяше да следи манометъра и при всяко спиране проверяваше със сондата колко масло е останало в работния резервоар и за болтовете на гъсеничната лента се грижеше, както някога за прическата си, и потегляше само на първа скорост. Постепенно свикна, аклиматизира се. И макар че не можа да усвои секретите по ремонта на двигателя, физическата му сила се оказа много полезна при похода. Лъонка преместваше без усилие бурета с масло, неуморно размахваше тежкия ръчен чук и без да чака да го молят, извършваше други работи, изискващи голяма сила.

Той се издигна в собствените си очи, самоутвърди се, защото придоби нещо, което му липсваше в последно време. Май по-трудно е да заслужиш уважението на тези момчета, мислеше си той, отколкото възхвалите на репортерите.

Лъонка се хващаше, че започва да цени хората другояче. Например Гаврилов, своя паралия чичо, който неведнъж помагаше на майка му да свързва двата края, той смяташе по-рано за чудак: има вила, кола, жена и деца, директорът на Кировския завод лично му се обажда по телефона, предлага му хубава работа, а чичо Ваня заминава на стари години с полярна експедиция. Сега, когато видя Гаврилов в работата му, ориентира се, разбра какъв човек е той. Преоцени и бившите си приятели — твърде ниско. Не че съвсем не го теглеше към тях и не искаше отново да се потопи в празничната атмосфера на големия спорт. За потапяне би се потопил, но предпазливо: със съзнанието, че в живота има по-сериозни неща...

Но най-много го учудваше, че бавно и сигурно завладяваше душата му дребната и не твърде ефективна девойка, „кокошчицата“, възгрозничка в сравнение с онези, които считаха за чест да вървят подръка с него. Спомняше си за нея със срам и нарастваща, непозната за него нежност и понякога си мислеше, че като се върне, ще се постарее да ѝ докаже, че не е чак толкова пропаднал...

В такова настроение Лъонка дойде на Восток.

В станцията нямаше достатъчно места за спане и участниците в похода трябваше да нощуват във фургоните си. На съседния нар до Лъонка спеше Василий Сомов — не най-добрият съсед, който човек можеше да си пожелае, защото Василий беше сух, затворен и пословично стиснат — качество, което полярниците, свикнали първи да изваждат портфейла си, ужасно презираха. В Лас Палмас, докато момчетата се угощаваха с бира и шишчета, Сомов ядеше сухия салам, който носеше със себе си. Пушеше главно чужди цигари, харчеше за радиोगрами само в празник — с една дума, истински скръндза. Ако не беше толкова незаменим, едва ли не най-добрият в отряда механик водач, кой знае дали Гаврилов би го вземал в походите си.

Именно Сомов смути душата на Лъонка с няколко случайно изтървани думи.

Това стана през последната нощ на Восток, когато цялата станция беше замряла в очакване на двата последни самолета. Нея нощ спаха лошо. Във фургона на горните нарове Тошка Жмуркин и Валера Никитин едва чуто си шушукаха, Лъонка не можеше да долови смисъла на откъслечните фрази, но чувствуваше смътна тревога и от това и на самия него изведнъж му стана някак тежко. Завря глава в спалния чувал и се опита да заспи, но сънят не идваше. Измъкна се от чувала и с неудоволствие усети тютюнев дим; Сомов пушеше, макар че от самото начало обитателите на фургона бяха решили да не пушат там. И без това нафтовата печка миришеше и не им достигаше въздух.

— Собствени ли? — попита го възможно най-саркастично Лъонка.

— Собствени — въздъхна Сомов.

— Не се ли напуши през деня?

— А теб какво ти влиза в работата?

— Това, че сме си дали дума. Дадената дума струва повече от парите, ясно ли ти е?

- На оня свят ще събереш глобата — измърмори Сомов.
- Да не си се наканил да умираш?
- Як момък си, ама си глупав. Ако беше поскитал като мен...
- Е и какво?
- Щеше да седнеш да пишеш завещание.
- Че защо? — предизвикателно запита Лъонка.

Сомов не отговори, загаси в стената на фургона цигарата си и мушна глава в спалния чувал.

Тошка и Валера, отдавна свършили разговора си, хъркаха горе, Сомов покашляше глухо насън, а Лъонка все не можеше да се унесе, обхванат от тревожно предчувствие. Спомни си отделни реплики, които беше чул през последните дни, обедини откъслечните, уж нищо неозначаващи думи и пред него все по-ясно се откри безнадеедността на предстоящия поход. Да, безнадеедност! Макаров няма току-така да изпрати радиограма и Семьонов няма без причина да придумва Гаврилов: „Ваня, връщай се със самолета“. И мисълта, че на двайсет и пет години може да загине, ужаси Лъонка. Той си представи мъртвата, затрупана от сняг колона, своя заглъхнал навеки влекач и себе си — сгърчен в последна конвулсия. Пъдеше от себе си това видение, старееше се да мисли за различни приятни неща, които го чакаха след завръщането му у дома, но страхът, промъкнал се подмолно в душата му, не го напускаше. На какви ли не трудности беше готов Лъонка, на какви ли не мъки, само не на незнайна смърт.

През целия си живот бе обичал да бъде на показ, да се перчи пред хората, да извиква завист и възхищение. Можеше да извърши всякакъв подвиг, стига в този момент да го гледат и да се възхищават от мъжеството и геройството му. Докато разтоварваха „Об“, когато от трийсет метра височина полетя към леда един много тежък сандък, Лъонка успя да тласне настрана моряка, който след част от секундата щеше да бъде сплескан на пита. Гледаха го! Когато Коля Решетчин се продъни с трактора в леда, Лъонка се хвърли, без да му мисли, в ледената вода. Гледаха го! За Лъонка това беше най-важното. И в Антарктида беше дошъл, защото щяха да научат за това. Само така. Да му кажеха, че неговата гибел ще бъде показана по телевизията, той мигом би се окуражил. Но да загине неизвестен, да остане завинаги в бялото безмълвие или, ако ги намерят, да го погребат в братското гробище на остров Буромски при Мирни!...

Гордостта не му позволяваше да си каже думата при гласуването и той не се обади. Но от момента, когато отлетяха последните два самолета, увереността го напусна.

През първите дни на похода колоната се движеше доста бързо, изминаваше по трийсетина километра в денонощие и от време на време на Лъонка му се струваше, че тревогата му е напразна. Но когато студовете прехвърлиха шестдесет градуса и се разкри тази мръсна история с горивото, Лъонка оклюма. Стана мрачен и мълчалив. Очите му хлътнаха дълбоко, железните издути мускули омекнаха, измръзналите бузи го боляха при всяко докосване, пръстите му отекоха и едва се свиваха в ставите. Червеникавата шкиперска брадичка, която според общото мнение много му отиваше, се беше сплъстила и стърчеше безобразно на кичури. Впрочем Лъонка не знаеше това, защото отдавна не беше се мил, не беше се оглеждал в огледало и дори го бе загубил някъде.

А до Мирни оставаха повече от хиляда километра път.

Всички се чувствуваха зле. Гаврилов смучеше тайно от всички валидол, Петя Задирако едва тътреше измръзналите си крака, а Валера Никитин хрочеше кръв. Всички се чувствуваха зле, но от съзнанието за това на Лъонка не му олекваше.

Той караше влекача, отчуждено гледаше пред себе си и с печална покорност очакваше следващата авария. От Восток, дето бе отстъпил пред наплива на чувствата, изпрати на Вика радиograma: „Отговори с една дума, може ли да ти пиша“, и днес на обяд Борис Маслов му пъкна листче с две думи: „Да. Вика“. Ако беше получил отговора ѝ на Восток, сигурно щеше да е щастлив. А сега равнодушно плъзна поглед по листчето и го пъкна в джеба си.

Най-лошият враг на човека е безнадеждността.

Лъонка гледаше пред себе си към тъмнеещия влекач на Валера Никитин, към осеяното със студени блестящи звезди черно небе и внезапна жалост към самия него сви сърцето му.

И той заплака.

ВАЛЕРА НИКИТИН

Трийсетте километра до Комсомолска изминаха за три денонощия. На шега момчетата упрекваха Гаврилов, че е станало така заради необмислената му реплика по време на обедата, че оставали пет-шест часа път до станцията. Няма никакво право да говори така. Да си го помисли може, но да произнесе такова нещо гласно нито един истински полярник не си разрешава, тъй като човешките сметки оскърбяват Антарктида, карат я да посочи на човека къде му е мястото. Полярниците са хора по своему суеверни; прекалено зависими са от Антарктида, за да пренебрегват външните форми на уважение към нейните възможности. Според шеговития ритуал, ако някой се изтърве, както стана с Гаврилов, другите трябва веднага да го поправят, да чукнат на дърво и три пъти да плюнат през рамо. Тогава може би Антарктида ще прости на провинилия се дързостта.

Но никой не поправи Гаврилов и ето че към студовете, които надхвърляха седемдесет градуса, се прибави вятър — десет метра в секунда. Такива съвпадения се случват извънредно рядко, защото природата, която е хармонична, се старее да разпределя повече или по-малко равномерно най-жестоките си наказания. Затова в централна Антарктида, със свръхниските ѝ температури, почти няма силни ветрове, а в Мирни и изобщо по крайбрежието, където виелиците достигат мощта на урагани, студовете са много по-малки.

Валера Никитин малко упрекуваше Гаврилов, но не за необмислените думи, разбира се, а задето беше принуден да отстъпи на Давид своя стажант. Тошка поемаше върху себе си главното бреме на ремонтите.

Сега Валера трябваше сам да се справя с дребните повреди. А се чувствуваше зле: дали си беше простудил белите дробове, или всичко беше от височината, но го мъчеше тежка кашлица с червени жилки в храчките. Десетината инжекции пеницилин не му донесоха облекчение досега.

— Като се върнем — обеща докторът, — ще те заведа да се напариш в банята, лично ще те нашибам с метличка, а после ще те настаня да полежиш в лазарета — на чист чаршаф, ще ти дам чай с малини и сутринта ще станеш като кукуряк!

Като в приказка. Нима съществува някъде такъв живот?

— Ама че го каза! Приказки от „Хиляда и една нощ“ — отвърна му Валера. — Баня, чист чаршаф, чай в леглото... Ей, стража! Откъснете коварния език на този лъжец!

Преди петнайсетина години, спомни си Валера, при двадесетградусов студ майка му не го пускаше на училище. Какво ли би казала, ако видеше сина си да излиза от кабината на вятър, който режеше тялото като оксижен? Навярно би припаднала. Макар че сега едва ли...

„Харковчанка“ спря, май нещо е сполетяло Игнат. Колоната също спря, ще трябва да се излиза. Голямо изкушение е, разбира се, да си остане в топлата кабина: дори да си подремне, докато Игнат поправя повредата, но трябва да провери болтовете. Проклети да са тия оси, съединяващи звената на гъсеничната лента. Половинметрови, а се чупят като кибритени клечки. Не забележиш ли, болтът ще изскочи и гъсеничната лента ще се размотае като змия.

Валера навлече ескимоската, за по-сигурно уви лицето си с шал, вдигна качулката на каешката^[1], както полярниците наричат своите топли връхни дрехи с подплата от камилска кожа, и излезе от кабината. Веднага обърна гръб на вятъра, но студът, все едно, стигна чак до очите и едва не слепи клепките, промъкна се до китките (колкото и да се оплакват от ръкавиците, все едно, шият ги къси) и скова дъха му. Валера постоя, изчака да се успокои лудешкото сърцебиене; взе чукчето и започна да преглежда лентата. Точно така, измъкнали са се главичките на два болта. Да е жив Игнат, че навреме спря. Сега трябва хубавичко да си помисли как по-сръчно да ги смени. За миг му се мярна примамливата мисъл да вкара предпазливо главичките обратно — дано издържат до следващото спиране, а тогава вече да сложи нови болтове. Понякога момчетата правеха така, когато бяха много изморени. Но това беше рисковано, а и „таткото“, ако се досетеше, не им прощаваше такива „волности“.

Валера отстъпи вляво от коловоза, погледна: всичките водачи се въртяха около лентите, при всички беше все същото... А пък като

напук се бяха счупили болтовете под второто и третото колело. Трябваше да помръдне влекача малко напред, така че счупеният болт да падне в увисналата част на гъсеницата, между водещото зъбно колело и предното колело. Наведе се, полекичка изби с чукчето главичката. Сега му предстоеше най-трудното: да вкара в дупката новия болт и да го набие с ръчния чук, изкарвайки остатъка от счупения.

Преди такава работа е добре да си поотпочине, защото чукът тежи половин пуд и я се опитай да помахаш с него на височина 3500 метра! Валера се окашля, регулира дишането си и три пъти удари по главичката! Толкоз! Сега спри и изчакай, докато сърцето престане да играе степ. Още три пъти — и пак спри и чакай. Още два, още веднъж... Чукът, се измъкна от омекналите му ръце, оранжева пелена застла очите, а разределеният въздух не можеше да насити белите дробове.

За двайсетина минути вкара болта, покатери се като някой старец в кабината и рухна на седалката. Полежа, дойде на себе си. Сетне се пъкна под влекача, постави в жлеба на болта две „вложки“, закрепил ги с шайба и шплинт. С голи ръце, защото „вложките“ са съвсем мънички, едва три милиметра дебели, и ръкавицата не може да ги усети.

При седемдесетградусов студ — с голи ръце!

Момчетата откъсваха ръцете си от желязото с живо месо. Докторът мажеше разкъсаната кожа с мехлем, бинтоваше я, ала както се изрази Тошка, това помагаше не повече, отколкото витамини на умряло куче.

Зашплинтува — и по-скоро в кабината! Стопли се, отново отмести влекача и отиде да сменя втория гъсеничен болт. Пъкна оста, вдигна ръчния чук, който сега тежеше сякаш цял центнер^[2], удари — не улучи... И толкова му стана обидно за този неуспех, като че ли беше извършил трагична и непоправима грешка. Изруга се жестоко, прицели се, удари — пак не улучи... Безсилен се облегна на влекача, а в главата му — рой малодушни мисли. Отново се нахока, посъвзе се, клекна, за да вдигне тежкия чук, и... се съвзе от чести равномерни удари по метала — Лъонка вкарваше втория болт!... Седем... Десет... петнайсет удара подред! Вкара го, пъкна се под влекача, зашплинтува, кимна на Валера и отиде да помага на Сомов.

Благодаря ти, Лъонка, добро момче си, отърва ме! Не бих те молил, то се знае, но благодаря! Днес ти, утре аз, няма да си останем длъжни. Да си кажа правото, не ми харесваше твърде, но всеки човек се лъже, може и аз да съм сбъркал за теб.

В кабината беше топло, караше насън. Жалко, че ще трябва да отвори прозореца, иначе можеш да полудееш. Ръцете — като от памук; краката — от памук, главата от чугун... На тате му е още по-зле. Мисли си, че не знаем, че взема от аптеката валидол. През време на миналия поход бързо се оправяше с болтовете, цели бъчви търкаляше и при топенето на снега си служеше с ножовката като с дисков трион. Съвсем се е променил тате. Петдесет години и три дупки в гърдите са много за един човек, дори ако е такъв юначага като него.

„Харковчанка“ тръгна, подир нея потеглиха и влекачите. „Ех, пътища! — спомни си той песента. — Никой не си знае ориста...“

Май по-добре, че не я знаем, помисли си Валера.

Човек е твърде малък и крехък, тресчица във водовъртежа на живота. Кой е казал, че човек е господар на съдбините си? Извинете, скъпи другарю, но със същото основание аз мога да твърдя, че господар на моята съдба е Синицин. Ако е подготвил гориво в цистерната на Комсомолска — с песен ще тръгнем за Мирни, не е ли приготвил — ще се помъкнем, тананикайки наум жизнеутвърждаващата мелодия на Шопен.

Впрочем — възрази си Валера, — ако се размотае кълбото, той сам бе определил съдбата си. Разни обстоятелства имаше, то се знае, но последната дума беше казал той.

Валера беше зажаднял да си поговори със самия себе си и затова престана да съжалява, че го няма до него Тошка. С него е весело и леко при поход, но понякога на човек му се иска малко самота, макар и за един-два часа. Да си помечтае за прекрасното бъдеще, за срещата с Машенка, с баща си, с близначетата... Господи, та в други ден те стават на осем години, за малко не забрави! Още при първото спиране трябва да изпрати радиограма!

Валера разкопча дрехата, измъкна от джоба на коженото яке снимка в твърдо целулоидно калъфче. Машенка, моя нежна сивоока, ненагледни мои незабравчици!... „И се пъгнаха в сърцето тия девойчета като котета в чужд креват!“

Валера нямаше слух и тананикаше любимата си песен само за себе си. Тананикаше я и размотаваше кълбото...

От двадесет и девет години деветнадесет беше преживял весело и благополучно: беше вкусно ял и на меко спал, а в деня на пълнолетието си получи от майка си нов москвич. Не живот, а път, послан с рози, по който мама водеше за ръчичка синчето си. Тя бе професор — биолог, директор на научноизследователски институт. Печелеше добре и щедро пръскаше пари за единственото си чедо, като изискваше в замяна синовна любов и послушание — условия, които не тежаха твърде на Валера.

Баща му не играеше никаква роля в семейството. Работеше някъде като младши научен сътрудник и почти цялата си заплата изразходваше за марки — накратко казано, беше чужак и неудачник. Когато идваха гости при жена му, не се показваше пред никого, купуваше си продукти и си готвеше отделно и само рядко се съгласяваше великодушно да пие чай вечер в семеен кръг. След като изпиеше чая си, с явно облекчение казваше „лека нощ“ и се оттегляше при марките си — единственото нещо, което истински обичаше. Към сина си се отнасяше с иронично равнодушие. Майката гледаше на мъжа си с известно съжаление, дълбоко в душата си с презрение, навярно проклинайки минутите, когато като глупава третокурсничка се бе обяснила в любов на красивия дипломант. Какво се беше случило с баща му, защо беше съвсем лишен от честолюбие, равнодушен към успеха, толкова ценен за другите хора, Валера не знаеше точно, само беше чувал, че навремето баща му направил някакво изобретение и — необмислено според мнението на другите — отхвърлил авторитетно предложение за съавторство: това, „лишено от гъвкавост поведение“ му навредило много. Но баща му не говореше по този въпрос, майка му отклоняваше разговора и Валера престана да засяга тази толкова деликатна тема.

Той следваше в химическия факултет на университета, лесно вземаше изпитите си при преподавателите, които се отнасяха с голямо уважение към Мария Фьодоровна Никитина — с една дума, водеше живот, за който мнозина му завиждаха. И самият Валера, и всички околни разбираха, че по-нататък ще следва аспирантура, защита на

дисертация. Колкото и да е странно, но Валера нямаше недоброжелатели. Симпатичен и обаятелен, той се държеше просто и естествено и на никого не му минаваше през ум да злослови по негов адрес. Ако на някого е съдено да навлезе в бъдещето, яхнал бял кон — разсъждаваха младежите — то по-добре да е Валерка, отколкото някой друг.

И изведнъж тази весело ромоляща река на живота с грохот се превърна във водопад.

От време на време, когато отиваше при свои колеги на гости, майката вземаше и сина си. Там се събираха не само нейни колеги, учени, но и артисти, писатели. Валера слушаше с доста голям интерес споровете им, при които се изказваха парадоксални мисли, ярки идеи и остроумни хипотези. Тук всеки беше индивидуалност: Иля Петрович беше допълнил Менделеевата таблица, Григорий Иванович стоеше до Корольов, когато Гагарин правеше първата обиколка около земното кълбо, Мария Фьодоровна беше направила уникални опити във връзка със синтеза на белтъка, Сергей Павлович завоюваше награди на международни кинофестивали, а Николай Валентинович съчиняваше стихове, които имаха успех.

След много години Валера трябваше да си признае, че общуването с тези изключителни хора го беше научило да мисли самостоятелно. Но тогава едва ли го ценеше истински, макар да се гордееше, че има достъп до техния кръг. Къде повече го привличаше съседната стая, където се събираха „потомците“ и царуваше веселата младост.

Тук Валера се запозна с дъщерята на Иля Петрович, Нина — малко неуравновесена, но пикантна и с остър език двадесетгодишна особа. Дяволчетата, които играеха в очите ѝ, екстравагантните дрехи и интригуващите слухове за нейните съвременни схващания за любовта я правеха твърде привлекателна. Нина позволяваше на драго сърце на поредния поклонник да се присъедини към свитата ѝ, даваше му надежда с бегло хвърлен, но многообещаващ поглед и си играеше с всички, докато зорко избираше бъдещия си мъж. Валера ѝ се видя подходящ кандидат: висок, синеок блондин, явно неглупав, със сговорчив и дори малко „телешки“ характер, от добро семейство... Наистина, разправяха, че се залюбил във факултета с една русичка волжанка, но това не безпокоеше Нина: беше сигурна, че стига да

помръдне пръста си, и „теленцето“ ще зареже всичко и ще припне, накъдето тя му посочи. Валера действително идваше, въздишаше и страдаше, когато тя „с възпитателна цел“ отиваше на театър с друг, и цял светваше от радост, когато на сутринта му се обаждаше по телефона и великодушно му позволяваше да я закара до плувния басейн.

Но той не изостави и своето момиче от Волга. Отделяше по-малко време за него, целуваше го по-разсеяно и от съжаление се научи да го лъже, но не го изостави. Лудееше по едната, а не можеше да се отдели от другата. Защо — и сам не можеше да разбере. Разбра го едва по-късно, когато всичко свърши: защото едната обичаше с главата, другата — със сърцето си. Или защото едната го заслепяваше, а другата наивно и предано го обичаше. И още нещо: едната виждаше в него вариант номер едно или две, а на другата бе необходим един-единствен на света Валерка Никитин и никой друг.

„Доброжелатели“ разправиха на майка му за волжанката, но Мария Фьодоровна само се подсмихна. Всичко вече беше уговорено и решено с Иля Петрович, дори бяха им избрали едно уютно апартаментче — сватбен подарък.

Веднъж, когато се прибра у дома по-рано от обикновено, Валера чу гласовете на баща си и майка си. Родителите му общуваха толкова рядко, че учуденият Валера неволно спря и се послуша. Говореха за него.

— Позволи ми това да решавам аз — високомерно казваше майка му, — защото аз прокарах пътя на сина си.

— Вярно — потвърди баща му, — като булдозер. Твоето парниково отроче ще се спъне в първата купчина пръст. Предполагам, че решава самостоятелно само по коя буза да целуне мамичка... Спомни си за себе си. На времето ти...

— Ние сме друго... — прекъсна го майка му. — Други времена, други песни. Моят син трябва да има всичко, от което съм била лишена аз. Ние с Иля Петрович ще се погрижим да им бъде добре.

— А не ти ли е идвало наум, че ги събирате като породисти кучета за разплод? — с горчив присмех произнесе баща му. — Какво, грубо ли ти се вижда? Е, добре, да оставим кучетата... Да кажем, че правите на строго научна основа брачен експеримент, някакъв „синтез“

от двама „отбрани“ — но дявол да го вземе! — съвсем ненужни един за друг младежи?

— Че какво? — невъзмутимо отвърна майка му. — Любовта е ирационална категория и опитът да се внесе в нея елемент на логика...

Валера не чу нищо повече. Зашеметен, той отиде в стаята си и легна на дивана. Беше казано злобно, но баща му е прав... И поощрителните усмивки на майка му, и добродушните реплики на Иля Петрович, и изтънченото кокетство на Нина му се представиха в нова светлина.

Той стана, приближи се до бюрото, измъкна от чекмеджето две снимки. Ето ги — една до друга: Нина... мургаво лице с момчешки бретон, с усмивка, многократно репетирана до автоматизъм и все пак очарователна, влудяваща... И малката волжанка — простодушна и открита, с душа на длан...

Колкото повече назряваше решението, толкова повече Валера се успокояваше. Да, той ще постъпи така или завинаги ще престане да се уважава.

Сложи снимките на място, измъкна се от апартамента, качи се на колата и отиде в общежитието. Щом го видя така необикновено сериозен, едва сдържащ вълнението си, Маша се досети и пребледня. Значи не е било измислица, че са го видели с друга... Е, което е писано да стане, ще стане... Ей сега ще ѝ го каже, ще я удари, ще я срази. Тя го гледаше с мъка, умоляваше го с поглед: „Недей, нека по-късно, защото още не знаеш, че в мен е твоето дете и ако го кажеш сега, цял живот няма да узнаеш“.

Когато той заговори, не повярва, а като повярва — се вцепени. Поплака си, уми се, облече много пъти праната си рокля и обувките с тънки токчета, заради които цял месец яде чай и хляб, стегна дебелината си руса плитка и тръгна объркана с него да подадат заявление.

На родителите си Валера показа подпечатания си паспорт.

От всички комплименти — заслужени и незаслужени — жените най-много ценят незаслужените. Неведнъж бяха хвалили Мария Фьодоровна за рядката ѝ проникателност, какъв тънък психолог била. Ако това беше истина, то, след като погледна лицето на сина си, майката би постъпила другояче. А може би в случая не проявяваше психология, а просто беше изпаднала в състояние на афект.

— Ключовете от колата! — каза тя, като протегна ръка.

Валера ѝ даде ключовете.

— Парите.

Валера измъкна портфейла. Майката остави в него четиридесет рубли и му го върна.

— Май че това ти е стипендията? Като се разведеш, ела. Бъди здрав!

Наближаваше лятото, топли дрехи не му трябваха, Валера съблече скъпия костюм, сложи анцуга, спортната риза и кецовете, с които ходеше на екскурзия, и напусна дома, без да се сбогува.

Забрани на жена си да прави аборт, остави следването и постъпи в таксиметровата служба — отначало като стажант, а сетне като шофьор. Взеха под наем една стаичка. Маша продължаваше да следва в университета, а той печелеше. Криво-ляво караха, стигаше им и за стаята, и за храна, и за нови дрехи.

Веднъж при тях се появи баща му. С привидна ирония се изказа по адрес на измършавелия си син, пошегува се за бъдещия си внук и след като поговориха за това, за онова, предложи съвсем неочаквано на младоженците да се обединят. Наеха заедно две стаи и животът им стана по-лек. Баща му не само умееше да готви, но се оказа умен и интересен събеседник. Тримата бързо се сприятелиха. Бащата решително одобряваше постъпката на сина си.

Веднъж Валера си призна, че неволно е подслушал онзи разговор, изиграл твърде голяма роля в по-нататъшните събития.

— Признание за признание — каза бащата, след като изслуша сина си. — За първи път започнах да те уважавам, когато хлопна вратата. Откровено казано: в къщата, където би се настанил с онази... млада хищница, не бих стъпил... Сигурно си чувал от майка си, че съм неудачник. Неудачник съм, защото не се реших на времето да постъпя като теб. И теб не ми се искаше да зарежа, а и майка ти молеше да не я поставям в неудобно положение. С една дума, проявих нерешителност... А ти... браво! — решил си сам да подреждаш живота си! Купил си диван — твой си е, собствен. Тиган си донесъл днеска — твой си е тиганът, с твои пари купен. Много е важно, братко, че е със свои. Голтаци сте се оженили, ама животът ви ще е по-красив, децата ви ще са по-щастливи.

За бившата си жена той каза следното:

— От природата е отредено на жените да покоряват мъжете с красотата и нежност, а не със заповеди от отдел „Кадри“. А жена с такъв характер като твоята майка, че и отгоре на това с власт, е истински бич божи, на нея всяко възражение ѝ се струва възмутителна дързост. Ако забележиш — пошегува се той, — че Машенка се издига стремително, незабавно се развеждай.

Когато се родиха Оля и Катя, майка му им изпрати количка и играчки. Подаръците не бяха приети. Улучила момент, когато мъжете бяха отишли на работа, майката сама дойде. Критично огледа внучките, снаха си. Запита:

— Дълго ли ще ми се цупиш?

— Мен не сте ме обидили, Мария Фьодоровна, аз за вас съм чужд човек. Сина си сте обидили...

— А той, мислиш, че мен не ме е обидил?

— Вие по-добре знаете, Мария Фьодоровна.

— Така... Време е да сложим край на тази история... Като начало, преместете се във вилата, довечера ще изпратя колата... Какво мълчиш?

— Тяхна работа, те може и да се преместят, а на мен и тук ми е добре.

— Ти, адашке, си горделивка... Добре, москвичът на Валерий стои пред входа, шофьорът ми го докара, ето ти ключовете. Кажи му довечера да навести майка си.

— Добре, ще му кажа.

Майката целуна спящите си внучета, кимна студено на снаха си и си отиде. А вечерта заедно с вестниците извади от пощенската кутия ключовете от колата и кратка бележка: „Благодаря, мамо, не се безпокой, ние нямаме нужда от нищо. Когато имаш време, ела ни на гости. Валерий“.

Оскърбена, не му прости. Така и не разбра, че пожъна, каквото бе посяла.

Скоро Валерий отиде войник и две години служи в танковите войски. Там именно се запозна с Гаврилов, който по молба на генерал-лейтенанта, своя бивш бригаден командир, дойде на гости при танкистите да им разкаже за походите с влекачи и шейни по ледения материк. Гаврилов си избра три момчета, които след беседата поискаха разрешение да останат и го обсипаха с въпроси.

— Запалихте ли се?

— Тъй вярно, другарю капитан от гвардията...

— ... от запаса — Гаврилов ги заплаши с пръст. — Не се подмазвайте. Кога се демобилизирате?

— След месец, другарю капитан от гвардията от запаса.

— Иван Тимофеевич... дяволи! Ако не се размислите, елате. — Гаврилов написа на едно листче адреса си. — Та довиждане, а?

— Тъй вярно, довиждане, Иван Тимофеевич!

И след половин година Валера Никитин и братята Мазурови осъществиха мечтата си — тръгнаха на трансатлантически поход.

Така че Валера сам си определи съдбата.

Този поход му беше трети. Всеки път се получаваше тригодишен цикъл: година и половина в Антарктида (зимуването плюс пътя), година и половина в къщи. Пет-шест месеца отпуска, година — работа в таксиметровата служба. Завърши задочно Института по експлоатация на автомобилни пътища, където се прехвърли от университета, и получи диплома на машинен инженер. В Антарктида спечели добри пари, построи си тристаен апартамент, издокара Машенка, а с полагащата се на всеки полярник валута накупи в Лас Палмас такива играчки на близначетата, че в стаята им дълго не стихваше щастливото цвърчене.

Загрубя, загоря, раменете му се разшириха, походката му стана по-тежка, дланите се покриха с твърди като камък мазоли. От предишния Валерий нищо не остана, освен неизменната доброжелателност към всички, които имат нужда от него.

Миналата година, когато се печеше на плажа в Сочи, видя Нина. Моминската ѝ прелест беше безследно изчезнала. Тя вървеше по плажа, придружена от шумни поклонници; Валера я сравни с Машенка — силна, свежа и красива в своето майчинство — и толкова неизгодно за Нина бе сравнението, че изпита остро съжаление към нея.

Да, Валерий сам взе решението, което преобрази живота му, и се гордееше с това. Той има любима жена, две дъщери и чудесен баща. Ако в живота на всеки човек главното нещо са семейството и работата, то на него му бе провървяло и с едното, и с другото.

Ако ли загине, мнозина ще го поменат с добра дума.

Впрочем човек може навсякъде да загине. Двайсетгодишният Дима Крилов, шофьорът на майка му, загина посред бял ден в Соколники, когато бранел едно уплашено до смърт момиче от пияни хулигани. Карасев, съседът на Валерий, един здравеняк журналист на трийсет и пет години, умря неочаквано за всички от инфаркт.

А Гаврилов беше воювал цялата война, изминал беше двадесет хиляди километра по Антарктида и снощи по време на вечерята се размечта: „Ще намотая на спидометъра трийсетата хилядарка — и ще седна във вилата да пиша мемоари. За вас, готованци!“

Не, Гаврилов не се готви да умира, а и неговите „адски водачи“ не си мислят за задгробния живот.

Още ще поживеем, мислеше си Валерий, ще трябва да си родим с Машенка и син, за продължение на рода. Лошото е само, че си е простудил гърдите — ако е възпаление на белите дробове, навярно — край! Но май не му е много висока температурата, може да е нещо несериозно като бронхит. — Ако е така, то пак ще видим небето, осеяно с елмази.

А кашлицата е с кръв... Ако му се случеше такова нещо през февруари, щяха да разчистят пистата до Комсомолска, в самолета — и в къщи, в Мирни. А при седемдесет градуса самолетът не може да излети, пък и летците вече се пекаат при тропиците на горната палуба... Макар че не, според бюлетина — а Макаров не забравя и всеки ден изпраща на колоната бюлетин за работата на цялата експедиция — сега „Об“ приближава станцията Белингсхаузен, чак след две-три седмици ще се излежават на слънце.

Топло, хубаво е в кабината, но ще трябва да излезе — Сомов спря. Братята Мазурови не забелязаха, вървят напред, а пък няма ракети. Нищо, видимостта е добра, няма виелица, рано или късно ще погледнат назад.

Валера се загърна, изкашля се хубавичко и отвори вратата на кабината.

След последното спиране колоната беше изминала три километра.

[1] КАЭ — комплексна антарктическа експедиция; каешка — специална топла връхна дреха за членовете на експедицията. — Б.пр. ↑

[2] Центнер — единица мярка за тегло, равна на 100 кг. — Б.пр. ↑

ОБЯСНЕНИЕТО

Преди да излязат от Мирни, Тошка беше нашарил кухненския фургон отвън с ярки картини: на едната му страна беше изобразил императорски пингвин, който с нещо напомняше Петя Задирако. С едната си лапа пингвинът се държеше за корема, а с другата пъхаше в клюна си бутилка с етикет „Рициново масло“. Надписът гласеше: „Влез — ще те почерпя!“. Една жизнерадостна кравичка с рекламна табелка на рогата: „Напред, вегетарианци! Му-у-у!“ украсяваше отсрещната стена, а на напречната страна девойка с извънредно икономичен бански костюм призоваваше: „Опитай се да ме настигнеш!“. Гаврилов заповяда да смени този безидеен надпис с поиздържан, но Тошка му отвърна дръзко, че му се е свършила бялата боя.

Отначало при вида на кухненския фургон участниците в похода не можеха да сдържат усмивката си, но после свикнаха, а освен тях нямаше кой да оцени изкуството на Тошка. Между това слънчевият диск се появяваше тъкмо когато колоната спираше за почивка. Примамливо беше да позяпат света в светлината на гаснещия ден, но още повече ги примамваше леглото. А после се стъмваше и всички цветове се сливаха в един. Така че и страдащият от коремни болки пингвин, и веселата кравичка, и ехидната девойка не привличаха повече вниманието.

Срещите в кухненския фургон три пъти на ден бяха малък празник за всички. При поход кухнята е притегателен център, столова и клуб, единствено място, където хората могат да се съберат и видят. Шест души сядаха около разтегателната маса, останалите се настаняваха по ъглите. Тясно, ама душа да е широка!

По-рано в кухнята беше топло, електрическата печка поддържаше необходимата температура дори и при силни студове. Но една седмица след като напуснаха Мирни, кухненската електростанция, която работеше с бензин, излезе от строя; двигателят задвижваше маслото, то гореше и в помещението не можеше да се

диша. Наложих се вместо електрическа печка да поставят газова, но на голяма височина пропанът не изгаря напълно, затова често се налагаше да проветряват. На всичко отгоре след пожара останаха съвсем малко бутилки газ и трябваше да ги икономисват. И ако при пътуване кухнята получаваше топлина от двигателя на влекача, когато спираха, в помещението беше студено и неуютно. Когато Сомов загасваше двигателя, кухнята бързо се покриваше със скреж и от тавана провисваха ледени висулки. Наистина температурата не спадаше под нулата, но никой не се разсъбличаше и дори Петя, въпреки своята крайна, дори пословична прецизност, не сваляше ръкавиците и обличаше бялата престилка над кожата.

Въпреки това вечерята обикновено минаваше оживено. Знаеха, че сега ще идат да топят не масло и гориво, а себе си в спалните чували в продължение на седем законни дългоочаквани часа. През тези часове човек принадлежеше вече не на похода, а на самия себе си, на своите близки, които, ако има късмет, може да види насън. И настроението по време на вечерята се покачваше с няколко градуса.

Днес ядяха мълчаливо; за едно денонощие колоната беше изминала шест километра, но хората така бяха капнали, че на никого не му се говореше.

По-голямата част от нощта сменяха Сомовото зъбно колело за първа скорост. Обикновено тези зъбни колела изхвърчаваха по пътя за Восток, когато всеки влекач мъknеше подире си тежест от петдесетина тона. Натоварените влекачи трябва да се движат по ледения купол на първа скорост, а това означава, че зъбното колело работи много по-дълго, отколкото е предвидено и следователно по-бързо се износва. Преди няколко години Гаврилов и Никитин изпратиха докладна записка, в която изтъкваха необходимостта от особена обработка на зъбните колела за арктически влекачи, но по всичко изглежда, тя пропадна безследно.

А пък смяната на зъбно колело при походни условия беше извънредно бавна и мъчителна работа. Трябваше да се свалят обшивката и радиаторът, да се отдели скоростната кутия от планетарния обръщателен механизъм и от двигателя, да се измъкне на бял свят — а тя тежи половин тон! — да се махне капакът ѝ, да се изчука от оста зъбното колело и да се сложи ново. И да се повторят всички тези операции в обратен ред.

Осем часа го сменяха, проклето да е! И то да е жив Тошка! — ако не беше той, за ремонта щяха да отидат две денонощия. Участниците в похода бяха едри и силни мъже, но това несъмнено достойнство се превръщаше в недостатък, когато се налагаше да ремонтират главния съединител. Дребният и подвижен Тошка се разсъбличаше по кожено яке, пъхваше се като смок в двигателя като в спален чувал, свиваше се на кравай там и почваше да действа с ключа, а болтовете завинтваше с ловкост на фокусник. „Жълтицата е малка, ама цена няма!“ — без да чака похвала от другите, възхищаваше се от себе си той, когато го измъкнаха за краката и със сила го изправяха и отвеждаха да се стопли.

А пък всички детайли бяха тежки, стоманени и не винаги е удобно да ги вдигат дружно. Скоростната кутия — нея Валера я измъкваше с крана на своята „Бърза помощ“, зъбните колела и облицовъчните щитове ги вдигаха с ръце, а пък два-сет-трийсет килограма на студа тежат колкото сто! Останали без ръце и без крака, полумъртви се дотътраха до кухнята, дори и Лъонка Савостиков се качи на платформата едва при третия опит. Никой не му се смя — беше работил повече от кран.

Спасиха влекача, а през време на вечерята мълчаха, седяха необичайно тихо, съсредоточено загледани всеки в чинията си, и някакво напрежение пронизваше тишината. Гаврилов го долови с ухото си на стар войник. „Наелектризирана тишина, лошо — помисли си той, — като пред артилерийски огън.“ Забеляза, че вилицата трепере в ръката на Сомов и спира точно пред устата, като че ли той иска да каже нещо и все не може да намери думата. Съвсем издиша Вася: отслабнал, дрехата му виси като на бостанско плашило, брадата почнала да побелява — и това на неговите тридесет и пет години! Можеш ли да разбереш къде е горната граница на умората!

— Какво ме пронизваш? — злобно го погледна Сомов.

Точно така, отгатна — Василий не издържа. Случвало се е да се сдърпа с момчетата, но още не се бе нахвърлял на него. Нямаше нужда, Вася... Както казва Лъонка, в различни тегловни категории сме. Капитан Томпсон разправяше, че когато като млад моряк страдал ужасно от морска болест, боцманът му разкървал физиономията и го излекувал. Може и така да е било, но ние си имаме свои закони, и без побой ще минем.

— Давай, давай! — кимна му Гаврилов и продължи с апетит да яде макарони по моряшки. — Изприказвай си болката, щом те е назорило.

— И ще кажа! — Сомов захвърли вилицата на масата.

— Има думата знатният механик водач другарят Сомов! — неочаквано се намеси Тошка. — Стига ли ви един час, другарю механик?

Никой не се усмихна.

— Ще пиете ли чай? — отвори уста Петя, но никой не му отговори — всички гледаха втренчено Сомов.

— Карай, карай! — поощри го Гаврилов и също сложи вилицата на масата. — Как съм предприел този поход, за да загинеш. Така ли?

— Орден ли искаше да получиш за нашата кръв? — сподавено извика Сомов.

Гробна тишина надвисна в помещението.

— Всички ли мислят така? — спокойно запита Гаврилов.

— Ами!... — обади се откъм ъгъла Давид. — Как може, тате...

— Шест ордена имам, не ми трябва седми, Вася.

— Това не е отговор — намеси се Маслов.

„Така, отбеляза Гаврилов, Сомов и Маслов — двама...“

— Кого съм насилвал? — произнесе той все още спокойно. — Кого съм помъкнал насила? Разубеждавах ли ония, дето искаха да отлетят?

— Е, глупаво постъпихме. Не отлетяхме — навъсено каза Маслов. — Тръгнахме с теб. Няма защо да извъртаме един пред друг, не един пуд сол сме изяли заедно. Отговори на хората, тате...

— Защо ни поведе към смъртта? — вече не извика, а по-скоро простена Сомов. — Ако самият ти миришеш на тамян, твоя си работа... задоволи си командирската гордост. Ами защо погуби мен и тия сополанковци? Защо — яростно бутна пръст в покритите със заскрежено стъкло снимки на децата си — тях ги направи сирачета?

— Не исках да говоря, ама ще кажа — реши се Маслов, — сега вече е все едно. Знаете ли каква радиограма е изпратил Макаров на Голямата земя? „Колоната е застрашена от гибел“ — точно така се е изразил!

— Заради тебе, дърдорко, останахме! — нахвърли се Сомов на Валера. — „Не огорчавайте тате, момчета, да вървим всички заедно...“

Разпя се канарчето! И тръгнахме... Храчи сега късове от белите си дробове, за да не се огорчава тате!

Валера закри очи с ръка.

— Измет си, Васка — каза Игнат и се изплю. — Мислех, че си просто скръндза, а ти си бил и измет...

— Знаеш ли какво заслужаваш за тая дума? — Сомов скочи към Игнат и притихна, притиснат на мястото си от тежката ръка на Лъонка.

— Няма да ти дам да се биеш, и аз съм съгласен с Игнат — навъсено каза той.

— Къде ти ще се бия... — лицето на Сомов се изкриви, гласът му трепна, премина в шепот: — Да мога да си пукна спокойно.

— Всички ли се изказаха? — тихо попита Гаврилов.

И като изчака една минута, ревна:

— Ей, ти, плужек, разтъркай си очите, че няма да ти стигнат сълзите за пътя. Разхленчил си се... като жена! Разлигавил се... На оня свят ли си се накарал да вървиш? Прав ти път! Живите няма да вземат да плачат за такъв мухльо! — И се обърна разярено към Валера: — Ти защо си ги придумвал, кой ти е разрешил? По-добре да бяха отлетели по дяволите, отколкото да ни висят като гири на краката! Мълчи, когато говори началникът на колоната! (Все по-разядосано). Да, виновен съм, взел съм на похода баби! Защо си зарязал тролейбуса си, като не ти стиска? (Към Сомов.) А ти защо писа „с благодарност приемам поканата“, като знаеше, че не се каня да вървя в Алушта? (Това пък на Маслов.) Фу! Ако ви оставя да мрете, и на оня свят ще ви е противно.

Пое си дъх и с яростен поглед огледа притихналите младежи:

— Какво си забил нос в масата? (По адрес на Лъонка.) По-лесно е да тичаш подир момите, отколкото да ходиш по Антарктида? Ами вие? (На братята.) Полумъртъв тюлен гледа по-весело от вас! Всеки добре да го запомни: на никого няма да позволя да умира. Като стигнем поне с половината колона в Мирни, който желае, да ляга и да умира. Теб, Сомов, те отстранявам от колата, предай я на Антон Жмуркин. С теб, Маслов, ще си поговорим отделно. Сега всички да пият чай и да вървят да спят.

— Не ставайте, момчета, аз сам ще ви сипя — припряно каза Петя. — Пийте, докато е горещ.

— Щом почна такъв цирк... — пошегува се, за да намали напрежението, Алексей Антонов — позволи, тате, всеки да изпуши по една цигара.

Запушиха, мълчаливо и с наслада подимиха.

— Отговори на най-главния въпрос — вдигна глава Сомов. — Когато напускахме Восток, знаеше ли, или не знаеше за горивото?

— Не знаех, Вася, честна дума — отвърна Гаврилов. — Но и ако знаех... — допуши цигарата си чак до пръстите, загаси я в пепелника — тенекиена капачка от кинолента... — все едно бих тръгнал.

— Сам? — недоверчиво запита Маслов.

— Сам воинът не е воин... — Гаврилов взе протегнатата му от Валера угарка, благодарно му кимна, жадно смукна. — В похода сам човек няма какво да прави. Бих тръгнал с Игнат, с Алексей, с Давид, с Валера. „Комунисти, напред!“ — както някога на фронта... — И на Льонка май щеше да му е съвестно да изостави чичо си. А може и някои други.

— Когато трябва да се сменя главният амбреаж или скоростната кутия, всички търчат, крещат: „Къде е Тошка? Де се е дянал Тошка?“ — задърдори Тошка. — А като дойде време да вървят на кино или на гощавка, дума не обелват за него.

— И Тошка — сериозно добави Гаврилов. — Не можеше да се откажем от този поход, синчета... Имах един другар — батальонен командир, Димка Свиридов: две години воювахме заедно, колко пъти сме се измъквали един друг от беда — чет няма. Но такива неща на фронта никой не ги брой, там, както и тук, в полярните походи, отървал ли си другаря си — знаеш, че утре той ще те спаси. Та ето защо ви го казвам. През зимата на четиридесет и пета форсирахме Висла. Трябваше непременно да си пробием път откъм тила до едно село. — Гаврилов отмести с ръка съдовете и показа с вилицата си как са били разположени двете страни. — А откъм тила — ей тука, по данни на разузнаването имаше или можеше да има минно поле. Времето ни беше кът, не вземем ли селото, по средата на което минаваше шосето, ще провалим операцията. Най-удобно беше Свиридовският батальон да мине в тил, а пък Димка — просто не повярвахме на ушите си — започна да разтяга локуми: тъй и тъй, колите не били в ред, личният състав бил неопитен, боеприпасите не били комплектувани напълно... Какво му беше станало, никой не

можеше да разбере. Хвърлиха друг батальон от тила. Три танка загубиха при мините, останалите си пробиха път, завзеха селото... А пък Свиридов до края на войната не го поздравявах, нито веднъж не се ръкувах с него. Не знам къде е сега, какво командува...

— Ясно-о-о — проточи Игнат.

— Не ми се щеше, синчета, цялата Антарктида да ни заплюва, като закрийт през следващата година Восток — завърши Гаврилов. — Мене ме зарежете, тя моята е на свършване, но вас тепърва живот ви чака и трябва да можете да гледате хората в очите...

В кухнята ставаше с всяка минута все по-студено и по-студено.

— Посдърпахме се и да забравим, тате — с извинение продума Маслов. — Нервите ни не са от капрон, сам разбираш. А и на никого не му се ще да умира!

— Няма да умрем — рече Давид. — От Комсомолска пътят ще тръгне по нанадолнище, по-леко ще ни бъде.

— Факт! — подкрепи го Алексей. — Студовете ще отслабнат, ще се повиши атмосферното налягане и количеството кислород във въздуха.

— Излизаш навън — размечта се Тошка, — а там шега работа: минус петдесет! Смъквай гащите и се печи на слънце!

Поомекнаха, започнаха да се усмихват.

— Като се върнем — продължаваше да мечтае Тошка, — ще събера около хиляда пингвина и ще им дръпна една лекция за похода. А ако някой изграчи, че лъжа, ще му оскубя перата от...

Този път не издържаха, разсмяха се.

— Стига ти толкова, Давид — бършейки сълзите си, избъбра Валера, — погледах те и точка. Тошка, стягай си куфарите — и в къщи!

Тошка погледна въпросително Гаврилов.

— Ще отидеш вместо Сомов — повтори още веднъж Гаврилов.

Сомов изпука с пръсти.

— Е, тате, измъкнах се от стръката, вярно... Само че не ме карай да си отстъпвам влекача, рано е да ме отчисляваш за пътник, още мога да потрябвам...

— Ще му го предадеш за едно денонощие — промълви Гаврилов. — Трябва да си починеш, Вася.

— За едно денонощие е друг въпрос — омекна Сомов. — А то... „Предай влекача!“ — човек може да си помисли бог знае какво...

— Балът свърши... — Гаврилов стана. — Към спалните!

И всички се разотидоха по „спалните“. Дежурните запалиха нафтовите печки, „салонът“ в „Харковчанка“ и фургонът бързо се затоплиха, а да се съблечеш на топло е цяло удоволствие! Пъхнаха се в спалните чували с пухени подплати и очите от само себе си се затвориха.

Развиделяваше се. Бавно изплуваше от мрака жълтият диск на слънцето, обагряйки в нежнорозови тонове снега и част от небосклона, а отзад, някъде над Южния полюс, беше надвиснала тъмносиня завеса. И затова слънцето изглеждаше не истинско, а като на сцена, сякаш някакъв осветител в театъра демонстрира изкуството си. Лъчите му бяха полегати, не можеха да обхванат цялото пространство и на сянка снегът изглеждаше ту изумруден, ту червеникав. Но така не продължи дълго, към час и половина. А после, колкото повече се скриваше слънцето, толкова по-алени ставаха нежнорозовите тонове и с всяка минута се сгъстяваха. И скоро на притъмнялото небе изплуваха луната и звездите.

Но хората не виждаха всичко това. По-точно бяха го виждали, и то неведнъж, но не сега, а при предишните си походи, когато се движеха денем, а спяха нощем.

Колоната спеше. Стихнаха двигателите, млъкна радиостанцията и само ветрецът леко свистеше, вдигайки снежен прах.

Така спи пружина, докато не я изпънат. Но на пружината ѝ е по-леко, тя е стоманена, а хората са направени от плът и кръв.

ВАСИЛИЙ СОМОВ

Сомов заспа в тишината и се събуди от тишина. Надникна от чувала — няма никой. Тялото му протестираше, искаше покой, но то винаги протестира и иска и Сомов отдавна беше свикнал с това. Жал му бе да напусне спалния чувал, така комай цял живот би се търкалял в него. Слава богу, още не е изчезнала топлината от фургона. Значи ей сега са спрели, съобрази Сомов. Поразтакаш ли се двадесетина минути ще има да тракаш зъби, докато си нахлузваш гащите при температура под нулата. Измъкна се. Върху долните си жарсени дрехи облече вълнени, после пуловер от камилска вълна, кожено яке, каешката — и панталоните и елека, също подплатени с камилска вълна, навлече унти, ескимоска и опакован по всички правила, излезе от фургона.

Първата му мисъл беше: сега е сутрин, цяло денонощие съм спал и пак ще спя заедно с всички: много добре!

Погледна — Комсомолска! Полузатрупана къщичка, един бракуван влекач, който бяха захвърлили още в по-миналия поход, изпотрошени сандъци, разни вехтории... Ами цистерната? Обърна се рязко и видя на около двеста метра цистерната и около нея хората. Щеше да изтича, но тук не бива да се тича — и с ходене да стигнеш, пак трябва да благодариш на краката си. Стигна до нея и нищо не попита, защото видя как Игнат измъкна сондата, облепена с гъста маса.

Игнат завинти капака, спусна се долу.

— Привет, Плевако!

Постояха умърлушени. Напрягаха се, бързаха за Комсомолска... Имаха надежда, а вече я няма. Гаврилов махна с ръка и тръгна към къщичката, а подир него се помъкнаха и останалите. Никой не каза нито дума. Но — чудна работа! — много пъти Сомов си беше мислил за цистерната на Комсомолска и бе примирал при тези мисли, а сега понесе удара без горчивина, дори равнодушно. Защото предчувствуваше и с кожата си: и в тази цистерна ще има каша, а и

защото си беше отспал и скоро отново щеше да спи още осем часа. А по-нататък ще видим...

Льонка вече изриваше снега около вратата. Млад, здрав като бивол, необвързан от нищо в живота, живее само за себе си — завидя му Сомов. А пък слабак! Неведнъж беше виждал такива и не изпитваше уважение към тях. Когато всичко върви добре, скачат като козли, а притисне ли ги нещо, дума не можеш да откопчиш. За пръв и последен път това момче участва в поход, сто на сто! Мазуровите, Никитин, дори и този хлапак Тошка — те са друго нещо: втели и кипели, да не говорим за Гаврилов: стар, опитен вълк, какво не му е минавало през главата.

Льонка широко разтвори вратата. На път за Восток бързаха, не се отбиха в къщичката, пък и нямаше за какво да се отбиват. А сега всички се юрнаха — дано намерят нещо. Позната картинка: дизеловата електростанция е консервирана, кухня, в каюткомпанията — маса, столове, две полици с книги, стените, покрити с дебел пласт иглест скреж. Никитин веднага посегна към полицата с книги: Толстой, Флобер! А Сомов — в стаята, към шкафчетата. Отвори едно, второ... Има! Смъкна ръкавицата, с трудно прегъващи се пръсти преброи: дванадесет парчета „Беломор“. Такива ми ти работи, братко Никитин, Флобер не се пуши...

Като разбраха за този успех, претършуваха цялата станция, разгребаха преспите по ъглите и изровиха десетина замръзнали фаса... Затова пък Петя излезе от кухнята с радостни подвиквания, притискайки към гърдите си няколко кутии по един килограм смръзната на камък сол. Едва тогава хората разбраха, че са имали сол най-много още за една седмица.

Толкоз! По-нататък чак до Мирни няма човешко жилище...

По време на вечерята никой не спомена за цистерната — щадяха „тате“ и си пазеха нервите. А си мислеха за нея — по очите им се познаваше. Очите на всички бяха хлътнали, носовете изострени, устните посивели — същински мъртъвци! Сомов искаше да запита как са минали последния участък, но си замълча: и без думи се виждаше, че са се напатили, докато той сънуваше сън след сън...

Вечеряха, запалиха печката, легнаха. Сомов се отпусна, както винаги, в очакване, че още същата секунда мозъкът му ще изключи, но не би: не можа да мигне. Тошка хъркаше проглушително, Льонка

лекичко сумтеше, Валера и Петя лежаха беззвучно като мъртви, а Сомов все бодърствуваше. Печката затопли фургона докъм тридесет градуса, стана горещо. Той машинално измъкна ръката си от спалния чувал, за да извади „Шипка“, и шепнешком изпсува. Поне една цигарка „Беломор“ да беше си скрил, глупакът му с глупак... Допуши му се до премаляване, сладка слюнка напълни устата му, какво не би дал, за да си смукне три-четири пъти. Мислите му се съсредоточиха на кухненската полица, където Петя пазеше оскъдния тютюнев запас, и в мозъка му започнаха да се нижат различни варианти, при които той би имал законното право да отиде в кухнята и да се напуши до насита. Но всичките варианти бяха открай докрай измислени и по закон нищо не му се полагаше, а щом като е така, по-добре да не си спомня за пушенето. След четиринадесет часа ще обядват и тогава ще попушат.

Като заспиш веднага, за нищо не си мислиш, всичките беди се забравят насън, а когато се въргаляш без смисъл и цел, започват да те болят измръзналите бузи, носът и китките на ръцете, пробождат те колената — ревматизъм ли захваща — кой го знае! — стомахът се бунтува, отделя киселини. Сомов стана, гребна с канчето от бидона ледена, стопена от сняг вода. Постопли я на още неизстиналата печка, глътна две хапчета бесалол и отпи вода. Киселините изчезнаха, дано сега да може да заспи!

А в главата му натрапчиво се повтаряше вчерашният разговор. Ненужен разговор, напразен. Все едно, оказа се, че Гаврилов е прав.

Сомов се изруга: изгубил бе самообладание. Най-добре е човек да си мълчи, в тролейбусната служба такъв му беше прякорът: Мълчаливеца. Когато в празник му записваха наряди, мълчеше; когато му изказваха благодарност, мълчеше; когато го хокаха, пак мълчеше. От опит Сомов знаеше, че мълчаливите не че ги обичат, но гледат да не ги закачат: човекът работи — нека си работи, за всички е полезно. А ако спори с началството, днес ще спечели десетачка, а утре ще загуби стотачка.

Яд го беше, че не се сдържа. За първи път, но какво от това? На кого искаха да пробутат най-разкапания влекач? На Сомов. „Ти, Вася, си най-опитен, ти си ни безценен!“ — така го увещаваха. Кой цели три дни на Восток предава товарите и прелива с помпане горивото, докато останалите водачи се съдраха от спане? Сомов. Всякога е така: когато трябва да се бачка — викат Сомов, а ако е за получаване на премия,

грамота — Иванов, Петров, Сидоров. Макар че, разбира се, е имало и други случаи. Не без удовлетворение Сомов си спомни случая с Гусятников през миналата експедиция. Беше един нахалник, най-силно от всичките крещеше на събранията, искаше да избута Валерка и да стане заместник на тате. „Сомов — такъв, Сомов — онакъв, инициатива няма!“ — крещеше. А когато на крайбрежния лед му заглъхна тракторът и ледът под него се пропука, едва не напълни гащите от страх. Пукнатината беше тясна, около половин метър, трябваше да отстрани повредата и бързо да даде напред, докато не се е разширила, а тоя дърдорко духна от трактора. Кой спаси влекача и шейната с продоволствието? Сомов. Тогава тате пи за негово здраве и обеща да го носят на ръце. Не ни трябва това на нас, засега още краката ходят, по-добре не помни хубавото, но забрави и лошото. Ама не! — ще запомни, ще му зачука в характеристиката нещо такова, че — сбогом, Антарктида! Седни, Вася, зад кормилото на тролейбус номер дванадесет и давай до премаляване по маршрут: хотел „Национал“ — болница МПС^[1].

За кой ли път пресметна колко получава тука в Антарктида. Ако събере всичко, два пъти и половина повече, отколкото печели с тролейбуса. Нищо: стига да остане жив и здрав, ще му се намери колят...

Веднъж само да стигнат!...

Две зимувки изкара — шест години не знаеше материални грижи; шега работа ли е един човек да изхрани осем гърла, да ги обуе и облече? То се знае, нямаше да е зле и Жалейка да припечелва една стотачка барем, но къде ти — и без това едва се оправя с домакинството. Спомни си разговорите на другарите си: „Къде се каниш да идеш през отпуската?“ — „В Ялта, а ти?“ — „Аз мисля в Паланга, с кола!“ Усмихна се горчиво. А той ще се върне, ще си получи отпускните — и на кормилото, че и за извънредни рейсове ще се моли отгоре на това. Една-две чаши бира — това ти е цялото удоволствие... За тях — Сомов имаше предвид своите другари — Антарктида означава почести, портрети във вестниците, борба с природата... На вас да ви трябват толкоз пари, колкото на мене, щяхте да разберете какво означава за мен Антарктида...

Не може да заспи, а му се пуши, та чак свят му се вие. Дявол го взел Лъонка, като се мушна тогава в пламъците, не можа да измъкне

цигарите от фургона! Да знаеше, че така ще стане, пръв щеше да се юрне. Макар че — едва ли, Лъонка само себе си храни, на него морето му е до коляно, може да се перчи, да проявява геройство. А пък моите имат нужда от хляб, а не от портрет с траурна лента...

Още веднъж завидя на Лъонка и го заболя под лъжичката: Сомов си спомни за младия Васка, ергена, късметлията. Първият късмет — служи в танковите войски и стана механик-водач. Макар че искаше да постъпи във флотата, за да носи моряшка фанелка и клош панталони и да хвърля прах в очите на момичетата. Тогава щеше да види Антарктида колкото ушите си; за Гаврилов само танкистът е човек. Но с него се срещна след шест години, а преди това си отслужи, завърши курсове за булдозеристи и се хвана на работа в Братск. Там получаваха сума пари, не знаеше де да ги дене.

Споменът за тези пари и досега го измъчваше, както може да измъчва тежка и непоправима грешка. Да беше послушал умни хора, да си ги беше внесъл в книжка, нямаше да знае какво е мъка. Ама не! — половин година се шля из Кавказ, докато ги прахоса до копейка. Наистина, за цял живот се нагуля, закусваше печени пилета, обядваше шишчета, наливаше се с вино като с вода. И Жана... А всъщност тя се казваше Аня — случайно го видя в паспорта ѝ. Дълги крака, високи гърди, като те погледне с ония ми ти грамадни сини очи — тръпки те побиват. Измъкна му парите до последната десетачка и вирна опашка. Той си продаде часовника, купи си билет и замина за столицата да си търси работа. Слезе от влака, качи се на първия срещнат тролейбус, прочете обява и отиде право в тролейбусния парк. Обещаха му прилична заплата и по-чиста работа, отколкото с булдозера. Настани се в общежитие. След една година се ожени. Може да беше рано за женене, ама много искаше да забрави, да изтръгне от паметта си онази синеока вещица.

И с Жалейка я забрави, изтръгна я...

Сомов си спомни първата им среща. Отиваше с автобуса на гости у един приятел и стана свидетел на смешна сцена: контрольорът, як мъжага, искаше да глоби един студент без билет. Той мигаше, тършуваше в чантата и ломотеше нещо за стипендията, че щял да я получи утре, а контрольорът цял сияеше от радост, че го е пипнал: „Та ще платите ли глобата, гражданино?“. Студентът не знаеше де да се дене от срам и вече не молеше, а стенеше. И в този момент Сомов видя

Жалейка. Една такава простичка, неугледна — можеш да минеш покрай нея и да не я забележиш. Само очите ѝ големи и печални като на картина. Приблужи се тя, попита може ли да плати глобата вместо студента. Контрольорът: „Плати и си го прибирай“. Тя се изчерви като малина, плати, а онзи се ухили, пусна една плоска шега и отиде да лови нови жертви. Студентът извади тефтерче да ѝ запише адреса, за да ѝ занесе утре парите, а тя — ами, ами, няма нужда! И се мушна към изхода — и скочи, щом автобусът спря.

А Сомов след нея. Сто пъти се беше чудил каква сила го беше тласнала, защо беше слязъл, като имаше още дълго да пътува. Настигна я, настоя да я изпрати и от дума на дума — запознаха се. Покани я в кафе-сладкарница „Сладолед“, разправи ѝ туй-онуй и попита защо плати чуждата глоба.

— Дожаля ми — отвърна тя. — Беше такъв един тих, безпомощен.

— Много хора пътуват без билети — възрази той. — Аз карам тролейбус, познавам тая пасмина. Няма да ти стигне жалостта за всички, дето пей дават да пътуват безплатно.

— Но не всички го правят, защото им се свиди — рече тя тихо, сякаш се извиняваше. — Не бива да се тъпчат хората.

— Ех, ти, Жалейке! — засмя се Сомов.

И така ѝ остана тоя прякор — Жалейка.

Оказа се, че е странно момиче, такива още не беше срещал. Беше мазачка, живееше в общежитие в една стая с шест въртиопашки и всяка я молеше: „Варка, изглади ми! Варка, занеси да ми зачукат тока!“. Всеки, който поискваше, все нея товареше. Половината си заплата изпращаше на село на баща си и майка си и освен това хранеше една сестричка, която се учеше в техникума, а за себе си оставяше само за хляб и чорба с фиде. А пък, макар и да не беше хубавица, но набито момиче: те, момичетата, и с въздух се хранят.

Вгледа се хубавичко в нея и реши, че от Жалейка ще излезе вярна и предана жена. Отпразнуваха сватбата. От службата отпуснаха на младоженците една стая, заживяха, а все не можеха да съберат пари. Кротка беше Жалейка, плаха, но характерът ѝ гранитен. „Ще прощаваш, Вася, но както съм живяла, така ще живея и занапред — по съвест.“ И продължи да изпраща на старите, и сестричката си хранеше и без да пита своя Вася, взе да праща на родителите му на село по

двайсетачка на месец. Сомов се въсеше, недоволствуваше, повишаваше тон, за да се знае кой е господарят в къщи, но не можа да вземе връх и се покори. Другарите, с които престана да се среща на чашка, взеха да му се присмиват, казваха, че е под чехъл, но той не се обиждаше, защото знаеше, че съвсем не е под чехъл, ами просто в очите на Жалейка има такава правда, против която не можеш да се опълчиш. Не позволяваха нито да се напиеш, нито да изругаеш, нито да оскърбиш човека и гледаха с такъв упрек, че просто ти идваше да коленичиш и да се кълнеш и оправдаваш.

И стана така, че не той възпита жена си, а тя него. Обичаше своя Вася, милваше го, без чиста риза не го пускаше да излезе навън и ден след ден, година след година го превъзпитаваше по своему. Научи го да обича и почита старите, да цени семейството си повече от всичко, да пази човека в себе си — да държи чисти не само тялото, но и съвестта си.

Разболее ли се съседката, Жалейка цяла нощ седи до леглото ѝ; минат ли по къщите пострадали от пожар, роклята си ще даде; колко време мечта за перална машина, а дочака премия и я изпрати на старите за сено на Зорка... Ех, Жалейке, Жалейке...

За пет години му роди две породени момченца, после момиченце и всички ходят чисто облечени, измити, да ти е драго да ги гледаш, като седнат на масата — същински гладни гарджета. Колко гордост, колко радост за човека се крие в думата „семейство“, смисълът на живота е семейството!

Трепна му сърцето; спомни си за угарката, която е още може би в джоба на кожената му куртка. Сомов никога не хвърляше угарка, преди да я е изпушил докрай, а я загасваше внимателно и я пъхаше в джоба. Ами ако и сега там има някоя забравена? Във фургона вече захладя, но за такова нещо би се оставил да го облеят с ледена вода. Измъкна се, напипа куртката си, шумугна се обратно в чувала, дръпна ципа на джоба... Ето я, милата, желаната! Отдавна Сомов не беше изпитвал такава радост като от тази угарка. Вслуша се — спят. Ако не спяха, щеше да даде на всекиго да си дръпне веднъж, но щом спите — попушете си насън. Щракна запалката, жадно смукна веднъж, дважд, трети път — и чак ушите му писнаха от облекчение.

И се засрами: не е хубаво, съвестта му не позволява. Ако се събуди някой и го види, че пуши, бог знае какво ще си помисли. И без

това не го обичат и право в очите или зад гърба му го наричат скръндза. А елате у нас да видите колко съм спестил!...

Сомов въздъхна. Скъпо му струва Жалейкината правда, чистата съвест...

Преди седем години при една поледица му се случи такава история. През нощта Сомов се връщаше в автобазата и в неговия тролейбус се нахака една волга. Признаха, че водачът на тролейбуса не е виновен, няма нарушения, а смъртта заличи вината на двамата, които измъкнаха изпод отломките на волгата. И излезе като че ли е виновен за това нещастие един човек — Василий Сомов. Не пред съда, защото не го подведеха под отговорност, а пред голата си съвест. Разбра това, когато решиха да изпратят трите сирачета в сиропиталище.

Жалейка не позволи!

Взеха децата при тях. Зиме им купуваха ябълки, лете ги водеха на море, за да живеят като по-рано. Обикнаха ги като свои, замениха им майка и баща, не съвсем, разбира се, защото изобщо не може да се заменят родителите. Опазиха децата здрави и им дадоха възможност да си изживеят детството, най-голямото стигна до института. По неволя ще станеш скръндза, у нас, брат, парите са броени...

Още пет години, помисли си Сомов, и ще ни поолекне. Костя ще запечели, ще помага да отгледаме по-малките. Като Давид Мазур — не забравя, помни, помага.

На книга му се водят три деца, а на масата са шест... И никой от участниците в похода не знае, е, нека да не знае — ние сами умеем да жалим, няма защо нас да ни жалят. Веднъж само да се върне жив!... Напразно упрекна вчера Валера, не той го разубеди да се върне със самолета — Жалейка го разубеди!

Така лежеше и си мислеше. Беше се наспал, попуши, до звънеца остават още пет-шест часа — отдавна не беше имал такъв късмет. Спомни си всички: жена си, своите старци и нейните старци, Витя, Коля, Галка, Зойка, Костик и Леночка — никого не забрави. Започна да си мисли на кого какво да купи, ако остане жив. На Жалейка — мохеров шал за раменете, на момчетата — ковбойски панталони и найлонови якета, на момичетата — също ярки якета и найлонови бански костюми, това с валута, в Лас Палмас. А като се върне — на всички нови обувки, а на момичетата — високи ботуши, на Костик за института — вълнен костюм, на старите — парче плат... Самият той

веднага ще седне зад кормилото, а семейството си ще прати в Евпатория за един месец, нека се радват на живота.

Спомни си, че веднъж Игнат го попита:

— Вася, ти някога през живота си смял ли си се?

— Че да не съм клоун? — отговори му неохотно той, макар че можеше изобщо да не отговаря на такъв глупав въпрос.

А Сомов си спомни въпроса на Игнат, защото лежеше и се усмихваше — толкова му беше хубаво да си мисли как ще се зарадват в къщи на подаръците и на завръщането му.

И с тази усмивка се унесе. Ех, ти, Жалейке, Жалейке, ти съвест моя...

[1] МПС — Министерство на пътищата и съобщенията. — Б.пр.

↑

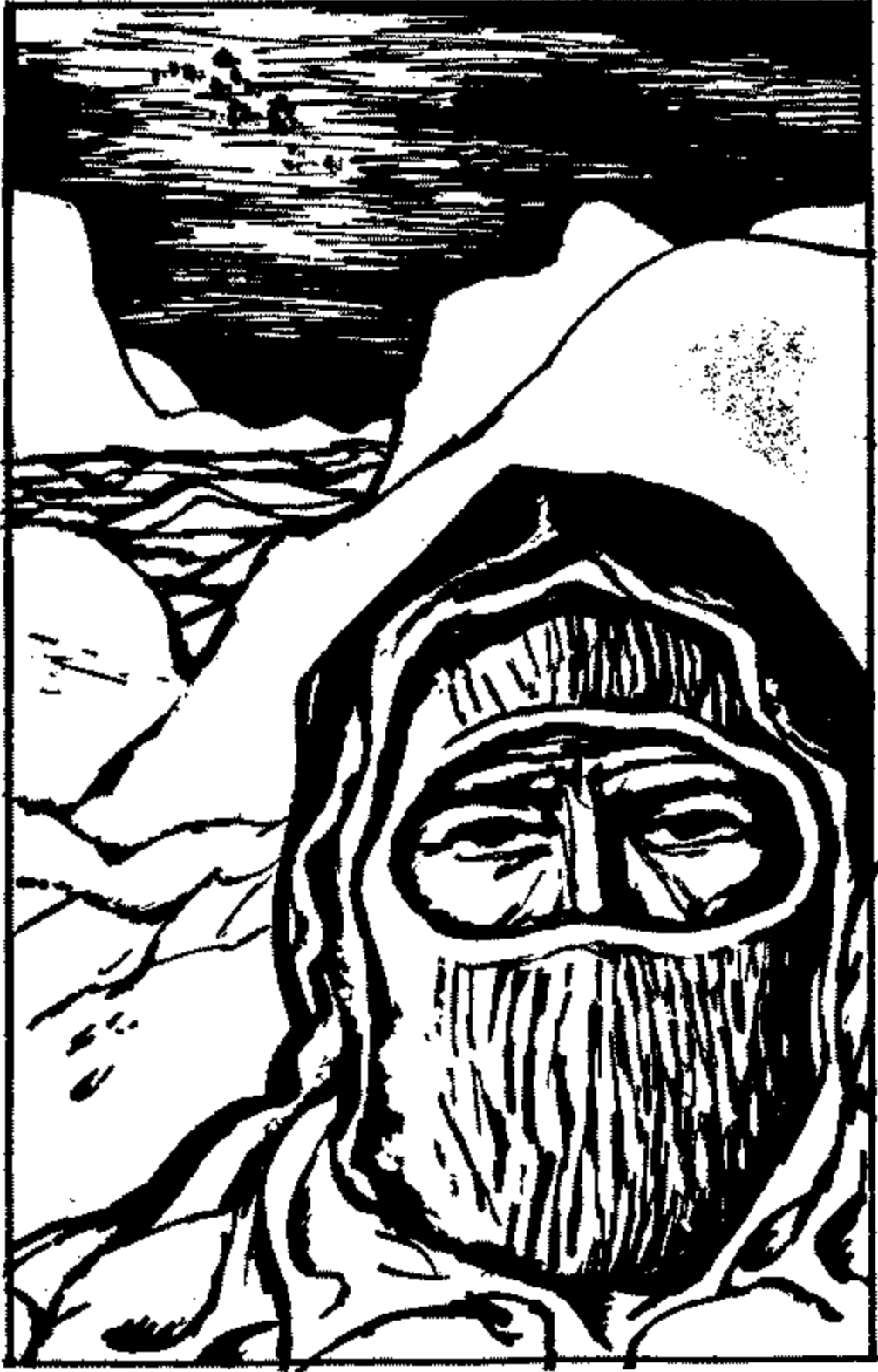
ТРИ ЧАСА ЗА РАЗМИСЪЛ

Колоната се скри зад снежната пелена и Гаврилов остана сам.

Сега е дванадесет и половина. След час и половина ще спрат за обяд и ще видят, че е изостанал. Още час и половина за връщане. А ако се досетят да откачат цистерните от „Харковчанка“ и тръгнат назад на трета скорост, към четиридесет минути. Значи общо три часа или два часа и десет минути. Впрочем, навярно това е все едно: повече от час и половина той няма да може да издържи.

Нощта и снежната дантела отделяха Гаврилов от целия останал свят.

Неведнъж виелицата се беше опитвала да го погуби. Един път на нос Шмид го връхлетя внезапно като разбойническа шайка по шосето от летището за селището. Тридесет метра в секунда, видимост никаква, единствената му надежда беше диспечерката Татьяна Михайловна да си спомни, че не е дочакал автобуса и е тръгнал пеш. Спомни си, изпрати всъдеход. След няколко години, вече в Мирни, когато скоростта на вятъра достигна петдесет метра, тръгна със спасителен отряд да търси един загубен аеролог и за малко не се сгромоляса от ледената преграда на крайбрежния лед — в последния миг успя да се залови за леера. А друг път на дрейфоващ леден блок се въртя близо половин час около къщичката, докато вятърът го събори, той се удари във вратата ѝ и се спаси.

Да останеш жив при истинска фъртуна, а да загинеш заради нищо и никакъв вятър — пет-седем метра в секунда!... Нищо и никакъв, а пък си свърши работата: вдигна сняг, изпълни въздуха със съвсем дребни пращинки, унищожи видимостта.

Ако влекачът му беше с фургон — „ноу проблем“^[1], както казваше американският геофизик, който презимува на Восток. Щеше да се пъкне във фургона, да запали нафтовата печка и да чака на топло. Значи допуснал е грешка: последният влекач непременно трябва да е с фургон.

Допусна още една грешка или небрежност — дявол знае как да го нарече: не установи радиостанции за връзка на първата и последната кола, осланяше се на ракетите. А пък всичките ракети отидоха за фойерверк, салют в чест на първия пожар в историята на Централна Антарктида.

„Твърде много грешки за един поход!“ — унило си помисли Гаврилов. Някой трябва да плаща за тях и справедливо е, че жребият се пада нему.

Започна да обмисля как да постъпи: дали да остане в кабината, докато свърши топлината, или веднага да запали огън. Разбира се, че трябва да изчака. Двигателят ще изстине след двайсетина минути и през това време температурата в кабината ще бъде над нулата. И още около половин час мразът ще щурмува влекача, докато погълне и остатъка топлина. Значи трябва да напусне кабината след не по-малко от петдесет минути. И веднага се поправи: след четиридесет, защото, като се вкочаниш, ръката си не можеш да помръднеш, а не е шега работа да се запали огън, много усилия изисква.

Обмисли плана си: най-напред да натроши на парчета или да нареже останалите капаци, да ги натрупа в коловоза, да натопи един парцал в бидона с бензин и да го подпали. Това е първият вариант. Вторият вариант е да направи същото, но да запали огън направо на шейната, за да може пламъкът да обхване дъските, които бяха към един и половина кубика. Този вариант е по-надежден, но в такъв случай колоната ще остане почти без дърва и няма да има с какво да грее маслото и горивото. Така че вторият вариант отпада. Ако аварията беше станала преди, а не след Комсомолска — друг въпрос: тогава можеха да разрушат къщичката за дърва. А да се върнат на Комсомолска — значи да загубят три-четири дни. Той няма право на

такъв разкош — да връща колоната назад, когато всеки километър им струва кръв. Себе си може да спаси, но ще погуби колоната — такова нещо не само Сомов, но и Валера, и Мазурови няма да простят.

И реши да пожертвува най-много капаците и две-три дъски. Тогава май ще стигнат дървата, като се вземе предвид, че след двеста-триста километра студовете ще отслабнат, а пък на Восток–I и Пионерска може да надялкат за огньовете всякакви вехтории — изпотрошени сандъци, жалони и прочее. Значи капаците, две-три дъски и нито треска повече.

И докато в кабината беше още топло, започна да пише докладна записка:

*„До началника на САЕ^[2] др. Алексей Григориевич
Макаров*

23 март, 0 ч. 35 мин.

Докладвам, че на двайсетина километра от Комсомолска заглъхна воденият от мен влекач № 36 със стопански принадлежности в шейна. Предполагам, че са се разтопили лагерите на коляновия вал. Поради липса на видимост произшествието остана неизвестно на екипажа на колоната. Намирам се в кабината, която бързо се изстудява и след около час ще се изравни по температура с външния въздух — минус седемдесет и един градус (тази температура беше отбелязана днес при тръгването в 21 часа местно време).

Взех възможните мерки за предотвратяване загубата на топлина: натъпках пукнатините в кабината с разни вехтории и се увих с калъфа. След окончателното изстудяване на кабината ще гледам да се стопля с работа и ще запаля огън от капаци и две-три дъски.

Но като имам предвид, че взетите мерки могат да се окажат лично за мен недостатъчни, моля да не се вини за последствията екипажът на колоната, тъй като движещият се пред мен Савостиков не можеше да види, че влекач № 36 спря, понеже в 23 ч. 30 мин. видимостта стана нулева поради снежния прах.

Алексей Григориевич! Синицин не беше подготвил горивото и оттук идват всичките ни нещастия...”

Зачеркна най-старателно последната фраза. Сами ще се досетят кой е виновен, иначе излиза, че съчинява жалба, а не делова докладна записка.

И продължи:

„Григорич! Назначи за началник на колоната Никитин, а за негов заместник Игнат Мазур. Ако се случи нещо, не ме споменавайте с лошо.

Твой Иван“

В кабината забележимо застудя. Химикалът в химикалката се втвърди и Гаврилов извади молив.

„До изпълняващия длъжността началник на колоната др. Никитин В. А.

Валера! Постави в края на колоната Давид. Оставете моя влекач, свалете от него каквото трябва, а пък шейната я закачете на Савостиковия. Запомни, че на стотния километър при зоната на пукнатините жалоните са затрупани, затова при виелица — нито крачка; спри, докато Маслов проучи пътя. Характеристиките на всички пиши заедно с Игнат и ги обсъдете колективно. Ако някой не изскочи от релсите, дай на всички положителни. Ако на Пионерска успеете да влезете в къщичката, в кухнята има сол и десетина замразени гъски, много добре си спомням. Е, бъди здрав!

Гаврилов, И. Т.

Синчета! Дръжте се един за друг — и ще строшите рогата на дявола.

Тате“

Толкоз! Написа, каквото трябваше. Сега остана най-трудното...

По това как бяха премръзнали ръцете му, които държаха молива и бележника, разбра, че температурата в кабината е спаднала много под нулата. Навярно всяка минута спада с един, че и с два градуса. Последни, най-трудни редове — и време е вече да излиза, да пали дървата. Разтърка китката си, стопли я в ръкавицата и започна бавно да изписва:

„Катюша, синчета! Нямах късмет тоя път...“

Сърцето тъпо го заболя, горчива спазма спря дъха му.

Гаврилов не се боеше от смъртта, за петдесет години твърде често тя го беше дебнала и той свикна с мисълта, че рано или късно неговата звезда ще угасне. Като всички стари полярници, той никога не говореше за това, но знаеше, че няма да опозори последния си час с излишно хленчене, което понякога заличава всичко хубаво, което човек е сторил през живота си, и оставя задълго у живите неприятно чувство. „Всеки умее да се весели в живота — казваше бригадният му командир, — ти съумей весело да посрещнеш смъртта! Човек трябва да умира, братлета, с достойнство, с усмивка.“

Е, „с усмивка“ е твърде силно казано, но с достойнство ще съумее да умре. Не е там работата. Да умре — значи да не знае и да не види нищо повече: да не знае дали колоната ще стигне целта, да не види Катя и момченцата.

И писмото му е последно!

Щом осъзна този факт, Гаврилов реши да не го пише. Не обичаше възвишените думи, каквито произнасят в театъра, смяташе ги неискрени и сантиментални, а точно такива думи му идваха сега наум. При това пръстите вече не можеха да се прегъват, буквите ставаха чепати и Катя ще си помисли, че е писал в конвулсии. Няма защо да я травмирира — клетата, и без това ще се съсипе от плач.

Спомни си как го изпращаше преди пет месеца на пристана на Васи́лиевския остров. Беше ветровито и влажно, дечурлигата изпомръзнаха и Катюша ги прати да влязат в помещението, а самата тя остана долу и не откъсваше очи от него — печална, горда, все още красива. „Като кралица е жена ти, Ваня“ — с уважение каза Макаров. И Гаврилов трепна от думите му, защото в ума си винаги я наричаше кралица, повелителка на неговия живот, свое незаслужено щастие.

И понеже може би никога вече нямаше да види Катюша и родените от нея свои синове, сърцето го заболя и дишането му секна.

„Ех, ти, лигльо! — изруга се сам. — Намери време да се разкисваш!“ — Посмука валидол, но болката не стихваше. Схруска една таблетка, втора, почака — май че го отпуска. Погледна часовника: бяха минали четиридесет минути. В кабината е сигурно към петдесет градуса студ. Трябва да излиза, докато съвсем не са се сковали ставите му и тялото не е загубило чувствителността си.

Излезе, затръшна вратичката на кабината. Вятърът резна лицето му като студен огън, прониза ескимоската и шала, сякаш бяха от хартия. И все пак духа по-слабо, два-три метра в секунда, не повече. И видимостта се подобри, снежният прах слегва. Това е добре, но не е достатъчно. Ако съвсем слегне, като се обърне, Лъонка ще забележи, че зад него няма никой.

Като се стараеше да не прави резки движения, Гаврилов се покатери на оградената с решетки от стоманени тръби шейна и взе да събира капаци. Оказа се, че са малко — ще изгорят за десетина минути. Капаците са дълги, но тънки, май няма нужда да се режат, може и да се натрошат. А с дъските сбърка — не са кубик и половина, а в най-добрия случай кубик и четвърт. Така че не бива да ги пипа тях. Впрочем — утеши се Гаврилов, — все едно, не би могъл да ги нареже с триона. Докато се покачи на шейната, докато натроши и нахвърли капаците, видя зор, едва можа да си поеме дъх през устата, а камо ли за друго...

Помисли си, че при миналия поход можеше като нищо да изтрае три часа. Щеше да поработи хубавичко с ръчния чук, да начука половин дузина болтове и ще се стопли. А сега — край! Песента му е изпята, било що било, довърши го Антарктида. Колко струват ръцете, с които и сега може да счупи подкова, когато не достига кислород на дробовете и сърцето не изтласква кръвта? През този поход за три седмици четири пъти губи съзнание... Още в Мирни Алексей го предупреждаваше: „Сърцето ти вече не го бива, тате, по-добре да не тръгваш на поход“. Тогава изруга Лъошка, заръча му да си затваря устата пред другите. Не можеше да не тръгне на поход. Отново си спомни за бригадният си командир: „Танкист, който доживее до пенсия, не е танкист!“. Сякаш предчувствуваше собствената си съдба

генералът: загина при изпробване на нов модел танк преди две години, от цялата страна надойдоха фронтоваци да почетат паметта му.

Докато стоеше и събираше сили да се смъкне от шейната на снега, студът го прониза до мозъка на костите и Гаврилов си помисли, че е добре сега да загуби съзнание и с това да сложи точка. Изруга се най-грубо за тази мисъл, поободри се и се прехвърли през решетката. Ръцете му се бяха вкочанили, а от тях сега зависеше всичко. Започна да свива и разпуска пръстите си, да удря дланите, постопли се и занарежда в коловоза трески за огъня. И пак се изруга: спомни си, че не беше натопил парцал в бензина, а пък бидонът е в шейната. И отново трябваше да се катери на шейната, да хвърля оттам бидона и да се измъква обратно.

Сега му предстоеше най-отговорната работа: трябваше да свали ръкавицата, да разкопчее дрехата, да извади от джоба на якето запалката и да завърти колелцето. Започна да удря с дясната си ръка по вратичката на влекача, но предпазливо, за да не повреди кокалчетата на пръстите. Удря, докато ръката започна да го щипе и пръстите възвърнаха чувствителността си. Свали ръкавицата, дръпна ципа на връхната дреха на джоба, измъкна, запалката и запали парцала. И без да закопчава ципа, се наведе над пламналите трески.

В лицето и в гърдите му лъхна живителна топлина и той сякаш цял се потопи в нея като в гореща вана. Добре, че се сети да запали огъня в коловоза, та по-малко топлина да се губи. Когато огънят започна да угасва, той взе да прибавя треска след треска и за всяка треска му беше жал, защото заедно с нея си отиваше още петнадесет секунди живот. „Като огън гасне животът“ — неочаквано си спомни думите на песента, която на времето пееше с акомпанимент на китара комсомолецът Костя Изотов, ротен командир от неговия батальон. И Костя не доживя до пенсия, пророчески си предсказа с песента: изгоря в танка си пред самия Берлин — едно вълче от Хитлерюгенд улучи резервоара с бензин с фаустпатрон. А пък тогава Костя беше на деветнадесет години.

Омаслената каешка започна да дими, трябваше да се поотдръпне. Останаха десетина трески, едно нищо! Не можеш стопли Антарктида с две шепи капаци. Какво още може да гори? За дъските хич да не мисли — не е свикнал да живее за чужда сметка. Калъфът от завивката, старият комбинезон, който се въргаля в кабината, стават: обля ги с

бензин — и в огъня. От пушека и миризмата на изгоряло масло му дращеше на гърлото, очите сълзяха, но затова пък парцалите дадоха много топлина — за седем-осем минути дори висулките по шала му се стопиха.

Край! — огънят догоря, повече няма какво да се гори. Но въглените още тлееха и за да не се губи последната топлина, Гаврилов легна в коловоза върху тях, без да се страхува повече, че дрехата му ще задими. И тази топлина се оказа доста чувствителна: проникна дълбоко в гърдите и стоплената кръв потече към краката, потече с болка и достави мъчителна наслада на прозорливия Гаврилов.

Но въглените бързо изстинаха и Гаврилов стана. Загаси със сняг тлеещите места по ръкавиците и връхната си дреха, взе от каросерията тежкия ръчен чук и се опита да поработи. След третия удар се задъха, захвърли чука и се покатери в кабината.

Тялото му бързо леденееше, но ръцете още го слушаха. Без да сваля ръкавицата, взе молива и написа — едро на лист от бележника си „2 часа и 3 минути“. Изтърва молива и не се опита да го вдигне — реши, че хората сами ще разберат останалото. Опита се да пораздвижи раменете си, поразмаха ръце и крака и като разбра колко напразни са усилията му, легна на седалката, сви се, колкото можа, и започна да се унася.

През сън Гаврилов чу камбанен звън и се усмихна, или пък си помисли, че се усмихва — толкова нелепи му се сториха тези звуци. Преди пет-шест минути той би могъл да схване, че това не е звън, а грохот. Но способността дори за прости умозаклучения вече го напускаше и затова той изобщо не реагира на замлъкващите звуци на отиващия си от него свят.

[1] Никакви проблеми (англ.). — Б.пр. ↑

[2] САЕ — съветска антарктическа експедиция. — Б.пр. ↑

СИНИЦИН

Океанът бе премаял от зной. Зеленикавата огледална шир, порена от носа на кораба, отново се съединяваше, сякаш с шев от бели зайчета-конци. Слънчевите лъчи така бяха нагрели океана, че дори летящите риби се бяха скрили някъде в дълбините да търсят прохлада.

„Визе“ се завръщаше у дома.

Тропиците! Вълшебен сън в полярна нощ, роден от пламенна фантазия, приказка наяве!

Когато пресичаха екватора, никой не се решаваше да се разхожда бос по нажежената горна палуба. Изнежените от унтите стъпала не можеха да понесат такава горещина и на път за басейна хората подскачаха комично и се смееха като деца. Басейнът, стъкмен от обшити с брезент дъски, беше малък — пет на пет метра — но водата в него, взета от океана, все пак мъничко охлаждаше разгорещените тела и даваше възможност да се потъркалят още малко на слънце. За една седмица избелелите от зимуването хора почерняха като шоколад, а някои получиха сериозни изгаряния.

— Бетер децата! — тюккаше се корабният лекар. — Дечурлигата пак можеш да ги изгониш от плажа, а тези с нищо не можеш да ги стреснеш.

Полярниците слушаха отзивчиво съветите на лекаря, мъдро си напомняха един на друг за вредата от слънчевата радиация и щом закусеха надве-натри, тичаха с нещо за постилане на горната палуба да заемат най-хубавите места. И старши помощникът си даваше вид, че не забелязва циганския табор на палубата, защото знаеше, че е невъзможно да превъзпита тези пътници: прекалено дълго и страстно са мечтали за слънцето. От време на време той заповядваше на боцмана да полива палубата с маркуч, „без да обръща внимание на личностите“, и нищо повече.

Антарктида остана далеч зад тях и нищо не напомняше за нея в тези благодатни краища, където водата е копринена, мека, а въздухът — изтъкан от слънчеви лъчи. Ледовитият континент и приятелите,

които зимуват там, се намираха някъде в друго измерение, в друг свят. Разбира се, пътниците на „Визе“ постоянно си спомняха за тях, весело ги поздравяваха за празници и рождени дни, но истинските спомени и белите сънища ще дойдат по-късно, когато се изживеят първите радости от срещата и започнат делниците.

Връщането, само по себе си висша награда за полярника, се състои от четири етапа: качване на кораба и превръщане в безгрижен пътник, две-три седмици тропическо слънце, два-три дни престой в пристанище, където можеш да стъпиш на суша, да вдъхнеш аромата на зеленина, да купиш подаръци и да видиш живи жени, и срещата с близките на пристанището.

Всеки изчислява времето по своему. Едни — от деня, когато „Визе“ напусна Мирни, други — от последния айсберг, трети — от пресичането на екватора, а четвърти, най-мъдрите, пазеха емоциите си до Канарските острови. Щом те изчезнат зад кърмата, зачеркни в календара десет графи. Какъв смисъл има да броиш преди това — само да си хабиш нервите!

Но този път прекараха в тропиците вместо две седмици цели шест: когато се приближаваха към Канарските острови, излезе от строя витлото и почти цял месец се мотаха с ремонта в Лас Палмас. Толкова бяха зажаднели за дома, че и слънцето им опротивя, и най-хубавите плажове в света (според рекламата), и волооките мургави красавици (макар и не реклама, но и не обективна, осезаема реалност). Да имаха криле, биха литнали към къщи от този курортен рай в своя кишав, все още с виелици март — април.

Тези удължаващи пътя четири седмици разстроиха мнозина. Защото завръщането в къщи е за полярника не само истински празник, но и силно душевно сътресение, което съпровожда всяко отпускане. Някои полярници — особено новациите — прекарвали в Антарктида зимата, не издържат гнета на очакването и изпадат в черна меланхолия; на един му се струва, че крият от него нещо, болното въображение на друг рисува закъсняла лоша вест от къщи и морското пътешествие им се вижда безкрайно.

Така Синицин не намираше покой.

Колкото повече се отдалечаваха от Антарктида, толкова повече отслабваха угризенията, които терзаеха Синицин през първите дни. Той се печеше на слънце, къпеше се, играеше на шах и блъскаше картите, гледаше филми, спеше, колкото си ще, и малко по малко забравяше какво го бе мъчило в началото. Събитията, които доскоро изпълваха целия му живот, отдалеч изглеждаха дребни и незначителни. В каюткомпанията седеше на почетно място — все пак е началник на два трансантарктически похода! — и никой не напомняше за неговото скарване с Гаврилов: толкова разногласия има, че нищо чудно хората да не си говорят...

При това Синицин твърдо реши да приключи с Антарктида: и годините му не са вече такива, че да не обръща внимание на здравето си, и парите вече не са чак толкова много, за да се подлага на такива лишения — и на Голямата земя може да получи не по-малко. А щом е свършено с полярните експедиции, да обърне страницата и да забрави всичко.

Но когато „Визе“ се забави толкоз дълго в Лас Палмас и един след друг се занизаха мъчително празни дни, изведнъж Синицин разбра, че се е самозалъгвал и твърде рано е обърнал страницата.

Цялата работа беше в тези непредвидени четири седмици.

Те го угнетяваха не защото продължиха и без това омръзналия път, не защото всяка нощ Даша все повече разстройваше съня му и не заради разни други фантазии, които тормозеха много новаци — като всеки стар полярник той умееше да чака с достойнство. Тези четири седмици го угнетиха, защото се изпари надеждата да се завърне в къщи преди пристигането на Гаврилов във Восток.

Синицин знаеше, че силните студове ще започнат там през март и едва тогава ще стане ясно много или не чак толкоз много ще си изпати Гаврилов. В дълбочината на душата си Синицин се надяваше, че студовете няма да надхвърлят минус шестдесет и Гаврилов няма да забележи, че се движи със слабо разрежено гориво. А дори и да забележи, ще го изпсува да му олекне, и повече няма да вдига шум. А и да вдига, по това време Синицин вече ще си е в къщи. Най-много бившето полярно началство да му телефонира от Ленинград — той ще го информира и ще окачи слушалката.

Мислеше си, че през март ще бъде в Москва, а се оказа в Лас Палмас, на кораба, чиято радиостанция приемаше ежедневни

диспечерски бюлетини от Мирни.

В тях не се говореше нищо за неговото провинение и изобщо не се споменаваха неговото име, а само информативно се отбелязваха, че температурата на Восток е еди-каква си и че колоната на Гаврилов е изминала на път за Мирни еди-колко си километра за денонощието.

Но между редовете Синицин четеше друго.

Вчера в района на Восток е било минус шестдесет и пет, а колоната е изминала дванадесет километра. Днес е минус шестдесет и шест, а колоната стои, не се придвижва напред.

Проклятие по свой адрес четеше Синицин между редовете!

Както и преди, денем той се печеше, къпеше, играеше на разни игри и часовете летяха незабелязано. Но когато си легнеше да спи и останеше насаме с мислите си, времето спираше. Наложил се да се откаже от сънотворните лекарства: след тях цял ден му тежеше главата и му се повдигаше, а пък другите средства — многокилометровите разходки из Лас Палмас и вечерното сновене по палубата, топлите вани в медпункта преди лягане не помагали. Синицин спеше малко и лошо, от постоянното недоспиване станал отпуснат и раздразнителен и дори старите му приятели го избягвали. Отначало, като забелязал, че нещо не е в ред, се опитал да го накарат да си изкаже болката и дори направо го питали какво го е сполетяло, а сетне престанали: не е прието полярниците да се ровят в душата на приятелите си.

Никога по-рано Синицин не се беше взирал толкова в себе си. Прехвърляйки живота си, си спомняше случаите, когато леко и безнаказано беше работил нехайно или бе хвърлял прах в очите. Понякога, когато не достигали запасни части, заради два-три лагера отчислявали като негодна цяла почти нова машина, предавали на книга несъществуващ изкоп или съоръжения, от които и помен не е имало, измъквали се, както можело...

Но щом човек си е сам съдия, успокоявал се той, той сам си е и адвокат. Правдата има две лица и щом наказват за лошото, няма защо да замазват хубавото...

Защото през четиридесет и втора, като не отиде със своя взвод на височината, той никого не беше подвел особено. Ако не беше получил слънчев удар (а с течение на годините Синицин твърдо повярвал, че не просто е загубил съзнание, а е било именно слънчев удар), щеше да загине на височината, след като е убил в най-добрия случай двама-

трима фашисти. А той остана жив и в края на войната имаше записани на своя сметка най-малко двайсет, че и повече. Наистина, и тези двама-трима, които не застреля тогава, навярно не бяха седели със скръстени ръце, но все едно, общата сметка е в негова полза — в това Синицин не се съмняваше. Така че трябва веднъж завинаги да освободи съвестта си от историята с височината.

Надписването при строежите и тем подобни не го смуцаваха. В тюменските гори механикът водач няма да вземе да се блъска за по-малко от двайсетачка на ден, така че прави-струвай — трябва да му дадеш тези пари, а Синицин никога не забравяше и своите проценти. В отряда работеше като икономист едно момиченце, току-що излязло от института, очите му светлосини, учило живота от филмите. Два дни пътува до пощата в селището, за да телефонира на началника на строежа и да изобличи Синицин, в чийто отряд „мъртвите души“ били повече от живите. Началникът предупреди Синицин и премести момичето по-близо до цивилизацията, за да не пречи на „Чичиков“ да си кара по старому. И той си караше така!

Бил предавал като редовни на другата смяна машини, които вече плачат за боклука. Вярно, случвало се е такова нещо, и то неведнъж. А на него какви му пробутваха? Ти ще ми даваш боклук, а аз на тебе — цвете?!

Много съмнителни ситуации прехвърли в ума си и нито за една не се осъди, за всичко намери оправдание. Понеже на строежите разполагаше със солидна техника, той беше свикнал да му се прощава всичко: и надписването, и потрошените машини, и високата себестойност — заради уменията да работи в сурови условия, да държи строго капризните, съзнаващи колко са необходими механици водачи.

Но едно нещо е големият строеж в тайгата, а съвсем друго — антарктическа експедиция с машини, които се броят на пръсти. Синицин съзнаваше, че трябва да се пренагласи за такава експедиция, че законите на зимуването тук са неумолими — в Антарктида няма дреболии! — знаеше, но не можеше да се промени, защото човек лелее, с години възпитава у себе си чувство за отговорност, докато то проникне в плътта и кръвта му, а ако това не е станало, никакви заповеди и мъмрения няма да го променят: все някъде ще се провини.

И Синицин разбираше, че този път той се беше провинил и колкото и да търсеше оправдание в историята с Гаврилов, не можеше да го намери.

Един ден, докато ремонтираха „Визе“, Синицин извади от куфара си изтърканата карта, която го бе придружавала на два пъти в походите по маршрута Мирни — Восток — Мирни. Помнеше я наизуст и мислено можеше да си представи всяка точка „от този прокълнат от бога път“, както в тежки минути ругаеха водачите. За тази карта един любител на подобни реликви му предлагаше транзисторен магнетофон плюс десетина касети, но той, макар да не беше сантиментален, не пожела да се раздели с нея. Унтите си, каешката, гумените ботуши с въздушна изолация — всичко беше готов да даде, но картата си пазеше, защото му напомняше за най-трудните и славни месеци през неговия живот. Беше изпъстрена с надписи, бележки — безценни за хора, които умееха да ги разгадават. „Зона на пукнатини“, „Пионерска на пет километра вдясно от жалоните“, „Рохкав сняг, дълбочина на коловоза до шестдесет сантиметра“, „Оттук в разгънат фронт“ и прочее.

Синицин разтвори картата си на масата в каютата и загради с молив надписа „Зона на пръхкав сняг“.

Сега Гавриловата колона се намираше тук.

Когато за последен път — преди три години — Синицин прекосяваше тази зона, студовете достигнаха петдесет и пет градуса, че имаше и вятър отгоре на всичко! Намръзнаха се момчетата, както никога дотогава. И много добре си спомняше колко се радваше тогава, че горивото му е достатъчно разрежено. Предпазливия и бог го пази — двигателите работеха безспир и петстотинте километра от Восток до Комсомолска колоната измина бодро за десет дни.

А пък Гаврилов беше изминал за две седмици към двеста километра и с всеки ден пъпли все по-бавно. Вчера не са мръднали.

Синицин вторачи поглед в картата.

Много пъти беше работил немарливо, беше лъгал на книга и на дело, но никога още неговите лъжи и небрежност не бяха стрували живота на някого. Различни неприятности беше имал, но кой ги няма? Загубите могат да се покрият, ровът, който съществува засега само на книга — да се изкопае, мъмренето — да се отмени. Всичко е поправимо, освен смъртта.

Ще загинат, помисли си Синицин, сто на сто ще загинат, при такива студове няма да могат да се измъкнат с оная каша.

И за всичко е виновен той! Защото си спомни, че не е подготвил горивото, спомни си, а не изпрати радиограма, не спря, не върна Гаврилов в Мирни!

Синицин впи пръсти в тила си. „Кой можеше да предположи, че ще има такива мразове?!“ — плахо питаше адвокатът, но съдията вече не го слушаше...

— Виновен!

„Да можех да се озова там и заедно с тях да загина! Проклето витло! Всичко е заради него!... Ще разберат, всичко ще разберат!“ И други все така нерадостни и безполезни мисли.

Проклето витло! Намери къде и кога да се чупи! Още преди повече от две седмици можеше да си е в къщи. Не, не в къщи, там има телефон; щеше да се качи с Даша в колата и — където му видят очите, та никой да не знае къде е и кога ще се върне...

А по „Визе“ вече се пръснаха слухове, че с нещо си Синицин здравата е подвел Гаврилов. Никой нищо не знаеше със сигурност. Едни казваха: „Няма защо да се стоварва вината на Фьодор, никоя друга година не е имало такъв крайбрежен лед и такава трудно разтоварване...“ Други: „За какво е мислил по-рано, преди да пристигнат корабите?“

Най-добре се ориентираха Синициновите момчета, те си затваряха устата, защото се досещаха, че до голяма степен споделят вината на своя началник. Вярно, Воскобойников се изтърва, че не е сменил уплътнителите на изпускателните тръби на старите влекачи. На въпроса на Синицин дали е пробил дупка за изтичане на водата в новите влекачи, оксигенистът Приходко му отговори удивено: „Че кой ми е заповядал?“ Но най-важното е горивото. За него те не знаеха, никой не можеше да предположи, че техният началник не е предупредил Гаврилов за това толкова важно обстоятелство.

Преди „Визе“ да излезе в морето, Синицин се отби в радиокабината да попита има ли нещо за него. Попита и веднага съжали: много странно, недоброжелателно го погледна дежурният радист Пирогов, стар приятел, с когото два пъти заедно бяха зимували в Мирни.

— Няма — измърмори Пирогов и демонстративно сложи слушалките.

— Да не си станал накриво? — обиди му се Синицин.

— Аз бих ти рекъл, ама... — изломоти Пирогов и се извърна.

Синицин се вдърви на мястото си.

— Да не е станало нещо... с колоната?

— Измитай се оттук, не виждаш ли: „За външни лица вход забранен“? — озъби му се Пирогов.

— Живи ли са? — само попита Синицин.

— Живи са, живи, измитай се!...

В Лас Палмас Синицин беше купил една голяма бутилка коняк със златист етикет, който закриваше половината шише, за да почерпи приятелите, сетили се да го посрещнат. Но след разговора с Пирогов се затвори в каютата си, отвори бутилката и се натряска без мезе. После спа като убит дванадесет часа, изпи за изтрезняване останалата половин чаша, пооправи се и отиде да закусва.

Когато се приближи до масата, всички млъкнаха. Само Женя Малков, неговият съсед по каюта, се пошегува неестествено за хъркането му, което цяла нощ не го оставило да спи. Шегата не се прие, не закусваха, както се закусва, а гълтаха, ставаха и си отиваха. От другите маси се чуваше: „Може би е по-добре да се върнат на Восток? С такова гориво и до Восток не могат се добра... А американските самолети летят ли още? Едва ли... кой глупак ще ти лети при седемдесет градуса?...“.

Седемдесет градуса!

Синицин изтърва недоизядения сандвич, стана. От всички страни го гледаха чужди, осъждащи очи. Стисна зъби, огледа бившите си другари, бързо излезе от каюткомпанията.

А след него се чу и се заби между лопатките му:

— Плюнка!

НОЩ НА НАРУШЕНИТЕ ИНСТРУКЦИИ

Точно преди да тръгнат от Комсомолска, като прегледа гъсеничната лента, Лъонка забеляза, че главичката на един от болтовете е малко изскочила. Другарите му вече се бяха пръснали към колите си и Лъонка се озърна като крадец, начука главичката обратно — никак не му се искаше сега да заразмахва тежкия ръчен чук и да ляга в снега. Четири-пет часа загряваха двигателите, изпоцапаха се, капнаха от умора... „А ако е рекъл господ, още при първото спиране ще го сменя“ — помисли си Лъонка.

Като напук се движеха километър след километър, без да спират, изключително успешно, нито веднъж в този поход не беше им се случвало така. Вместо да се радва, Лъонка съвсем се изтормози, защото все му се привиждаше разплетената като змия гъсеница, продължителният ремонт и разгневеният поглед на Гаврилов. На двадесет и петия километър той спря влекача, излезе и се убеди, че го е сторил изключително своевременно: главичката на болта се държеше едва-едва. Още минутка-две и змията щеше да се изниже. Като благославяше късмета си, Лъонка изчука бързо счупения болт, вкара нов, зашплинтува го, измъкна се изпод влекача и замря от лошо предчувствие.

Гаврилов не се виждаше! Дали пък не е минал покрай него? Не, коловозът е един и на него стои само неговият влекач. Че Никитин не се вижда — ясно: той вече е далеч, къде ще го забележиш в такова време! Но защо го няма чичо Ваня? За миг Лъонка се поколеба — дали да настигне колоната, да вземе още някого, но си спомни, че Гавриловият влекач е без фургон, и без да му мисли повече, обърна и се понесе на трета скорост.

Така механикът водач Савостиков за няколко часа наруши три заповеди едновременно: потегли на път с повредена гъсенична лента, сам-самичък подкара влекача си по Антарктида и без да има разрешение за това, караше на трета скорост.

— Ако не беше толкова як — му каза по-късно Игнат, — за първото нарушение щях да ти разбия мутрата. А за второто и третото дай да те целуна, приятелю.

След Игнат започнаха да го тупат по рамото и да го прегръщат и останалите момчета, а той се усмихваше щастливо, защото разбираше, че именно от тази минута е приет окончателно в тяхната среда. И очите му се овлажниха, за втори път през тези проклетни три седмици, но тогава никой не видя неговия позор, а сега тази минутна слабост не учуди никого, защото от спалния чувал, в който лежеше „тате“, се донасяше юнашко хъркане.

Отърва кожата „тате“! Ако племенникът му беше закъснял с няколко минути, сега щеше да лежи като замразена мумия в шейната с домакински принадлежности. Но Лъонка не закъсня. И досега той не можеше да разбере как не му се спуска сърцето, докато извличаше от кабината Гаврилов, тежък над сто килограма и го мъкнеше към своя влекач. Едва не припадна. Разтърси го, разтърка го и полужив го докара до „Харковчанка“, която се носеше насреща им, а там вече Алексей го масажира със спирт, накара го да изпие една чашка и с помощта на момчетата го пъкна в спалния чувал. Пиян, Гаврилов ругаеше, не искаше да влезе в чувала и дори удари с грамадния си юмрук Борис Маслов по челюстта, но после се усмири и бързо заспа.

И тогава напрежението отслабна. Веднага забравиха кого какво го боли и върти, всички беди отстъпиха пред лицето на предотвратеното нещастие. Антонов имаше малко спирт, само пет-шест литра, и Гаврилов категорично беше забранил да се изразходва, освен в крайна нужда, но сега обстоятелствата бяха особени. Алексей измъкна бидона и отмери с мензурката по сто грама на всекиго. Пиха за здравето на „тате“ и за щастието на Лъонка, взеха си от изстиналите бифтеци и не се разотидоха — останаха в салона на „Харковчанка“ — петима около масата, другите на двуетажните нарове. Моторът на „Харковчанка“ реवेशе на малки обороти, увеличавайки топлината в салона, но свикналите с грохота участници в похода дочуваха в него слова, както радистите ловят морзовите знаци от неспокойния ефир.

Отмалели от топлината, наприказваха се на воля. Спомниха си за Анатолий Шчеглов, който точно преди завръщането си у дома — „Об“ вече чакаше до бариерата! — се продъни с влекача си на десет километра от Мирни в една пукнатина между ледовете и остана там

навеки, избягнал тлението: вечно млад всред вечния студ. Спомниха си и за Иван Хмара и Коля Рошчин и за всички други другари, които останаха завинаги в Антарктида, и отново нарушиха инструкциите — пиха по още двадесет и пет грама. И за трети път всеки изпуши не полагаемата му се половинка, а цяла цигара. Само че докторът на никого не позволи да пуши в салона, а ги пъдеше навън.

Дойдоха на себе си, отърсиха се от грижите. Посмяха се над Борис, чиято буза така се беше подула под брадата, че не говореше, а мучеше неразбираемо, и още веднъж се учудиха на огромната сила на Лъонка — на купола и трима да вдигнат сто килограма е рекорд, а той сам! С уважение попипаха железните му бицепси и дойдоха до извода, че от полярниците само тате има такива.

Гаврилов хъркаше и неспокойно се въртеше насън.

— Помниш ли как генералът ни разправяше за него? — запита Игнат Валера.

— След чая ли?

Давид се разсмя.

— Я стига сте се занасяли! — недоволно измърмори Игнат.

— Че какъв беше този чай? — прояви професионален интерес Петя Задирако.

— След беседата на тате в нашата част — с удоволствие започна Валера, без да обръща внимание на протестите на Игнат, — ние и тримата дадохме рапорт да ни изготвят характеристики и ни извикаха при самия генерал. Покани ни да седнем, каза да донесат чай, взе да ни разпитва за туй-онуй и изведнъж като кресна: „Ти защо ме грабиш, мошенико?“ Оказа се, че от притеснение Игнат си сложил в чашата шест бучки и посегнал за седма.

— Четири и за пета — възрази Игнат.

— А пък Игнат — продължаваше с наслаждение Валера — скочи и изрева дивашки: „Разрешете да доложя, другарю генерал. От вълнение е, другарю генерал! Изобщо, ако искате, мога да пия и без захар, другарю генерал!“

— Лъжеш! — хвана се за главата Игнат.

— Така беше: дума по дума — изстена Давид.

— И на нас така ни го разправяха! — подхвана Тошка. — Целият полк се заливаше от смях. Само не знаех, че било за тебе!

— Я млъкни, хлапе такава! — нахвърли се на него Игнат. — Тогава още ти си учил аритметика в училище.

— Ние сме малки хора, можем и да помълчим — с престорена обида отговори Тошка. — Само правдата не можеш да скриеш — ще си пробие път през разните там несправедливости и случайности, както слънчевият лъч прониква през зловещата тъма. Какво ще кажеш, а?

— Поет! — ахна Алексей. — Шота Руставели!

— Разправяй по-нататък! — подкани Лъонка.

— Ама разправяй, както си беше — сърдито настоя Игнат. — А не разни глупости... да си запушиш ушите.

— Добре, добре! — ухили се Валера. — Минавам на Давид. За да покаже, че и той не е вчерашен, Давид измъкна от джоба си кутия „Памир“, поръси цялата маса с тютюн и я протегна на генерала: демек, запуши, братле, не се стеснявай, тука всички сме си свои хора. Генералът изпъшка и на свой ред му предложи „Казбек“; Давид мигом мушна „Памира“ обратно в джоба, бръкна зарадван в генералската кутия, измъкна три цигари и ни ги раздаде. После се настани поудобно в креслото, запуши и току изтърси, че генералът сигурно знае много неща за Гаврилов, а пък той — Давид де! — разгеле сега имал час-два свободно време да послуша — нещо от тоя род. И генералът, вместо да заповяда на нахала да излъска танка като допълнителен наряд, изведнъж започна да разказва... Давид, ти имаш памет като магнетофон, възпроизведи го.

— Слушайте и добре го запомнете! — поде Давид, имитирайки, изглежда, началническия баритон на генерала. — Тогава аз командувах бригада, а Ваня Гаврилов беше най-смелият ми танкист, аз го препоръчах и за партията. Ясно ли е? Без „тъй вярно!“, мълчете, когато началството говори! А ти си сложи седмата бучка и си затваряй устата, не съм зъболекар и нямам намерение да ти преглеждам зъбите. В края на четиридесет и втора, когато Манщайн се насочи към Сталинград да спасява Паулус, което завърши за него, както е известно, с голям бой, Ваня направи следния номер. На ничия земя стоеше една свалена „трийсетчетворка“. Немците бяха свикнали с нея и не й обръщаха внимание. А пък Ваня него ден беше пешак — пратил беше своя изпочукан танк на ремонт. Натисна ни, придума ни и през нощта заедно с двама от неговите шмекери се вмъкнал в оная

„трийсетчетворка“. На сутринта, когато немците минаха в атака, той пуснал танковете им да минат покрай него и с ураганен огън покосил половин рота автоматчици. Разбира се, немците се опомнили и направили „трийсетчетворката“ на пух и прах, но Ваня и това бил предвидил и вече лежал с момчетата си в предварително изкопан окоп. Както се бяхме уговорили, ние веднага минахме в контраатака и не оставихме немците да смажат троицата... А друг път, през лятото на четиридесет и първа, Гаврилов вдигна такава паника, че помощникът по разузнаването едва не си загуби ума. Дотърча при мене и ми докладва: „Немските «тигри» бият по своите!“ Аз му викам: „Я иди да се напиш, та да изтрезнееш“, а той: „Другарю генерал, видях ги с бинокъл от камбанарията: стрелят по своите!“ Хукнах аз към камбанарията — наистина към Дубровка, дето бяхме ние, се носят два побеснели „тигъра“ и стрелят с топове и картечници. Заповядвам да не стрелят, изчаквам, а главата ми се върти — появи се надежда. Работата беше там, че преди няколко дни по време на настъплението Гаврилов си проби път с няколко танка напред, а бригадата изостана: командирът на корпуса заповяда да се доближат тиловете, иначе рискувахме да останем без гориво и боеприпаси. Минава ден, два — няма го командира на батальона. Е, мисля си, прощавай, приятелю, другарю Гаврилов! Но, както се изясни, избързал съм. Наистина Ваня загубил танковете, по-точно оставил ги в гората и ги замаскирал, защото му се свършило горивото, и нощем взел да се промъква пеш към линията на фронта. И ето че се натъкнал на два немски танка: спрели били в края на гората на брега на едно езеро, а екипажите им излезли да се къпят. Изпратили екипажите в рая, а те самите — на „тигрите“. Славно минали пет-шест километра през немския тил и се завърнали в бригадата.

Давид си пое дъх и завърши разказа си не с генералския баритон, а с обикновения си глас:

— После генералът ни заповяда да отидем на разположение и да чакаме указания, а когато излязохме, ни настигна адютантът му и връчи на Игнат личен подарък от командира на корпуса — пакет захар. Излъгах ли нещо?

— А пък аз знам един командир, от когото тате се бои като от огън — заинтригува всички Алексей.

— Тръошников? Макаров? — заваляха предположения.

— Не отгатнахте. Той много уважава Тръошников, с Макаров са приятели. А го е страх само от един началник... От кого, Лъонка?

— И аз не мога да отгатна — усмихна се Лъонка. — От леля Катя, то се знае.

— Че такава ли е гръмогласна? — заинтригува се Сомов.

— Ами! Никога не повишава глас, освен когато говори по телефона и не се чува. Обича я.

— Забравихме да приглушим двигателите! — сети се Игнат. — Чукат напразно! По конете, братлета! Бъди здрав, тате!

— Като се събуди, ще започна с инжекции — съобщи Алексей на другарите си, които вече се обличаха. — А и на теб едновременно, Валерка. Пак ще стане кукуряк.

— Бъди здрав, тате!

— Бъди здрав!

И скоро колоната отново пое на път.

Много нарушения бяха допуснати през оная нощ. Гаврилов не беше взел достатъчно мерки за спасение на живота си, като реши да не гори дъските. Лъонка бе пренебрегнал три пъти инструкциите. Пиха в работно време — пак нарушение, двигателите на спрените влекачи почти два часа работиха с пълна мощност — още едно нарушение.

Но походниците си простиха всичките тези нарушения, защото, както се изразяват счетоводителите, активът надхвърли с много пасива.

Гаврилов остана жив и дори само този факт оправдаваше всичко.

И още нещо — окрилен, с песен в душата подкара Лъонка своя влекач. Както се шегуваха момчетата, доктор Антонов събра материал за дисертация. Поприказваха си, попушиха, посмяха се, колкото си щат — за първи път, откакто бяха поели по обратния път. Наистина Маслов го болеше челюстта, но в дъното на душата си той се надяваше, че Гаврилов ще му се извини и ще му прости, задето издаде за телеграмата на Макаров.

Така че всички се разотидоха доволни и възприеха събитията от тази нощ като хубаво предзнаменование.

ПЕТЯ ЗАДИРАКО

Поседяха около два часа в салона на „Харковчанка“, пиха, хапнаха бифтеци, а до обяда никой не се и докосна. Сърцето на Петя се обливаше с кръв, когато изсипа на снега гъстия хранителен борш: толкова му беше жал и за напразния му труд, и за момчетата, които, развълнувани, не пожелаха да обядват, а скоро ще усетят, че стомасите им са празни, но ще бъде късно! А пък боршът, като напук, стана чудо: зелето и цвеклото се развариха, поеха бульона и просто се топяха в устата. Никога не би излял такъв борш, но какво да се прави? За такива случаи е необходим голям термос, с каквито, разправят, носели на войниците от предната линия обед, но такъв термос няма, не е предвиден. Не са предвидени и тенджери с херметически капаци, защото по време на движение фургонът се клати като в бурно море и, все едно, не може да се готви без печка със специална конструкция, че тенджерите ще заскачат като живи. Веднъж Петя реши да рискува да сготви по време на движение, но нищо не излезе от това му хрумване: цял се насини и изхаби продуктите — гулашът се разплиска по стените, а зелената чорба по пода; Алексей Антонов искаше да фотографира забавната сцена, но работата свърши с това, че измъкна с проклетие своята кинокамера от тенджерата с елдова каша. Така че се наложи да готви, както и по-рано, само когато спрат.

Петя се сети, че в суматохата е забравил да съгласува с Алексей менюто за вечерята, и ако колоната продължи да се движи така без спиране, както в началото на нощта, няма да види доктора. Макар че все пак „Харковчанка“ ще спре, като дойде време да правят на Гаврилов инжекции, и тогава ще може да съгласува. Е, в краен случай ще трябва сам да поеме инициативата. Ще стопля месото от борша — реши Петя, — ще сваря макарони и ще опържа яйца. А на тате — кюфтенца от пилешко месо с пържени картопки и парче хубава риба за апетит. Неговото меню Петя го беше измислил от по-рано и още преди да тръгнат, беше сложил една кокошка да се размразява и беше извадил от спалния чувал под наровеите шест едри картофа. В чувала бяха

останали малко картофи, само пуд и половина, и Петя ги пазеше за първото ядене, но много искаше да достави удоволствие на тате с такова лакомство — пържени картопки. Кюфтенцата трябва да са с повече пиперек, рече си Петя, а картофите ще залее с две разбити яйца. А за десерт мляко с какао — за всички, освен Валера, който не може да гледа какаото, омръзнало му беше от детинство. За Валера, както винаги, кафе или силен чай — почти неразреден.

След като прие тази програма, Петя се замисли с какво да започне. До вечеря има много време, почти четири часа, така че няма защо да бърза. Стана, понамръщи се от болка в краката и сам се нахока, че преди да тръгнат от Комсомолска, го досрамя да напомни на Алексей за превръзка. Свали унтите си — кожени чорапи от овча кожа, внимателно размота смъкналите се бинтове, погледна стъпалата. Преди една седмица го беше страх да ги гледа, а сега — нищо, здравяват. Намаза дебело марлята с мехлем, забинтова отново едното стъпало, после другото, обу се, поразтърпка се — може да се ходи. Когато се запали фургонът на Савостиков, той изскочи, без да му мисли, по унти на студа, и за десетина минути така го прониза, че едва се дотърпа до кухнята. И — пак от глупост — не си призна на Алексей, ами самичък започна да се размразява по някаква си бабешка рецепта: пъкна вдървените си стъпала в студена вода. Алексей го видя и се хвана за главата. Стопли вода — в топла вода трябвало да се натопят премръзнали крака. Разтърпка ги, превърза ги със спирт, но все едно, стъпалата се покриха с такива мехури, че крачка не можеше да направи. Алексей махна мехурите, но състоянието му не се подобри много. Да можеше да полежи една седмица, ама кой ще храни хората? През тази нощ готви Алексей и всички се развикаха: толкова беше препържил бифтеците, че не можеха да се дъвчат, а пък вече посолената каша беше посолил още веднъж... Добър доктор е, спаси му краката (с крайчеца на ухото си Петя чу Алексей да споменава за опасност от гангрена), но що се отнася до кулинарното изкуство — хич го няма! И Петя се смъкна от нарове и макар че му идеше да закрепци от болка, се потърпа към кухнята. Никой не го спря, не го придумваха да лежи. При поход това не е прието: щом е станал, значи е здрав, и никой няма да вземе да те прави на болен. Навярно на всекиго се иска да го посъжалят, да го погалят, но при експедициите

Петя беше отвикнал от тия работи, пък и по-рано, откровено казано, никой не беше го свиквал на галене.

Петя обичаше своята кухня. Ако не можеше да ходи, щеше да допълзи до кухнята! Не само защото главното и единствено удоволствие на участниците в похода беше да си хапнат вкусно и до насита, но и защото трябваше да измие позорното петно от себе си. Не можеше да си прости, че поиска да отлети от Восток със самолет. Защо поиска, знаеше само Попов. Той го беше придумал: ако отлетиш ти, Петя, всички други ще отлетят, сиреч накъде в поход без готвач! Така че ще направиш добрина — и момчетата ще спасиш, и сам ти ще останеш жив. Тате тогава само го мярна и заповяда на Алексей да приеме кухнята... По-добре да беше го ударил в муцуната! Разбира се, Петя нямаше намерение да предава кухнята на никакъв доктор, но първите дни ходеше като оплют. Избра момент и се извини: „Прости ми за глупостта, тате.“ А той го потупа по рамото, усмихна се. И момчетата май са му простили: отначало сякаш по принуждение разговаряха с него, а после отново започнаха да се шегуват и да го наричат „майка кърмилница“.

Петя изми ръцете си старателно, разряза кокошката и започна да мели месото с машинката. Топло е в кухнята по време на движение, да вземе да дремне час-два, но много друса. При това още са на равното, а в зоната на ледените навеи е такъв ужас, че и да се връзваш, и да не се връзваш — все едно, подмята те като зърна в дрънкалка. Един приятел моряк му беше разправял, че при буря висящите легла се люлеят като люлки. Но във фургона няма къде да закачиш такова нещо. Печка, полици за съдове, маса, умивалник, два сандъка — това е цялата кухня. Няма къде да се обърнеш, с две крачки можеш да я прекосиш. Истинско наказание, когато се съберат всички: не искат да се хранят на две смени — полуседнали, прави, ама заедно! Само за закуска, преди да тръгнат на път, идват кой когато свари. Докато се загрива моторът, прескочи за минута, хапне каша, салам, сирене, пие кафе — и бегом.

Петя сложи мляното месо в тенджерата и я закрепил в гнездото на печката. Да стои, сега да приготви за двадесет минути закуската на Гаврилов, щом докторът му каже, че вече може да яде. Алексей вика: дано няма усложнения в белите дробове и бъбреците, останалото не че е дребна работа, но не е опасно за живота, успяхме да измъкнем тате от оня свят, да можехме да го сложим веднага в топла вана — почти

сигурен, че след една седмица ще седи зад лостовете за управление, но откъде да я вземат тая вана? Бедата всякога идва в неподходящо време и неподходящо място... Не беше зле и Валера да полежи, та да престане кашлицата.

Пред Гаврилов Петя благоговееше, но най-много обичаше Валера Никитин. Тоест обичаше и останалите, но не така. Например Игнат понякога можеше да нагруби човека, на Маслов трудно можеше да му се угоди, а пък на Давид, напротив, каквото и да сервираш — всичко ще омете безразборно; Сомов е мълчаливец, а Тошка прекалено бърбив; пред Алексей някак се стесняваш, тъй или иначе — доктор, а пък Лъонка, макар да се старее, да скромничи, ама не може да скрие, че е знаменитост. Те всички са добри момчета, като братя, и все пак няма друг като Валера. „Безупречен и безстрашен човек“ — каза веднъж Алексей с уважение. Петя не завиждаше нито на образованието, нито на ума на доктора, а на това, че с никого Валера не разговаряше така, както с Алексей. Всички обичат Валера — чист и справедлив човек, макар че никога няма да стане голям началник, защото началникът, както каза веднъж тате, трябвало да умее да обижда, а мигар може Валера да обиди някого? Петя разбираше, че у Гаврилов думата „обида“ не бива да се разбира буквално, но в душата си се зарадва за Валера. Няма нужда всички да стават началници!

При това Петя не можеше да забрави, че именно Валера го намери и отличи между многото.

То стана така. Гаврилов беше изпратил Никитин в една шивашка фабрика да благодари от името на участниците в похода за хубавите дрехи. Валера говори в клуба, разказа за антарктическите студове, за пингвините, походите, а когато свърши беседата, до него се приближи слабичък юноша с ясни очи и изчервен като момиче от смущение, му се представи:

— Извинявайте, аз съм готвач. Казвам се Петя Задирако.

— Извинявам... — великодушно каза Валера. — Е, и какво?

— Вие разправяхте, че участниците в походите изяхдали на обяд голяма паница чорба с месо, по две порции бифтек с гарнитура, две порции компот. Защо толкова много?

— Ами който е силен на трапезата, той и инак е силен — пошегува се Валера.

— Разбира се, това е вярно, но не винаги — възрази юношата, след като поразмисли. — И аристократите са яли по много, особено дивеч и месо, но са работили малко.

— Ти да не си аристократ по произход? — с усмивка запита Валера.

— Не — чистосърдечно си призна момчето. — Израсъл съм в детски дом.

Обезоръженият Валера дълго разговаря с Петя, задоволявайки неговата любознателност, а когато се срещна с Гаврилов, му доложи, че е намерил готвач за следващия поход. Гаврилов отиде във фабриката и обядва в стола — хареса му. Срещна се с Петя, поприказва с него и поразен от прибързаното си решение, му предложи да замине с експедицията. Петя много се зарадва и се хвърли да го прегръща, но изведнъж помръкна.

— Ами дали няма да ми се разсърдят?

— За какво?

— Задето зарязвам стола.

— Напротив, ще се гордеят — увери го Гаврилов, на когото юношата ставаше все по-симпатичен. — Не всеки стол, приятелю, може да изпрати своя готвач в Антарктида.

От този разговор бяха изминали пет години и два похода. И макар че Задирако се смяташе вече за опитен полярник, и най-зелените новаци го гледаха отвисоко — толкова безобидно и беззащитно им изглеждаше това високо и невероятно доверчиво момче.

Малко преди да тръгнат в първия поход, Давид го попита:

— Получи ли гулфик?

— Какъв гулфик?

— Туйто! — разтревожи се Давид. — Ами специална кожена торбичка, дето си го слагаш, за да не премръзне. Тичай в склада и поискай от Спиридонич, на всички участници в похода им се полага.

Степан Спиридонич, началникът на склада, дълго не можа да разбере какво иска от него готвачът, а след като съобрази, заръча да донесе заявление с резолюция от заместник-началника на експедицията Рогов. Петя написа, което му продиктува: „Моля да ми се даде полагаемия ми се гулфик с пухена подплата. Задирако“ — и поднесе на Рогов заявлението за подпис. Той веднага се сети и каза, че се били свършили, та му препоръча да си направи сам. Целият Мирни

се изниза в съседната до медпункта стаичка, където живееха готвачите, да види със собствените си очи как Петя си шие гулфик. Радистите съобщиха по морза и из другите станции за този чудак и за един ден историята обиколи цяла Антарктида.

Когато се завърнаха от Восток, в присъствие на Петя заговориха, че уж отсега нататък се въвежда нов ред: в шест и половина сутринта всеки трябва да се явява в кабинета на Рогов и да му докладва за самочувствието си. Повъзмущаваха се от бюрократизма, но заповедта си е заповед, трябва да се явяват. На другата сутрин в шест и тридесет Петя почука в кабинета на заместник-началника на експедицията. Рогов още спеше и Петя почука по-силно, а като получи разрешение, влезе и доложи, че се чувства добре и е готов да пристъпи към изпълнение на задълженията си. Още съненият Рогов реши, че това е продължение на съня, и промуча нещо. Но когато и на другата сутрин готвачът го събуди, за да му доложи за доброто си самочувствие, Рогов го замери с една възглавница.

Наистина скоро престанаха да го вземат на подбив, защото той тъй лесно вярваше на всичко, че играта губеше спортния си интерес.

Петя не умееше да разправя. Заобиколен бе от умни хора, които знаеха много повече от него и можеха интересно да излагат знанията си. Петя ги слушаше с уважение, научаваше много нови неща и се радваше, че има такъв късмет. Когато се върна след първата експедиция, изложи объркано и заплетено своите впечатления, от които ставаше ясно, че не е видял нищо особено. И приятелите, които отначало го гледаха със зяпнали уста, бързо осъзнаха превъзходството си и му разправиха наистина интересни неща: за разни събития от стола, за новия директор на фабриката, който хич не може да се мери с Рибкин, и прочее.

Когато случеше свободна минутка и можеше да поседи безгрижно в каюткомпанията, Петя изпитваше понякога желание да разправя на другарите си за главните събития в своя живот. Но се страхуваше, че те ще им се сторят много незначителни, че ще го слушат от учтивост, и затова мълчеше. А когато те се интересуваха и го питаха, усмихваше се безпомощно и бърбореше нещо неразбираемо. И постепенно всички разбраха, че в биографията на готвача няма нищо що-годе важно и интересно, за което си заслужава да се говори.

А пък според Петя такива събития имаше най-малко три. Във всеки случай за тях той си спомняше най-често и понякога, когато се опитваше да ги проумее, дори прибягваше към доброжелателната помощ на Валера.

Петя не си спомняше нито родителите си, нито как е попаднал в детския дом. Някъде в паметта му се мяркаха смътни спомени за една жена на легло, за стая, пълна с хора — и толкоз. Детският дом беше хубав и хората там бяха добри и все пак, когато си лягаше, винаги Петя лежеше дълго със затворени очи и мечтаеше, че ей сега ще притичат и ще му кажат, че са го намерили. Такива случаи имаше, той си спомняше как намериха двама. Може и да не са били истинските им родители, но децата смятаха, че са истинските, и се радваха на късмета си, защото, както е известно, най-голямото щастие за човека е да живее в семейство.

И все пак Петя си спомняше с гордост и любов за своя детски дом, с гореща благодарност към хората, които бяха го възпитали. Защото всеки питомец, дори ако не са го намерили близките му, гледаше уверено към бъдещето и знаеше, че ще има работа, дом и семейство.

Преди много години, още преди войната, назначиха за директор на голямата шивашка фабрика до детския дом Григорий Сергеевич Рибкин, млад човек, бивш работник. Той беше забележителна личност. Старите питомци на детския дом си спомняха как дошъл и рекъл: „Кой ви каза, че нямате родители? Малко е да му се откъсне главата на този дурак. Ние, шивачите, сме ваши родители, а вие сте наши синове и дъщери!“

И оттогава фабриката стана за децата втори дом. Всичкото си свободно време те прекарваха в цеховете, заедно с работниците празнуваха празниците и манифестираха в една колона с тях, прекарваха ваканциите си в лагера на фабриката и така от поколение на поколение. Живееха с живота на фабриката, готови бяха да издухат праха от стените ѝ, познаваха всяка машина и всеки човек. Когато стана нещастие в котелното и трима работници пострадаха, всички се строиха на опашка да предложат кожа за присаждане и кръв и страшно завиваха на по-големите, от които взеха. За да помогнат за изпълнението на плана, работиха в неделни дни в цеховете, превърнаха цялата територия в цветуща градина, поеа шефство над

пенсионерите, занимаваха се с малчуганите от фабричната детска градина.

В края на всяка учебна година на тържествено събрание във фабричния клуб директорът връчваше на завършилите училището трудови книжки, а после отвеждаха новациите в общежитието, даваха на всекиго костюм, палто, обувки и пари до първата заплата, а на момичетата, които се нуждаеха от повече пари, отколкото момчетата — двойно. Бившите питомци на детския дом живееха в общежитие; за отделни стаи беше трудно и Григорий Сергеич молеше — не настояваше и не заповядваше, а именно молеше — да се женят и омъжват в своя си колектив, за да се реши по-лесно проблемът с жилището. Разбира се, случваше се и да се оженят за някой външен човек, но и тогава сватбата се организираше от фабричния профкомитет. А Григорий Сергеич поднасяше на младоженците скъп подарък — сервиз за ядене, ако и двамата са техни, или нещо по-малко — ако само единият е техен. А когато се раждаше дете, директорът донасяше количка с пелени и дрешки за бебето, а от свое име подаряваше на новороденото лъжичка и му ставаше кръстник. И макар че се смееше, разтваряше ръце, разубеждаваше, че не му било модерно името, но щом се родеше момченце — кръщаваха го Гришка и в яслите, а после в детската градина се объркаха — едва ли не половината деца бяха Гришовци.

Не кожата и кръвта си, не времето и силите си, ами и живота си бяха дали за фабриката и за общия си, обичан от всички баща Григорий Сергеич! Когато бяха радостни, тичаха при него, в беда — пак при него, за съвет и помощ — отново при него. Всички го изпратиха, когато замина за фронта, не оставиха жена му и трите ѝ деца да бедствуват: в града не достигаха дървата — те им носеха от техните, от общежитието, събираха помежду си купони за хляб и продукти, разменяха ги и носеха храна от името на колектива, през цялата война топлеха, хранеха, обличаха и обуваха бащиното си семейство.

През четиридесет и пета майор Рибкин се върна жив, макар и без една ръка, а мястото му заето. Три и половина години неговата заместничка Вера Ивановна беше изпълнявала длъжността му, пазила беше директорското кресло, а точно преди края изпратиха нов — нито добър, нито лош, — обикновен, ръководител по професия. Група

работнички отидоха при него — във фабриката почти не бяха останали мъже, войната ги беше пръснала — и го помолиха с добро: иди си, Григорий Сергеич се върна. Новият се разкрещя, изгони ги от кабинета си, а те — право при секретаря на градския комитет. Помисли си той и каза, че работата е деликатна, новият директор не се е провинил с нищо и няма за какво да го освобождават, няма повод. А между жените беше и бившата питомка на детския дом — Валя Прохорова, едно отракано и хубаво момиче. „Махайте го, докато не е станала беля, другарю секретар — посъветва го тя, — защото ние такъв повод ще му скроим, че ако не вие, жена му ще го изгони!“ Започна със смях, а свърши делово: колективът върна Григорий Сергеич във фабриката.

И полека-лека всичко си тръгна както преди. Всяка година детският дом даваше випуск — и във фабриката. Отиваха в институти и техникуми, но по-голямата част оставаше в любимите цехове. Когато дойде ред на Петя Задирако, той не се измъчва от съмнения, защото се беше определил отдавна. Започна като ученик, но поради старателността и трудолюбието си бързо получи самостоятелна работа — стана майстор готвач. Във войската служи също като готвач и макар началникът на офицерския стол да му сваляше звезди от небето, не остана на свръхсрочна служба, а се върна във фабричната кухня.

И точно по това време стана едно от важните събития, за които споменахме по-горе. Намери го леля му. Защо не го беше намерила порано — Петя не знаеше: неудобно беше да пита, пък и нямаше защо да помрачава с такъв нетактичен въпрос огрялото го щастие. Леля му живееше с двете си дъщери на пет спирки с автобуса от общежитието и веднъж в седмицата, за да не омръзва на неочаквано придобитите си роднини, Петя им отиваше на гости. С вълнение разглеждаше семейния албум и не можеше да откъсне очи от снимката, на която бяха фотографирани съвсем млади, на неговата сегашна възраст, мъж и жена — баща му и майка му... Видя и себе си като бебе на коленете на майка си, баща си с войнишки шинел и така го развълнува непознатото за него минало, че обля със сълзи албума, а после ходеше като лунатик и нищо не можеше да похване. Разбра, че баща му е загинал на фронта преди края на войната, а майка му поживяла още малко и през една студена есен умряла от грип. От тях не беше останало нищо, освен едно килимче, което майка му бе подарила на сестра си за неуморните ѝ грижи и любов. Петя взе пари назаем, купи нов хубав килим, закара

го на леля си и я помоли да му подари в замяна онова килимче, което беше вече много изтъркано. Лелята му го подари великодушно и Петя го сложи над леглото си, а върху него — фотографиите на родителите си в рамки.

Така Петя Задирако се сдобил с минало, пуснал корени в него...

Второто забележително събитие беше срещата с Никитин и Гаврилов. Тя стана наскоро след смъртта на Григорий Сергеич Рибкин, любимия му втори баща. Седемнадесет години той беше лекувал старите си рани, неведнъж беше лягал смело под ножа, за да продължи живота си, понесъл беше шест операции, но седмата не можа да понесе, умря, когато измъкнаха изпод сърцето му парче от снаряд, голямо колкото половин грахово зърно. Изпратиха го в последния му път, осиротяха. Ако Григорий Сергеич беше жив, Петя нямаше да се реши да замине за Антарктида, защото директорът ценеше високо младия готвач и щеше да се огорчи от напускането му. Но Григорий Сергеич умря и връзките някак отслабнаха — не много, но достатъчно, за да се реши Петя да приеме съблазнителното предложение на Гаврилов. Още повече, че семейният съвет горещо одобри такава рядка възможност особено когато разбра, че по време на зимуването Петя ще получава по четиристотин рубли на месец, без да се смятат безплатната храна и дрехите.

Досега парите не бяха играли голяма роля в живота му. Хранеше се в стол, живееше в общежитие, обличаше се скромно — не само защото още не беше свикнал на скъпи дрехи, но главно защото го беше срам да харчи пари за себе си, докато в детския дом липсваха много неща. Бившите питомци, особено ергените, след заплата събираха пари и купуваха за децата кога акордеон, кога училищна униформа и учебни пособия, кога просто цели щайги с ябълки или сладки. Така че Петя нямаше спестявания. Друго нещо са полярните пари, които образуваха такава солидна сума, че авторитетът му в семейството забележимо порасна.

Лелята започна да упреква племенника си, че идва само веднъж в седмицата и обръща малко внимание на братовчедките си, а си харчи парите за чужди хора и изобщо не се отнася към тях като към роднини. Упреците ѝ се сториха на Петя основателни. Наистина другарите му намекваха, че лелята е можела да си спомни за племенника си и преди двадесет години, но Петя се стараеше да не се замисля над това, макар

че намеците го смуцаваха. И от само себе си стана така, че при зачисляването си в експедицията той си извади спестовна книжка, написа пълномощно на името на леля си и я помоли да не се стеснява при разходите. Лелята се съгласи лесно, заплака и на сбогуване започна да го умолява да се грижи за здравето си.

Веднъж в порив на откровеност Петя възторжено разказа на Валера за роднините си, колко били отзивчиви и грижливи и с трепет му показва шала и чорапите, изплетени собственоръчно и подарени му от сестрите, възхищаваше се от леля си, която е поела върху себе си трудното задължение да се разпорежда със спестовната му книжка. Валера искаше откровенно и недвусмислено да му обясни, че наивността трябва да има някакви граници, но погледна синеокото лице на това двадесет и петгодишно дете и се въздържа от нравоучения. Само го посъветва настойчиво веднага да се включи в кооперация, да си купи и обзаведе апартамент.

Обаче Петя сметна, че не е възможно да последва съвета му, защото това би било прекалено егоистично: защо му е на неговата възраст отделен апартамент? Какво ще кажат приятелите, като разберат, че е намислил да се отдели от тях? Впрочем, когато се завърна у дома си, той се убеди, че в спестовната му книжка бяха останали малко пари. Отначало това донякъде го обезкуражи, но като поразмисли, дори се зарадва как умело се е распоредила леля му с неговия влог: сменила беше едностайната си квартира с двустайна, мебелирала я красиво, издокарала беше с вкус дъщерите си и не бе забравила и племенника си: купила му бе модерен костюм, шлифер, риза и обувки. За щастие Петя имаше в книжката си още шестстотин рубли и без да му мисли много, ги прехвърли на сметката на детския дом за пиано. Щом разбра за тази му постъпка, лелята се разсърди много, почти цяла година разговаря с племенника си с подчертано сух тон и му прости окончателно едва когато дойде време за сериозния разговор.

А този разговор се заключаваше в това, че му е време да стъпи на крака и да се задоми. Леля му заяви, че какво ли не е виждала на тоя свят и добре знае какви опасности дебнат младия човек по трънливия път. Всяка въртиопашка може завчас да замъкне неопитния в гражданското, особено ако той има и слаб характер. И за да не стане

такова нещо, тя си е направила труда да се погрижи за съдбата му и да му намери булка.

С тези думи леля му излезе от стаята и се върна за ръка с по-голямата си дъщеря Светлана, която беше свела очи засрамено.

Както си седеше, Петя просто се вдърви на стола си. Никак не му се искаше да се жени за Светлана. Макар и втора братовчедка, все пак тя му беше братовчедка, и при това беше много грозна и с пет години по-възрастна от него. Пък и изобщо нямаше намерение да се жени за която и да било.

Но без да обръща внимание, че племенникът ѝ бе онемял, лелята пъкна безжизнената му ръка в ръката на дъщеря си и пожела на младите много щастие. После тя каза още нещо и Петя каза нещо, по нейно искане вяло целуна годеницата си по бузата, поседя като зашеметен около половин час и си тръгна за в къщи крайно объркан.

След като приведе в ред мислите си, разбра, че лелиният му план никак не му харесва. А от друга страна не бива да засяга роднината си, която така искрено му желае доброто. Забъркан от тези противоречия, Петя реши, че сам не може да се оправи, и отиде при Валера Никитин. Разправи му всичко, както си беше.

— Значи ти не я обичаш? — попита Валера.

— Как да не я обичам? — учуди се Петя. — Нали ми е роднина? Валера едва скри усмивката си.

— А като жена харесва ли ти?... Извинявай за откровеността, но... да речем, искаш ли да я притиснеш до гърдите си?

Петя се изчерви и врътна отрицателно глава.

— Ами защо тогава ще се жениш за нея?

— И аз не знам — въздъхна Петя.

— Неудобно ти е пред леля ти ли?

— Тъх... — зарадвано си призна Петя.

— Ясно — разбра най-после Валера. — Даваш ли дума, че ще направиш, както ти кажа? Добре. Обади се по телефона на Светлана, именно на Светлана, а не на леля си, и ѝ предложи да се срещнете някъде, в сладкарница, да речем. И ѝ признай честно, че не я обичаш...

— Но аз я обичам — възрази Петя.

— А, забравих... Кажи ѝ, че я обичаш само като братовчедка, не повече, и затова не можеш да се ожениш за нея. И се позови на мен: Никитин, кажи, се е консултирал с учени биолози и те категорично

възразяват против такъв брак, тъй като смесената роднинска кръв ще се отрази вредно на потомството. Запомни ли?

Петя кимна унило и си тръгна.

Светлана дойде на срещата заедно с майка си, което веднага преобърна наопаки хитрия план на Валера. Когато Петя изброи заплетено аргументите, леля му се престори, че припада, и уплашеният до смърт племенник прекрати всякаква съпротива. Беше решено да отпразнуват сватбата есента, за да икономисат при изпращането на годеника в експедицията.

Валера се обади на Гаврилов и го помоли веднага да дойде да спасява Петя. Той пристигна със самолет, разбра каква е работата и под предлог, че оформя документите, взе паспорта му. Напразно лелята ходи при разни началници и се оплаква от Гаврилов, който произволно разрушавал едно младо щастливо семейство — онзи остана непреклонен. Изтерзан, раздвоен, Петя замина за експедицията неженен. Наистина, остави пълномощно за парите и обеща да се ожени след завръщането си. По пътя малко се посъвзе, и изтормозен, отстъпи пред доводите на Валера и изпрати две радиограми, които той му продикува. С първата освобождаваше Светлана от дадената дума да се омъжи за него, а с втората променяше пълномощното и възлагаше на дирекцията на фабриката да оформи включването му в жилищна кооперация. Радиограмите, с които лелята отговори, Валера престъпно получаваше, но не ги показваше на Петя.

Така че при идването в Мирни третото много важно събитие в живота му престана да бъде злободневно. При това готвачът нямаше и време да си спомня за него, така го завъртя въртележката преди похода. Не е шега работа да подготвиш храна за единадесет души за няколко месеца. Да се вземат продуктите от склада е стотна част от работата; трябваше да ги превърне в полуфабрикати. Опитай се да свариш месо по време на похода, когато водата там възвира при температура осемдесет и няколко градуса. Пет часа ще се вари и няма да се свари. А колко газ трябва да изразходва за такова варене?!

Затова разни бульони — с месо, с гъби, с риба — Петя готвеше в Мирни. Сипваше бульона в една кофа, замразяваше го на чист въздух, внасяше го обратно и го изгърсваше върху пергаментова хартия, опаковаше го, както трябва, и го отнасяше в хладилния склад. По горния начин приготвяше и месо, кокошки, каша от ориз, от булгур, от

елда, бял и черен хляб. Адска работа падаше, и дума не можеше да става за почивка — походът приближаваше. А по време на поход Петя спеше час и половина по-малко от другите — ставаше да приготвя закуска; в общите работи на екипажа участвуваше наравно с другарите си, по време на движение се друсаше във фургона, а когато спираха, готвеше и сервираше. Алексей му помагаше, колкото можеше: вадеше от сандъците над покривите на фургоните брикети бульон, месо и каша, топеше сняг за вода — „колеше шопарчето“, както казваха участниците в похода, заедно с Петя чистеше картофи (докато той очисти един, Петя — десет) и му помагаше да мие съдовете. Но сега не можеше да разчита на Алексей: докато не вдигне на крака тате, крачка няма да се отдели от него...

Скучно е да се седи без работа във фургона... Всичко, което можеше да се върши по време на пътуването, беше свършено: изчистил беше картофите, приготвил бе месото за кюфтенцата, излъскал бе тенджерите. Дали пък да иде в кабината при Сомов? Но Сомов дип не обича да приказва, няма да му даде да покара, без тютюн е станал един зъл!... Петя извади от рафта една кутия от бисквити и преброи цигарите. Оставаха шестнадесет парчета на осем пушачи. Дори ако дава по една на трима след обяд, ще стигнат само за пет дни. А като дойдат да обядват, гълтат, без да дъвчат, само и само по-скоро да запушат — как ще я карат по-нататък?!...

Петя поклати съкрушено глава. Неочаквано си спомни, че в левия ъгъл на сандъка за продукти има голям пакет с небетшекер, който, както е известно, помага на пушачите да отвикнат от вредния си навик. Извади пакета, пресметна: ако дава на всекиго по пет парчета на ден, може и да стигнат. И със съчувствена усмивка си спомни яростния вопъл на Игнат: „От жени отвикнахме, от баня и кино отвикнахме, а сега — и от пушенето отвиквай, да му се не види макар!“ Тежко ще им бъде на момчетата...

Помисли си да не забрави да приготви сок от клюква и попила с ръка баката. Вече се е стоплила малко. Това е татева идея: бака с херметически капак, завинтен с болтове. При спиране я натъпква със сняг, включва бързовара в бордовата мрежа и получава сто литра вода. Стига и за кухнята, и за миене на съдове, и за сок. На купола въздухът е сух, даре носоглътката като шмиргел, та Петя дава всекому за по път

двулитрова манерка със сок, да я окачи в кабината и да си пие, колкото си ще.

Влекачът рязко спря и Петя си фрасна гърба в печката. Намръщен, зачака нов тласък, но нищо не последва: напротив, Сомов едва-едва заглуши двигателя. Петя си обу унтите, облече се, излезе в преддверието и откряна вратата. Тъмно като в рог и отново ниско над земята бръска фъртуна, да пукне макар! Скочи на снега, старателно притвори вратата на преддверието и се качи в кабината.

— Пак задуха проклетницата, пуста да опустее! — изруга Сомов.

И изведнъж със силно дръпване отвори вратата и закрещя:

— Къде си запрашил, бе?!

На две крачки отляво прогърмя влекачът на Лъонка. Явно — Лъонка беше излязъл от коловоза и караше някъде встрани. Сомов изскочи от кабината, втурна се след влекача, изчезна в снежната пелена, но след минута се върна, като шареше наоколо с ръце като слепец.

— Казвах му на тате; не го вземай това пале! — произнесе той съкрушено, като седна на мястото си. — Върви сега да търсиш игла в сено. Стой! — подвижна той на Петя, който се канеше да излезе от кабината: — После пък и теб да дирим!

— Но нали трябва да се направи нещо! — задави се от безпокойство Петя. — Непременно трябва да се направи нещо!

ВИЕЛИЦАТА

При 70° под нулата в Централна Антарктида виелицата е рядко явление и всеки път предизвиква почуда, защото при свръхниски температури природата сякаш замира: скованият от студ въздух е неподвижен и снежните частици почиват мирно, притиснати една до друга. Но ето че изведнъж устойчивото равновесие се нарушава, нейде трепва събудена от зимния сън въздушна маса и всичко наоколо се раздвижва: във фееричен танц започват да кръжат откъснатите от повърхността снежинки, вятърът бръсне бялата пустиня, температурата се повишава. И след няколко часа, сякаш засрамена от неестественото си поведение, природата отново замира.

Такова нещо не се случва всяка година, а сега — два пъти през нощта, каква хала!

При виелицата, заради която Гаврилов за малко не загина, все пак имаше някаква видимост, поне коловозът се различаваше и колоната продължи напред.

А сега вятърът се усили до десет метра в секунда и вдигнатите във въздуха снежинки унищожиха всякаква видимост. Наложиха се водачите да спрат: коловозът изчезна и те рискуваха да свърнат встрани и да се заблудят или да се блъснат в предния. Много неприятно явление е по време на поход виелицата, отнетата видимост. На два-три метра над повърхността се стеле пелена. Като се качиш в кабината, над тебе е чисто небе, ясно и спокойно, и имаш впечатление, че си затънал до кръст в сняг. Спуснеш ли се долу; напълно загубваш ориентировка сред заобикалящата те бяла мъгла. Обсипвай с проклетия природата, но търпи и чакай: щом няма видимост, не изкушавай съдбата! Докато бръска виелицата стой и чакай.

Гаврилов беше въвел ред при виелица водачите да се събират веднага в кухненския фургон. Постъпваха така, за да установят кой е на лице и да изяснят ситуацията. Всички напускаха влекачите си и слепешката тръгна по коловоза. Дотъряха се до кухнята и с облекчение сваляха ескимоските от опърлените си от вятъра лица.

Този път дойдоха всички, освен Гаврилов и Алексей, който използва спиранието, за да му направи инжекция от новокаин и гликоза.

— Трябва да вървим да търсим Лъонка — започна Давид, — влекачът му няма фургон и заглъхне ли двигателят — отпиши го.

— А как смяташ да го търсим? — като смучеше празния си мундщук, мрачно запита Маслов. — Локатор ли ще поръчаш да ти пратят от Мирни?

— Пале! — злобно продума Сомов. — Знаеш ли колко се е отдалечил...

— Не може да е далече — примирително каза Давид. — Осъзнал е, че няма видимост, спрял се е и чака.

— За съжаление не съм уверен в това. — Валера поклати глава. — Не му е в характера да спира и да чака. Боя се, че е направил обратното: разбрал е, че се е заблудил, и е запитал напред да търси коловоза.

— Точно така е, сигурно е запитал — кимна Сомов. — Сила има за рубли, ум — за копейка.

— Много си зъл, Василий — неприязнено продума Давид.

— Всички ли се изказахте? — тихо, подражавайки на Гаврилов, произнесе Игнат. И като изчака, рече: — Какво предлагате?

— Да го търсим — твърдо каза Валера.

— Как именно?

— Нека Вася решава. Навярно навързани, във верига.

Игнат удари с юмрук по масата — и това беше маниер на тате, веднага го познаха.

— Точно така ще направим! Петя, колко капронова връв имаш?

— Около двеста метра — бързо скочи Петя и извади от сандъка едно кълбо.

— Ще изпомръзнем... — сякаш на себе си измърмори Сомов.

— Ще останем живи, няма да измрем! — отсече Игнат. — Кой идва с мен? Ти, Валера, не се суети и без твоите болки Альошка има достатъчно работа. И ти, Петро, остани да си пазиш краката. Давид, Тошка...

— Добре — избъбра Сомов. — Давай, давай капрона. Само че така... Ти, Игнате, си почти началник, разбира се, ама сега няма да ми се бъркаш.

— Командувай — охотно се съгласи Игнат и взе да се закопчава. — Ти си знаеш работата.

— Двеста метра са малко — пресметна Сомов. — Тошка, изтичай до „Харковчанка“, донеси голямото кълбо.

— Слушам! — Тошка изкозирува, намъкна ескимоската. — Каква награда има за героя доброволец? — и като избегна удара по врата, изскочи в преддверието.

— Значи така. Единият край ще закрепим за гъсеничната лента, ще се навържем, ще намерим коловоза и пипнешком ще тръгнем по него един след друг: аз отпред, а вие тримата след мене, не, по-добре във верига, стъпка в стъпка, за да чувствуваме опъна. Ясно ли е?

Слушаха го внимателно, защото знаеха, че по време на буря или когато вятърът бръска отдолу, в Сомов се събужда някакъв особен усет, с какъвто не можеха да се похвалят дори и най-опитни, патили и препатили полярници. В Мирни Сомов винаги участвуваше във всички спасителни групи, с него тръгваха на драго сърце, защото вярваха в необикновения му нюх, в способността му да се ориентира при виелица. Биологът Соколов едва ли не сериозно доказваше, че Сомов притежавал като пингвините способността да чувства магнитното поле и момчетата го уговаряха на шега да подуши къде е сандъкът с ръчните часовници, който беше затрупан от виелицата още по време на първата експедиция. Сомов възразяваше: „Стига сте бърбрили, дърдорковци!“ — Но в дълбочината на душата си сам се учудваше на своя талант и не пропускаше случай да го провери на дело.

Настроението на Лъонка беше чудесно. Той познаваше и обичаше това приповдигнато душевно състояние, този весел кипеж на живота във всяка клетка на тялото си, когато морето ти се струва до коляно. Вярата в собствените сили, в завърналия се при него късмет го окрили, върна му загубения оптимизъм.

„Ти, Савостиков, си като наркоманите — неодобрително казваше треньорът му. — На някои хора им е необходима една ампула, за да се съживят, а на тебе успех.“ Такова сравнение ни най-малко не смущаваше Лъонка, още повече, че един лекар психолог, който пишеше дисертация за боксьорите, доказваше чрез майстора на спорта Савостиков закономерността на това явление. Само че за разлика от

учения Лъонка знаеше, че му е необходим не общ, а именно личен успех, не някакво неопределено отборно, а индивидуално първенство. И сега го имаше. Всички — и бившите му приятели, и роднините, и Вика — ще научат, че с риск за живота си е спасил Гаврилов. Ще пишат във вестниците, не може да не пишат! Ще видим кой си е „изпял песента“! Рано отписахте Савостиков...

Спомни си как го прегръщаха в „Харковчанка“ другарите и обективно отбеляза, че в очите им нямаше завист. Това се казва спортна проява, браво на момчетата! Навярно на негово място много от тях биха постъпили по същия начин, но щом като жребият се бе паднал нему и той бе победил, те честно поздравиха най-силния. И отново му се замая главата при мисълта за Вика: той ще я накара не само да го обикне — много девойки са то обичали, но и да се гордее с него! Лъонка започна да съчинява наум текста на радиограмата, която ще ѝ изпрати. Няма да ѝ разправя за себе си: такъв човек като Вика ще оцени неговата скромност, а сдържано и шеговито ще ѝ съобщи за трудностите в похода, за студовете — това може. Нещо като твоето „да“ смъкна най-малко двадесет от седемдесетте градуса, сгръ душата и тялото ми.

... Задуха, ниско над земята се понесе вихър и тъмната маса на кухненския фургон ту изчезваше, ту отново се появяваше пред очите му. За всеки случай Лъонка намали разстоянието и тръгна на пет-шест метра от Сомов. И Сомов го поздрави — две думи не му каза, но го прегърна и целуна. Все пак не може да разбере защо чичо му мъкне след себе си тоя хилав човек? Добър водач е, дума да няма, а в трудната минута се разхленчи — когато стана обяснението в кухнята. Но, за да бъдем справедливи, напомни си Лъонка, трябва да признаем, че и самият той по едно време не изглеждаше по-добре. Но, естествено, това бе случайно и нямаше да се повтори. Никога, при никакви обстоятелства.

Потънал в размишления и без да се съпротивява на нахлулите приятни мисли, Лъонка се опомни, чак когато влекачът на Сомов изчезна в снежната пелена. В такава ситуация трябваше да спре и да провери къде е коловозът, а в случай на съмнение да изчака идващия след него, но Лъонка не направи нито едното, нито другото. Реши, че просто е изостанал, и се юрна напред, мина на метър от Сомов, без да го забележи, тъй като стъклото на дясната вратичка беше покрито със

сняг. С надежда за успех, а после и за чудо мина още сто-двеста метра и разбра, че се е отбил от пътя.

„Размечтах се, ама че съм дръвник!“ — нахока се Лъонка.

„Бедата е учител, щастието разточител“ — спомни си той поговорката, която бе чувал някъде. Вярно! Изпати ли — научава нещо ново. Душата му запя от радост — и ето ти беда!...

В главата му безредно се заблъскаха мисли. Отначало се мярна една, страшна: ами ако колоната отmine? Така се уплаши, че за малко не подкара влекача, за да се понесе след отдалечилите се от него хора. Но се сдържа: при виелица колоната никъде няма да мръдне, това е изключено. После се яви друга мисъл, също много неприятна: а какво ли ще стане, ако моторът му заглъхне? Той стигна навреме при Гаврилов, но ще успеят ли да стигнат при него? Трябва да успеят, успокои се Лъонка; в случай че нещо стане, така ще се раздвижи, че чак ще се изпоти.

И реши да спази златното, изсечено върху мрамор правило на антарктическия водач: „Изпаднеш ли натясно — стой и чакай.“

И остана още няколко минути.

Но нервите му, изопнати до крайност, изискваха някакво действие, а мозъкът, приел толкова мъдрото решение да чака, не желаше да се подчини сляпо на тази догма. Обидно му беше да бездействува, когато кипналата в него сила търсеше изход, сила, под чийто напор трептяха мускулите му. Защо те трябва да го търсят, помисли си Лъонка, а не той тях? Загърна се, излезе от кабината и не видя, а усети коловоза. Мислено определи ъгъла, на който се беше отклонил неговият влекач. Върна се, обърна колата и мина известно разстояние слепешката. После излезе и запълзя на четири крака: няма го коловоза. Взе малко встрани, повървя още малко, няма го.

Вятърът не се усилваше, но не отслабваше. Свири, проклетият, гледа да го сплаши. Ама не е познал! Лъонка не изпитваше страх, както често не се боят хора, които са в опасност, но поради незнание не си представят истинските й размери. Не безстрашните, а опитните побеждават виелицата, защото знаят кога могат да се борят с нея и кога не. Северът се надсмива на неподкрепената с опит храброст и уважава само мъдрата предпазливост. Много трагедии са станали с хора, които не са знаели това.

Льонка свали от стената на кабината манерката, напи се с възкисел сок и по навик посегна за цигара, но изпсува. Кръвта му кипна — толкова му се допуши. Пък и за ядене е време вече: според часовника скоро е вечерята. Неочаквано си спомни, че ниската виелица се нарича така именно, защото се стеле над самата повърхност на земята; изкатери се на покрива на кабината, изправи се и видя отстрани на около двеста метра флага на „Харковчанка“. Разсмя се радостно: ето я, миличката! Жалко, че само тя има флаг, иначе момчетата отдавна да са го намерили. Сега работата е в кърпа вързана. Седна зад лостовете за управление и бавно, за да не се блъсне в някой влекач, тръгна в набеязаната посока. Спря се след минута, покатери се на покрива и ядосано изруга: флагът отново се вееше на около двеста метра, но вече не встрани, а право пред него. И все пак се върна в кабината си ободрен. Сега там сигурно са в паника, заседават и се съвещават как да го спасяват, а той ще влезе тихичко в кухнята, ще се отърси от снега и ще каже: „Какво ще вечеряме днеска, Петя?“ Всички ще се хвърлят зарадвани към него, а той ще свие рамене с недоумение: „Чудо голямо, виелица, не си заслужава да се говори!“ Много му се хареса тази ефектна като кадър от филм сцена. Изведнъж се чу трясък, влекачът се изви рязко настрана и Льонка бързо спря. Изскочи, напипа с ръце скъсаната гъсеница. Размота се змията, намери къде и кога! И дума не можеше да става сам да оправя такава повреда, че и слепешката. А до „Харковчанка“ оставаха не повече от стотина метра! Какво да прави сега? Двигателят бръмчеше равномерно, в кабината беше топло, при такъв студ разправяха, че виелицата продължава най-много два-три часа. Дали да не изчака?

Поколеба се малко, преодоля недостойната за мъж нерешителност. Извади изпод седалката едно кълбо, застегна ремъците на унтите, дръпна докрай циповете на връхната си дреха, над ескимоската за по-сигурно намота шала, сложи защитните очила и излезе навън във виелицата! Всичко предвиди! Превърза края на връвта за ръчката на вратичката, напомни си, че трябва да върви направо, без да свива никъде, за да стигне до „Харковчанка“, и бавно тръгна в бялата мъгла.

Всичко предвиди, освен едно — че при скъсването на гъсеницата влекачът се бе извил на деветдесет градуса. И Льонка тръгна не направо, а успоредно с коловоза, на който бе спряла колоната.

Вятърът сякаш бе разредил и без това редкия въздух, остри, пръснати в ефира частици пробиваха шала и ескимоската, пареха като нажежен метал, унтите му потъваха едва ли не до коленете в пръхкавия невидим сняг. Тежко се върви при виелица, изцежда ти силите като най-изморителна работа поради неравномерния темп и сериозно нарушеното дишане. Но силите на Лъонка бяха повече, отколкото у някой обикновен човек, и той вървеше упорито, защото знаеше със сигурност, че „Харковчанка“ е някъде наблизо.

А нея все я нямаше и нямаше, при все че кълбото се размота почти докрай. Неяде съвсем наблизо буботеха двигатели; Лъонка се движеше към звука, но се оказваше празно пространство. Спомни си разкази, че по време на виелица слухът подвежда човека така, че не бива да вярваш на собствените си уши, защото има резонанс или „бягащо ехо“, или дявол знае как се казваше...

Спря се, за да реши какво да прави по-нататък. За малко не прояви малодушие, не обърна назад към своя влекач, но се мобилизира и реши да предприеме последен опит, да изпълне въжетото като радиус и да почне да описва окръжност; вече не се страхуваше, а мечтаеше да се удари в ъгъла на някой фургон или в желязото на шейна, само и само да намери колоната.

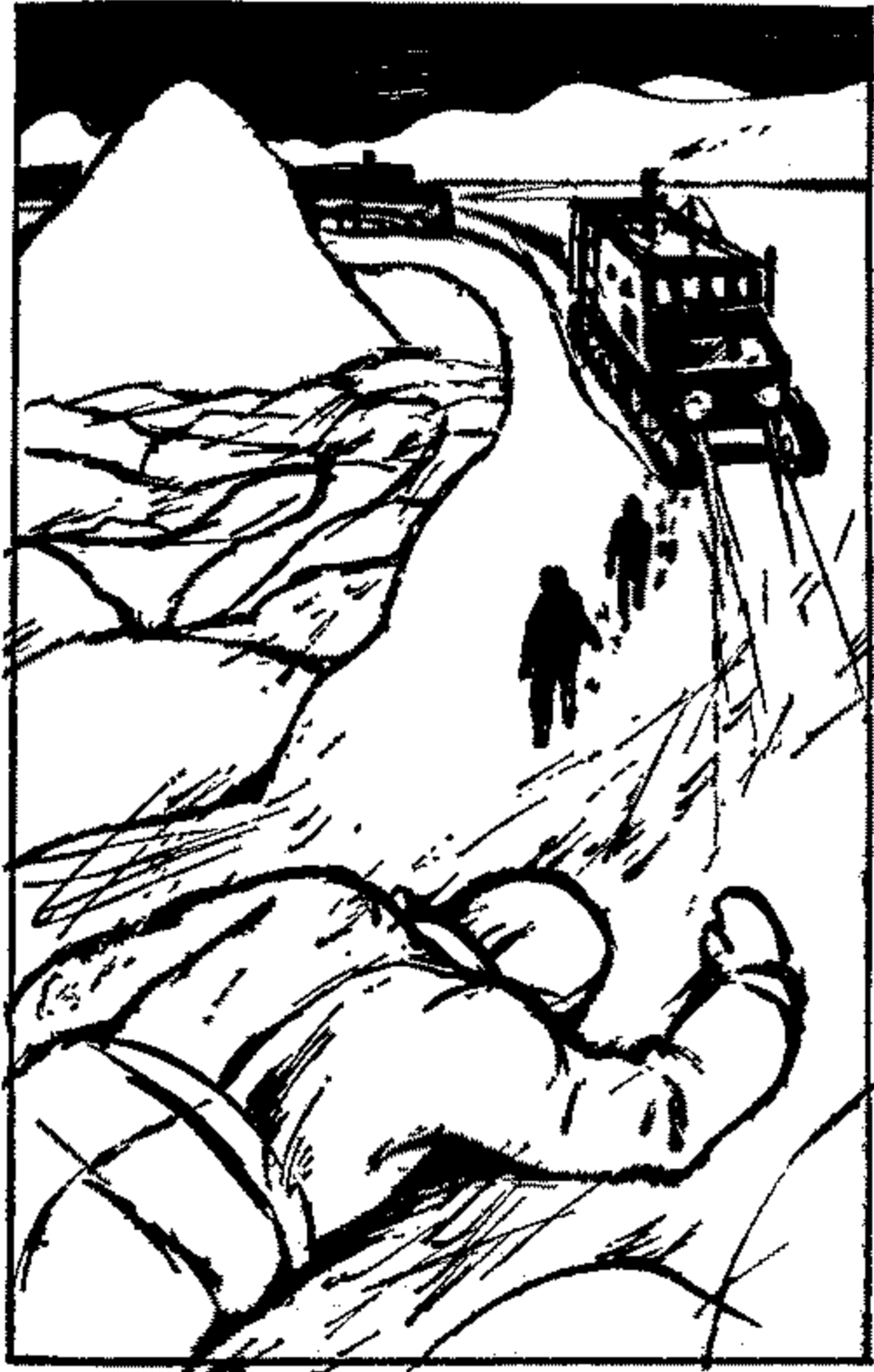
И изведнъж някаква още неосъзната тревога се вмъкна в сърцето му — връвта не се опъваше! Без да вярва, Лъонка подръпна остатъка от кълбото и не срещна съпротивление.

Студът го пронизваше до костите, но в този миг му се стори, че го облива пот. Дръпна още веднъж и връвта леко се подаде. Сега вече нямаше съмнение, че се е скъсала.

И страх, безграничният страх на подгонен и обкръжен от всички страни заек, ужасът на обречено на неминуема гибел същество го обзе с такава сила, че той завика диво и отчаяно:

— А-а-а!... Тук съм! А-а-а!

Отпред Сомов, а след него Игнат, Давид и Тошка пълзяха повече от час ту по единия, ту по другия оставен от влекача на Лъонка, полузатрупан от снега коловоз. На два пъти не издържаха, връщаха се в кухнята да се стоплят и отново тръгнаха да търсят. Най-сетне на третия път намериха влекача.

Така бяха премръзнали и капнали, че дори не се учудиха, че Лъонка го нямаше там. Поседяха мълчаливо няколко минути в кабината, постоплиха се, поеха си дъх. Особено се беше изморил Сомов. Устните му бяха посинели, при издишване гърдите му хриптяха. Седеше с полузатворени очи и изведнъж Игнат си помисли, че е бил несправедлив към Сомов. Е, вярно, че е стиснат и мълчаливец, но затова пък работи безотказно. Слаб, душа назаем носи, а търси из снега по-пъргаво от Тошка, самият се измъчва до смърт и всички измъчи. Надежден човек, напразно се нахвърлихме на него.

— Тошка, погледни дали не е завързал някъде въжето — промълви Сомов, без да отваря очи. — Макар че е сукалче, ама едва ли ще тръгне току така във виелицата.

Тошка кимна и без всякакви палячовщини излезе от кабината. След няколко минути се върна и доложи, че Лъонка не е вързал никъде въжето.

— Тогава под седалката трябва да има кълбо — вдигайки натежалите си, подпухнали клепачи каза Сомов.

Приповдигнаха се, вдигнаха седалката. Кълбото го нямаше.

— Щом е вадил въжето, значи, че някъде го е завързал — досети се Игнат. — Може да се е откъснал краят?

— И аз туй казвам — Сомов слезе на снега. — Ще го намерим, има късмет палето.

Дълго шариха, връщаха се да се топят и отново шареха, докато го намериха. Тръгнаха един след друг, като се стараеха да не натягат въжето, за да не измъкнат случайно кълбото от ръцете на Лъонка. Скоро видяха кълбото, хвърлено на снега, но не коментираха, защото и без това беше ясно, че въжето е станало за Лъонка ненужно бreme и го е хвърлил. Обикаляха наоколо, вираха се в непрогледната белота с надежда да различат в нея огромната фигура на Лъонка; по знак на Сомов променяха посоката, раздалечаваха се малко един от друг, за да могат да обхванат възможно по-голямо пространство. Търсиха около час и капнаха от умора: ушите им пищяха, слепоочията едва издържаха напирателната кръв.

Намериха го на десетина метра от кухненския фургон. Само че вървеше не към него, а в обратна посока и не вървеше, а се тътреше едва ли не на четири крака, като ту падаше, ту ставаше. Хванаха го под мишница, поведоха го, вмъкнаха го във фургона.

Тук вече имаше много помощници, но те не бяха необходими на Лъонка. Той поседя, безсмислено усмихнат със застинала усмивка, позволи на Валера и Петя да разтъркат замръзналите му китки, изпи донесения от Алексей спирт и дойде на себе си.

Но помощници трябваха на Сомов. Той не беше потърпевш, и никой не му обръщаше внимание, дори нямаше къде да седне. Клекна, наведе настрани глава — и кап, кап! — от гърлото и носа му закапа кръв.

Съвсем се беше изтощил, до последен дъх.

ЕДНА НОЩ В „ХАРКОВЧАНКА“

Призори виелицата стихна. Хората вечеряха и почнаха да се готвят за спане. Загасиха двигателите, сложиха калъфите върху капаците и запушиха отворите на ауспусите със снежни тапи — в случай на неочаквана виелица. Ауспухът е извит и ако се задръсти, има да си патиш — три часа ще човъркаш с тел пресования сняг, а ако не го сториш, отработеният газ ще влезе в кабината.

В началото на април денят вече малко се отличава от нощта, но още не е настъпил пълен здрач. Добре се различаваха силуетите на машините и номерата на стоманените им хълбоци и вратички, цистерните, шейните.

Както при всяко спиране, ако снегът не беше много пръхкав, влекачите един до друг се строяваха в една редица, а в центъра им, като овчар сред стадо, се извисяваше „Харковчанка“. Тя изглеждаше огромна — вечната спасителка, любимата за всички походници „Харковчанка“ с номер 21. Гигант, крайцер в снежната пустиня! Почти тридесет и пет тона метал бяха употребили харковските работници за тази машина. Красота и гордост на полярния транспорт! Хвала им за този безценен дар! И влекачът не е малък, редом с трактора е същински великан, но къде може да се мери с „Харковчанка“! В нея дори и влизането става като в самолет — със стълба, а и приборите ѝ в кабината са като в самолет, вляво на покрива има прозрачен купол с астрокомпас, „планетарий“, както му казват на шега полярниците. Кабина за водача и резиденция на щурмана, радиокабина, салон за почивка, който се използва и за спалня, тоалетна, кухня — всичко си има, всичко се е поместило тук, макар и на броени квадратни метри, но все пак не в някакъв си фургон, а в самата машина.

„Харковчанка“ е надежда и опора, застрахователна полица за участниците в похода. Ако заглъхнат, ако излязат от строя влекачите, но остане „Харковчанка“, тя ще приюти всички, ще ги спаси и ще ги върне в къщи. Едничка тя е способна на такова нещо — благодарение на мощността, на размерите, на пълната си автономност.

На горната полица в салона вече сънуваше първия си сън екипажът — Игнат Мазур и Борис Маслов, на долната хъркаха Сомов и Антонов и само Гаврилов лежеше с отворени очи — дали защото беше спал непробудно двадесет часа, или защото го бяха ободрили инжекциите с разни стимулиращи средства и лекарства, на които не се поскъпи докторът. Само преди около половин час загасиха нафтовата печка и в салона беше топло, към двадесет градуса над нулата. Предпазливо, за да не събуди другарите си, Гаврилов измъкна от спалния чувал изтръпналите си ръце. Все още можеше да си позволи такъв разкош. Студът бързо ще пробие стоманените стени, снабдени с многобройни уплътнители за топлоизолация, и като маниак ще почне да граби от жилището им градус подир градус. Когато дойде време за ставане, в салона температурата ще е минус четиридесет-петдесет градуса и ще започне обикновеното разтакаване. Дежурният трябва да става и да пали печката, но не се и помръдва: какво ли ще е, ако някой изскочи пръв от чувала, още сънен? Но чудеса не стават на тоя свят и под гневния натиск на общественото мнение дежурният ще се измъкне по долни дрехи на лютия студ; бързо ще се облече, тракайки зъби, и ще се заеме с печката. А когато температурата на въздуха в салона стане над нулата, ще се измъкнат от топлите си дупки и останалите. По това време дежурният вече ще забрави мъките си и ще вземе да подкача онзи, които трябва да дежури на другия ден.

Гаврилов си спомни първото си зимуване на дрейфуващ леден блок и къщичката, в която живееше заедно е механиците и готвача. Тогавя нямаха още дежурства и пръв напускаше спалния чувал някой доброволец, т.е. не толкова доброволец, колкото подгонен от нуждата мъченик. Разбира се, всички се стараеха да се надлежават и много им беше весело, когато някой не издържеше и с проклетия почваше да се облича.

Гаврилов изсумтя и Алексей трепна: „А? Какво?“ — насън. После успокоен се мушна в чувала и засвистя с нос.

На ледения блок палеха печката с въглища, не можеше да се сравнява с нафтовата, колективно изобретение на транспортния отряд. Взеха една празна бутилка от пропан, изрязаха вратичка и сложиха отгоре тръбичка с кран регулатор, а на покрива закрепиха бидон с гориво. По тръбичката капки гориво падаха върху нажеженото желязо, възпламеняваха се и отделяха топлина — за половин час помещението

се затопляше толкова, че ако искаш, можеш да останеш по долни дрехи. Походниците не можеха да се нарадват на печките си, макар че не обичаха твърде да се туткат с пепелта, а при силен вятър да се катерят на покрива, за да чистят тръбичката на резервоара от снега. Но главният недостатък на печката беше този, че не можеше да я оставят без надзор нощем. Веднъж при миналия поход я оставиха и един порив на вятъра през тръбата загаси огъня, а капките продължаваха да капят върху нагрятата повърхност и да се изпаряват. Валера се събуди и какво да види: целият фургон пълен е дим. Заше метен от въглеродния окис, все пак се досети да разтвори вратата, проветри фургона, но оттогава се зарекоха да не оставят огън през нощта.

Гаврилов си даде сметка, че се мъчи да мисли за всичко друго, само не и за сполетялата го беда! Като щраус — главата под крилото, упрекна се той. Да остави в края на колоната влекач без фургон, но и без радиовръзка и ракети отгоре на това! Е, ракетите, да речем, все едно, никой не би видял във вилицата, но щом се движи без радиовръзка, значи няма право да рискува. Можеше да загине като нищо и щеше да постави момчетата натясно — от живите щяха да търсят отговорност... Когато двигателят зачука и налягането на маслото рязко спадна, веднага разбра, че са се стопили лагерите. А пък знаеше, че преди похода не са ремонтирали колата, сигурен беше сто на сто, че влекачът му е ненадежден, а остана на опашката. Малко е късно да се учиш от грешките, Ваня, не си на тия години. Че отърва кожата, отърва я, ама дали не си станал бреме?

Спомни си как през четиридесет и първа полицаи стягаха пръстена около партизанския лагер. „Юнкерсите“ сипеха бомби наслуки над гората, а партизаните, полумъртви от умора, го мъкнеха него, безпомощния, много километри на саморъчно направена носилка. Молеше ги: „Оставете ме, братлета, дайте ми само един пистолет и две-три гранати“, ала не го оставиха, измъкнаха го, но тогава поне имаше оправдание пред съвестта си — три дупки в гърдите.

Дълбоко пое въздух и издиша — гърдите му тежат, простудил ги е. Човекът по-добре измайсторява своите творения, отколкото природата — него самия. Най-простата лампа гори с пълна сила до самия си край. Трябваше и с човека да е така: пълнокръвен, полезен живот и мигновен край. Ако вярваше в бога, щеше да го помоли: дай

ми месец здраве, за да доведе колоната до целта! Само един месец, а после ме пращай, ако щеш — в ада, ако щеш — в рая... Глупаво е — сам се скастри Гаврилов — да си тъпчеш главата с фантазии. Трябва да влизаш в строя. Точно така. Ще кажа на Алексей: ако щеш, с огън ме гори, цялата ми кожа надупчи, но ме изправи на крака!

Когато го изписваха от болницата, един лекар, майор си призна: „Е, лейтенанте, влезе в историята, за оздравяването ти самият Вишневски докладва на една конференция. Истинско чудо! Сто години ще живееш с такъв организъм!“ Тогава още нямаше тридесет, три денонощия можеше да не яде и да не спи. През цялата война нито веднъж не кихна... До сто години ми остават почти петдесет, на, вземи ги и ми дай един месец, само един!

Забележимо застудя. Гаврилов се мушна цял в спалния чувал, притвори очи. За делото, за здравето най-добре би било да заспи, но не му се спи, безпокойство го гложди. Дали Игнат ще може да изведе колоната? И воля има, и ум в главата, обича и познава машините; във всяко отношение е добър като изпълнител... А Валера? Цена няма като човек, но по характер е малко слаб, не можеш да го убедиш, не можеш да му докажеш, че доброто трябва да има и юмруци. С добро можеш да завоюваш любов, но не можеш да спечелиш бой... А Давид? Втори Игнат, само че малко по-общителен, няма да се оправи. Имам вяра в Сомов, макар че изпадна в истерия, ако се залови за лостовете, ще умре, но няма да ги изпусне от ръцете си, но здравето му не го бива, силиците му са малко на Вася и не го уважават твърде заради характера му... Кой още? Тошка, Лъонка не влизат в сметките, тях самите трябва да ги държиш под око. Браво на племенника, измъкна ме от гроба, но друг път няма да го вземам вече в поход... Не, няма да го вземам. Разбира се, добре, че си призна за болта, който от мързел не беше сменил на Комсомолска, но нямам му вяра: днеска си призна, а утре ще си замълчи. Механик водач — това е призвание, професия, а той, изглежда, няма и няма да има призвание. Умът му е бистър, щом се върне в къщи, трябва да постъпва в институт, ако остана жив, ще го накарам.

Усмихна се — спомни си как отказваше да вземе със себе си Лъонка, а Катя мръщеше вежди, вдигаше ръце, питаше: „Защо, Ванечка? Какво не му харесваш?“ А Гаврилов, макар вече да знаеше, че — аха-аха — ще се съгласи, се смееше и казваше: „От колко години

живея с тебе, Катюша, никога не съм те виждал да излезеш от къщи със смъкнат или усукан чорап“. — „Не разбирам какво искаш да кажеш.“ — „Това, че антарктическият водач е като жена, която уважава себе си и никога няма да тръгне на път, докато не потегне и не нагласи всичко. А твоят хаймана няма и да обърне внимание, че му е усукан чорапът.“ Тогава се посмяха, а ето че не беше сбъркал, досущ беше отгатнал. И счупения болт не смени, и с влекача се юрна във виелицата, за малко не погуби себе си и хората...

Ако беше обикновен поход, хич нямаше да му мисли. Игнат и Валера, двамата, могат да заменят всеки началник. Щеше да си лежи на полицата, да си чете и да си пуши... И отново се усмихна: спомни си как момчетата решиха — те смятаха, че спи и не ги чува: „Всички цигари за тате!“ По себе си знаеше — по-лесно е да се откажеш от последното парче хляб, отколкото от последното всмукване. Да се съгласи ли? Как не! Който не работи, няма да пуши, а ако почнат да го увещават, ще каже, че го болят гърдите, не бива. И Алексей ще потвърди.

Гаврилов трепна: късо извън будилникът. Сигурно дежурният е сбъркал, не е нагласил вярно стрелката. Оказа се, че няма грешка. Щом чу звънеца, Алексей стана, запали лампата, облече се, даде му знак, че всичко е наред, и почна да пали печката. Когато салонът се стопли, му сложи термометъра и почна да се приготвя за процедурата. Сложи му във всяко бедро по една инжекция, стегна му ръката с гумена тръбичка и вкара във вената гликоза. Преслуша гърдите и му смигна:

— Ще играеш на сватбата ми, тате!

— Не ме ли лъжеш?

— Честна дума.

— Колко вдигнах?

— На, погледни, тридесет и седем.

— Ами дробовете как са?

— Май че са чисти, ще се отървеш само с бронхит. Но ще те държа на легло една неделя, нека ти почине сърцето.

— Е, Льоша, благодаря ти. Благодаря, сине.

Алексей загаси печката, лампата и се шмугна обратно в чувала.

На Гаврилов чак костите му изпукаха. Кръвта весело потече по жилите. Една неделя — нищо работа! Разбира се, ако Алексей не лъже, те, докторите... такава им работата — да залъгват пациентите си:

психотерапия. Но ако е истина, че го е спасил от пневмония, цял живот няма да го забравя. Първия си внук ще кръсти Льошка.

Две думи каза, а сякаш го възкреси! С пневмония не можеш се справи на купола, тук не можеш да се отървеш от нея и с бутилки кислород. При един поход имаше случай, когато в района на Комсомолска щурманът силно си простуди дробовете. Освободиха „Харковчанка“ от шейната и тя измина на трета скорост петстотин километра за две денонощия, а на „Восток“ качиха щурмана на самолет и — на курорт, в Мирни. Ама беше лято, януари, и самолетите още летяха... То се знае и бронхитът не е цвете, ама ето че Валера от сутрин до вечер седи зад лостовите. Бронхитът не е пневмония. С него човек може да кара и на купола. Точно така ще съобщя на Макаров: не са необходими повече никакви консилиуми по радиото, малко ремонт и скоро ще вляза в строя. И ще го помоля момчетата от Мирни и от другите станции да изпрацат по-весели радиограми, защото Маслов едва сварва да ги приема и все едно и също: „Безпокоим се, мислим за вас, уверени сме...“ То се знае, добре правите, че се безпокоите и мислите, не се съмняваме в това и ви благодарим, но пишете с настроение и с усмивка, синчета...

И възбуден от надеждата, Гаврилов почна да размишлява как ще живее по-нататък, ако Алексей му е казал истината. Вече си представяше привлекателната картина, че кара влекача на Сомов, нека Вася да попътува като дубльор на Лъонка, да го подържи под око, представяше си как по време на закуската ще обсъждат с момчетата резултатите от изминалия ден (на вечеря не им е до разбор, очите им се затварят) и пр.

Но в този момент Гаврилов си помисли, че всяка минута, в която не спи, го отдалечава от оздравяването; щом три-четири дни не бива да става (ако е бронхит, и дума не може да става за цяла седмица), тогава трябва да спи, колкото се може повече, да събира сили.

Легна по-удобно и, както винаги, преди да заспи, си представи Катя и синовете си — за да ги сънува. Ето в неделя сутринта докара колата пред вратата и попита децата какви планове имат — дали ще готвят уроците си за утре, или да идат някъде за гъби, — чу радостния вик на малчуганите и видя засмяното лице на Катя.

И като се боеше да не изпусне видението, заспа с щастлива усмивка.

ТОШКА

От една страна Тошка отдавна мечтаеше за самостоятелна работа и затова не тръгна, а хвъркна да заеме мястото на водач на Сомовата машина; от друга, не можеше да понася самотата и ужасно скучаеше. Миналия път, когато тате се разпореди Сомов да си почине, Тошка подмами в кабината и Петя и през целия път го развлича, а днес готвачът беше намислил да опече сладкиш и отказа да му прави компания.

— Все едно, сладкишът ти ще изгори! — възмущаваше се Тошка. — А аз да седя там сам като нощен пазач заради твоята купчина пепел!

Оскърбеният Петя го изгони от кухнята. Но малко след това се спуска дюритът на Давидовия маслопровод, а след още един час Алексей спря колоната, за да прави инжекции на Гаврилов, Валера и Сомов. За одного неприятности, за друго удоволствие: Тошка се възползува от принудителните паузи, почеса си езика и му олекна на душата. Както и по време на обедата, то се знае. Но после чак до сутринта колоната не спря — шестдесет и два километра изпердашиха! — и около пет часа подред Тошка мълча като риба. Истинско наказание за човек, за когото беше мъчително да поседи и пет минути със затворена уста.

— Поне някоя муха да беше влязла в кабината! — оплакваше се той на вечерята. — Такава история си спомних — мед, мед! Ама на кого да я разправиш?

— Е, давай твоята история за десерт! — измуча Игнат с натъпкана уста.

— За десерт имам нещо по-хубаво — Петя цял се разля в усмивка и вдигна кърпата от бухналия сладкиш с пълнеж от ягодов конфитюр. — Да ви е сладко!

И изчервен от похвалите, взе да реже сладкиша на парчета.

— По-хубаво... — ревниво изсумтя Тошка, но грабна порядъчно парче и впи в него зъби. — Духовната храна, скъпи другарю Задирако,

е по-важна за интелигентния мъж от плюскането. Човек трябва да мисли, скъпи другарю готвач, да храни мозъка, а не търбуха си!

След като разбра по лицата на другарите си, че Тошка сигурно се шегува, Петя не се обиди този път.

— Стига, стига, дърдорко, разправяй сега своята история.

— Спомняте ли си старшина Семенчук от трети батальон? — запита Тошка братята и Валера. — Един такъв здравеняк, мускулист, на свръхсрочна служба, половин минута ръмжеше: „Миррно!“

— Как да не го помним? — Игнат се ухили. — Той хвана Давид в отлъчване, когато правеше серенада на една хубавичка блондинка. Колко лежа в карцера тогава? Пет денонощия ли?

— Пет денонощия строг арест — потвърди Давид. — Та какво е направил моят приятел Семенчук?

— Идва жена му при генерала — зарадван от всеобщото внимание, припряно захвана Тошка — и казва: „Другарю генерал, тъй и тъй, женим сина, а парите са кът. Може ли да опростите на Семенчук оня танк?“ — „Какъв е тоя танк?“ — „Ами мъжовия, дето го унищожили в Германия.“ — Генералът ококорил очи — нищо не може да разбере, иска да му се доложи кратко и ясно. И съпругата доложила, че повече от двадесет години всеки месец удържат от мъжовата й заплата петнадесет рубли за оня танк, а сега тъй и тъй, парите са кът, женим сина си... „Веднага извикайте Семенчук да го питам аз него!“ — заповядал генералът. Семенчук се явява, командува си сам: „Миррно!“, поглъща с очи началството си и пожълтява при вида на скъпата си и любима другарка в живота. „Значи плащаш за танка?“ — „Тъй вярно, плащам, другарю генерал!“ Генералът обещал на неговата другарка в живота да изясни работата и когато излязла, го попитал тихо и приветливо: „Значи плащаш?... Я се изповядай мошенико!“ Старшината заплакал с глас: „Другарю генерал, виноват! Съпругата ми е много строга жена, що се отнася до наличните, а пък вечер, като си тръгна за в къщи от службата, не мога без чаша бира, та затова трябваше да съчинявам тая история за танка, дето, ако си спомняте, при Одер го взривиха... Виноват, другарю генерал!“ А след месец гражданката Семенчук видяла генерала в клуба и взела да му се кланя: „Благодаря ви, сега само по пет рубли му удържат, останало да плаща само за едната кула“.

Историята на Тошка има успех.

— Аз мислех да те накарам да поиграеш, ама хайде — от мен да мине, безплатно ти го давам. — Маслов му подаде радиограма.

— Карай, ти я прочети — безгрижно махна с ръка Тошка.

Борис Маслов я прочете с удоволствие, изразително:

— „За Антон Иванович Жмуркин живи-здрави и на теб желаем същото окачиха те на почетната дъска като герой на Антарктида Пеструха се отели купихме телевизор свалиха председателя изпратиха нов за посрещането ти гледаме прасе вече пет пуда Нюрка не те дочака омъжи се не съжалявай моми колкото щеш целуваме от сърце семейство Жмуркини.“

При все че в кухнята ставаше все по-студено, недояденият сладкиш и особено радиограмата удължиха вечерята. Поискаха от Тошка обяснения и той им разказа за несполучливия си роман с Нюрка.

— Аз ѝ викам: защо да протакаме, хайде да се любим, а тя: имаш много здраве, най-напред в гражданското! — Какви ги говориш, казвам, не знаеш ли какви безобразия стават в гражданското? Докато мигнеш — и ти лепнали печата на документа! На тебе печат ли ти трябва, викам, или бъдещият покорител на суровия шести континент? — Не — върти глава, — най-напред печатът, а после покорителят и изобщо не съм сигурна дали ме обичаш. — Аз и тъй, и инак опитвам, мажа-гладя, разпалил съм се — клечка кибрит можеш да запалиш от мен, а тя изведнъж: — ах! — и хукна. Обръщам се — зад гърба ми стои дядо ѝ Митрофан, по прякор Облигацията, и гледа на кръв. Подслушвал ни дъртакът му с дъртак! А пък му викат Облигацията, защото преди петнайсетина години получил облигации от заема и като се напил, взел, че ги налепил на вратата, а една стотарка спечелила пет хиляди. Тогава дядото изкъртил вратата и я помъкнал в спестовната каса, а там изрязал с трион парче с облигацията и го пратил да го проверяват. Та обръщам се значи, а дядото фъфле: я гледай, кучи сине, искаш да похабиш внучката ми, а? — И като ме цапардоса с тоягата по гръбнака, едва се дотърях до дома. А на заранта Нюркината приятелка ми каза, че дядото я заключил в къщи и се закълел да я варди, докато замина за експедицията. И така, и инак въртях, звезди му свалях от небето, подмазвах му се — не и не, не ме пуска: махай се, вика, мръсноко, че ще ти претроша краката. — А пък аз трябваше да замина след три дни...

— И какво? — нетърпеливо запита Лъонка.

— Ами заминах — въздъхна Тошка.

— Благодарим ти, майко кърмилнице, дето ни поглези — мило рече Игнат на Петя и стана. — Да спим, братлета, да спим.

И участниците в похода се пръснаха „по спалните“.

С изключение на Сомов, който се отнасяше неодобрително към смешника, всички обичаха Тошка. Всички, дори и Лъонка, който беше малко по-голям от Тошка, се отнасяха към него като към момче, довчерашен хлапак, защото, макар че по документи беше на двадесет и една година, Тошка изглеждаше най-много на осемнадесет: имаше необикновен за един походник ръст — метър и шестдесет, смехотворно тегло — малко повече от петдесет килограма и голобrado лице с нежен мъх като на пиленце. А у походниците, хора съвсем не сантиментални, има стаена и неизразходвана нежност: не можеш да я излееш в радиограмите, а брадатите физиономии на другарите извикват друг род чувства и става така, че тази нежност няма къде да се дене. Затова полярниците толкова много обичат кучетата, които могат да гаят без страх, че ще ги сметнат за сантиментални и мекотели; обичат и малките пингвинчета пухчета, и сребристите пиленца на буревестниците по островните скали край Мирни — изобщо обичат всичко живо, което не отблъсква ласките им и има нужда от защита. Затова може би обичаха и Тошка, защото на вид беше такава слабичко и малко пиленце, което си чурулика весело и безгрижно. По възраст за едни можеше да е син, за други по-малко братче, винаги готово да помогне, да послужи и при удобен случай да се посмее над всекиго, освен над тате, разбира се.

А всъщност това пиленце, въпреки трогателно младежкия си за походниците вид, отколе беше излетяло от гнездото и нямаше нужда от ничия защита. Приемаше ласкавото отношение и любовта и им се отплащаше стократно, но здраво стоеше на краката си и компенсираше липсата на жизнен и професионален опит с неизтощима работоспособност.

— Откъде се вземат у тебе толкова сили? — чудеше се Петя, когато веднъж Тошка смени, без да си почине, три болта на гъсеничната лента, изпомпа от цистерната гориво за два варела и веднага тръгна „да коли шопари“ за вода за кухнята. — Такъв

слабичък, хилав, а пък работиш като вечния двигател от учебника по физика.

— Да ти кажа ли истината? — Тошка се озърна, повика го с пръст и изведнъж се заколеба. — Ама да не раздрънкаш?

— Никому нито дума! — тържествено обеща Петя.

— Хем внимавай! — заплаши го Тошка, отново се огледа и прошепна на ухото му: — Аз съм робот!

— Кво-о? — недоверчиво проточи Петя. — Все ги измисляш...

— Да, братле, робот — съкрушено, с издадена напред долна устна повтори Тошка. — Само Валера знае за това. Нощем ме зарежда от акумулатора и смазва ставите ми с кондензирано мляко. Ей сега го свършихме. Можеш ли да ми дадеш малко?

Поразен, Петя му подаде една кутия и Тошка си тръгна, като му даде знак да мълчи.

Ако посветеният в тайната на Тошка бе не Валера, а някой друг, Петя би сдържал обещанието си. Почти цяла седмица се тормози, а после под дълбок секрет сподели с Валера съмненията си. Тактичният Валера се престори, че се задавя от кашлица, изтри сълзите си и му даде да разбере, че Тошка се е пошегувал. Възмутеният Петя цял ден демонстративно не обръщаше внимание на Тошка и му прости, едва когато за извинение лъжероботът изми пода на кухнята.

Подобни шеги разкрасяваха живота на Тошка, но прибързано беше да се твърди, че го осмисляха. Той страшно обичаше да се смее и да размива другите, но с природно острия си ум разбираше, че ако веселият му нрав е достатъчен, за да привлече симпатията на другарите, то уважението им може да завоюва само с работа. Понякога, когато се обсъждаха важни въпроси, едва се сдържаше да не се намеси като равен, да даде уместно предложение, но — велика сила е инерцията! — всяка негова дума предизвикваше усмивка, защото всички бяха уверени, че няма да каже нищо сериозно. Ако не намираха хумор в думите му, търсеха го в жестовете, ако не го намираха в жестовете, откриваха го в мимиката или в общия му вид.

Днес Тошка не се беше наспал и се чувствуваше необикновено зле. След вечеря, докато във фургона беше още топло, бъбри с Лъонка, разправи му врели-некипели за Нюрка и разни други момичета, а

когато се пъхна в чувала, се засрами от брътвежите си: обичаше Нюрка, смяташе след завръщането си да се ожени за нея и прие болезнено нейната измяна. По-добре Борис да не беше прочел радиограмата! Добре все пак, че се овладя и го изби на шега... Спомни си една полярна песен: „Ако твойто момиче отиде при друг, не се знае кой има късмет“, опита се да си внуши, че именно той е късметлията, но не му се удаде твърде. Поспа два-три часа, като дрънна будилникът, стана трудно, едва запали печката. Като излезе в преддверието по нужда, главата му се въртеше, ръцете и краката не го слушаха, чак се изплаши дали не се е разболял. След закуска няколко часа загрява горивото и маслото, сипа го във влекача, а като се качи в кабината — нямаше вече сили да запали двигателя. Докато палеше, скърцаше със зъби, едва по пътя се посвести малко. Значи незабелязано се е натрупвала умора, силите му са изтичали като зрънцата на пясъчен часовник. На ти сега робот, вечен двигател.

За първи път Тошка се зарадва, че не трябва да развлича никого с веселото си дърдорене, а може просто да кара влекача по коловоза и да си мисли за живота, да си помечтае за най-съкровено.

Мислеше си, че макар и да има късмет в живота, няма пълно щастие. И причината е една: цял живот, откакто се помни, никой и никога не се е отнасял с него сериозно! Никой не се е сецал да надникне в душата му, да разбере, че перченето му е престорено. Дори Валера Никитин, най-отзивчивият и човечен от всички, „гроб“ за чуждите тайни и чувства, Валера, с когото вече две хиляди километра седят в една кабина, и той не си даваше труд да го попита: „За какво си мислиш, момче, какво ти е на душата?“ Обърне се към него приветливо, погали го с поглед по косата и даде ухо: хайде, братле, измъквай от сандъка нова смешка, забавлявай ме.

Сам си е виновен — цял живот е разказвал масали и е размивал хората, приучвал ги е да гледат на него като на палячо, а сега как да ги убеди в противното? За двайсет години никой не е поискал от него съвет, а отвори ли уста — не го оставят да се изкаже: сиреч почакай, сега не ми е до шеги. А имало е какво да каже, и то неведнъж.

Преди да отиде в армията, работеше като тракторист, колхозът беше голям, земята хубава, а председателят хич го нямаше — с ум като врабче, само крещеше без причина и тракаше токове пред началството.

Над селото беше надвиснало отколешно проклятие — път нямаше. До шосето оставаха само три километра, а колко коли се съсипваха! Есен, когато се разкаля, возеха децата на училище с трактор, с гумени ботуши не можеше да се изгази — и сам дяволът ще си строши краката по тези три километра. А наоколо — пълно с морени, ледниците бяха ги оставили за спомен на хората и просто молеха да ги използват. „Пътстрой“ не искаше да чуе: не се предвиждал този път в плана им. И Тошка намисли: за две-три седмици да вземат под наем от „Пътстрой“ каменотрошачка и гредер, да съберат доброволци младежи и със свои сили да направят пътя до шосето. Подготви се, поиска думата на събранието, но председателят се опъна и не му я даде: няма нужда, казва, да правим цирк. Ядоса се Тошка и написа писмо в районния вестник. Дойде един кореспондент, но председателят му наприказва такива чудесии за Жмуркин младши, че гостът се възмути, взе интервю за трудовите успехи и си дигна чуковете.

Каквото и да предложеше Тошка, председателят го посрещаше на нож: не само че не искаше да поговори сериозно с него, ами не можеше и да гледа размирника.

Имаше си причини. Започна се с това, че когато веднъж шофьорът му се разболя, председателят заповяда на Тошка, който имаше шофьорска книжка, да предаде трактора и да поеме колата — не го помоли учтиво и човешки, а му заповяда! Тошка почна да отказва, председателят настояваше. Тогава пред очите на целия колхоз Тошка докара пред селсъвета оседлана крава. Председателят му лепна строго мъмрене на дъската за обявления, а Жмуркин нарисува до подписа мъж, яхнал козел. „За уронване на авторитета“ размирникът беше свален от трактора и необмислено пратен в свинарника — необмислено, защото тук Тошка научи една забулена в мрак тайна: между безименните колхозни прасета тихомълком се възпитаваше и уговяваше прасето на председателя. Скоро към свинарника се юрна мало и голямо: всички искаха да видят кочината, в която самотно грухтеше, увенчано с венец от лайкучка, прасе. Там висеше шперплатова табелка с надпис: „Не съм каква да е свиня, а частна!“

За председателя беше празник, когато извикаха Тошка в армията. А младежите в селото помръкнаха, не можеха да намерят подходящ заместник на неизтощимия на всякакви весели хрумвания инициатор.

Тъй че в крайна сметка, тъжно размишляваше Тошка, нищо свястно не беше направил в колхоза. Само беше разтърсвал въздуха с весел смях и толкоз.

И в армията си проправяше път през несериозното отношение към себе си като през джунгла. Отначало всичко вървеше добре: както пожела, попадна в танковите войски, дори не се наложи да ги убеждава, защото все пак беше тракторист. А в службата му тръгна наопаки. Веднъж видяха, че след отбоя около Тошка се натрупали като на панаир — и ето ти допълнителен наряд. Друг път — три денонощия арест. Началството недоумяваше: наглед уж примерен войник, в службата — отличие след отличие, а на занятията, щом се извърнеш — остроумници, а наоколо всички се смеят.

Решиха да го пратят в ансамбъл за песни и танци при Дома на офицера: нека там развлича народа в определеното за това време. „Мимиката ти цена няма! — не можеше да го нахвали художественият ръководител на ансамбъла. — Ще казваш хуморески!“ Тошка писна: сиреч, не мога да се шегувам по поръчка, ала късно — документът бе подписан. И трябваше да зубри монолози и да изучава сценки, да гримасничи пред залата и да ходи по прегледи на художествената самодейност. За негово удивление всеки път го приемаха все по-добре, смееха се и му аплодираха и дори получи премия на един конкурс — часовник с надпис. Под влияние на успеха у него се зароди смътната мисъл: дали да не опита, след като се демобилизира, да влезе в театрален институт и да стане артист?

И кой знае каква щеше да бъде съдбата му, ако не бяха дошли почетни гости, бивши танкисти от частта му — Никитин и братя Мазурови. Както на времето Гаврилов, и те говориха в клуба и разказаха за трансантарктическите походи с влекачи и шейни, а на главния, вълнуващ мнозина въпрос, как могат да попаднат там, отговориха откровено, че за обещаване не обещават, но най-добрият от добрите, когото препоръча командирът на частта, има шансове.

А после започна художествената самодейност и Тошка се провали с гръм.

Нищо не излезе, тази вечер не можеше да се прави на палячо! Бърбореше заучени шегги, гримасничеше, подражавайки на любимия си Юрий Никулин, но залата, винаги доброжелателна към него, не се смееше: за първи път Тошка не намери контакт с нея. А стана така,

защото разказът на полярниците го удари сякаш с чук по главата: губя златно време! Ето работата, заради която си заслужава да се живее!

И веднага — рапорт: моля да ме върнете обратно в частта. Художественият ръководител чудо направи; какво не му обещаваше, какви ли звезди не сваляше от небето, ласкаеше го, припомняше му думите на Нерон: „Какъв велик артист загива!“, но Тошка не искаше и да чуе: „Моля да ме върнете обратно в частта!“

Когато художественият ръководител узна причината, обидно се разсмя: къде ти, две педи човек, а ще върви в Антарктида, че още първият вятър ще го отнесе от Южния полюс на Северния. Тошка очакваше такъв разговор. Без да каже нито дума, взе трийсеткилограмовата гира и я вдигна седем пъти с дясната, после пет пъти с лявата ръка.

— Е, дявол взел те, върви! — ядосано, но с уважение каза художественият ръководител.

И Тошка се завърна в частта си да наваксва пропуснатото. За цяла година ходи само два пъти на кино, отказваше се от градски отпуски, но изучи двигателя и ходовата част на танка и на тежкия артилерийски влекач не по-лошо от всеки останал на свръхсрочна служба. И постигна своето: командирът написа на Гаврилов писмо за най-добрия механик водач. А тате не го домързя и пристигна, отначало се усмихна при вида на чевръстото хлапе, с което го сватосват, а като се вгледа по-внимателно, разбра колко е запален и си даде благословията.

И този ден бе най-щастливият в живота на Тошка.

Никога и никому в света не би признал, че от детинство мечтае за подвиг! Отначало това бяха толкова наивни мечти, че просто му беше неудобно да си ги спомня, после — породени от книгите мечти, като, да речем, полет към мъглявината Андромеда, и едва през последните години започна да мечтае за неща, достъпни за човек с неговия характер, сили и способности. Слава богу, няма война и няма да може да получи орден за храброст, и космонавт не може да стане, но чудо би направил, ала би препречил пътя на някой бандит.

Много му беше необходим поне такъв, обикновен подвиг, за да се смят неговите земляци, другари от полка и приятели и да кажат: „Мислехме си, че вятър го вее, а я виж какъв човек излезе Антон Жмуркин!“

Но около него все още нямаше пожари, наводнения, бандити и Тошка не можеше да се отличи. А какво друго можеше да направи? Искаше да помогне на колхоза — отрязаха му квитанцията, пожела да възстановява Ташкент след земетресението — председателят лично телефонира в райкома на комсомола, помогна на другарите да избягнат такава „грешка“. Да получи известност като актьор? Беше достатъчно умен, за да разбере, че неговите самодейни напъни са безкрайно далеч от изкуството на такива майстори като Ераст Гарин, Аркадий Райкин, Юрий Никулин.

И затова именно се възпламени от възможността да замине за Антарктида, да прекоси с колона от влекачи и шейни ледения ѝ купол. И успя, макар че само войник може да разбере какви усилия и жертви му струваше това, какъв аскетичен живот води през втората година от службата си.

И какво? Окачиха го на почетната дъска в колхоза — знатен земляк, участник в поход в Антарктида! А той, знатният земляк, и тука е клоун. Какъвто си беше, такъв си и остана: „Наше момче, арабия, момче за всичко“. Когато пристигнаха в Мирни, транспортният отряд денем и нощем работеше на крайбрежния лед, разтоварваше с опасност за живота си кораби, а какво правеше Тошка в това време? Три пъти на ден миеше в кухнята съдове за сто и двадесет души. Нямаше кой друг да мие съдовете, само Жмуркин се оказа подходящ за тази отговорна работа! Да благодари поне, че тате го взе на Восток. Като нямаше самият той щастие, помогна му чуждото нещастие: оперираха Мишка Седов от апандисит и се освободи щатна длъжност. Че инак много весело щеше да презимува, а после цветисто и подробно щеше да разправи на колхозното събрание как „знатният земляк“ е мил геройски чинии и лъскал тенджери в кухнята на обсерватория „Мирни“.

Е, тате го взе със себе си, ама каква полза? Пак да е момче за всичко: „Потрай, Тошка, поумней през този поход, сине!“ Ще поумнееш тука... друг път! Когато минаваха през зоната на пукнатините и ледените преспи, Валера не го пускаше да припари до лостовете за управление: рано ти е, ти сега само гледай, работата е сериозна. Ако кажеш дума на някое обсъждане — „млък, хлапе такава, сега възрастните говорят“. „Малкото кученце и до старини все е пале“ — каза веднъж Сомов за него. Тогава не издържа и отговори: „Палето

ще стане куче, ама скопената кранта няма да стане кон!“ Не може да му прости Сомов обидата... И ето че попадна в похода кажи-речи като пътник... Лъонка и на половината не познава така влекача, ама е на почит и уважение — спаси тате от смърт! Не можеш да разбереш къде му се крепи на Сомов душата, ама и той герой — едва не хвърли топа, но измъкна Лъонка от виелицата. И Петя, уж съвсем ангелче без крила, виеше от болка, но се изправи на измръзналите си крака, за да нахрани хората.

Изведнъж Тошка си спомни разказа на по-големия си брат как отишъл на фронта през пролетта на четирийсет и пета година още сополанко и колко горчиво съжалявал, че скоро войната свършила, а той не успял да извърши подвиг; спомни си го, защото се хвана в същата детска мисъл: обидно, походът преваля към последната си четвърт, а той, Тошка, с нищо не се е проявил!

Тежко въздъхна: всички си мислят, че няма по-весел и по-щастлив човек на тоя свят от Жмуркин, а той е просто неудачник. Малък на ръст, с нестабилен характер, измамен в любовта. Никой няма да го погледне с такива очи, както гледат тате, никой няма да му каже: помогни, Антон Иванич, ела още на един поход, в тебе ни е надеждата. Има ли го Тошка, няма ли го — все същото. На никого не е потрябвал...

С тези горчиви мисли се мъкнеше подир влекача на Валера неудачникът Тошка, глупав момчурляк, когото участниците в похода приеха като подарък на съдбата, като малко братче, само от усмивката на което се стопляха измръзналите им души, самоотвержен труженик, готов да се мушне не само в двигателя, ала и в рогата на дявола — „наше момче, арабия, най-надежден от надеждните“.

Естествено, донякъде сам си си виновен, но виновни са пред теб и тате, и Валера, и другите по-възрастни другари. Някой от тях можеше, трябваше не само да се посмее на веселите ти истории, но и да те извика да си поговорите, да разбере какво ти е на душата и като вникне, да ти каже: „Че какъв подвиг още ти е необходим, щом цял месец се движиш по купола при седемдесет градуса студ, мръзнеш, както не е мръзнало ни едно куче, работиш не по принуда, а по съвест и все още си жив и здрав? Ако си се размечтал за орден, няма го: дори тате не е получил нито един в Антарктида, затова пък всички полярници ще знаят какъв човек е Антон Жмуркин. Това да не ти е

малко? Ако ти е малко, значи е вярно, че вятър те вее, и трябва да поумнееш след още един поход. Макар че и в този има още да ти пати главата — до Мирни остават осемстотин километра път и много ще ти се видят тежки тези километри, повярвай на патил човек, Тошка...”

„Харковчанка“ спря, а след нея удариха спирачките и следващите я влекачи. Тошка погледна часовника — господи, обяд! Погълнат от размисли и все пак самостоятелна работа, той беше забравил, че е закусил недостатъчно, и сега изведнъж почувствува такъв глад, че би изял сякаш и изпържен колянов вал. Дори и ескимоската не навлече и хукна в студа към кухнята.

— Рано е — избърбори Петя, който се суетеше край печката, — иди да поработиш, да ти се дояде... робот!

— Да се пазиш от сито куче и от гладен човек — изръмжа Тошка. — Дай поне едно сандвиче на умирация!

Състрадателният Петя отстъпи, а Тошка, щом излапа парчето пушен салам, веднага се развесели, сякаш не се беше чувствувал съкрушен, като че ли не беше мислил за горчивата си съдба.

Момински сълзи, юношески горести...

ЦИСТЕРНАТА

Не вярваха и не очакваха нищо хубаво от тази цистерна и все пак тлееше искрица надежда: как ли дяволът не се шегува, когато господ спи?! Затаили дъх, гледаха, докато Лъонка отвинтва капака, и отново видяха, че черпакът е облепен с гъста маса.

Е, добре, макар и с каша, ама все пак стигнаха дотук — до станция Восток–I, половината път е зад гърба им. Тоест, тук няма никаква станция, един символ, но стопля самият факт: не е безлична точка в снежната пустиня, а географско название, отбелязано във всяка антарктическа карта. Изпратиха на домашните си радиограми и сега близките им ще знаят точно къде преди едно денонощие са се намирали техните полярни скитници. Можеха да се сдобият с туй-онуй: върху изоставена от памтивека, полузатрупана със сняг шейна се въргалаха няколко строшени сандъка и десетина дъски. Ще влязат в работа, ще идат в огъня да загряват горивото и маслото.

Повече нямаше какво да правят на станцията, оставаше само да закачат цистерната за влекача на Лъонка след шейната с домакинските принадлежности. Минута работа: закачиха стоманен теглич за шейната, пръснаха се по колите и поеха напред — вече не по коловоза, а в разгърнат строй, защото в този район на Централна Антарктида снегът е силно пресован и няма нужда от коловоз.

Изминаха стотина метра, гледат: няма го Савостиков! Игнат се подаде от „Харковчанка“, взря се — Лъонка не мърда. Дали не се е откачила цистерната? Игнат изруга и като обърна на сто и осемдесет градуса, изкомандува на колоната да се връща.

Върнаха се и видяха странна картина: реве влекачът на Лъонка, цял се тресе от напрежение и не помръдва от мястото си, само гъсениците му се въртят. Каква е тази работа, влекачът е в ред, двайсет и пет тона товар са нищо за него! Игнат го взе на буксир, дръпнаха едновременно — същата история!

Стоп! — трябва да се разбере какво става, опасно нещо е да се въртят напразно гъсениците. Огледаха шейната, върху която беше

сложена цистерната, после взеха брадви и лопати и почнаха да разравят пресования едва ли не като лед сняг, стигнаха до плазовете и откриха, че стоманената им повърхност е покрита отдолу с твърди като камък буци. Отначало не можаха да се съобразят какво е, а като разбраха, оклюмаха.

Когато преди около два месеца пристигнаха от Мирни във Восток–I, на Сомов, който мъкнеше тогава тази проклета цистерна, му се спуска маслопроводът. По инерция влекачът измина още няколко метра и спря, но тези метри се оказаха фатални. Шейната беше попаднала на горещо масло, то бе полепнало под плазовете ѝ и бе закотвило цистерната неподвижно. И пет влекача да се впрегнат — пак нямаше да я поместят от мястото ѝ, а и да я поместеха, без плъзгане, все едно, не може да се мъкне такъв товар. Алексей не искаше да пуска Гаврилов навън, но той се наложи, след като му даде честна дума, че няма да разговаря на студа. Тате навлече две ескимоски, метна на рамената си пухената подплата на спалния чувал и излезе, за да решат какво да правят. Спря със знак Лъонка и Тошка, които бяха направили ров и със секач се опитваха да откъртят буците замръзнало масло, огледа плазовете, помисли и с жест им посочи към „Харковчанка“ — сиреч да идем да се посъветваме.

— Без тази цистерна не можем да стигнем до „Пионерска“ — каза Гаврилов, след като отново легна в спалния чувал. — Кой какво мисли по въпроса?

— Да изпомпаме от нея горивото в един от вашите влекачи — предложи Игнат, без да се замисли. И веднага поклати глава: — Две денонощия ще има да се въртим...

— Отпада — каза Гаврилов.

— Но защо все пак да не откъртим маслото със секача? — се осмели да предложи Тошка. — Да опитаме!

— Безсмислена загуба на сили — възрази Давид. — Може и да успеем да откъртим нещо, но все пак няма да се плъзга.

— Тук изчислих, че ако напълним догоре резервоарите от тази цистерна и я оставим тук, ще стигнем до Пионерска — рече Маслов и се премести до тате с лист в ръка. — Едва-едва, но ще стигнем.

— Ами пресметнал ли си две-три седмици виелица? — измърмори Сомов. — С твоите пресмятания ще загазим на петдесет километра от Пионерска и ще хвърлим петалата без гориво.

— Вярно, че ще ги хвърлим — потвърди Гаврилов. — Е?

— Аз съм за предложението на Борис, само че с една поправка! — намеси се Лъонка. — Ще напълним резервоарите докрай, но освен цистерните ще оставим тук и някой влекач. Тогава горивото ще стигне за останалите машини. Е, какво ще кажете?

— Правилно! — подкрепи го Маслов. — Сигурна работа!

— Аз съм против — решително възрази Валера. — Пътят е дълъг, всичко може да се случи, не бива да изоставяме влекач, докато може да се движи, не е в духа на експедицията.

— Няма да спорим — Лъонка огорчено вдигна рамене.

— Тогава, синчета, остава едно... Ти как мислиш, Василий?

— Няма какво да се мисли — отговори Сомов. — Поялниците.

— Бравос! — удивено възкликна Тошка. — За награда на Колибин да се даде един фас!

— Значи решено — заключи Гаврилов, като потуши оживлението, предизвикано от намека за пушене. — Игнате, вземай поялните лампи и разделяй хората на бригади. Ще работим така: щом се разгрее маслото, очистивай, без да губиш нито секунда, защото отново ще се вкамени. Под очистената повърхност отначало подлагай парче дърво и чак тогава подкопавай следващия участък на плаза, иначе шейната с цистерната ще затъне и няма да я измъкнем. На работа, синчета!

Неприветливо посрещна станция Восток–I участниците в похода и много лошо ги изпрати. Цели пет часа продължи изпращането. И това бяха навярно най-тежките часове през целия поход.

На купола винаги недостига въздух, но тук сякаш беше двойно разреден и тройно изсушен: не беше останала в него нито влажност, нито кислород. Всеки трябваше да прави прекалено много резки движения, които тук изобщо са противоположни. За да стигнат до плазовете, правеха дълбоки траншеи в снега и за това отиваха главните сили, а сетне разтапяха буците с авиационни поялни лампи. Задъхваха се от пушека, пареха се от разтопеното масло, всеки десет минути се сменяха и отиваха в „Харковчанка“ да си почиват и да лекуват изгарянията си. Пропитите с гориво връхни дрехи димяха, отвратително миришеше на опърлено. Давид прогори ескимоската си и опърли брадата си чак до кожата, а на Маслов му обгоряха мустаците и

веждите. Измръзналите лица на хората съвсем почерняха от дима и саждите, черна беше и слюнката, и дори сълзите изглеждаха черни.

Валера работи, докато загуби съзнание, след това отново бликна кръв от носа на Сомов и Алексей им забрани повече да работят. А и останалите се олюляваха, но засега още се държаха.

Игнат забеляза, че най-сръчно борави с лампата Тошка. И почнаха да правят тесни траншеи — като за Тошка — и с това икономисаха най-малко час. Сега само той работеше с лампата; нажежаваше маслото и веднага го изчистваше с някой вехт парцал. Докато другите приготвеха нова траншея, той успяваше и работата си да свърши, и да полежи десетина минути в „Харковчанка“, където полагаха особени грижи за него. Алексей му мажеше лицето и ръцете със защитен мехлем, даваше му сироп, за да се изкашля, и го гощаваше с горещ чай. А Тошка, който сега стана централната фигура, приемаше с комична важност грижите и дори се шегуваше сегиз-тогиз. Но накрая, когато почти цялата работа беше свършена, така капна, че го измъкнаха изпод плазовете за краката.

Приключиха, отместиха цистерната, убедиха се, че шейната се плъзга нормално, и легнаха да спят. За първи път не се съблякоха по долни дрехи и не загасиха печката, но нямаше и нужда, защото в „Харковчанка“ седем часа дежури тате, а във фургона — Алексей. Те събудиха и хората, които не помръднаха, когато иззвъня будилникът; насила трябваше да ги вдигат — жестока необходимост!

Закусиха, пиха силно кафе и как да е раздвижиха кръвта в жилите си. На Сомов му омръзна да почива и отиде във влекача си, а Тошка смени Валера, когато Алексей задържа като болен. За три-четири часа загоряха горивото и маслото, пуснаха двигателите и без да погледнат назад, напуснаха станция Восток–I.

Колоната тръгна по нанадолнище. От Комсомолска нататък с всеки километър куполът едва-едва, незабелязано за окото, се снишаваше и също така незабелязано се повишаваше атмосферното налягане и температурата на въздуха, количеството кислород в него.

На книга лесно можеше да се докаже, че тези фактори трябва да подобрят самочувствието на походниците, защото човешкият организъм реагира бързо на изменението на околната среда. Но в този,

на теория безупречен извод, имаше логическа грешка, защото не бе взето предвид едно обстоятелство: хората не успяваха да възстановяват силите си.

Ако Гаврилов им беше разрешил десет-единайсет часа сън на денонощие — щеше да е друго, щяха да смогнат, но аритметиката не позволяваше. Прибавете четири-пет часа за подготовка на влекачите и още няколко часа за неизбежни ремонти, за закуска, обед и вечеря — и колко време ще остане за придвижване? Нищо и половина! Ами вилиците, когато не можеш да си подадеш носа навън? Ами непредвидените аварии и другите беди, които не можеш да заплануваш? И излиза, че ако спят по десет-единайсет часа, походът от Восток до Мирни ще продължи четири месеца. По-точно, би могъл да продължи, защото нито горивото, нито продуктите, нито бутилките газ за кухнята щяха да стигнат за тези месеци.

И затова спяха по седем, а от днес нататък ще спят по шест часа на денонощието. И това е много, но няма какво да се прави, по-малко не може. А и повече — нито минута, защото след един месец колоната трябва да бъде в Мирни.

Ако не бяха пожарът и взривът, които унищожиха фургона на Лъонка, можеха да стигнат в Мирни след месец и половина-два. Но щом стана така, крайният срок за връщане е месец.

Само Гаврилов, Антон и Задирако знаеха, че им са останали хляб, месо и сол за трийсет дни.

И още няколко души в колоната знаеха нещо, което не трябваше да става достояние на другите.

Алексей, Игнат и Валера знаеха, че Гаврилов има остра сърдечна недостатъчност и му е необходим пълен покой. А как да го осигуриш този покой?

Един колега от Мирни се изпусна пред Маслов, че на Голямата земя се пръсна слухът за неизбежната гибел на колоната, и лично Макаров на своя отговорност наново съчини и редактира отчаяните радиोगрами на роднини и близки до походниците. Маслов даде дума на Гаврилов да мълчи като риба.

Никому, дори на тате, щадейки сърцето му, Игнат и Валера не казаха за новата опасност, застрашаваща колоната. Монтираният на

влекача на Валера кран, единственият механизъм, който можеше да вдигне скоростна кутия или друг някакъв тежък товар, всяка минута можеше да излезе от строя: неочаквано се появи пукнатина в зъбчатото му колело. Закалената стомана се беше пропукала, не беше издържала адските студове. А запасно зъбчато колело нямаше!

Тези, които знаеха, трябваше да мълчат. Все пак преваляха половината път, мразовете отслабнаха до шестдесет и четири градуса, и хората се обнадеждиха, че походът ще завърши успешно, благополучно. Пукнатината в метала не е така страшна, както пукнатината в надеждата.

Понякога в живота незнанието се оказва спасително. Думата не само лекува, но и убива.

ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ПОЗИЦИИТЕ

В „Харковчанка“ беше тихо. Екипажът отиде да закусва. Гаврилов леко хъркаше, проснат на леглото само по долни дрехи. За да не му пречи, Валера се дръпна в другия ъгъл и загледа как Алексей брой ампулите в аптечката.

Призори Валера го сви астма и той се събуди, облян в студена пот. Главата му се пръскаше от болка, гърдите го притискаха, гърлото му дращеше, като че ли по него бяха минали с пила. През целия поход не се беше чувствувал толкова зле. Изкашля се, изгълта няколко хапчета и сега лежеше, наложен с хардал. Алексей каза, че е хронически бронхит, а може да са засегнати и върховете на дробовете. Край! Нароботи се, вече няма да излизаш от „Харковчанка“ чак до Мирни...

Валера не спори. Засега има кой да го замести, трябва да се опита да полежи на топло. А пък колкото до „вече няма да излезеш“, — видя щем! Тате не бива да работи, Никитин не бива, а Сомов да не би да може? Ако не днес, утре ще накараш и Вася да легне до нас. А не виждаш ли, че Тошка е светнал като восъчна свещ, а Давид без вятър се олюлява? Виждаш, скъпи приятелю. Всичко може да се случи; да не гадаем кому е съдено да изведе колоната до края.

Сърцето на Валера се сви от жал, като си помисли, че един нос е останал на лицето на Алексей. Ех, Льоша, Льоша! — напразно си затворил душата си в консервна кутия!...

— Получи ли нещо от Льоля? — реши се все пак да го попита.

— Не. Как е, затопли ли те?

— Пари, но все още се търпи.

— Тогава търпи.

Напразно го попита! Не трябваше да започва така, отвикнали бяха един от друг.

— Много ми липсваше, Льоша — каза Валера.

— И ти на мен.

— От Восток за четиридесет дни нито веднъж не сме си поприказвали.

— За четиридесет и два — уточни Алексей. — А много мисли ли са се натрупали в главата ти?

— Ами ако се поразровя, ще се намерят две-три.

— Тогава ти си Айнщайн в сравнение с мене. Аз имам само една: как по-скоро да се доберем до центъра на цивилизацията — обсерватория Мирни.

— Боиш се, че няма да можеш да ни докараш...

— Тебе аз те докарам.

— Не става дума за мене.

— През нощта тате пак има пристъп.

— Ясно-о-о...

— И вчера също. Налягане двеста и двадесет на сто и десет.

— Льоша!

— Не съм вълшебник, макар че съм учил за такъв — усмихна се Алексей. — Нямам кислород, нито кардиограф, нито отделна стая, нямам нищо! Ако не бяха сто и петдесетте ампули в аптекката, щях да съм ви полезен не повече от препарирани пингвин.

— Не се подценявай, ти правиш много.

— Една хилядна част от онова, което бих искал да правя.

— Много си се променил.

— Абе, всички сме за парад на ентузиаста...

— Не говоря за външния ти вид. В очите ти се чете мъка...

— Недей, моля ти се...

— Както искаш...

— Не ми се сърди. Хайде по-добре да помечтаем.

— Хайде — съгласи се Валера.

— Твоите мечти са написани на лицето ти, а моите можеш ли да отгатнеш?

— Да те посрещне на пристанището...

— С теб човек не може да помечтае... Нямах полет на фантазията! — прекъсна го Алексей. — Знаеш ли за какво мечтая? Никога никого не съм ударил през живота си, а сега — ако искаш, вярвай, ако не искаш — недей, но кръвта ми кипва от необуздало желание да срещна Синицин и да го бия, докато загуби съзнание... Сам се плаша от себе си... Какво, смешно ли ти е?

— Не, не ми е смешно. Макар че, честно казано, никак не те виждам като побойник.

— Не вярваш, че съм способен на такова нещо?

— Един писател развиваше оригиналната хипотеза, че човешката култура, образование, морал представляват тънък слой върху първобитния мозък на троглодит. В състояние на свръхнапрежение този слой се разкъсва и рафинираният интелегент грабва с ръмжене тоягата.

— Е, и?...

— Не съм съгласен с подобни хипотези. И без това светът се побърква, няма защо теоретически да въоръжаваме и оправдаваме жестокостта и насилието. Не зная как стои въпросът с рафинирания интелегент, но мислещият човек трябва да потиска троглодита в себе си. Така че — Валера се усмихна — хвърли настрана тоягата и остави Синицин на мира.

— Но аз го ненавиждам! — избухна Алексей. — А вие сякаш сте се наговорили! Да се неначудиш! Когато стана ясна историята с горивото, момчетата бяха готови да разкъсат Синицин; след седмица казваха, че ще му разкърват мутрата, а утре, дявол да го вземе, ще вземат да му простят!

— Че какво, не бих се учудил. Струва ми се, че Фьодор не може да се нарече негодник; просто е равнодушен човек.

— Кога най-после ще разберем, че равнодушието е по-опасно от подлостта?! Макар и само затова, че по-трудно се познава. Такива като Синицин са по-страшни от отявлените негодници. Трябва да го съдят!

— Емоционален изблик на много уморен човек.

— На лекар, приятелю, на лекар. Не забравяй, че съм давал клетва пред Хипократ и не мога да се отнасям към нея с чувство за хумор. Нима смяташ, че ще му простя пристъпите на тате и твоите припадъци, за Вася и Петя и всички вас?

— На Хипократ ли?

— На Синицин, дявол те взел! За несериозност ще лежиш с хардала десет минути повече... Да не би да го оправдаваш?

— Не, Льоша, не го оправдавам. Няма да му подам ръка. Но чак пък да го съдят... Равнодушието е явление много по-разпространено, отколкото си мислиш. Вземи, който щеш вестник и ще намериш там

статия, бележка или фейлетон за равнодушни хора. Те са много, Льоша, не можеш да осъдиш всичките.

— Това е някаква примиренческа философия.

— Не бързай да даваш оценка. Съгласи се, че в нравствено отношение човек е още твърде далече от съвършенството. Къде по-лесно е да се разбие атомното ядро, отколкото да се разкъса веригата: инстинкт за самосъхранение — егоизъм — равнодушие. Тези звена са се споявали хиляди векове и какви ли не по-големи мислители от нас с тебе са чупели копия в спорове какво представлява човешката природа и как може да се превъзпита. Равнодушието е производно на егоизма, то е отвратително, но — уви! — дълбоко вкоренено. Нравствеността не е автомобил, за десетилетия не може да се усъвършенствува.

— Почакай, не го извъртай. Как ще определиш равнодушието?

— Ами, да кажем, така... Юлиан Тувим се шегуваше: „Егоистът е човек, който обича себе си повече, отколкото мене“. Ако се перифразира, може да се каже: „Равнодушният е човек, който толкова обича себе си, че пет пари не дава за мен“.

— И ти ще оставиш Синицин да ходи с неразбит мутра?

— Разкърваденият нос, приятелю, още никого не е направил почувствителен и отзивчив.

— Отново се шегуваш. Това е позиция на безпристрастен наблюдател!

— Защо безпристрастен? Анатоли Франс казва: „Нека иронията и състраданието бъдат съдници на хората!“ Ето какво ми допада.

— Непротивене на злото с насилие?

— Аз съм обикновен инженер механик, а не специалист по нравствените проблеми, приятелю. А ти си лекар. Изправи на крака тате, излекувай измръзналите лица и ръце на момчетата, свали от мен хардала и ме изпъди от „Харковчанка“ като симулант. Всеки трябва да обработва своята градина.

— Да можеше да те чуе тате...

— Мислиш, че не ме е чувал ли? Колко пъти сме спорили?...

— Е, и? Признай си, че те е кастрил за такива възгледи.

— Имаше такава нещца... За него няма среда: или бяло, или черно. Как ли само не ме е наричал! И мижитурка, и амеба, и гнил интелегент, но не му се сърдя, защото... — Валера се усмихна — завършваше хокането си така: „Не извивай много-много прешлените

си, сине, че ще си навехнеш врата. Когото обичам, него бия“... Тате ми е втори баща...

— Добре... Сега ще запротестираш, че използвам непозволени аргументи и упражнявам насилие над психиката ти... Ето, тук лежи твой близък, който е станал жертва на равнодушието. А ти...

— Излекувай го, Льоша!

— Твоето ходатайство решава въпроса! Глупак си ти, Валерка!

— Нека да съм дурак, нека да съм кретен... Познавам го по-добре от вас — не само от работата... той е рядък човек, у него всичко е безпределно: и честността, и мъжеството, и омразата, и любовта... Не съм срещал такива хора, Льоша!

— По-тихо, ще го събудиш, дай да ти махна хардала. Е, по-лесно ли дишаш сега?

— А, по дяволите...

— Пъхай се обратно в чувала... гнила интелигенция! Значи няма да дойдеш с мен да бием Синицин?

Лицето на Валера потъмня.

— Ако се случи нещо с тате, ще го убия.

АЛЕКСЕЙ АНТОНОВ

Походниците не можеха да познаят Алексей. Докторът беше станал мълчалив, мрачен, не се усмихваше. За шестте седмици нито веднъж не взе в ръце любимата си китара, а когато го помолеха, отказваше, като се оправдаваше с измръзналите си пръсти. Питаха Борис дали докторът не е получил някакви лоши новини, оказа се, че не. Предпазливо подпитваха Валера, но той не каза нищо и само посъветва момчетата да не се ровят в душата на Алексей.

Ако Антонов беше новак, лесно можеше да се обясни поведението му: не е издържал, не му стигат силите. Но той имаше вече зад гърба си един поход, безупречно презимуване.

Полярниците са взискателни хора: не им е достатъчно докторът да умее да извади зъб или с лек удар на дланта да оправи навехнато; искат, освен това да му вярват като човек. Това важи особено за походниците и затова, че тяхната работа е по-опасна, отколкото работата на другите, и защото в по-голямата си част те са обикновени хора — в смисъл, че изцяло се предават на професията си механик водач, веднъж завинаги и я смятат за най-подходяща за себе си, и за нищо на света не биха я сменили с друга. А човек, който си печели хляба не с физически труд, далеч не винаги може да се спогоди с тях; дълго ще го наблюдават, за да разберат какво представлява.

Ако този човек нарочно огрубява речта си и всячески се старее да им се представи за „свой човек“, отношението към него ще бъде иронично. А ако остане такъв, какъвто си е и с нищо не изразява своето превъзходство (понякога илюзорно, защото дипломата не заменя ума, и ненапрасно народът се шегува, че по-добре човек да има среден ум, отколкото висше образование), тогава ще го признаят за свой и от душа ще го уважават. Валера Никитин и Алексей ги уважаваха.

В Мирни походниците живееха заедно — в една къща, и когато Алексей идваше при Валера да си поприказват, момчетата сядаха до тях и се включваха в разговора. А колкото до тате, макар и малко

запознат с научната терминология, той все пак лесно проумяваше същината на всеки спор на абстрактна тема и с прости, но несъкрушимо логични аргументи тушираше и Валера, и Алексей.

Походниците много обичаха тези вечери, неведнъж си спомняха за тях и съжаляваха, че докторът е станал толкова мълчалив и се е затворил в себе си.

През една от онези вечери стана дума за ролята на случая в живота на човека — неизчерпаема тема, богата с примери. Алексей доказваше, че често пъти съдбата на индивида зависи от слепия случай. Валера възразяваше и тогава Алексей предложи всеки да разкаже как е станал полярник. И се оказа, че мнозина от участниците в похода са попаднали в Антарктида като че ли по волята на случая.

Гаврилов лежеше мълчаливо на мястото си, а когато дойде ред до него, каза:

— Ако някой слуша отстрана дърдоренето ви, ще си помисли, че всички вас вятърът е довял тук като птиците. Ти, Льоша, миналия път разказва за несполучливите опити с присаждане на сърце, че организмът изхвърлял чуждата тъкан. Та ето какво, синчетата ми. Естествено, в Антарктида можеш да попаднеш и случайно. Но никога Антарктида няма да приеме случаен човек. Ще го изхвърли.

Напоследък неведнъж Алексей си спомняше този вечерен разговор. Склонността към самоанализ го навеждаше на размишления, понякога мъчителни. Съзнавайки, че мълчанието на Льоля решително влияе на настроението му, същевременно той търсеше и намираше и други причини: малката професионална заангажираност, в известна степен дори деквалификация, крайно тежките условия и прочее. Но ако е така, не е ли той случаен човек, няма ли да го изхвърли Антарктида? Ако се анализира по-подробно, ровеше се Алексей в миналото си, тук го беше довел къс и дори анекдотичен низ от случайности.

Започна се с това, че и в медицинския институт, за който мечтаеше от ученическата скамейка, попадна случайно. На приемния изпит по литература написа дръзко, по момчешки, че ако Ана Каренина живееше в наше време, не би се хвърлила глупаво под колелата, а щеше да се обърне за помощ и поддръжка към профсъюзната организация. Съчинението му нямаше граматически грешки и в порив на либерализъм екзаминаторът му писа тройка, но

заради тази тройка не му достигна за малко необходимият бал. Реши да опита в технологическия — разправяха, че там нямало достатъчно кандидати. Тръгна да си изтегля документите от приемната комисия и буквално улови в обятията си подхлъзналия се на портокалова кора дебелак с чанта.

— Безобразие! — избърбори дебелакът.

— Дето ви попречих да се сгромолясате надолу по стълбата ли?

— Имах предвид мерзавеца, който е хвърлил кората.

— Впрочем сега пак настъпихте — друга...

— Юноша! Провидението ви е пратило при мен! Благодаря ви.

— Благодарете на Ана Каренина — измърмори Алексей и искаше да продължи, но шишкото го спря.

— А защо всъщност трябва да ѝ благодаря?

— Тя е дълга и широка — с известна досада отвърна Алексей. — Извинявайте, бързам.

— Да си изтеглите документите ли? — и като се усмихна на изуменото лице на Алексей, добави: — Не се учудвайте, аз съм завеждащ катедрата по психология. Разправяйте каква е работата.

И така стана, че една нищо и никаква портокалова коричка помогна на Алексей да влезе в медицинския институт. Завърши го блестящо и получи съблазнителното за един абсолвент предложение да постъпи в клиниката по експериментална хирургия. За четири години работа събра доста опит, направи самостоятелно редица интересни операции и вече беше започнал да мисли за дисертация, когато във веригата от случайности се появи второ звено.

В отделна стая, шеф на която беше доктор Антонов, лежеше известен актьор, красавец и любимец на публиката, в очакване на някаква лека операция. Ръководството на клиниката гледеше всячески да му угоди и го обсипваше с множество привилегии, най-важната от които беше свободният достъп на посетители, или по-точно на посетителки, които обсипваха с цветя скръбното ложе на своя кумир. Другите болни роптаеха и Алексей малко по малко намрази своя пациент — Фанфан Лалето на сцената и безпримерен страхливец в живота, който примираше от страх при мисълта за операцията. Но какво можеше да направи един обикновен лекар, щом като главният лекар навещава всеки ден болния, лично наднича в скритото от очите на широката публика място, което подлежи на хирургическа намеса!

Но веднъж търпението на Алексей се изчерпа. В неприкосновеното време на визитация докторът завари в стаята една твърде ефективна особа, която съчувствено слушаше възвишените мисли на актьора: „О, Шекспир, о, свято изкуство!“

— При мене има дама — с кралско величие заяви актьорът. — Елате по-късно.

— Извинете — сдържайки гнева си, произнесе Алексей с усмивка. — Искрах само да ви напомня да не забравите довечера и утре сутринта да си направите очистителна клизма с лайкучка! — И като погледна с безкрайно удовлетворение удълженото лице на пациента, излезе от стаята. След него излетя като куршум и особата. Тя се облегна на стената и се разсмя до сълзи.

— Искате ли валериан? — предложи ѝ Алексей.

— Какъв идиотски вид имаше! — омаломощена промълви тя.

— Наистина идиотски! — избухна в смях Алексей. — „О, Шекспир!“

— „О, свято изкуство!“ — изнемогваше тя. — Боже, каква съм глупачка!

Така Алексей се запозна с Льоля.

Артистът му направи голям скандал. Главният лекар поиска доктор Антонов незабавно да се извини на пациента си.

— За нищо на света! — отрязва Антонов и като присви очи, добави: — Впрочем няма нужда от извинение. Напускам по собствено желание.

— Гълъбче — неочаквано омекна главният лекар, — защо така?... Разбирам, че вие... Но, честно казано, признайте си, че малко попрекалихте.

Алексей сви рамене и излезе.

Когато след няколко минути донесе заявлението, главният лекар се разхождаше смутено из кабинета.

— Чакайте, скрийте си заявлението, имам една идея... Вие сте млад и силен... Ако беше преди двадесет и няколко години, на вашите години дори не бих се и замислил. Разбирате ли?

— Още не — търпеливо отвърна Алексей.

— Да, но аз още не съм ви казал... Вчера ми се обадиха по телефона полярници, необходим им е срочно един хирург за антарктическа експедиция. Обещах да им препоръчам човек.

— С удоволствие! — без да се замисли, отвърна Алексей.

— Тогава решено. — И главният лекар вдигна телефонната слушалка.

След три месеца, като се прости на пристанището с родителите си и Льоля, лекарят хирург на антарктическата експедиция вече стоеше на палубата на „Об“ и гледаше гаснещите в далечината светлини на Ленинград.

С никого не му се искаше да разговаря, а нямаше къде да се дене: във всички каюти гуляеха по случай заминаването и Алексей остана през цялата нощ в музикалния салон, загледан в прозореца към есенната Балтика и потънал в мисли за сложните си отношения с Льоля.

Още в първия ден на познанството си те се срещнаха и вечеряха в един ресторант на Невски проспект. Льоля не му обясни защо беше дошла да навести актьора; впрочем и по-късно тя не му даваше обяснения за постъпките си. На сутринта, уловила погледа на Алексей, тя каза:

— В очите ти виждам въпрос. Питай.

— А не... — смути се Алексей.

— Аз каква съм за теб?

Алексей се изчерви и избърбори нещо неясно. Льоля се разсмя.

— Можеш да не ми отговаряш, но и мен не питай за нищо.

— Струва ми се, че трябва да знаем всичко един за друг.

— Защо?

— Аз те обичам.

— Много бързо, мили, ти ми харесваш, но нищо повече.

На двайсет и седем години, Алексей съвсем не беше монах. Засега нямаше намерение да се задомява. Родителите му, които се отнасяха ревниво към единственото си чедо, предварително се бяха настроили против бъдещата си снаха и ръководени от старата житейска истина: „Синът не е дъщеря, не може да ти донесе беля“, дори бяха доволни, че синът им не бърза да се жени.

Но връзката с Льоля се усложни от едно обстоятелство: за първи път Алексей се влюби.

Льоля беше две години по-млада от него, но вече бе успяла да преживее един несполучлив брак и имаше тригодишна дъщеря Зоя — Зайка, очарователно русо и тъмнооко същество. Зайка живееше

недалеч с баба си и дядо си, които бяха луди по нея и изцяло бяха освободили майка ѝ от родителски грижи. Льоля се отбиваше за малко при дъщеря си, глезеше я час-два и не без облекчение се оттегляше в „личния си живот“.

Работеше в редакция и се ползуваше с добро име, тъй като успяваше да събере материали и там, където пасуваха най-опитните репортери: като нищо можеше да получи интервю и от най-високопоставено лице или дори от треньора на футболен отбор половин час преди мача — подвиг, който могат да оценят само журналистите. Всички, включително и самата Льоля, разбираха, че причината не е в собствения ѝ журналистически талант, а в ефектната външност, но красотата, както веднъж се пошегува един неин колега, се котира сред хората наравно с таланта, а се заплаща още по-високо.

Льоля се държеше независимо. Стройна млада жена, със спортна фигура, винаги акуратно и модерно облечена, тя приковаваше мъжкото внимание. Колегите се опитваха да я ухаждат, но след време се отказваха от това безперспективно занимание, защото тя правеше за посмешище всеки следващ поклонник. Едни ухаждори си направиха извода, че „тази парясница е типична риба“, други предпочитаха да мълчат, защото се страхуваха от крайно дръзкия ѝ език.

Оставена на мира от колегите си, Льоля си живееше, както иска. За да не дава повод за сплетни, се движеше в далечен от журналистите кръг; понеже скъпеше свободата си, избягваше сериозни връзки. Затова Алексей, който лудо се влюби в нея, изпадна скоро в немилост. От друга страна, тя не искаше да го губи: цялостен и чист човек, Алексей принадлежеше според нея към хората, у които нямаше и сянка пошлост.

След като разбра, че не среща взаимност, Алексей продължи да я обича с достойнство, без да се унижава: с нищо не издаваше ревността си, не настояваше за срещи, обаче намери начин да я накара сама да търси срещи с него: отиваше да се разхожда със Зайка, която обожаваше „чичо Льоша“, и за да види дъщеря си, Льоля трябваше да тича из градинките и да ги търси. Като ги намереше, тя сурово мъмреше Алексей, а той казваше: „Зайка, с кого искаш да се разхождаш, с мама или с чичо Альоша?“ Разбира се, Зайка викаше, че с чичо Альоша, защото той ѝ разправя интересни приказки, а мама само я целува.

Льоля можеше да се досети колко му струва на Алексей веселото му и коректно държане и разбираше, че той няма да се спре на сред път. Беше свикнала със своя начин на живот, ценеше най-много от всичко независимостта си и не желаше да се лиши от нея дори заради такъв ценен човек, какъвто безусловно бе Алексей. Решително не ѝ се искаше да се омъжва, да потъва в домашни грижи. Затова малко по малко се готвеше за неизбежното обяснение и търсеше такива думи, че да не отговори нито „да“, нито „не“, малко да обнадееди Алексей, да го изпрати една година да зимува, а после ще видим... И когато този разговор се състоя, Льоля благовидно замълча и каза, че може би ще приеме предложението, ако Алексей не замине на експедицията. Той дълго мълча, а тя изстина, докато чакаше отговора му: ами ако изведнъж се съгласи? И облекчено въздъхна, когато чу:

— Наистина ли смяташ, че съм такъв измет?

— Извинявай.

Той кимна и повече не спомена за неприятния епизод.

През първите дни на „Об“ Алексей буквално не си намираще място, докато не се запозна с Валера и не се сприятели с него.

Скоро Льоля му изпрати сърдечна радиограма, от която ставаше ясно, че Зайка тъгува за него, а и на нея не ѝ е безразличен. Алексей научи няколкото реда наизуст и макар че те с нищо не обвързваха Льоля, вече му се струваше, че тя ще го чака.

По това време Алексей се запозна и с походниците на Гаврилов. По-късно Валера му разправи, че го приели още от първия път, и то единодушно, което рядко става при тях, защото обикновено дълго „изпитват“ новия човек, преди да го допуснат в средата си. Дори Сомов, от който мъчно можеш дума да откопчиш, и той каза: „Вземай го в похода, тате, няма да сбъркаш. Не знам какъв лекар е, ама ще издържи, сигурен съм.“ Отначало Гаврилов се отнесе към Алексей сдържано и с недоверие — красив е, кучият му син, сигур момите тичат по него, дявол да го вземе; но после си призна самокритично, че старата му неприязън към красивите мъже в дадения случай няма основание. Хареса му откритата усмивка на Алексей — лоши хора не се усмихват така, хареса му искреността, хуморът и нетърпимостта му към цинизми — самият той никога не прощаваше цинични анекдоти и двусмислени шеги. Хареса му също как се постави още от самото начало: решително отказа на Попов, когато той се опита да си изпроси

бутилка спирт, рязко сложи на мястото му Мишка Седов, който поиска да узнае някои подробности от личния му живот, и изобщо се държеше самостоятелно.

Гаврилов го взе в похода и не съжали. През целия път докторът не оставяше момчетата да скучаят. Отначало агитира братя Мазурови и при всеобщ смях тича заедно с тях бос по снега „с профилактична цел срещу простудни заболявания“, а когато към „тримата луди“ се присъединиха още петима ентузиаста, измисли нещо съвсем нечувано: баня.

От всички блага, от които бяха лишени, походниците най-често си спомняха за своята забележителна парна баня в Мирни. Мръсни до немай-къде, брадясали, с втвърдени от солената пот дрехи, те мечтаеха за баня през целия път до Восток и сетне отново повече от месец — до Мирни. Когато ставаше нетърпимо, обличаха чисто бельо, а понякога се поливаха до кръста с топла вода. А Алексей им организира истинска баня: донесе в преддверието няколко кофи гореща вода, съблече се гол във фургона, насапуниса се, изскочи като козел на четиридесетградусовия студ и закрещя диво: „Поливай!“ За броени секунди, преди сапунът да полепне по тялото на доктора, Петя изля върху него една след друга две кофи вода и Алексей се втурна презглава във фургона да се бърше.

След него се изкъпа Петя и този път вече зрителите не направиха пропуск: не се въргаляха изнемощели от смях по снега, както първия път, а фотографираха и снимаха с кинокамери дългия, мършав и тънък като върлина гол готвач. Няколко дни се подсмиваха, но все по-неохотно, защото къде повече поводи за смях имаха Алексей и Петя.

В края на краищата тате не издържа, спря колоната за един ден и накара всички да се изкъпят по докторския метод. След като се върнаха у дома, монтираха снетия филм за похода и го прожектираха във вилата на Гаврилов. Когато стигнаха до кадрите с банята, жените се извърнаха възмутени, но всички се смяха до припадък.

При първия поход се събираха вечер в салона на „Харковчанка“: разговаряха, пиеха чай със сладко слушаха Алексей, който пееше с акомпанимент на китара романси по стихове на Пушкин и Блок, Есенин и Пастернак: „Виждам брега очарован“, „На масата гореше свещ, гореше свещ“. Алексей сам беше съчинил музиката и се радваше, че момчетата така добре възприемат стиховете на такива

„сложни“ поети като Блок и Пастернак. Тези вечери станаха традиционни, продължаваха до късно и обикновено Гаврилов трябваше да употреби доста усилия, за да разгони синовете си по „спалните“. А когато по една или друга причина — заради някой тежък ремонт, големи разстояния или нещо друго — не можеха да се съберат, всички искрено съжаляваха за това.

Последва продължително зимуване в Мирни, сиви делници за лекаря — почти никаква практика, само профилактични прегледи; мъчително очакване на кораба и още по-мъчително връщане в къщи, което продължи месец и половина.

На пристана си проби път през ревящата възторжена тълпа, разцелува родителите си, приятелите, едва ли не двойно по-голямата Зайка и смаян, стисна протегнатата ръка на Льоля.

Повече от година беше мечтал за тази среща, прокъсал беше от четене десетината сини листчета, за да търси някакъв скрит смисъл, някакъв намек в професионално гладките, резки редове, всяка нощ я виждаше насън — и сега получи висока награда: едно ръкостискане. Разбра, че с този жест Льоля определи бъдещите им отношения, но да разбереш не значи да се примириш. Реши да се обясни с нея за последен път и получи очаквания отказ.

Изтерзаната мъжка гордост му заповядваше да сложи кръст на любовта си. Сбогува се завинаги. В очите на Льоля проблесна искрено съжаление, но тя не го задържа и той си отиде. Цели денонощия работеше, заместваше всички колеги, дори ги молеше за такава услуга. С работа искаше като с огън да изкорени несподелената си любов, не си даваше нито ден отдих. Само за Зайка му беше жал, защото тя не може да разбере защо не идва вече чичо Льоша, защо лъже по телефона, че все нямам време. Мъчно му беше за Зайка, свикнал беше да гледа на нея като на своя дъщеря, но и тази свята любов към детето трябваше да убие в себе си.

Мина повече от година и изведнъж късно вечерта се обади по телефона Льолиният баща: извинявай, Алексей, досещам се каква е работата, не съм нито сляп, нито глух, но внучката ми има температура към четиридесет градуса, а Льоля е на юг. Без да му мисли, Алексей се качи на „Москвича“ и се понесе като луд по опустелите улици към един познат детски лекар, измъкна го сънен от леглото и едва ли не по пижама го закара при болната Зайка. Оказа се, че е скарлатина, нищо

страшно, ако се избягнат усложненията. Взе си една седмица отпуск и от сутрин до вечер седеше край леглото на Зайка, прибираше се в къщи само за спане.

Помоли да не безпокоят Льоля, нека си почива; искаше му се, но повече се боеше да я види.

Тя се появи неочаквано; една позната, дошла от Ленинград, ѝ съобщила за болестта на дъщеря ѝ. Тичешком влезе, малко се смути, когато видя Алексей, но не се издаде.

Вечерта, когато той се канеше да си върви, го попита, като че ли нищо не е имало:

— Зает ли си днес?

— Не особено.

— Да идем при мен, искаш ли?

— Хонорар ли?

— Колко си глупав, Льоша... — Както преди — всичко или нищо?

— Наесен заминавам с експедиция — ни в клин, ни в ръкав избъбра Алексей.

— Налага ли се?

— Да.

— Добре. Ще ми разправиш всичко у нас.

Човек оставя пушенето, мъчи се, месеци търпи, а после прояви малодушие, дръпне веднъж-дваж — и всичко отива по дяволите... Не устоя, припна като пале, което са подмамили с кокал! И отново се завъртя въртележката, и отново всичко стана, както преди.

При една от последните им срещи Алексей каза:

— Вече приближавам тридесетте, пък и ти не си много по-млада. Навярно е време да определим живота си. Отговори ми направо — аз ли съм единствен, или...

— Договорихме се да не се разпитваме за това.

— Тогава друг въпрос, по-лесен: виждаш ли перспектива в нашите отношения?

— Още не знам.

— Така... Разбираш ли, Льоля, през времето, откакто не сме се виждали, много неща премислих. Трудно ми беше без теб и без Зайка и трудно ще ми бъде, но сега ще си отида и няма да се върна повече. Този път твърдо няма да се върна! Затова все пак ми отговори.

Льоля запуши.

— Ще си помисля.

— След седмица ще бъда далеч.

— Да, обещавам ти: ако се омъжа, ще бъде само за теб.

— За мен това е малко.

— А за мен — прекалено много.

До заминаването не се разделяха и Алексей се сбогува с Льоля почти сигурен, че се сбогува с бъдещата си жена. Убеди себе си, че не бива да изисква прекалено много от нея, че ѝ е необходимо време, за да се реши отново на една толкова отговорна, веднъж вече несполучлива крачка. В крайна сметка тя не е враг на себе си и на дъщеря си, красотата и младостта отминават бързо, няма да успее да се огледа — и около нея празнота...

А ето вече месец и половина от нея няма радиograma. Той ѝ изпрати четири — и никакъв отговор.

Когато Борис се свързваше с Мирни, Алексей не можеше за нищо друго да мисли: замираще в очакване, че всеки момент радистът ще се обърне, ще му намигне и ще почне да лови от ефира Льолините точки и тирета. Но напоследък Борис разбра някои неща и вече не му подмигваше, защото докторът получаваше радиограми само от родителите си, приятелите и колегите — и толкоз.

Един час преди да са се събудили другите, Алексей стана, щом иззвъня будилникът, запали печката и сложи стерилизатора на спиртната лампа. Седна край печката и се загледа в нажежената плоча, в падащите и мигновено пламващите капки и се замисли, като гледаше гъстата си черна брада.

За кой ли път дойде до извода, че за всичко е виновна податливата му, слаба воля. Ако беше истински мъж, нямаше да допусне тези две грешки с Льоля и с тате. Мъжът няма право да става играчка в ръцете на жена! Ако тя му подарява любовта си, както на просяк — петак, трябва да я отблъсне, да не я приеме! Добре, Льоля е лична работа, сам е приемал милостинята, сега сам ще си плаща. Но Гаврилов? Защо го пусна от Мирни? А знаеше, със сигурност знаеше, и кардиограмите потвърждаваха, че не бива да тръгва на поход. Но тате настоя, накара го да напише: „Здрав“... Нима, ако бяха закрили за една година станция Восток, светът щеше да се преобърне?

И ето ти резултата: не живот, а безброй въпросителни. И всичко заради него, който беше станал парцал и като мъж, и като лекар, потъпкал професионалната си съвест. И отгоре на всичко посмя да говори на Валерка за клетва пред Хипократ, празен дърдорко!

Така седеше Алексей, терзан от нерадостни мисли. Трябваше да лъже Гаврилов, да извърта, но да го задържи на легло, макар че и то подхвърля и подмята тежко болния човек като грах в дрънкалка. Трябва да извърта, да обяснява на момчетата защо Петя започна да им сервира мизерни порции гулаш вместо препълнени чинии с бифтеци. Да ограничава храната на изтощени, дяволски уморени мъже!... Оставаха четиридесет кутии кондензирано мляко само за тате, Валера и Сомов, да не забрави да каже на Петя; дванадесет кутии компот и бял хляб пак за тях, седем-осем кокошки за бульон на Гаврилов...

И отново, както ставаше често, мислите му се отплеснаха, а ръката сама бръкна в джоба на коженото яке и измъкна сгънато на две листче — последната радиограма: „Зайка скача, майка ѝ е като вълците — хранят я краката. И двете си спомнят полярния скитник. Льоля“. Хлад го лъхна от тези редове...

— Не ми се харесваш — чу неочаквано гласа на Гаврилов.

— И сам не се харесвам — навъсено отговори Алексей и скри листчето. — Поспи още двайсетина минути, тате, глупости са това.

— Като запушиш цевта, оръдието ще експлодира, сине. А човек не е от желязо. Не бива всичко да таиш в себе си.

— Срам ме е, тате! — развълнувано продума Алексей. — Всички се претрепват от работа, осакатяват се, а аз си пазя ръцете, здравето.

— Виж, това вече наистина е глупост. Като си израниш ръцете, с краката ли ще ни лекуваш? И без теб ще можем да стоплим горивото и да сложим нов болт в гъсеничната лента. Е, ако оредее отрядът и няма кой да седне на кормилото, тогава ще дойде и твоят ред.

— Тежко ми е да гледам момчетата в очите...

— Вярвам ти. И с мен се случи подобно нещо. Бригадата влезе в неравен бой, а моят батальонен командир ме остави в резерва. С очите си виждах как приятелите ми горят, но трябваше да седя, да чакам заповед. И мен ме беше срам, но изтърпях, разбирах, че така трябва. И ти потърпи. Считай, че си резерва: като потрябва, ще удариш!

— Бих искал да ти възразя, но не намирам думи...

— И не търси. И не отклонявай разговора, защото бездействието ти е мнимо. Момчетата те обичат и съжालяват, че си оклюмал. Питам, знам, че Льоля не ти пише. И няма да взема да те утешавам: не е добре, че не пише. Но едно нещо ще ти кажа: всеки мъж поне веднъж през живота си трябва да почувствува какво жестоко нещо е любовта. Който не го е опитал, много е загубил; ако не познаеш горчилката, няма да оцениш сладостта. Ако не си извоювал жената с бой, а тя сама ти е паднала в ръцете като есенна ябълка, знай, че животът е скрил от теб едната си страна.

— Тате — каза Алексей, — щом се впуснахме във философии... Ти как смяташ, дали самият аз не съм си виновен?

— Започваш правилно.

— Ти казваш — с бой... Ами ако аз съм избягал от полесражението? За първата експедиция ми прости, макар и не веднага. За втората навярно няма да ми прости. Жената изобщо не е склонна да търси оправдания за мъжа, който я напуска — независимо от мотивите, които го ръководят. Тя вижда едно: оставили са я, предпочели са пред нея нещо друго. Вярната жена ще разбере, годеницата ще потърпи, но жената, която тепърва трябва да се завоюва, ще се почувствува оскърбена. Та нали не на война съм тръгнал и не за да припечеля парче хляб?... Има ли логика?

— Продължавай.

— Тя знаеше, че този път едвам ме пуснаха от клиниката. Отнесоха се съчувствено към моята благородна мисия, така да се каже, но и изразиха съжаление: кандидатската дисертация е на свършване, имаш научни перспективи, а си тръгнал да вършиш фелдшерска работа. А щом е така, ще си помисли тя, има ли смисъл да залагам на него? Аз съм млада, красива, необвързана с никого и с нищо, много мъже ще са съгласни на всичко заради мен — не преувеличавам, тате, така е! А той зарязва любимата жена и многообещаващата си работа заради някакъв каприз... Има ли тук логика?

— А ти самият как мислиш?

— Съвсем съм се заплел, тате.

— Добре, добре, дай сега да го разплетем... С пола е твоята логика. Добре разсъди за жените. Не, не за жената, а за жалката сметкаджийка! Пукната пара не струва и такава жена, и логиката ѝ. Не се обиждай, синко, ама умът ти е тръгнал по крив път: за най-главното

не си помислил. Дали е достойна за теб? Ето ти главното. Ако е такава, както я представи в разсъжденията си, значи не е достойна! Значи не те обича и няма къде да се скриеш от този факт. Не си заминал в Крим да се печеш по плажовете и не си отишъл на фелдшерска работа, ами да опазиш живота на другарите си. И щом още дишаме, опазил си го, сукин сине. Като я обичаш; обичай си я, не можеш да заповядваш на сърцето, но не я оправдавай! Знае, не може да не знае, че тук е било повече от седемдесет градуса и макар че го знае, да не ти напише три реда?! Че къде ти е мъжката гордост?

Гаврилов си пое дъх.

— Ето какво, синко... Потърпи, малко остана. Е, две седмици потърпи, мили. И ето какъв е моят съвет. Не й пиши нищо повече, узнай само чрез някого дали е здрава. Но ако е жива и здрава и мълчи, забрави я, изтръгни я от сърцето си! Какви по-големи рани заздравяват...

— Тягостно ми е, тате...

— Да не виждах, нямаше да се ровя в душата ти... Страдай, но поне сегиз-тогиз страдай на глас, не сдържай всичко в себе си, синко, ако не на мене, стария пън, излей мъката си пред Валера.

— Имам нужда от умора, тате. Когато на тялото му е тежко, на душата й е по-леко...

— Добре. Ще замениш Вася, нека си почине още малко. Само че не се меси в ремонтите, пази си ръцете. Обещавах ли?

— Благодаря ти, тате.

— Добре, време е, вдигай момчетата.

СНЕЖНА БУРЯ

Случи се онова, от което Гаврилов най-много се страхуваше: фъртуна връхлетя колоната.

В този район на континента виелиците са чести и обикновено се придружават от резки температурни промени. За първи път, откакто поеха обратно, беше толкова топло — петдесет и един градуса под нулата. Скрити от вятъра зад стоманените хълбоци на машината, хората дишаха овлажнения и сякаш стоплен въздух.

— Потекоха ручеи, тате! — жизнерадостно докладва Тошка. — Птички пеят!

А Лъонка откачи от стената на салона отдавна захвърлената китара и като докосваше леко струните ѝ, забоботи развълнувано: „Размразява се планетата, размразява се душата...“

„Ех, вие, телета! — мрачно си мислеше Гаврилов, като гледаше изпод вежди младите водачи. — С какво ще ги храните размразените си души? Като подуха две-три седмици — ще останете на такава диета, че насън ще обядвате и с песни ще вечеряте.“

Колоната не се движеше. Нахалост — без придвижване напред — се изразходваха оскъдните запаси храна и само за огрев отиваше горивото.

Но не само с това им навреди виелицата. На Пионерска има още една цистерна, а човек може да натъпче стомаха си и с чай и сухари.

Горивото бе нищо! Слънцето си отиваше!

През март походниците не си спомняха за щурмана Попов. Е, Гаврилов даде свобода на избора и Серьога си избра самолета. Всичко правилно, законно. Ако имаше заповед всички до един да се връщат с тракторната колона, друга работа: щеш не щеш, ще се качиш на влекача. А щом като нямаше заповед, Серьога се възползува от законното си право да оцелее и спокойно излетя за Мирни, спокойно, защото Гаврилов и Маслов познаваха щурманската работа и сами можеха да водят колоната. Така че никой не можеше да предяви служебни претенции към Попов.

По пътя от Восток до Комсомолска щурман изобщо не беше необходим: през цялото разстояние от 500 километра коловозът се виждаше отчетливо и колоната се движеше по него без риск да се заблуди. Коловозът се различаваше, макар и по-слабо, и стотина километра след Комсомолска. При това тук често се срещаха гурии — наредени като пирамиди празни бурета от масло и гориво. Когато при спиране пълнеха гориво, походниците от различни експедиции правеха тези гурии и ги нанасяха на картите като ориентири.

А по-нататък, чак до Мирни, нямаше коловоз, тъй като тук, върху твърдата като камък повърхност на пресования сняг, многотонните влекачи оставяха само едва забележима следа, която още първата виелица затрупваше. И това обстоятелство веднага превръщаше щурмана в главна фигура при похода. „От войник в генерал!“ — шегуваха се водачите.

Ако Гаврилов знаеше, че вместо месец и нещо, както обикновено, обратният път ще се проточи двойно повече, за нищо на света не би се разделил с Попов. Чудесен щурман е Сергей Попов, не станция, ами игла може да ти намери в Антарктида! При него именно се бяха обучили Гаврилов и Маслов на щурманския занаят — за всеки случай; при поход всеки специалист трябва да има дубльор. Гаврилов пусна Попов, уверен, че може да мине и без него. Пусна го, без да помисли, че всички предишни негови походи ставаха през полярния ден, когато едва ли не цяло денонощие свети слънце и щурманът няма нужда да пита за курса звездното небе. И наум не му идваше, че през втората половина на април колоната още няма да се е приближила до Пионерска.

Звездите, най-точните ориентири на света, не говореха нищо на учениците на щурман Попов, които не разбираха великия смисъл на небесната механика.

И стана така, че когато коловозът изчезна, те можеха да определят своето местоположение в пространството само по слънцето. Засега то още не беше напуснало окончателно континента, но с всеки ден все повече съкращаваше визитите си, като честно и благородно предупреждаваше хората, че трябва да побързат, защото след броени седмици над Антарктида ще се спусне полярната нощ.

И всеки ден скриващата слънцето фъртуна намаляваше изгледите за благополучно връщане у дома.

Бурята фуча четири дни. Откъм обрънатата към вятъра страна затрупа влекачите чак до покрива на кабините, задръсти със сняг силовите отделения, затрупа шейните. Но хората си отспаха и починаха и това беше добре. А и студовете станаха поносими за човека; малко над петдесет — щедър подарък от природата.

Когато най-сетне виелицата стихна, всички работиха цяла нощ, разчистваха от снега редукторите на нагревателите, комините, шейните — една не толкова тежка, колкото отегчителна и досадна работа, която всички водачи ненавиждаха.

Много бели беше направила тази фъртуна!

Първата и главната беля — четирите безвъзвратно загубени дни, през които Гаврилов беше планирал да напуснат Пионерска и да преминат част от зоната на ледените преспи. Но той добре си спомняше как през един от походите виелица прикова колоната цели шестнайсет дни и затова дори беше доволен, че се е отървал така евтино.

Другата беля се заключаваше в това, че трябваше приблизително с една пета част да намалят количеството месо и масло, което слагаха в котела, а и без това те бяха под нормата и основната храна на хората сега стана каша от елда, подправена със задушено говеждо. А при поход, както е известно, хората трябва да ядат особено много тлъстини и месо, за да запазят работоспособността си и да компенсират увеличението на разход на мускулна енергия.

Третата беда можеше и да не се нарича беда, тъй като, щом хората се смеят над неуспеха си, той не е твърде страшен. През време на виелица дежурните се качваха по няколко пъти на денонощието на покрива на фургона, да чистят от снега комина — едно не твърде приятно занятие, когато вятърът те пронизва до костите. Едновременно трябваше да откъртват от стените на комина саждите, за да ги отвее топлият въздух навън, но както стана ясно, не бяха го правили, защото бяха разчитали един на друг. А малко преди да свърши виелицата, когато Петя разтвори широко вратата на преддверието, силното течение издуха от комина на фургона всичките натрупали се сажди. Помещението, личните вещи, леглата мигом се покриха със слой сажди и обитателите на фургона, изпоплескани като дяволи, се юрнаха

стремглаво на чист въздух. Пошегуваха се, посмяха се, после се заеха да привеждат в ред себе си и фургона.

И още една голяма беля направи бурята, но за нея узнаха след едно денонощие.

— Ах, ти, кучи сине — мърмореше Гаврилов, докато вдигаше тирантите на панталоните си. — Ах, ти, келява мършо...

Започна да навлича унтите и се учуди, че пръстите му треперят, а сърцето му бясно бие. Уловил неодобрителния поглед на Валера, той си пое дъх и се засмя.

— Спомних си как избягах от болницата — обясни той, защото Валера го погледна въпросително. — За цялата стая имахме един комплект дрехи и го криехме под дюшеците. На когото беше ред, се спускаше вечер по пожарната стълба право от прозореца. Сега погледни, шкембето ми е спаднало, можем двамата да се пъкнем в панталоните, ама тогава вечно ругаеха: каквото и да облека, все се пукаше по шевовете.

— Ти не ме залъгвай, тате — неодобрително каза Валера. — Докторът позволи ли ти да ставаш?

— Има да чакаш позволение от тях, тунеядците! — измърмори Гаврилов, като закопчаваше ципа на връхната си дреха. — Всички гледат да се презастраховат, слушай ги, ако си нямаш работа. „Кокоше бульонче със сухарчета!“ — имитира той някого.

— Тогава и аз ставам. — Валера почна да се измъква от чувала.

— Лежи! — викна Гаврилов. — Много си смел за чина си, сержанте. Как се разговаря с началство?

— Виноват, другарю капитан от гвардията.

— Тъй, остави шегата, ще ида, сине, да побеем с Борка. Край на шегите.

В едно им провървя: щом виелицата отмина, изгря слънце. Водачите разчистваха машините от снега, Петя и Алексей шетаха в кухнята, а Борис беше застинал над теодолита. Докато тате боледуваше, радистът се пообучи в щурманската работа и, общо взето, се справяше с нея, но отговорността, която легна на плещите му, много го угнетяваше и той се боеше до смърт да не сбърка: преголяма щеше да е цената на такава грешка, защото е имало случаи, когато заради неопитността на щурмана колоната е блуждала цели часове, че и дни, по купола да търси станцията — разкош, който сега походниците

съвсем не можеха да си позволят. И Борис не скри радостта си, когато се появи тате.

Двамата заедно започнаха да свещенодействуват край триножника. Засякоха точно време по Гринуич, изчислиха ъгъла между хоризонталната права и слънцето и по таблицата на астрономическия календар определиха точката, в която се намираще колоната. Но тя беше приблизителна и затова я уточниха два пъти, преди да се скрие слънцето.

Сетне набелязаха курса. В долния десен ъгъл на командното табло на „Харковчанка“ зад стъклено кръгче светеше едно самолетче. Именно то сочеше курса, края на нишката, по която колоната се движеше към Мирни. Щом курсът е даден, водачът на „Харковчанка“ заедно с шурмана трябва да се придържат към него, без да мислят повече за нищо до поредното спиране. А тогава отново трябва да уточнят курса, тъй като по пътя машината се тресе, променя посоката, а отклонението дори и с един градус на преход отбива колоната встрани на няколко километра.

Тръгнаха по определения курс напред. През деня за първи път през последния месец и половина времето се стопли и вече не беше необходимо да палят моторите денем, когато температурата е с няколко градуса по-висока, а да се движат нощем. Пътуваха без почивка шестнадесет часа и рано сутринта стигнаха до Пионерска.

Гаврилов не напусна щурманското място и изведе колоната изключително точно: за малко Игнат не се набоде на един „разкулачен“ влекач, дълбоко хлътнал в пряспа недалеч от входа на къщичката. Този успех и сам по себе си беше приятен, а освен това спечелиха цяло денонощие: няма нужда да дебнеш слънцето — координатите на Пионерска са нанесени на всички карти.

Приблжиха се до къщичката и като разчистиха бързо пода, зачакаха добри вести от Борис. Той вече беше идвал в това жилище, изоставено от хората преди много години, и знаеше кое къде е. След като го завързаха с капроново въже, той пропълзя два-три метра по корем, разчисти снега пред вътрешната врата и влезе в кухнята. Светна с фенерчето, огледа се: на полицата имаше десетина замразени гъски — драгоценна находка. Освен тях Борис хвърли в чувала три кутии вкаменени макарони, кутия с витамини на хапчета и много внимателно пъхна в джоба си захвърлен в ъгъла фас „Казбек“. След като се убеди,

че няма с какво друго да се облажи, подръпна въжето и предпазливо, за да не се срути снегът върху него, се измъкна обратно.

Очите им се затваряха от умора, но дочакаха падналите от небето гъски — от радост Гаврилов разреши да опекаат две от тях. Понамачкаха и изсушиха тютюна от угарката, дръпнаха си по веднъж и легнаха да си починат четири часа.

До Пионерска стигнаха пет влекача, а я напуснаха четири.

Когато след затоплянето на двигателя Лъонка натисна стартера, чу се скърцане на разкъсана стомана. Не ушите, а сърцето му прониза то. Предишният Лъонка би натиснал отново, дано да се размине, но не питай старо, а патило: съвсем се беше променил Савостиков. Изскочи от кабината, замаха с ръце, извика другарите си.

Бързо откриха аварията. Гаврилов каза две думи на Игнат, той взе фенерчето и се мушна под влекача. Светна, потършува с ръка, и отново се измъкна.

— Е? — попита Гаврилов.

Игнат изруга.

— Какво се е случило? — засуети се Лъонка и погледна гузно като виновно куче.

Гаврилов се качи в кабината, натисна стартера, вслуша се.

— Край! На боклука! — Игнат пусна долната част на ескимоската, плю и отново изруга. — Ти, Жмуркин, още не се пъхай.

— Защо? — учуди се Тошка.

— За сто! — грубо отвърна Игнат. — Венецът закопава делото^[1]. Нали така, Савостиков?

— Без намеци — повиши глас Лъонка. — Без намеци, разбра ли?

— Остави, Игнате — намеси се Давид.

— Какви са тия намеци? — не мирясваше Лъонка. — Какво се е заял?

— Затова, че където си ти, там провал!

— Млък, кутрета такива! — ревна им Гаврилов, като слезе. — Да не се е пъхнал вече Тошка?

— Още не съм, тате — спусна се към него Тошка.

— Късмет имаш, че не си успял.

— Пак говориш, тате — упрекна го Алексей. — Нали ни обеща?

— Поболедувах, стига толкова! — Гаврилов разтърси юмруци.
— У, влечуго! Сигурно сега си глади костюма, мръсникът, окачва си ордените, за да слезе по-наперен на пристанището!...

— Не се вълнувай, тате — тихо продума Алексей. — Я да влезем на топло.

— Сам върви!... — изкрещя Гаврилов. — Игнат, каза ли на Синицин за отворите?

— Казах му, тате, заедно с Валера бяхме, не се съмнявай.

— Ама каква полза, че си му казал. Провери ли?

— Не съм проверил, тате...

— Защо не провери?... Мълчиш?... — Гаврилов си пое въздух.
— Добре, мълчи, няма да те утешавам. Какво зпате, защо губите време? На работа! Вася, огледайте с Тошка „Бърза помощ“! Давид, закачи за теб шейната. Игнат, откачи влекача, не забравяй акумулаторите, а горивото и маслото прелей. Завий го хубавичко с брезент, през септември ще се върнем. Ще го ремонтираме или ще го вземем на буксир. Ясно ли е всичко?

И се потътри към „Харковчанка“.

А ето каква бе историята с влекача на Лъонка. При буря е невъзможно да се опази от снега силовото отделение; колкото и да го закриваш, през невидима за окото дупчица ще натрупа цяла пряспа. И затова на дъното на влекача, откъдето не може да се изгребе с метличка, походниците пробиват с оксиген отвор за изтичане на водата. Ако няма такъв отвор, снегът, след като се стопи от топлината на работещия двигател, при спирането замръзва и сковава венеца на маховика като бетон. И тогава е достатъчно водачът да натисне стартера и от венеца почват да хвърчат зъбци. Така стана и с влекача на Лъонка.

Когато Гаврилов и Игнат подкараха по крайбрежния лед в Мирни новите влекачи, Синицин трябваше да заповяда на оксигениста да направи отвори. Не беше заповядал и ето че влекачът се превърна в никому ненужна вехтория. За да се смени венецът, трябва да се разглоби и свали двигателят, да се откачи скоростната кутия от планетарния въртящ се механизъм и т.н. — с една дума, да се разглоби и отново да се сглоби едва ли не половината машина.

За цяло денонощие не можеш да се справиш с такава работа.

Добре, че Тошка се позабави, та не успя да запали „Бързата помощ“ на Валера, че иначе щяха да напуснат Пионерска с три влекача.

Изкопаха траншея, Давид се пъкна под дъното и прогори с газова горелка отвор за изтичане на водата.

Сбогуваха се с Пионерска, последната станция по пътя за Мирни, и поеха напред към прокълнатата от бога и хората зона на снежните навеи.

[1] Перифраза на пословицата „Конец делу венец“, т.е. краят увенчава делото. Тук става дума за венец на маховика. — Б.пр. ↑

БРАТЯ МАЗУРОВИ

„Е, дръж се сега, миличка!“ — помисли си Игнат и „Харковчанка“ рухна с дрънчене и грохот от цял метър височина.

— Отклоняваш се наляво! — подвикна му Гаврилов и се настани по-удобно на шурманската седалка. — Дръж по курса!

Оставаха им триста и седемдесет километра, от тях двеста и петдесет — снежни навеи! Чудо на природата, неописуема красота — да ги снемеш за кино, да им се любуваш! Учените казват, че това е аеродинамика, закономерно явление: ветровете, идващи от Южния полюс, тук духат постоянно в едно и също направление и като скулптор с резец извайват снежни навеи, насочени с острия си край към Мирни. Дебелите моржови туловища на навеите достигат шест-седем метра дължина и метър и половина височина. И не можеш да ги избегнеш, не можеш да ги заобиколиш: целият купол е в навеи, сякаш осеян с противотанкови укрепления. Щеш не щеш, трябва да се покатериш на тях, да строшиш острата предна част и да се сгромолясаш надолу.

Влекачът пада така, че душата ти се изтърсва от тялото, а после го догонва седемтонната шейна и те блъска още веднъж. Зъбите тракат, главата се откъсва от шията, не я ли удържиш — прас! — с брадата в собствените колене и такива искри ти излизат от очите, че не ти трябват бенгалски огньове.

Уж всичко предвидиха, всичко закрепиха, а като се стовариха от високата метър и половина пряспа, куфарът излетя изпод нарочете и заскача като жив. Усмириха куфара, китарата се откачи от стената и запя звънкогласно...

Водачите са добре: виждат кога и къде падат, а какво да кажат тия в салона или във фургона — радистът, докторът, готвачът?

На чакъла му е по-удобно в каменотрошачката, отколкото на тях. Около час Валера и Алексей се придържаха с ръце и с крака за полиците, а после докторът зави хубавичко болния и мина заедно с него в кабината при Давид. И Петя също не предизвиква дълго

съдбата, отиде при Сомов. Тошка и Лъонка се тръскаха заедно в кабината на Валериевия влекач и само Борис мъжествено остана на мястото си.

Никъде по целия леден купол машините не страдат толкова много, както в тази зловещна зона: късат се гъсенични ленти и изскачат болтове, трещят стоманени теглички и се гърчат от конвулсии прикачни куки. И влекачът страда, когато го подмятат, и той има нервна система, която протестира срещу издевателствата: това не е безсловесно парче метал, а умен, жив механизъм — артилерийски тежък влекач, АГТ^[1]. И затова се налага с часове да стоят, да го придумват, утешават и лекуват — никъде това не трае толкова дълго, както в зоната на снежните навеи.

Още по-неприятна е тази зона, защото трябва да се върви бавно, не на втора, а само на първа скорост.

Четири-пет километра на час е добре, а трийсет километра на ден — просто голям успех.

Понякога на около двеста метра няма навеи, но най-често те се срещат през всеки десет-петнадесет метра. Или дори един след друг, като морски вълни.

Най-зле е „Харковчанка“: тя първа притъпява острия им ръб, останалите влекачи вървят един след друг зад флагмана и затова малко по-леко падат. Душата ги боли походниците за „Харковчанка“. По-добре щеше да е, ако вървеше накрая, но не може; щурманска машина е, проправя пътя.

А Игнат се радваше на навеите не защото изпитваше удоволствие от лудешкия танц, който преобръщаше наопаки ставите и на колите, и на хората, а защото се отлагаше неизбежният, изключително неприятен разговор с тате. За какъв разговор може да става дума сега, когато не можеш да отвориш уста!

Срам го беше Игнат: изложи се. За какъв дявол му е да се самозалъгва — заради него, Игнат, съсипаха влекача! Забрави най-простата работа: да провери, да попита Приходко, Синициновия оксигенист: „Направи ли отвори?“ Тогавя нямаше да захвърлят нова машина, на която още боята не е олющена.

Срамота! Преди три дни, по време на виелицата, когато Гаврилов имаше нов пристъп, той го извика и като си пое въздух, рече: „Слушай и добре помни. Ако се случи нещо, ще ме заместиш. Валера е в течение. Пази Борка, пращинките издухвай от него, защото в неговите ръце е съдбата на похода. Излезеш ли на стотния километър, стой ден, седмица, докато определиш курса и намериш входа с гурия. Там има дванайсет бъчви хубаво гориво, разбра ли? Сигурен съм. С него ще стигнеш до края. Ако стане нещо с влекачите, обърни се към Сомов. Без него нито крачка. Хайде, горе главата, ще издаяниш, време ти е да се изправиш на крака, сине!“

Хубаво се изправи на крака!... Срам го е да гледа момчетата в очите, в тях има упрек и присмех. Само Давид криви попуканите си устни в усмивка, подмигва му ободрително. Но Давид не само за влекач, ами и за смъртен грях би го оправдал.

Нали му е роден брат...

През студената зима на четиридесет и първа година немски автоматчици с овчарски кучета караха през градчето колона измъчени

хора. Хванати един за друг, с последни сили се влачеха старци, притискайки до себе си деца, вървяха жени, юноши мъкнеха на гръб оскъдна покъщнина. Охраната подканяше с ритници и приклади изоставащите и подвикваше на наизлезлите жители, които мълчаливо наблюдаваха страшното шествие.

„Семейства на комунисти“ — чу се в тълпата. Някои се опитваха да хвърлят към колоната парчета хляб, но немците насъскваха кучетата срещу арестуваните, които понечваха да вдигнат подаянието.

Обречените се извъртаха от ударите, викаха, че ги карат от Минск — повече от петдесет километра, казваха фамилните си имена, дано някой ги запомни, а жените протягаха с безумна надежда децата си на жителите на градчето. Но охраната зорко следеше за реда и само веднъж можаха да отвлекат вниманието ѝ — дали беше уговорено предварително, или стана случайно, никой не можа да разбере. Неочаквано три момичета от колоната започнаха да скандират „Смърт на фашистите, другари, братя, дръжете се, нашите ще се върнат, смърт на фашистите!“ Охраната се хвърли към тях и в този момент от другата страна на колоната една от жените хвърли в тълпата загърнато с одеяло дете.

Немците направиха пропуск, не забелязаха и това спаси живота на годиначето, осъдено от Хитлер на смърт. Мъжки ръце уловиха вързопа и Трофим Мазур се измъкна с издут кожух от тълпата и си тръгна към къщи. Изкачи се на стълбището и не се сдържа — обърна се, видя две протегнати към него в безмълвна молитва ръце, кимна и се скри зад вратата.

— Е, Клавдия — каза той на жена си, която кърмеше сина му, — и да ме съдиш, и да не ме съдиш, работата е свършена... — Разгърна одеялото, внимателно вдигна ококорилия млечносини очи младенец и го сложи на коленете на жена си.

Така Игнат Мазур се сдоби с брат близък — на име Давид. На пелената беше надраскано с молив и фамилното име, но не можаха да разчетат.

След няколко дни, късно вечерта, в къщата на Мазурови нахълтаха двама полицаи. Трофим ги познаваше, по-рано работеха в спиртозавода. Сърцето го заболя — полицаите се насочиха право към люлката.

— Кое е чифутчето?

— Я не се майтапи! — намръщи се Трофим. — Една рускиня ми го остави, бежанка от Минск.

— Християнин, на икона да го изографисаш! — Ухилен, Гришка чукна спящото дете по носа. Давид изхлипа, заплака. — Не знаеш ли заповедта, или искаш да те разстрелят за укриване?

— Няма да го дам! — Трофим блъсна полицая, прегради с тялото си люлката. — Я го виж колкаво е, нищо не разбира.

Полицайте щракнаха със затворите на пушките.

— Гришенка, Пахом, няма ли да пиете нещо в тоя студ? — засуети се Клавдия. — Ей сега ще донеса едно шишенце, ще дам и краставички!

— Най-напред ще заведем мъжа ти на едно място, а после ще прием — засмя се Пахом. И рече на Клавдия, която с вой се хвърли в краката му: — Не скимти, няма да оставим такава булка да сучае.

Трофим наметна мълчаливо кожуха на рамената си, нахлупи ушанката и излезе в пруста, а полицайте подир него. Клавдия се хвърли с вик към вратата, но в този момент се чуха глухи удари, нечий предсмъртен стон и в стаята нахълта Трофим. Облегна се на рамката на вратата, хвърли на пода окървавената брадва.

— Стягай се, трябва да се махаме.

Сложиха децата на шейната, с която возеха дърва, на друга шейна туриха едно-друго за ядене, дрехи и през нощта тръгнаха към гората за село Вихичи, където разправяха, че били партизаните. Призори се натъкнаха на патрули.

В лагера срещнаха познати, които гарантираха за тях, и две години и половина живяха като партизани. През пролетта на четиридесет и четвърта, точно преди освобождението, Трофим хвърли във въздуха немски ешелон с боеприпаси, но не можа да се опази от едно парче и загуби крака си — хирургът го отрязва до коляното: разви се гангрена. Но и четиримата Мазурови оцеляха и се върнаха в родната къща.

За всичко това Игнат и Давид узнаха много по-късно не толкова от родителите си, колкото от съседите, и много се гордееха с необикновеното си минало. Растяха като близнаци, ядяха, спяха, учеха се все заедно. Трофим и Клавдия не можеха да се нарадват на синовете си: момчетата носеха от гората опадали клони, мъкнеха вода, помагаха да косят сено и дояха кравата, миеха дъските в къщи по-хубаво от

момиче. А когато се появиха породените им сестрички — не ти трябва бавачка и нощем ставах да ги наглеждат, жалеха майка си.

От една страна радост, от друга — безпокойство: младите Мазурови се прочуха като най-големите немирници в околността. Без тях не минаваше нито едно по-сериозно сбиване. Връстниците им се стараеха да не си развалят отношенията с тях, знаеха: ако обидиш Игнат, и двамата обиждаш; ако удариш Давид, и двамата удряш, ако кажеш на единия пряка дума, и двамата мигом ще се хвърлят като тигри, гърлото ти ще прегризат, но също така знаеха, че е интересно да се дружи с братята, защото много ги бива да измислят различни лудории.

Игнат и Давид си спомняха с удоволствие детинството си и неведнъж веселяха походниците със своите истории. Например такава.

Председателят на потребителската кооперация имал една от малкото оцелели през войната градини, която привличала като магнит хлапетата със своите круши, вишни и вкусни ябълки „белфльор“. Градината се пазела от огромно и много зло куче, което при едно неудачно нападение така ухапало Давид за крака, че цяла неделя останал на легло. Братята разработили план за отмъщение, който свидетелствувал за рядката им изобретателност. Собственикът на градината много се гордеел с чистокръвното си овчарско куче, донесено от Кавказ още като паленце, и съжалявал, че не може да му намери подходящо куче за разплод. Братята нацепили два кубически метра дърва на машинописката на изпълкома и с нейна помощ съчинили и написали на машина писмо:

„Уважаеми, гражданино Ковалчук. Научих, че притежавате мъжко куче кавказка порода, каквито липсват в Минск, където живея. Имам кучка от споменатата порода, така че Ви моля да доведете кучето. Ако всичко мине благополучно, Ви гарантирам кученце.

С уважение: Прошкин“

Запечатали вероломното писмо в плик и срещу една кутия „Беломор“ придумали кондуктора на влака да пусне писмото в пощенската кутия на Минската гара. След няколко дни хитрите

интриганти, които най-усърдно следели дома на председателя на кооперацията, вече тържествували, защото видели как, прегърнал кучето си, се качва на служебната кола. Тайфата момчетии едва дочакала да се стъмни и се заловила за работа. Когато гражданинът Ковалчук, побеснял от гнусната измама, се върнал в къщи, най-хубавите дървета в градината му били обрани до едно. Пострадавшият вдигнал на крак милицията, закарали заподозрените престъпници в участъка, но участъковият сметнал за недостатъчна улика подутите им кореми и не дал ход на делото.

Другата случка, за която Игнат и Давид пазеха най-хубави спомени, беше станала пет-шест години по-късно.

Баща им старееше и все беше болнав, сестричките се източваха нагоре като слънчогледи и семейството трябваше да се храни и облича, та братята постъпиха като трактористи в горското стопанство. Млади, силни, бели-червени, те имаха сили за всичко: и за работа, и за вечерното образование, и за гуляи чак до зори. Пръв се влюби Давид — в Шурка, русокосата секретарка на директора на спиртния завод, а Игнат, макар и да ревнуваше брат си, всячески му помагаше: предаваше бележки, налагаше съперниците му, съпровождаше Шурка, когато Давид го нямаше, в ролята на телохранител и тактически се извърщаше, когато влюбените се целуваха.

В края на лятото братята заминаха за Алтай да събират реколта, а когато се върнаха, научиха смайващата новина, че Шурка се жени за Стъопка, киномеханик от районния дом на културата. Давид поиска обяснения и му бяха дадени: от него вечно воняло на газ и грес, ноктите му винаги били изчупени и черни, а Стъопка бил чист и миришел на „Шипър“. Но накрая Шурка съжали нещастния и го покани заедно с брат му на сватбата.

Разбира се, Давид не отиде — страдаше мълчаливо в плевнята — и затова Игнат поднесе на младоженците подаръка от двамата братя. А подаръкът не беше евтин: за половин заплата Игнат купи от магазина „Шипър“ и го преля в два буркана. Когато младоженецът и невестата, побледнели от вълнение, седнаха на трапезата и се готвеха да се целунат, се яви Игнат, поздрави ги и като произнесе: „Миришете се със здраве!“ — изля върху всеки от тях по един буркан. После изскочи като млад козел през разтворения прозорец, преди да го спипат. Искаха да го осъдят на петнадесет дни арест за хулиганство, но се ограничиха

със строго мъмрене: отърва го почетната грамота за прибирането на реколтата.

Това беше единственият случай, когато братята се охарчиха заради някакъв каприз: изобщо цялата си заплата и всички допълнителни печалби те внасяха в къщи и макар че получаваха доста пари, Игнат и Давид бяха свикнали да се отказват от нови дрехи в полза на сестрите си, за които не жалеха нито пари, нито труд: всяка година им купуваха нови палта и ботуши, рокли и обувки, не ги оставяха да работят тежка работа и ходеха на пръсти из къщи, когато момичетата сядаха да си учат уроците.

Родителите се радваха, като чуваха от всички страни да хвалят децата им, и много се натъжиха, като дойде време и братята отидоха да служат в танкова част, а две години след това богато отпразнуваха връщането им и с гордост, макар и примесена с печал, изпратиха синовете си на първата антарктическа експедиция.

Точно след година и половина по календара Игнат и Давид се завърнаха в бащината къща — вече съвсем възмъжали, силни, уверени в себе си и в своя път хора; починаха си, огледаха се и започнаха да работят в ремонтно-тракторна станция. И родителите тихомълком почнаха да се оглеждат за бъдещи снахи, когато изведнъж пристигна писмо от Гаврилов. Той пишеше, че не настоява, разбира, че всеки си има планове, но ако не са се наситили на Антарктида, много ще се радва пак да тръгне с Мазурови на поход.

И без да му мислят, братята тръгнаха — за последен път, както уверяваха родителите и сестрите си, опечалени от новата раздяла. Но Мазурови старши знаеха вече колко струват тези уверения.

Винаги всеки полярник се кълне и зарича, че отива да зимува за последен път и че вече с кравай не можеш да го калесваш да иде сред ледовете, а щом се върне, започва да сънува бели сънища.

Две семейства има полярникът, и двете много обича: едното е на Голямата земя, а другото в Антарктида и така става, че когато е в едното семейство, тъгува по другото, с цялото си същество се стреми към него, за да мечтае после за първото. Рядко може да се срещне полярник, който да не е изпитвал такава раздвоеност, защото тя не е измислена от любителите на гръмки думи, а наистина съществува.

Къде, ако не в откъснатото от света бяло безмълвие, може да се разбере какъв човек си ти и струваш ли лула тютюн. Къде, ако не тук,

ще узнаеш истинската цена на всичко, което си оставил на Голямата земя: родителска и женска любов, аромат на земя и цветя, съботна разходка с деца и безгрижен вечерен чай в кръга на семейството? Но полярникът е отровен навеки от невъзможно трудния, прекрасен живот в очакване на кораба и мъжката дружба, родена в общи мъки и заради това нерушила.

За втори, после за трети път отидоха братята в Антарктида, а ако оцелеят и се върнат в къщи, ще отидат и за четвърти път.

Моряка го зове морето, полярника — ледовете и снегът. Само това е разликата.

Някои искат да отидат на поход, но не ги канят; ако сами си предложат услугите, вежливо им отказват. А на Игнат и Давид не само Гаврилов, но и другите началници „бяха хвърлили око“ и ги викаха да дрейфуват в Арктика в крайбрежните станции. Не защото братята нямаха никакво провинение — такива хора изобщо няма, „без махана“, както казваше тате, а защото им вярваха. Знаеха, че човек смело може да се осланя на тези момчета. Никога Гаврилов не беше имал понадеждни водачи, освен може би Валера Никитин, близък приятел, но той пък имаше два недостатъка: първо, преди да изпълни заповедта, волно или неволно преценяваше правилността ѝ, обмисляше причините и следствията и, второ, здравето му напоследък не беше твърде добро. А Мазурови при първия знак, без да му мислят, биха се хвърлили в огън и вода — едно качество, което бившият командир на батальон ценеше най-много у танкиста.

Игнат беше честолюбив, със склонност към властолюбие, обичаше да се отличава и се гордееше, че именно нему довериха флагманската машина. При случай Мазур–I, както го наричаха, можеше да избухне, да нагруби човека, но понеже имаше силно развито чувство за справедливост, дълбоко съжаляваше за грешката си и не се стесняваше да се извини. Веднъж завинаги Игнат беше си избрал за образец Гаврилов и му подражаваше във всичко — нещо, което се хвърляше в очи и изглеждаше малко смешно. Но с всеки поход той все повече възмъжаваше и в негово лице Гаврилов виждаше своя приемник.

А Давид беше по-мек по характер, по-рядко проявяваше инициатива и се задоволяваше с ролята на втора цигулка край своя поволеви брат, но имаше огромно влияние върху него. Братята се разбираха без думи и с един поглед можеха да си кажат толкова, колкото понякога не можеш да изкажеш в цял разговор. Давид никога не повишаваше тон, беше отстъпчив за дребни работи, но много би сгрешил всеки, който би сметнал подобна мекота за слабост. Никому Давид не би оставил да го настъпи и мигом се свиваше като пружина, като тигър пред скок, когато брат му се окажеше в истинска или мнима опасност. Впрочем в това отношение Игнат по нищо не се отличаваше от Давид.

Докато беше заточен в „Харковчанка“, на Валера толкова му домъчня за кормилото, че Давид му отстъпи мястото си. Самият той се облегна на дясната вратичка, вкопча се с две ръце в дръжката и продължи като пътник. Но час по час посягаше да хване несъществуващите лостове за управление. На десетина метра пред тях се премяташе по снежните навеи „Бърза помощ“, а далеч напред, осветен от фаровете на походната кухня, се очертаваше окъсаният от виелици флаг на „Харковчанка“. Той ту се гмуркаше (сега Игнат се е сгромолясал от прясната надолу, отбелязваше Давид), ту отново се издигаше нагоре. Игнат и тате са най-зле: най-силно се друсат водачите.

При походи Мазурови винаги бяха разделени. Ако влекачите имаха телефонна връзка, можеше да си разменят някоя и друга дума:

— Жив ли си, Игнатушка?

— Сега ще проверя... (Вдишване, издишване.) Засега още дишам!

— Попитай Борис далече ли е още кръчмата.

— Казва, че била на половин час път. На спътник.

— Като поръчваш, не забравяй и мен за мен греяна!

Щяха да си почешат езиците и щеше да им поолекне.

А в този поход се виждаха само по време на ядене и на ремонт, когато с общи усилия отстраняваха сериозна повреда в някой от влекачите.

А има за какво да си поприказват. През лятото Верунчик завършва десетилетката. Влязла ѝ муха в главата да иде в Москва и да кандидатствува за артистка. Някой ѝ направил комплимент, че

приличала на Татяна Самойлова, и лековерните момински уши взели, че му повярвали. Мислеха, че ще ѝ мине, ще се опомни, ама не — и баща им ги моли да му помогнат. А Валера казва, че в този институт приемат по едно на няколко хиляди момичета, а другите се пръскат из киностудиите да печелят трудов стаж — като куриерки и чистачки. Трябва да ѝ натракат една по-убедителна радиограма, да ѝ избият от главата щуротиите. В Минск институти много, ще живее с родителите си и с Галка у дома, а няма да се влачи немила-недрага по общежитията. Като се върнем, ще помолим Валера или Алексей да съчини сценарий и ще снимем филм шедьовър с Верунчик в главната роля. Точно така ще ѝ пишем.

Важна грижа е сестричката, но не е единствената, помисли си Давид. Е, в краен случай ще загуби една година, ще си почине. Ако имаше нещо, което го вълнуваше истински, то беше съдбата на Любаша, неутешимата вдовица на Коля Рошчин.

През миналото лято походниците се сбраха с жените и децата си на вилата на тате. Разположиха палатките си на обширната поляна, направиха под навеса временна кухня с газова печка и десетина дни прекараха на лагер. Сутрин рано тръгваха кой за гъби и ягоди, кой да лови риба в езерото, денем се къпеха и печеха на слънце, вечер шумно пируваха под открито небе, въртяха сниманите в Антарктида любителски филми, с една дума, погостуваха весело, самите те си починаха и семействата им се сдружиха.

Освен Любаша и тригодишната си дъщеря, както беше обещал, Коля Рошчин доведе със себе си и сестричката си Валя, на чиято фотография братята се бяха любували неведнъж по време на похода. При зимуването, когато мъжът така силно копнее по жена, дори и някоя невзрачна грозотия изглежда необикновено привлекателна, а Валя съвсем не беше грозна.

„У жената най-важното е фигурата — поучаваше веднъж опитният Попов по-младите си другари, — на второ място характерът и на трето — лицето. Женете се, братлета, за фигура и за характер!“ Макар че критикуваха Серьога за цинизма му, повечето от тях по същество се съгласяваха с него. Разглеждайки Валината снимка, Игнат и Давид единодушно решиха, че Валя не може да се нарече красавица, но е много приятна наглед — просто очи не можеш да откъснеш от нея: с късите шорти крачетата ѝ са дълги и стройни, гърдите високи,

ръцете, стиснали тенис ракетата, са силни, хармонично закръглени, а лицето — мило и приветливо. Задочно братята се влюбиха в нея и Коля се надсмиваше над нетърпението им: „Ще организирам съревнование като Пенелопа. Пред всеки ще поставя чувал с картофи, който го очисти по-бързо — вземи я, твоя е Валентина!“

Когато братята видяха Валя, ахнаха — лицето ѝ беше осеяно с лунички, както небето със звезди. В хор я уговаряха да не ходи при козметичка, да не маха такава прелест. През цялото време — десет дни, се въртяха около нея замаяни, но при тази среща нищо не се определи. Валя приемаше на драго сърце шумните ухажвания, но даде да се разбере, че засега няма намерение да се омъжва: от една страна, иска да си завърши спокойно института, а, от друга, жал ѝ е да напуска Любаша и детето, свикнала е с племенничката си.

После отидоха заедно на почивка в Крим, гостуваха у Рошчинови в Горки, после у Мазурови в Минск и двете семейства мълчаливо решиха, че един от братята ще стане Валин мъж подир следващото зимуване. Да се разберат помежду си, пък и Валя да си избере.

Но Коля Рошчин, незабравимият им приятел, загина на крайбрежния лед при разтоварването и веднага въпросът за избор отпадна. Докато стояха край пукнатината в леда със свалени шапки, занемели от мъка, с поглед двамата братя си казаха: „Любаша няма да остане вдовица, а Леночка сираче“. Свързаха се по радиотелефона от Мирни с родителите си, те заминаха за Горки, придумаха злочестите майка и дете и ги взеха със себе си. Обградиха ги с топлина, с много такт им внушиха, че не им са гости, а членове на семейството. А братята пишеха всяка седмица писма на всички домашни и се подписваха: ваши вечно любещи ви Игнат и Давид.

Двайсет и девет години бяха преживели на този свят и нито веднъж, нито за една минута нищо не беше ги разделяло. А вече три месеца и половина от деня, откакто тракторът на Коля потъна под леда, без да си признават, се радваха, че не могат да останат насаме. И страдаха, защото най-голямата мъка е недоизказаната дума.

С разума си разбираха: един от тях трябва да стане мъж на Любаша. Но със сърцето не можеха да го приемат. Не можеха да си представят Любаша като своя съпруга! Хубава, топла, но все си я представяха в ръцете на Коля, когато със смях я носеше към морето, притискайки я към гърдите си — любима, покорна. Игнат и Давид не

можеха да се принудят да мислят за нея като за жена. Чуждо щастие, неприкосновена жена на приятел... Невъзможно беше да свикнат с мисълта, че вече не е съпруга, а вдовица.

А Валините лунички биха целували една по една!

Давид седеше в кабината, вкопчал ръце в дръжките, и мълчаливо размишляваше. Една неотстъпна мисъл го дълбаеше като свредел. Ако полярният закон го задължаваше да не оставя другаря си в беда, то същият закон му повеляваше да протегне ръка на вдовицата. Така са постъпвали много фронтовици, така постъпват и полярниците.

Веднъж, когато беше в кабинета на Макаров, Давид видя голям портрет на хидролога Тарасов, загинал при една от първите експедиции. После му разправиха, че след като се върнал от тази експедиция, Макаров се оженил за вдовицата на приятеля си и отгледал двамата му синове. Федя Воропаев се ожени за вдовицата на механика водач Вихров, потънал в морето Дейвис. Давид знаеше няколко такива случаи, нямаше полярник, който да не беше слушал за тях и да не беше си помислил тайно, че ако и нему е съдено да остане на остров Буромски, то полярният закон ще доведе в осиротялото семейство мъж и баща.

Нима Коля не бе техен побратим? Нима, ако беше на мястото на кой да е от тях, самият Коля не би постъпил така?! Тъй че въпросът беше един: кой ще предложи ръката си на Любаша. И Давид намери отговор на този въпрос.

Спомни си своя живот от самото му скръбно начало, добре известно нему от разкази, и отново — за кой ли път! — го обзе чувството на безкрайна благодарност към семейството, което бе спасило и отгледало безпомощния младенец.

Време е да почва да плаща дълга си. Парите, заплатата не влизат в сметката, с тях не можеш да се разплатиш за родителска любов и за живот. Да помогне на брат си да намери щастието. Ето как може поне отчасти да се изплати на семейството си. И двамата обичаха Валя, засега тя още не беше направила избора си. Навярно шансовете им бяха равни. Но щом като е съдено някой от тях да се ожени за вдовицата на приятеля, това трябва да стори той, Давид. Дали Любаша ще приеме, или не предложението му — тя сама ще реши, последната дума е нейна. Но Давид се надяваше, че ще приеме. Към него именно Любаша винаги се беше отнасяла с открита симпатия — мнозина

знаеха това. Разбира се, между тях нямаше, не можеше да има нищо. Но понякога дори и Коля ревнуваше — на шега, разбира се, но с онази бдителност в погледа, която прави шегата пресилена. Така стоеше работата. И затова той, Давид, трябва да протегне ръка на вдовицата. И да каже на Игнат: „По-рано щеше да ме е срам да ти призная, но сега не ме осъждай, Игнатушка: не знам къде съм, само Любаша е пред очите ми...“ И да настоява. И да вярва, и да не вярва, Валините лунички ще го накарат...

Още веднъж премисли и се убеди, че е решил правилно. Прощавай, Коля, какво да се прави, такава е съдбата, живота ще си дам, за да спестя горчивината на семейството ти. Ще бъда верен мъж и нежен баща.

И освен това Давид видя как Любаша му протяга дъщеря си, усети на желязната си шия гъдела на обгърналите го детски ръчички и сърцето му замря от възвишения смисъл на това видение.

За да не се разчувства, извика на Валера, че е време да го смени, седна зад кормилото и цял се съсредоточи в една мисъл: да не повреди влекача.

Не обсипан с рози, далечен си ти, път към родината...

[1] АТТ — артилерийский тяжёлый тягач. — Б.пр. ↑

ДВЕ СТРАНИЦИ ОТ ДНЕВНИКА

Както и да завършеше боят, след като отрезнееше, Гаврилов винаги изпитваше горчивина. С цялото си сърце той се привързваше към хората и техниката и скърбеше, когато отнасяха от бойното поле телата на другарите му и димяха превърнатите в купчина изкорубен метал умни творения на човешките ръце.

При Курската дъга бригадата попадна в самия пъкъл и след битката изпратиха Гаврилов в един уралски завод за нови танкове. Той благодари, прегърна работниците и обеща да докара танка си до самия Берлин, но знаеше, че в най-добрия случай тази „трийсетчетворка“ ще издържи сто-двеста километра бой. Жалеше я, трепереше ѝ като казак за коня си. И когато напускаше горящия танк, сякаш сам го болеше от обгарянията.

Но в края на краищата свикна с болката от загубата. В боя, дори ако не е успял да отмъсти за себе си, танкът загива като войник: със смъртта на храбрите. Салют за падналите герои и напред. Безкръвни победи няма, все някой трябва да се сбогува с живота, за да живеят другите. Жестоко време, жестока философия.

От фронта именно у командира на батальона остана навикът, щом стихне боят, да брой раните, да брой другарите. И сега, след като на дванадесетото денонощие излязоха от зоната на снежните навеи, по стар навик Гаврилов пресмяташе какво му струва тази битка.

Събуди се, защото му се стори, че чува звънец. Погледна светещите стрелки на часовника: цял час до ставане. Полежа малко със затворени очи, увери се, че няма да заспи вече, и се измъкна от спалния чувал. Пъхна босите си крака в унтите, метна на раменете си каешката и като тракаше със зъби, запали печката. Облече се както трябва, сипа си чашка кафе от термоса (Алексей му беше забранил да пие кафе, но по-добре да му беше забранил да пуши!) и с наслаждение го изпи. Хлапе или побелял мъж — все едно: за човека няма по-голямо удоволствие от това, да престъпи забраната. Или, както би се изразил

Валера, от прабаба ни Ева се е предало с гените това на рода човечески.

Постърга с нокът стъклото на илюминатора, погледна в мрака. Отдясно се чернееше гурий. Долната му част беше затрупана със сняг, виждаха се само горните редове, но Гаврилов не се съмняваше, че това е същият гурий от двајсет и две бурета, отбелязани на картата с две двойки. Още повече, че на жалона редом до буретата стърчеше продупчена тенджера и дървена табелка с надпис: „Внимание, зло куче!“ — Тошкина самодейност, когато отиваха към Восток. „Харковчанка“ беше го задминала, ама Тошка, кучият му син, видя гурия с очите си на рис, спечели си бутилка коняк или два пакета „Шипка“ по избор — награда, която щеше да получи след пристигането в Мирни. Сто бутилки не би пожалил — толкова им беше необходим този гурий. Точни координати! Сега само да не се отклонят от курса и да излязат право пред вратите на стотния километър! Трепна и настръхна: на врата му падна ледена капка, почваха да се топят ледените висулки. Счупи висящата над главата му, приседна до печката, за да почувствува по-осезаемо топлината, взе вахтения дневник и запрелиства измачканите му омаслени страници. Борка, калпазанинът му! Колко пъти му е казал: пиши с химически молив и ясно, това е документ, а не писъмце за някое момиче. „Свърши м-о.“ Ама какво се е свършило — месото, млякото или маслото? „Петя се чувствува норм.“ С Петя можеш да играеш на шах и да пиеш брудершафт, но в дневника посочвай длъжността и фамилното име.

Последната бележка на Борис беше от предишния ден, 4 май. Гаврилов погледна датата и си спомни, че „изяде“ празника на момчетата. Тактично премълчаха, никой дума не обели, само Вася намекна отдалече... „Сега не би било зле по сто грама за апетит...“ И разсмя всички, защото и без стоте грама апетитът им беше вълчи. Започнаха да икономисват и кашата! А пък на месото и миризмата забравиха. Нищо, няма да умрем от глад... Сред навеите, разбира се, ни ни беше до празници, ама днес — получавайте от тате първомайски подарък, синчета: „Поспете един час повече!“

И доволен от идеята си, Гаврилов премести стрелката на будилника.

А пък днес ставаха точно два месеца, откакто напуснаха Восток. Раздели километрите на дните и получи средното изминато разстояние

— двайсет и няколко километра на денонощие, затова пък най-големите трудности — седемдесет градуса студ и снежните навеи — са зад гърба им. „Пу-пу-пу, да не го урочасам!“ — плю три пъти през рамо. Винаги най-важният бой е не вчерашният, а днешният.

Дванайсетте дни в зоната на снежните навеи се бяха поместили на две странички в дневника. Някой може да го прелисти лениво, а може и да погледне, че написано неугледно и неразбрано, да изругае и да го тикне в архива. По-добре попитай най-напред защо е неразбрано, а после ругай! Аз мога да хокам Борка, но ти да не си посмял! Две ребра са му счупени, разбра ли?

И Гаврилов започна да разшифрова с паметта си последните две страници.

При предишните походи пресичаха зоната на снежните навеи с песен. Е, разбира се, казано фигуративно. Никой не пееше песни, то се знае — ругаеха през зъби, за да не си прехапят езика. В такъв смисъл с песен, че машините и хората бяха в настроение, кухнята пращеше от всякакво ядене. А куполът, осветен от яркото лятно слънце, им подмигваше весело. И студът не беше студ: само петнайсет-двайсет градуса, работеха на открито по кожени куртки. Всеки ден над главите им клатеха крила самолети, пускаха смешни писма от другарите, точено със зеле, ябълки. Веднъж Валера се зазяпа сред навеите и си разби носа — всеобщ смях! Друг път Петя изкърти със задника си вратата на платформата — пак смях.

Дори не му се вярва, че при предишните походи, като стигнеха най-сетне до Мирни, на четири крака влизаха в банята. От глезотии е било, не от умора!

Цялата работа е в запаса от сили, помисли си Гаврилов. По-рано е стигал за три хиляди километра, а сега едва за две. Още към Комсомолска запасът се беше изчерпал. Стигнаха до Восток–I с подвити крака, а по навеите се движеха дявол знае как.

През целия си живот Гаврилов беше ненавиждал и презирал мъжките сълзи, примирявал се беше с тях само когато салютираше на братските могили. Но този път трепна, когато видя влажните очи Игнат — не можеше да си навлече унтите; отстрани се, за да не чува как скимти Тошка, който изтърва тежкия чук и — най-лошото! — сам

за малко не се разкисна, когато желязно менгеме сви сърцето му и краката не можеха да се вдигнат по стълбата на „Харковчанка“. Добре, че никой не го видя...

И месото се свърши! Да имаше по един хубав бифтек за закуска, обед и вечеря, щяха да позаредят акумулаторите. Лошо е в полярна експедиция човек да остане без месо; тук и самият Лев Толстой не би се перчил със своето вегетарианство. Да е жив Лъонка! Тогава Гаврилов за малко не го наби, но ако не беше хвърлил от покрива на фургона полуфабрикатите по време на пожара, трябваше да се върнат на Восток, макар че едва ли, сега само така му се струва, назад не можеха да се връщат.

Мразовете и Синициновото гориво изстискаха силите им до капка — оттук са и всички неуспехи, грешка след грешка. Веднъж Игнат отклони „Харковчанка“ от пътя, друг път Лъонка и Тошка забравиха налягането на маслото и за малко не стопиха лагерите, трети път опитният Сомов рязко дръпна, както беше сънен, на трета скорост и шейната смаза буфера.

Едва свестиха Петя: докато бяха на върха на купола, никога не забравяше да проветрява кухнята, а като слязоха два километра и газта започна да изгаря почти изцяло, задряма веднъж край печката и едва не предаде богу дух. Ако Тошка не беше се отбил в кухнята да пие чай, Петруха щеше да е вече на остров Буромски... Повръща жлъч и кръв, ама нали е млад, съвзе се и на третия ден вече изгони Алексей от кухнята.

И Борис си го бива! — разположил се в креслото като на театър. Не да му счупят две ребра, ами целият гръден кош можеше да му смаже, когато „Харковчанка“ скочи от един навей като от трамплин. Шест дни се търкаля на полицата, загърнат със спални чували, докато свършиха снежните навей. Когато спираха, хапеше до кръв устните си, но не пропусна нито един сеанс с Мирни — добра му е заквасата на Борка Маслов. Съвестен мъж! А ти казваш, че почеркът му бил лош, изруга Гаврилов въображаемия си опонент.

После прочете разкривения ред: „Загуб. бут. пропан, ост. нищо“. Сигурно Алексей е забравил и за Лъоля. Все ходи с наведена глава. Упреква се. Правилно, упреквай се, коси се заради вината си! А отстрана на шейната със стопанския товар решетката е заварена солидно, твоя беше грижата да закрепши надеждно бутилката в

гнездото ѝ — твой е този участък на работа. Не снежните навеи, ами ти си виновен, дето загубихме бутилката, ти ще отговаряш, когато хората започнат да дъвчат недоварени концентрати и да пият вместо чай загоряна водичка.

Гаврилов стана, приближи се до нарочете и погледна спящия Алексей. Брадата си беше скубал, молеше за разрешение да се върне и да търси бутилката. Много ти дойде, Льоша, но мини и през това. Лесно е да си добър, но поживей малко в кожата на човек, когото другарите гледат като люти зверове. Оpozнай, както сам казваше, мярката на добро и зло. Нищо, сине, спи спокойно, на нас лесно ни минава, не сме злопаметни...

Отново седна край печката, взе дневника. Май че това са всичките грешки; за другите беди не са виновни хората, а уморената до смърт техника.

Спомни си как веднъж тръгна със семейството си за вилата и след двайсетина километра откри, че си е забравил шофьорската книжка. Обърна колата и полака-лека тръгна за в къщи, като се усмихваше угоднически на катаджиите. Тогава много се разстрои — четиридесет минути прахоса за тоя, дето духа, а когато преди седмица при едно спиране Давид не видя след влекача си шейната, мълчаливо опипа пукналата се халка на скачващото устройство и заедно с Игнат се отправи обратно. Четири километра в едната, четири в другата посока: лишиха се не от три часа риболов, ами от три часа сън. Цяла седмица мина, а и досега не могат да ги наваксат. Особено Давид: халката в поход няма да смениш, защото трябва да се сваля напречната греда и да се разглобява цялото устройство, та затова той мъкне шейната с меко скачване, с две танкови въжета. Шейната се върти, излиза от коловоза, удря се във фургона; да се чудиш как още не го е направила на трески.

Още една бележка, последна: „Кухн. вл. ост. на 194 км“.

Погледна към горните нарочета, където Петя беше притихнал в спалния чувал. До стаянето има още половин час, време е Петруха да отива на дежурство. Но реши да не го буди. Наля от бидона в тенджерата и в чайника вода от разтопен сняг, сложи я на печката, запали двете колела. Сега кухнята на Петя е танцувална зала — цял квадратен метър. Има къде да се обърне. За два-три дни ще имат още газ, а после, Петя, сядай и си чети вестник.

Не походната кухня, не ресторант „Ледена висулка“ с продупчени от студа стени, ами душата си остави Петя на сто деветдесет и четвъртия километър! Изми със сълзите си печката с четирите колела, тенджерите, разните съдини, като с живи същества се сбогува с тях. Този път излезе от строя планетарният обръщателен механизъм на Сомов, а той тежи повече от 200 килограма. И само кранът — стрела на „Бърза помощ“, може да го дигне. Точно тогава стана ясно, че кранът е годен едва ли не за вторични суровини. Счупени са зъбците на предавката, отдавна са счупени, но Валера е мълчал и правилно. Все едно, не може да се поправи задвижването, а щом е така, нямаше защо да плаши хората преждевременно.

Кухнята е дребна работа, тоест не че е дребна работа, но все пак Петя може да готви своите шишчета и печени пилета и в „Харковчанка“. Е, ще попълшка, ще повъздиша, но все пак ще сгрее кашата и чая или кафето. Но за влекача жалко! Половината колона окастри това трасе, три влекача останаха...

С тях трябва да се изминат само сто и трийсет километра още, шега работа. Само че без голям ремонт. Случи ли се нещо с някой лагер или зъбчатото колело, свършено е с влекача! Ако се гътне „Бърза помощ“, ще прехвърлим резервните части на шейната и ще продължим; ако стане нещо с влекача с фургона, „Харковчанка“ всички ни ще приюти: натясно, ама сърце да е широко...

От деня, когато походната кухня заседна сред снежните навеи, всичките надежди на полярниците се концентрираха в огромната оранжева „Харковчанка“. В рева на танковия ѝ мотор дочуваха най-упоителната музика на света, жизнеутвърждаващ химн. Само гледай да не ни разочароваш, скъпа! — с гореща молба си мислеше Гаврилов. — Ти си ми най-умна и добра. Наш ангел хранител! Какво не изтърпя през живота си, десетки хиляди километри избразди по купола, безотказно мъкнеше товари, като се върнем, ще ти излекуваме сърцето, ще масажираме уморените ти мускули, ще измием тялото ти и ще те нагиздим с нова премяна. Потрай, потърпи и тези сто и трийсет километра — последните и най-важните!

Гаврилов взе молива и лаконично вписа в дневника пропуска: дълго ще помни Игнат обидата, но Гаврилов не се страхуваше да обижда хората, когато смяташе, че ще е от полза за работата. Ако останем живи, Игнат ще разбере и ще прости. Трябва да разбере, че

двама по-опитни от него водачи са останали без коне. Единият не може да напусне щурманското място и затова зад кормилото на „Харковчанка“ ще застане Сомов.

Извъня будилникът, но никой не се и помръдна. Тогава, без да се церемони, Гаврилов почна да разбутва спящите, сети се, че будилникът във фургона е звънял преди един час, а никой не е дошъл — значи и те не са го чули.

— Ста-а-вайте, ленивци! — извика той, както на времето старшината в школата. — Петруха, бегом в кухнята, че ще изгорят шишчетата! Останалите — строй се!

Хората закусиха и започнаха да се стягат за придвижване към стотния километър.

ТЪРСЕНЕТО

Антарктида не прилича на никой друг континент. Един ден учените ще докажат, че преди стотици милиони години тя е била цветуща и пълна с живот, докато непознати за хората сили започнали да прекрояват глобуса: откъснали Африка от Америка, превърнали моретата в долини, а долините в морета, на мястото на гигантски клисури издигнали до небесата Тибет и нахлупили на Антарктида леден калпак.

Наметнат с леко снежно одеяло, куполът има почти правилна сферична форма. От върха на материка, под който има четири километра дебел слой лед, куполът се спуска към морските брегове и постепенно ледът изтънява. А където е тънко, там се къса. Образуват се пукнатини.

Когато летим от Мирни до Восток, там се различават ясно, пръскат се като ветрило в двете посоки такива едни безобидни лентички. Гледаш ги с любопитство от висините и си пушиш, а когато след десетина-петнайсет минути зоната на пукнатините изчезне, съвсем забравяш за тях. Пукнатините не вълнуват много летците, те си имат достатъчно опасности. Изобщо справедливо е всеки да си мисли за своето. В Антарктида злото може да те сполети и на крайбрежния лед, и на брега, и в поход, и във въздуха. Всяка крачка крие клопка.

Но от всички клопки полярниците се отнасят с най-голямо уважение именно към пукнатините, понеже са особено коварни и рядко оставят шанс човек да се измъкне оттам.

Участниците в първата експедиция бяха установили, че зоната на пукнатините започва при Мирни и се простира до стотния километър, а пионерите, основали Пионерска, откриха коридор, по който може да мине колона влекачи...

Въздушен акробат без лонжа се чувства по-уверен, отколкото походникът в този коридор!

Пет-шест метра широчина — ето какъв е коридорът. Във всяка друга зона, ако се отклониш встрани, в най-лошия случай ще затънеш

до кръста в пръжкавия сняг, а тук, зазяхаш ли се, свърнеш ли от коловоза, лети без парашут!

В зоната на пукнатините се спазва безпрекословно едно особено правило: не бива да се скача от влекача. Спреш ли, спускай се така предпазливо на снега, сякаш ти предстои да стъпиш бос върху стъкло. Коловозът е изпитан от много години, там снегът е трамбован, а отстрани рохкав. И не се знае дали ще издържи тежестта на човека. Може би да, а може би и не.

Според пресмятанията колоната вече приближаваше стотния километър.

Влекачите все още се движеха в разгънат строй, спазвайки дистанцията седем-осем метра. Благодарение на това фаровете осветяваха обширно пространство и вероятността да видят входа за коридора се увеличаваше. Ако колоната не се е отбила от курса, трябваше да се покаже всяка минута, а ако се е отбила, трябва да спрат и да тръгнат да търсят.

Сомов караше „Харковчанка“ с най-малка скорост. Беше се вкопчал в лостовете, та чак пръстите му бяха побелели.

— „С юзда“ да тръгнем, а, тате?

Понякога водачите така постъпват, на опасно място — на крайбрежния лед или в зоната на пукнатините — водят трактора с юзди: връзват въже за лостовете и вървят след трактора. Така че ако нещо стане, загива машината, а водачът остава жив. Но във влекача има кабина, няма как да го пуснеш с юзди...

Гаврилов спря колоната, свика хората в салона и им изложи плана си.

Не бива да се рискува „Харковчанка“, двата влекача ще търсят входа. Ще тръгнат на различни страни, като се стараят да не губят от очи „Харковчанка“. Вратите на кабините им ще бъдат отворени, при най-малка опасност незабавно да напуснат влекача. Група от четирима души, вързани един за друг, ще се движи в досегашната посока. В „Харковчанка“ ще останат Никитин и Маслов, за да накладат огън и да включат сирената, ако след един час търсене хората и влекачите не се върнат обратно.

Така и направиха.

Търсиха цяло денонощие: водачите спяха по няколко часа и се сменяха. Обикаляха някъде съвсем близо до входа. На сутринта успяха да определят по слънцето приблизителните координати: тук, буквално на няколко километра, трябваше да е входът! Вече видяха две пукнатини: едната Гаврилов освети с фаровете, а на другата се натъкна Сомов с групата си.

Три денонощия обикаляха, а после се изви виелица. Цяло денонощие изчакваха, а когато затихна, спряха на лагер малко по-напред и отново започнаха да търсят. Не беше много студено — около петдесет градуса, но ветровито; мнозина изпомръзнаха и Гаврилов забрани да излизат за повече от час. Продуктите се привършваха, наложи се да намалят дори и порциите от втръсналите им се концентрати. А изразходваха много физически сили и видимо отслабнаха. Когато дежурството им свършеше, почти не разговаряха не защото нямаше за какво, а защото бяха капнали от умора и веднага заспиваха.

На петото денонощие Лъонка пропадна в една пукнатина и повлече след себе си всички останали. Успяха да го задържат и го измъкнаха, но при падането силно си удари коляното и се наложи да освободят от търсенето най-силния човек от колоната. Сомов припадна и едва успя да удари спирачките пред една пукнатина. Газовата печка се развали и сега готвеха как да е върху нафтовата. Валера се дереше от мъчителна кашлица. Борис стенеше насън, Алексей правеше по няколко пъти на ден инжекции на Гаврилов. Най-добре се държаха Мазурови, Тошка и Петя, но и те почнаха да се предават.

А мислеха, че най-тежкото е зад гърба им.

Отчаяние обзе хората.

При миналите походи намирането на входа беше не шега, но, кажи-речи, проста работа. Ако е затрупан, трябва да почакаш. А щом изгрее слънцето и видимостта стане милион на милион, определи точно координатите и си отваряй очите, докато видиш гурия, който бележи входа на коридора. През февруари е полярното лято — благодат!

А сега и да чакаш, и да не чакаш — няма да има по-добра видимост. Слънцето надникне за малко, бледо и немощно, и едва

освети купола като газена лампа с окадено стъкло.

Движиха се при космически студове и оцеляха, нямаше какво да дишат, дишаха; сгъсти се горивото, кръвта на машините — нагряха го и то потече по жилите. Дяволът искаше да им вземе душите — не му ги дадоха, оцеляха!

А дали напразно, или не са се борили повече от два месеца за живота си — решава стотният километър: ако той разтвори пред хората входа за коридора, значи не е било напразно. А ако го скрие...

„Ще го намерим, мислеше си Гаврилов, не може да не го намерим.“

Разбира се, старият полярен вълк знаеше, че всичко става. Само за няколко километра капитан Скот не бе стигнал до склада с продоволствието — това бе един от най-известните примери; Витка Звягинцев бе замръзнал при снежна буря на нос Шмит прегърнал стълба с разкъсани жици, на трийсет крачки от постройката; загивали бяха и други полярници — отделни хора и цели експедиции, когато са били на косъм от спасението. Но Гаврилов знаеше главната причина за гибелта им: загубили бяха надежда, а заедно с нея — последните си сили и волята за борба.

И неочаквано се разсмя кратко, така че Алексей задържа спринцовката и го погледна учудено: спомни си как веднъж командирът на бригадата им кресна: „По-добре да си загубите гащите, отколкото надеждата!“ Тогава ситуацията съвсем не беше смешна, но след четвърт век опасността се забрави и фразата на командира, която за мнозина бе обидна, оскърбителна, сега изглеждаше шега.

Без хляб човек може да оцелее, трудно, но все пак може; без топлина още по-трудно, но също може. Но без надежда не може и затова Гаврилов непременно трябва да остане в строя, за да хока хората си и да се шегува над слабостите им, да им тропа с крак и ласкаво да ги тупа по раменете: в какви по-трудни положения сме изпадали, синчетата ми, горе главите!

— Може ли наведнъж две ампули? — запита той, когато Алексей приготви спринцовката.

— И без това ти слагам двойна доза.

— Имам една голяма молба, Льоша.

— Ако е за ампули, няма смисъл да я казваш.

— Хайде, както едно време, свали китарата, сине.

- Не мога.
- Моля ти се!
- Добре, тате.

Всички разбираха, че Гаврилов се занимава с психотерапия, и се събраха в салона не особено охотно — по-добре беше да си поспят един час повече. Алексей не пия много хубаво: и гласът му беше спаднал, и китарата се беше разстроила, не искаше да слуша отвикналите от нея, загрубели пръсти. Но все пак стопли, разчовърка душите, стигна до най-съкровените им чувства, раздвижи свилите се в черупките си другари. Като изпя последната песен, помолиха го да пее още и още. И така почти два часа. Бузите им поруменяха, очите заблестяха — Алексей накара другарите си да си припомнят, че на света има живот, за който си заслужава да се борят, дори когато нямат сили за борба.

Докато са живи, няма да забравят този концерт.

Същия ден вечерта Гаврилов заповяда да прекратят временно търсенето, за да не хабят напразно горивото, заглушиха двигателите и хората си легнаха да спят. Гаврилов седна в креслото, разтвори пред себе си картата на зоната на пукнатините и впери в нея неவிждащи очи. Знаеше я наизуст, всеки ориентир, но какъв смисъл, като не се виждаха!

Интуицията му подсказваше, че трябва рязко да промени посоката на търсенето. Мисълта беше дръзка, но колко пъти именно дръзките мисли го бяха спасявали!

И предположи, че колоната е минала встрани и се е оказала вдясно от коридора. И че трябва да се движат не напред, а назад! Събуди Игнат и Сомов и им заповяда да се обличат. Събуди и Алексей и му заръча, ако много се забавят, да включи сирената и фаровете.

След два часа на километър и половина от мястото, където бяха спрели, Сомов видя един жалон.

Походниците слагаха жалони по пътя към Восток отдясно на посоката на движението и всяка година ги подновяваха: макар че прътите бяха високи три метра и половина, за няколко месеца снегът можеше да ги затрупа догоре. Всичко зависеше от релефа. Понякога попадаха на много стари жалони, а не можеха да открият

миналогодишните. Забиваха ги през петстотин метра и ги номерираха от едно до двеста. На жалона беше посочен курсът, номерът и знакът на експедицията, която го е поставила.

Компасът можеше да излъже, но жалонът — не: като намериш един, ще размотаеш цялото кълбо.

Но Гаврилов, Игнат и Сомов не бързаха да се радват на находката си.

На жалона не беше посочен курсът и номерът не личеше. Стърчащият на половин метър от снега прът свидетелствуваше само, че тук много отдавна са минавали походниците от петата експедиция, и нищо повече. Логиката им подсказваше, че този стар жалон е бил поставен неточно и заради това е бил изоставен. Във всеки случай Гаврилов не го намери на щурманската карта.

Ето защо беше преждевременно да се радват. Безкрайната ценност или пълната безполезност на находката зависеше от това, дали в Мирни знаят за този жалон. На картата на началник-експедицията трябва да са означени всички жалони и ъгли на придвижване към тях през изминалите години. Трябва!

И като имаше предвид особената важност на предстоящия сеанс, Гаврилов предложи всички да напуснат „Харковчанка“, за да не се попречи на работата на радиста нито с кашлица, нито дори с дишането на хората.

Борис беше пропуснал предишните два сеанса: преподавателят започна да капризничи. По-точно не самият преподавател, а неговият умформер — трансформаторът. Този малък кръгъл цилиндър се намира под радиостанцията над ауспуха и Борис се страхуваше, че от постоянната разлика в температурата в умформера се е пробила намотката. Приборите показваха, че не дава необходимото напрежение от 1500 волта и, по всичко изглежда, съвсем издиша. Затова Гаврилов беше заповядал на Борис да прекрати временно работа, докато възникне крайна необходимост.

— Е, Боря, на добър час, сине — каза Гаврилов.

И му протегна листа с радиограмата.

Преминаването на радиовълните беше добро. Борис бързо установи връзка и, както казват радистите, начука текста „със скоростта на свинско квичене“: „Намерихме жалон от пета експедиция номерът изтрит вижда се нещо като буква хикс липсва указател.

Наблизо няма други жалони съобщете координатите тъгълът на приближаване към входа как ме разбрахте. Приемам!“

Мирни предаде:

„Лошо ви чуваме, повторете. Приемам!“

Но Борис вече не можеше да повтори: напрежението в умформера спадна до нула.

— Тук УФЕ, тук УФЕ защо мълчите? РСОб, РСОб, РСОб, тук УФЕ, тук УФЕ. Мирни вика колоната на Гаврилов, как ме чувате. Приемам!

— Нито дума на момчетата! — предупреди Гаврилов — Радиостанцията работи нормално.

Борис кимна навъсено.

БОРИС МАСЛОВ

Нишката се прекъсна.

Веднъж Лъонка Савостиков им разправи за последното си поражение на ринга. Някакъв си зелен първоразредник го бил, разкървавил му носа, а Лъонка само се отбранявал слепешката, сякаш пъдел мухи, докато най-последно се строполил на ринга сред ликуващия вой на запалянковците.

Точно така безпомощен и жалък се чувствуваше сега и Борис. Ушите слушат, а езикът тежи в устата като парче олово.

— РСОб, РСОб, РСОб, тук УФЕ, Макаров вика Гаврилов, следя на всички честоти. Приемам!

„Вървете по дяволите с вашите честоти... Кажете дали сте записали питането ни на лентата, или не!“ — молеше се Борис.

— Тук УФЕ, повторете въпроса, повторете въпроса... Следя на всички честоти, приемам! Следя непрекъснато, ще ви викам всеки час.

Борис се облегна назад, изтри изпотеното си чело.

— Край, тате, сега ще стоим със скръстени ръце...

— Записали ли са те?

— Не казаха.

Гаврилов кимна, легна на нарочете.

Борис се сгърчи. От време на време го свиваше болка в хълбока, отекул и посинял от кръвоизлива. Нищо страшно, каза Алексей. Не са засегнати жизнено важни органи. Разбира се, не е страшно! За вас, докторите, чуждата болка не е страшна...

— Боли ли те? — попита Гаврилов.

— Дребна работа.

— Изкривило ти е портрета.

— Малко...

— Дръж се, сине.

— Слушам. Ще се държа, тате.

А едва се сдържаше да не извика. Всичките си ребра би дал да ги изпотрошат, само и само да установи връзка! Нищо не е по-мъчително за радиста от загубването на връзката. Тате е внимателен, съчувствува му, а по-добре да крещеше, да тропаше с крак, мислеше си Борис. Защото сам със собствените си ръце отнесе резервния умформер във фургона на Лъонка, макар че радистът трябва да има при себе си пълен комплект от резервни части. И умформерът изгоря заедно с фургона, а заедно с него изгоря и репутацията му на радист от висша класа. Да върви по дяволите репутацията, дано само са го записали в Мирни и да са разшифровали запитването им! Ако са го сторили, ще си запази репутацията, макар и оръфана, както обича да се изразява Валера, а ако не са, мъртвият не се срамува. Не влекача, не кухнята, ами цялата колона закопа. Идва му да ревне на глас, та да го чуят чак в Мирни!

Цял час чакане, шейсет, не, вече петдесет и пет минути. Да можеше да заспи, да се унесе през това време! Но не може, един човек

в колоната няма дубльор — радистът. По-рано имаха Попов, но сега го няма...

Тате лежи, мълчи. Това харесвам, че не рови стари работи, не натяква. Когато преди Комсомолска Борис раздрънка съдържанието на Макаровата телеграма и се вдигна гюрултия, всеки друг началник щеше да му извади душата, а тате му тури пепел и сега за радиостанцията не го упрекна с нито дума. Лежи и мълчи.

— Тате — не издържа Борис, — нали знаеш, че вината е моя.

— Е?...

— Защо не ми се накараш?

— Мислиш, че ще ти олекне ли?... Ще те накастрия и как още ще те накастрия, като се върнем, до копейка ще си поискам дълга, та през цялата зима ще има да се чешеш... Ако задряма, събуди ме след четиридесет минути.

— Слушам, ще те събудя — вяло продума Борис.

С отвращение погледна умформера, ритна го с крак. Мъчително е да останеш сам със себе си, и на врабче би излял душата си.

Спомни си първото зимуване на остров Уединение в Карско море. В станцията живееха петима; два пъти в годината един параход им докарваше продоволствие и веднъж на три месеца самолети хвърляха пощата. Тогава Маслов беше младо, безкрило пиле и не знаеше много полярни закони. Една нощ къщичката пламна — дежурният беше заспал, от печката паднали въглени. Борис скочи, цялата стая в дим, лумнал огън. Без да му мисли, измъкна изпод кревата куфара си и се юрна към изхода. Иван Шчепахин, началникът на станцията, го хвана за яката и с крак изби куфара от ръцете му.

— Радиостанцията спасявай!

По-рано си мислеше, че за цял живот ще си вземе урок. Срам го е да си спомни, че извика на Лъонка: „Изхвърли умформера!“, а самият той не влезе в огъня. Нищо, че тате не го пусна и се развика: „Без радист ли искаш да оставиш колоната!“ А Лъонка не го послуша, хвърли се! За казване, каза му: „Не се пъхай“, но какво си е помислил тате наум, само той си знае...

Добре, след четиридесет и пет минути ще стане ясно кой прав, кой крив. Може да е било по-добре да изгори, да експлодира заедно с фургона, тогава без радист тате щеше да се върне обратно. Едно погребение, а не десет, а пък смъртта прощава всички грешки.

По стар навик, за да се отвлече от тежки мисли, реши да се настрои на друга вълна, да си помечтае, любимото му занимание, когато службата го задължаваше да не спи или да не чете книга. Отначало започна да мечтае да са записали на магнетофонна лента в Мирни и да са разшифровали въпроса им, и всичко да завърши благополучно. Тогава, след три-четири дни, най-много след седмица, „ако случайно излезе снежна буря“, ще се върне в Мирни, ще се напари в банята, ще си изпие полагащите се сто и шейсет и седем грама (празник не празник — нормата за всички е една: една бутилка на трима в събота), ще се напуши до насита и ще си дремне около хиляда минути в чисто легло, завит с две одеяла. Мечтата беше прекрасна, но имаше един недостатък: не отстрани тежките мисли, а, напротив, го върна към тях.

И Борис се принуди да помечтае за нещо друго, по-далечно. Тропиците, престоя в пристанището, после срещата на пристана... Както винаги, Татяна ще вземе стая екстра категория в „Октябърска“. От пристанището — право в хотела. Най-напред ще подари на Пашка и Витка играчки (вече бяха си избрали в Лас Палмас японски, наговорили се бяха с Валера да купят различни, за да си ги сменят после). Ресторант, после синчетата — в леглото и тъй нататък...

Татяна е дребна, кръгличка, черноока... Ръст сто и петдесет и пет, тегло шейсет, но нищо: всичко си е на мястото — на трийсет и две години е, а студентите по улицата се обръщат и очите им ще изскочат, паразитите. „Мъжете не са кучета, не обичат кокали!“ — отвърщаше Танка на приятелките си, когато я придумваха да отслабне. Беше огън момиче и когато стана жена, не изстина.

Потръпна. Няма никакви доказателства, но не може да не му изменя. Къде ти ще живее година и половина с радиограми! „Оплешивяваш, Борка — смееше се тя, — освобождаваш място за рога!“ Не, ако му изневеряваше, нямаше да се шегува така смело... Ако науча, мисли му!

Впрочем, само да посмее някой да я пипне с пръст! Веднъж, когато наскоро след сватбата ѝ подвикна, тя го предупреди: „Един път вторият ми баща ме удари и после месец лежа в болница, отвърнах му с машата. Жената е като котките: по-добре се отнасяй с добро, с блага дума. Разбра ли?“ Разбрал го беше, гледаше да я спечели с нежност. Ако се прибираше пийнал, носеше ѝ роза или букет виолетки: „На

моята добра и ненагледна Татяна Илинишна!“ А ако тя се заключваше в спалнята, чукаше по вратата по морза: „Помощ!“ И това действуваше безотказно. Ключът към сърцето на жената е нежността, да ѝ напомниш за златните дни на младостта.

Татяна беше радистка в залив „Провидение“, а той на остров „Врангел“. В началото си бърбеше с нея от скука, а след три месеца вече не можеше да дочака дежурството си. Предаваше бюлетин за времето, научна информация и тъй нататък и после се свързваше със залив „Провидение“. „Как спяхте, драгоценна Татяна Илинишна?“ — „Лошо. Присъни ми се, че те нападнала мечка.“ — „Жал ли ти беше?“ — „А ти как си мислиш, къде да се дява клетата, като стомахът ѝ не може да те смели?“ — „А защо те наричат Праскова?“ — „Защото съм кръгла и сочна, който поиска да ме изяде, ще си счупи зъбите в костилката!“ — „Не ме плаши, на мен зъбите ми са здрави.“ — „Знаем ви ние вас какви герои сте.“ — „Ще се срещнем ли след дежурството?“ — „Аха, ела в тундрата, петата пряспа отляво.“ — „А как да те позная?“ — „Ще държа стиска лишеи, да нагостя милия си.“

По летците си размениха фотографии: той ѝ изпрати изрязан от списание гръцкия бог Аполон, а тя в отговор — Баба Яга и трикотажен анцуг със забележка: „Защо стоиш гол? Ще измръзнеш!“ Две години разговаряха така по морза, цяла Арктика се настройваше да слуша разговорите им и да се посмее. Но веднъж се удаде случай: „ЛИ-2“ трябваше да достави продоволствие от залива „Провидение“ на остров „Врангел“. Борис помоли колегата си от другата смяна, придума началника на станцията и полетя инкогнито на първа среща. Влезе в радиокабината, огледа се и ококори очи, като видя малкото румено момиче. Никога не беше я виждал, но веднага я позна. Запристъпва смутено от крак на крак, но после решително се приближи и я целуна по двете бузи.

— Нашите почитания, Татяна Илинишна!

— Танка, тебе те търсят! — засмя се дребосъчето.

Борис просто замръзна с отворена уста, като видя обърналата се към него висока и яка мома. Но в този миг се раздаде общ смях и годеникът въздъхна с облекчение.

Мислиш, че току-тъй ще ти позволят в Арктика да пристигнеш инкогнито!?

Каквато си беше, такава си и остана — шумна, присмехулна и извънредно самостоятелна. През всичките тези години само веднъж заплака — не ѝ даваше сърце да пусне мъжа си на тази експедиция. Едвам я придума... Много го моли тате, свикнал беше с него през двата съвместни похода. Гаврилов се славеше с късмета си и много радисти му се предлагаха, а той сам го молеше: хайде, Борка, както едно време... Привидно се попревзема малко, погъделичка гордостта си и се съгласи. Край, сега, дори и да остане да зимува, то само на дрейфуваша станция. Там нощ или не, винаги може да прелети самолет, да хвърли елха, поща, колети — и се чувствуващ човек. А най-добре е изобщо да свърши вече с полярните експедиции: децата тръгнаха на училище, трябва им бащино око, пък и грехота е да вкарва Танка в изкушение с прекалено продължителна свобода. Като се върнеш, привързвай кораба на вечен пристан в Черьомушки, Борис Григориевич, от трийсет и пет години цели десет си прекарал в полярни експедиции! Малко ли са? Много са!

Остава половин час. Противно му е да гледа стрелките — като полумъртви мухи на слънце... Капронови нерви има тате — заспа. Значи всичко е решил, щом си е позволил да заспи: ако съобщят курса, песен запявай; не го ли съобщят — ще тръгнем пеш пълзешком да търсим входа. Ще ги намерим, как не — вратите за рая... Сега сигурно момчетата се тормозят във фургона, гадаят защо толкова се е проточил сеансът. Като тръгнаха, го тупаха по рамото, както хокеистите тупат вратаря: „Давай, Борка!“ Те са добре, всеки отговаря за себе си, а при гол винаги е виновен вратарят. Благодаря ви, момчета, за любовта и доверието...

Пъхна ръка в чекмеджето на масата, измъкна купчина листове. Майката на Лъонка има рожден ден, а телеграмата не е изпратена. Откровено казано, мамичка иска от синчето си три радиограми на седмица и малко да се забави, веднага тревога — сто думи! И родителите на доктора са същите ненормални, те пък като напук навършват трийсет години съпружески живот — ето я радиограмата на Лъошка. И те ще забият тревога. Ако се досетят в Мирни, ще излъжат нещо, да речем, че йоносферата не позволява. Добре, че не е разглезил своите, свикнал ги е: веднъж в седмицата „Жив и здрав“ — и никакво лигавене.

Отново се принуди да мисли за други неща. Сега навярно момчетата допушват метличката — ерзац тютюн, предложен от Тошка. На това хлапе от нищо не му пука, на собственото си погребение ще прави фокуси. Седят момчетата, дъвчат концентрати, а Тошка се е сврял в ъгъла, прехапал езика, и драска нещо на едно листче и, моля, другарю Маслов, приемоте срочна радиограма от члена на колектива Пьотр Задирако: „На село, за дядо Макаров Алексей Григориевич. Скъпи дядо, вземи ме оттука. Всичкото месо изплюскаха, вече никому не съм потребен, а завчера Гаврилов искаше да ме изсуши и да ме пусне вместо тютюн...“ Изпокапаха от смях. Никъде няма да пропадне Тошка — щастлив характер.

Велика сила е характерът, друг и знае, и не, но на радиста това е известно. Макар, скъпи другари, радистът да не се е учил за доктор, но никакъв доктор не може да се хване и на малкото му пръстче, когато става въпрос да се повдигне настроението на човека. Да се въздействува на психиката, с други думи. Глупавият радист може да превърне здрав мъж в мухльо, а умният — да направи от мухльото юначага. Да вземем например Савостиков. Мускули — вагон, а характер — каручка; съвсем беше капитулирал, след като се заблуди в оная виелица. Тогава не друг, а той, Борис, помоли Валера да съчини текста, а тате го подписа и изпратиха в Ленинградския спортен комитет радиограма за геройското поведение на майстора на спорта Савостиков, спасил началника на колоната. И такова поздравление получи Лъонка оттам, че и до ден-днешен е готов да мъкне шейната вместо влекач. С Валера стана обратното. Жена му съобщи, че баща му е тежко болен, има опасения за рак. Защо да му казва? Ще изпратят да го вземе „ТУ-104“ и ще го закарат в Москва? Наложил се да задържат радиограмата и да вразумят жена му: „Съчувствуваме Ви, но молим да вземете предвид ситуацията.“

Ами как лекуваха през миналия поход Серьога Попов? Серьога беше неоправим циник и женкар. (Беше! И сега си е такъв, а ти ще бъдеш ли, или няма да бъдеш е въпрос.) На тридесет и четири години, неженен, имаше само една тема на разговор — жените: как те — Антонина, Рая и други — го обожавали. И Борис предложи да проведат курс на лечение. На обед за десерт — първата радиограма: „Скъпи мой ненагледен, твоето синче вече рита с крачета чук-чук през юни ще ида да раждам при вашите искам да го кръстя Серьоженка

телеграфирай съгласие твоя Марфуша“. Два дни Попов ходи като замаян, държеше се за главата: „Брей, че змия!“ Оставиха го така една седмица и — туп! — на масата нова радиограма: „Съгласно заявлението на гражданката Петрикова Антонина Николаевна и показанията на свидетелите: двамата близнаци, родени от споменатата гражданка са регистрирани с вашата фамилия тчк съгласно закона алиментите се удържат от Вашата заплата тчк Зав. гражд. отд. Рудаков.“ Серьога за малко не се разболя, но тате каза да добавят още нещо. Добавиха — радиограма от родителите му: „От Рязан пристигна Раиса в седми месец казва твое съобщени с рочно да я приемем ли за снаха или не“. Сега вече Серьога побесня, почна да заеква и тате му каза в присъствието на всички: „Ще ти помогнем, Попов, ще те отървем, но обещавай на колектива — нито гък повече за жени“. — „Ами аз... каквото искаш! И земя съм готов да ям!“ — „И ще престанеш ли с тия истории?“ — „Тате, кълна се!“ И тогава си признаха...

Десет минути. Е, скъпи мои, Володка, Генка, не ме мъчете, кажете, че сте записали и разшифровали! Дори ако го няма на Макаровата карта този проклет жалон, поне съвестта ми ще е спокойна... Вместо вас ще дежуря, ще ви мия пода в кабината!

Провери настройката, поправи слушалките.

— Тате, време е!

Гаврилов попъшка, стана, приближи се до радиостанцията.

— Какво ти треперят ръцете? Да не си крал коне?

— Ссстудено.

Гаврилов го наметна с дрехата си.

— Ефирно създание... Да опиташ с микрофона?

— Няма да стане, тате.

— При вас, радистите, всичко е наопаки. В Комсомолска работихме с микрофон, а до самия Мирни — с морз, и то се чува като бръмчене на комар.

— Попитай за това радиофизиците. Аз не разбирам много от теория... Започвам!

— Преведи тази неразбория на човешки език. Какво?

— РСОб, РСОб, РСОб, тук УФЕ, Мирни вика колоната, как ме чувате, приемам... Макаров вика Гаврилов. До микрофона е Макаров... Ваня, не можахме да разгадаем запитването ти, не го разбрахме. Ако влачиш коли на буксир, разрешавам ти да оставиш

всичко, тръгвай само с „Харковчанка“, само с „Харковчанка“... При тебе в къщи всичко е нормално, също и при момчетата. Ваня, сигурен съм, че мълчиш поради повреда на радиостанцията, поради повреда на радиостанцията... Как ме разбра? Приемам... Ваня, приятелю, всеки час ще се свързвам, следя на всички честоти. Твой Алексей Макаров.

Борис оброни глава на гърдите, замря.

— Не са ни разбрали... — замислено, сякаш на самия себе си, каза Гаврилов. — Жалко, че не ни разбраха. Извикай момчетата. Ще започнем всичко отначало, сине.

СЕРГЕЙ ПОПОВ

Точно преди да излети от Восток, един приятел магнитолог подари на Попов бутилка спирт — по-добре сам да си я беше изпил. Цяла нощ Сергей Попов гуля с Мишка Седов, през деня спа, а вечерта излезе от къщи да подиша чист въздух — „Об“ го няма, заминал си. Жалко! Не можа да изпрати приятелите си, не можа да им помаха с ръка от бариерата...

Дълго проклинаше тази бутилка.

Неприятностите започнаха след разговора в кабината на началника на експедицията. Макаров и началниците на отрядите го слушаха внимателно, задаваха въпроси, уточняваха. Не стана така, както се опасяваше Попов; никой не го осъди, не го упрекна, че е избрал самолета. Прочетеното на глас писмо от Гаврилов потвърждаваше, че в похода обратно към Мирни са тръгнали само доброволци и той няма никакви възражения спрямо онези, които са отлетели.

— А защо все пак са останали Сомов и Задирако? — попита Макаров.

— Никитин ги натисна — отвърна Попов. — Придума ги в последната минута.

— А тебе не те ли придумва?

— Не. Инак и аз щях да остана.

Изтърси го и се изчерви. Глупаво прозвуча, по момчешки. Обаче никой не се усмихна, сякаш не го бяха чули.

— Да си вървя ли? — И това не беше много умно: началникът по-добре знае кога да те освободи.

— Къде смяташ да отидеш? — този път Макаров се подсмихна. — Куликов, ще го вземеш ли при себе си?

— Ще мина и без него — отвърна кратко началникът на аерометеорологическия отряд.

— Кой иска да вземе Попов?

— Аз — басово каза Сорокин, заместник-началник по домакинската част. — В кухнята, да мие съдове.

— Какво? — Попов не повярва на ушите си.

— Решено... — Макаров кимна. — Свободен си, Попов.

— Шегувате ли се, Алексей Григорич?

— Можеш да си вървиш.

Излезе като оплют от главата до краката. Свали калпака си, изложи разгорещената си глава на влажния вятър. Той, Сергей Попов, щурман на четири трансантарктически похода, сега ще бъде момче в кухнята? Ще имат много здраве!

И тогава именно запроклина подарената бутилка спирт, заради която пропусна „Об“. Щеше да им тръсне на масата заявление — и останете със здраве! Досега, не е имало такъв случай — един човек да мие съдовете на всички. Всеки отряд обслужва кухнята поред, значи решили са да го накажат, да отмъстят, задето не се усмихва на началството, както някои други... Кой са тези други — не му идваше наум, но ясно беше, че сигурно съществуват. Ще съжалявате за Серьога!

Цяло денонощие се търкаля на леглото в празната тристайна къща (от транспортния отряд само Мишка Седов живееше тук), пуши цигара след цигара. На другата сутрин се яви в кухнята.

— Какво да правя? — избъбра, без да гледа главния готвач Пьотр Михалич.

— Нашата работа не е проста, не е за всяка уста лъжица! — както винаги, със заобикалки занарежда готвачът. — Забравил съм ти по какви науки си главен специалист?

— Я стига си се занасял, Михалич!

— Висша математика знаеш ли?

— Е, и какво?

— Тогава пресметни, колко вода трябва да се донесе и да се стопли, за да се излъскат два котела и десет тенджери.

Попов плю озлобено и тръгна за вода.

Попов не излъга: ако Валера беше дошъл при него и беше го помолил: „Остани, Серьога“ — щеше да остане. Хич не му се отиваше

към самолета, на всяка крачка се обръщаше, вслушваше се дали някой не го вика, но никой не го викаше, дори не дойдоха да се сбогуват.

Ох, как не му се щеше сам да си тръгва!

Но самолюбието и обидата го накараха. Помолиха Вася и Петя, а него не. Защо? Тях повече ли ги обичаха? Е, Петя — може, той е ангел без ореол, него всеки може да го погали, но на Вася му е драга май само кесията. Като спрат в някое чуждо пристанище, той никога не пестеше валута заради приятелите? Той, Серьога. Кого не оставяха нито за минута на мира и все го дърпаха: „И какво стана после?“ Серьога. На кого от щурманите тате най-много вярваше? На него, на Серьога? Тогава защо все пак не дойдоха, не му казаха човешки: „Стига си се инатил, другарче, хайде заедно да пълзим назад.“ Блъскаше си главата, не можеше да разбере защо другите помолиха, а него не.

А всъщност тук нямаше никаква тайна.

Има хора, които още при запознаване не ти харесват, дори предизвикват антипатия: те сякаш проучват новите си другари, не бързат да се приобщят към тях и затова изглеждат високомерни, с високо мнение за себе си. Но малко по малко става ясно, че това съвсем не е високомерие, а сдържаност и скромност, високо развито чувство за собствено достойнство; в работата такива хора цена нямат. И уважението на другарите си спечелват не изведнъж, но затова пък за дълго и сигурно.

А други още от първата минута стават любимци, не чакат да ги приемат, ами сами се сближават, заразяват всички с жизнерадостта си, сякаш не хора, ами мая! Душата им разтворена, заповядай, за всички има място! Но мине време и става ясно, че този външен блясък е фалшив, тънка ципица варак, под която се крие обикновена железария. А жизнерадостта, веселостта е като камбанен звън: щом спре да бие, изчезва и оставя след себе си пустота. И някогашното очарование отстъпва място на равнодушие, което е толкова по-дълбоко, колкото повече са се излъгали другарите в очакванията си. Такъв беше и Сергей Попов. Но той не знаеше това, тъй като не беше свикнал да размишлява, да се рови в причините и следствията; животът нито веднъж не беше обръщал към него сложната си страна. Много неща

беше видял, в какви ли не беди бе изпадал, но обикновено все зад нечий широк гръб и затова лекомислието и често пъти буйната веселост не му пречеха да лавира между многото подводни камъни, които срещаше по пътя си.

Общо взето, Серьога не беше лош момък, а като щурман беше просто добър. Иначе Гаврилов не би го вземал три похода под ред. Веселият, никога не униващ Серьога можеше в трудна минута да намали напрежението с някоя простичка шега, не се обиждаше от критиката, изтърсваше я от себе си, както котаракът се отърсва от дъждовните капки, и само когато работеше, ставаше сериозен: съвсем не му бе безразлична оценката на щурманското му изкуство. За изключителното му умение точно да определя координатите му прощаваха и прекаленото самохвалство, и цинизма, който отблъскваше дори и възпитаните не в цветна оранжерия походници, и безогледността — простима, когато например Серьога измъкна от склада три бутилки шампанско за рождения ден на тате и после си го призна обезоръжаващо, и непростима, когато се касаеше за жени. Дори на Лъонка, който сам не беше светец, му ставаше неудобно, когато слушаше излиянията на щурмана, а веднъж Алексей избухна и рязко му каза, че ако не си затваря устата, да се сърди сам на себе си.

Така че отношението към Попов беше двояко: много го ценяха като щурман и не твърде като човек. При третия поход Попов най-после забеляза това, но нямаше самокритичност за пара и възприе зле скриваната от другарите ирония като завист. Шегите му станаха по-зли и вече не предизвикваха усмивки, а самохвалството, което някога изглеждаше забавно, почна да ги дразни. По-рано, когато Сергей излизаше при следващия гурий с точност до 100 метра и радостно се тупаше по бедрата с възклицанието: „Къде ще намерите такъв щурман, а, братлета?“ — всички се смееха дружелюбно на наивното му самодоволство. А при последния поход не се смееха, защото Серьога не просто се хвалеше, а подчертаваше превъзходството си, подчертаваше пред другарите си пълната им зависимост от него.

Особено обидно се изказа на Восток, когато Гаврилов предложи всеки да избира. Тогава той самият излезе, за да не упражнява натиск с авторитета си, да не пречи на хората сами да вземат отговорно решение. Поговориха, поспориха.

— Няма какво да говорим празни приказки, все едно летим — заяви Попов. — И няма какво да се обсъжда.

— Защо пък? — осведоми се Валера.

— Ами защото лично аз ще летя.

— Е, и какво от това?

— Ами това, че без мен ще закъсате още след първите сто километра! — и се засмя, като огледа весело другарите си, сякаш ги подканяше да оценят остроумието му.

— Можеш ли да ходиш? — попита го тогава Игнат.

— Защо? — наостри уши Попов.

— Тогава върви... сам знаеш къде!...

Така че тук нямаше никаква тайна.

И още едно опасение на Попов не се оправда: положението му се оказа съвсем не толкова унижително. В експедициите никаква работа не се смята за срамна: дори началниците на отряди дежурят по кухня, метат подовете, когато им е редът, и това, че сега Попов миеше съдовете, съвсем не уронваше авторитета му пред другарите. Другиго и да, и не, но Попов никой не би могъл да обвини в страхливост, малцина можеха да се похвалят с четири похода (по-точно, с три и половина) и със зимуване на нос Челюскин, където Серьога лично уби две мечки стръвници (едната с карабина, а другата, която беше ранена, с нож) и четири-пет километра мъкна на гърба си тежко ранения метеоролог.

Щом усети съчувствие, Попов доби кураж: започна да се държи като жертва на несправедливостта и миеше чиниите с вид на смъкнат от престола крал. Вечер играеше на бiliarд, блъскаше картите, предизвикателно се извъръщаше, когато покрай него минаваше Макаров, и понякога пускаше реплики, от които излизаше, че началството ще съжали за своеволието си.

Но това не продължи дълго. След десетина дни в Мирни говореха само за това, как Синицин подвел Гаврилов, за изгорелия фургон на Савостиков и за небивалите студове по трасето. Подобно на моряците и летците полярниците са здраво свързани със свещения закон на взаимопомощта и много страдат, когато обстоятелствата не им позволяват да отърват другарите си от беда. Навсякъде — и в

работните помещения, и в каюткомпанията, и в спалните помещения положението на Гавриловата колона стана тема на разговор. Търсеха виновните, пресмятаха шансовете за спасение и с горчивина идваха до извода, че не са големи.

Всеки ден предлагаша на Макаров нови проекти: да върне „Об“ и да изпрати самолети — неосъществима идея, защото и шейсет градуса са твърде много за „ИЛ-14“. Да заповяда на Гаврилов да се върне на Восток — също лошо, защото към Восток е вече минус седемдесет и седем и влекачите съвсем ще спрат; да направят опит да размразят Комсомолска и да изчакат до октомври — безнадеждна работа: няма да им стигнат горивото и продоволствието; да пресрещнат колоната — няма с какво: в Мирни няма влекачи, всички са на поход, а с два трактора без кабин и един всъдеход не можеше да се качиш на купола: още първата що-годе голяма виелица ще те погуби.

Макаров прекарваше дни и нощи край радиостанцията, два пъти на ден разговаряше с Гаврилов, Восток и Молодъожная, Новолазаревская и Белингсхаузен бяха замрели в очакване и непрекъснато следяха съдбата на похода.

Десет души загиваха — и целият свят не можеше да им помогне. Просто нямаше възможност! Ако батискафът би се откъснал в Марианската падина^[1], по-лесно щеше да се измисли как да се спаси...

И отношението към Попов започна да се променя.

Отначало в Мирни се разпространи неприятната мълва, че Серьога е знаел за горивото и затова е духнал. Мнозина клатеха глави: „Какъв смисъл да скрива такова нещо от тате?!“ Но мълвата извърши своето. Напразно Попов сипеше проклетия по адрес на Синицин:

„Ей с тия ръце ще убия Плевако!“ — и напразно се кълнеше и уверяваше, че нищо не е знаел — слушаха го все по-недоверчиво. Ако не е знаел, защо тогава е оставил колоната и е отлетял?

Много трудно, почти невъзможно беше да отговори убедително на този въпрос. Мишка Седов го съветваше: не се суети и не се пеняви, ами вземи думата на събрание и разправи какво как е станало, напомни им, че Попов никога не е бягал от трудностите.

Не се реши да си признае вината пред хората, а когато беше готов да го стори, вече беше късно: около него се беше образувал вакуум.

В живота на Попов имаше един епизод, който остави дълбока следа в паметта му. След една от експедициите прекара лятото в Крим. Хубаво го прекара, пълноценно, както се казва, заслужено си почина. Но не е там работата. От Крим реши да отиде при родителите си — старците му се сърдеха; година и половина не се бяха виждали. Той им изпрати телеграма, че заминава с еди-кой си самолет, но организира в ресторанта на летището прощален гуляй за приятели, попрехвърли мярката и пропусна съобщението за качване в самолета. После размахваше билета си, сочеше почетните си документи на полярник — безполезно, другарю, всички пътници са се качили, ще пътувате със следващия самолет. Чудо голямо! — щом казвате със следващия, със следващия... Пристигна, отиде си в къщи — баща му лежи на легло с кислородна маска, майка му — на кушетката, цялата обляна в сълзи, край нея лекар, съсед, гюрултия... Нямахме време да се уплаши: „Синко, жив!“ И с вик се хвърлиха към него, взеха да го прегръщат, да го целуват.

Оказа се, че самолетът, за който беше закъснял, катастрофирал при кацане...

Попов за малко не се побърка от такъв късмет, от дарения му живот. Колко пъти сам си бе спасявал живота, не бе пресмятал: сторил го беше сам — а с този случай много се гордееше, безброй пъти си спомняше за него и с удоволствие разправяше подробности.

— Имаме един познат... — каза веднъж Гаврилов — много хубави пари печели, получава големи премии за изобретения. Човек като човек — нито щедър, нито скръндза — обикновен. И изведнъж спечели от лотарията мотоциклет. Просто се побърка от щастие! Пет мотоциклета можеше да си купи и нямаше да обеднее, но нали този е харизан, от небето паднал! Та и ти така с твоя самолет. Забравяш, че хора загинали... Ех, ти!...

Попов не обърна внимание на упрека, а сега си го спомни. И съвпадението го порази: много си приличаха онази история и сегашната. С тази разлика, че тогава случаят му бе подарил живота, а сега — дезертъорството...

Дезертъор!

Никой не му беше казал в лицето тази дума, но от деня, когато из Мирни се пръсна слухът: „Тате умира!“, Попов не чуваше, а виждаше в

очите на хората шибашото като камшик обвинение. И макар че тате оцеля, му стана ясно, че отсега нататък за всеки неуспех на похода него ще винят. Защо — дори не е нужно да пита. Лепнат му е етикет: „Избягал, оставил колоната без щурман!“ Ако се отнасяше за някой друг, и той навярно би си мислил същото. Стара като света истина: на хората им е необходима изкупителна жертва.

Всички знаеха — и той по-добре от другите, — че след Комсомолска коловозът свършва и оттам Маслов ще води колоната. Гаврилов все как да е може да се ориентира, но Борис е янлъш щурман. А при това и слънцето се скрива, а звездите и за тате, и за Борис са книга, запечатана със седем печата. Няма да могат да намерят входа!

Попов престана да пуши пред другите, защото веднъж чу: „А на тях всичките цигари изгорели!“ Престана да ходи вечер в каюткомпанията — веднъж взе щеката и всички се отстраниха от билиярда. Престана да гледа филми — тясно, хората насядали един върху друг, а около Попов — празни места... Радистите, при които се отбиваше по пет пъти на ден, не желяеха да разговарят човешки с него, цедяха думите си през зъби. На закуска, обед и вечеря Макаров четеше комюникетата, получени от Гаврилов, и миячът на съдове усещаше физически как десетки погледи се обръщат към него. Дори Мишка Седов, най-добрият му приятел, с когото бяха ходили на два похода, се прибираше само за спане, събличаше се и си слагаше възглавницата на главата.

Трийсет и четири годишният Попов беше свикнал хората да се отнасят различно към него. Едни бяха покорени от лекото му отношение към живота, други отблъскваше с това, едни търсеха приятелството му, други го отбягваха. Обичаха го и го мразеха, бяха равнодушни или враждебни. Но никога и никой не беше го презирал. За първи път всички се отвърнаха от него, за първи път той усети смазващата като трамвай сила на бойкота.

Сломиха го. Най-общителният от общителните, весел и безгрижен дърдорко, сега той обикна самотата и се чувствуваше най-добре, когато отиваше за месо на седми километър, където се намираще хладилният склад. Седеше зад лостовете на трактора и мечтаеше момчетата да се върнат живи и здрави — нали са стигнали до Пионерска, останали са им само снежните навеи и входът към

коридора, ще разкажат всичко как е било и ще отстранят от него позорното обвинение. Отново ще живеят заедно, в една сграда, през септември ще приберат изоставените влекачи, а през декември — следващият поход за Вос. И всичко ще бъде, както преди.

А като се връщаше, научаваше, че днес походниците не са могли да определят местоположението си, че машините им излизат от строя, няма какво да ядат и дори чая могат да стоплят само на нафтовата печка — останали са без газ. А през нощта, когато връзката с колоната се прекъсна, Попов не мигна. С огромна сила го обхвана чувството на непростима вина пред тате, пред момчетата, които бе обрекъл на гибел с дезертьорството си. Десет години, целия си живот би дал, за да се окаже при тях и да сподели участта им.

Половината нощ лежа буден, пушеше, мислеше, докато се реши на отчаяна стъпка.

Да става каквото ще!

[1] Марианска падина — най-дълбокото място в океана (11 500 м). — Б.пр. ↑

ЗВЕЗДНАТА МИНУТА НА СЕРГЕЙ ПОПОВ

Тайно като крадец се измъкна от къщи и отиде в кухнята. Хвърли в един чувал няколко хляба, десетина парчета салам, няколко кутии задушено говеждо, метна чувала на рамо и излезе. Огледа се — тихо. Спи Мирни, само прозорците на радиостанцията светят. Температурата е към трийсет под нулата, но няма вятър — това е добре. Свит на две, се запъти към нос Мабус, на пръсти се промъкна край дизеловата електростанция и безпрепятствено стигна до гаража. Отново се озърна като крадец — нямаше никой...

Запали лампата, внимателно огледа всъдехода на Макаров: резервоарът пълен, гъсеничните ленти в ред, сандъкът с резервните части, портативната газова печка са на мястото си. Пъхна в закритата с брезент каросерия чувала с провизии, тубите с бензин, здраво ги завърза. После се чукна по челото: забрави цигарите! Върна се, взе два пакета „Шипка“, взе от кухнята и двулитров термос с кафе. Май че това е всичко. Хубавичко загря всъдехода — в дизеловата станция е толкова шумно, че никой няма да го чуе, седна в кабината и се понесе през Мирни. Видя как от къщата на началника изскочи дежурният и весело му извика: „Гуд бай!“, и включи на трета скорост. Всъдеходът се понесе в мрака по коловоза, оставен за седми километър, направи остър завой наляво при хълма Радио и при паметника на Анатолий Щеглов пое направо. Попов по навик свали калпака си. Недалече оттук беше пропаднал в една пукнатина Щеглов...

Да става каквото ще!

На седмия километър коловозът свърши. Попов намали газта, като на стар познат кимна на жалон номер едно, който беше сложен до склада. Познат жалон, неведнъж са го целували, когато са се връщали от Восток. Оттук нататък започва Антарктида.

Трябва да минеш още сто деветдесет и девет жалона и тогава ще стигнеш до входа. Изведи ме, кончето ми, връщане назад няма! Колкото можеш, толкова карай. Ако издържиш до колоната — ще ти благодарят, ще ми поставят паметник като на Толя. Макар че едва ли ще

издигнат паметник на дезертъор и злостен нарушител на производствената дисциплина. Само ще напишат на родителите: „С дълбоко прискърбие...“ — и ще потулят работата. Кривиш си душата — няма да я потулят, дълго няма да забравят човека на име Сергей Попов. Кой друг е рискувал да тръгне с всъдеход към стотния километър? Никой. Защото е смъртен риск да се движиш сам по купола, а втори всъдеход няма, тракторите са без кабинни. А пък Сергей Попов, страхливец и дезертъор, плю на инструкциите и тръгна на разходка — да подиша чист въздух. Извъръщайте се сега от Серьога, тъпчете го с крака!

*В „Харковчанки“ ни натикаха
със пелмени във уста.
— На добър час! — след нас извикаха
и ето ни накрай света!...*

Пиян, без да е пил, Попов караше с песен всъдехода по коридора. Познаваше го като петте си пръста. Наум минаваше по него със затворени очи — от жалон до жалон. Сега следва малко изкачване, след него спускане и отново малка височинка. От дясно има една пукнатина „до края на географията“ — ето я миличката, но ние ще я заобиколим. Ей тука с-ъ-ъ-всем полекичка, пълзешком, че ей де се е притаила змия усойница... А сега да си поемем дъх с облекчение. Ех, да беше светло — трийсетина километра на час щеше да измине в този отрязък. Скоро, към 8,20 ще се покаже горният край на слънцето — ако не се извие виелица, разбира се. А слънцето плюс фаровете са почти като ден.

Почувствува страшен глад, спря. Отхапа от салама голямо парче, глътна го и пи кафе. Два литра кафе могат да заменят цяло денонощие сън, доказано е от медицината. А повече не ни трябва, за едно денонощие ще обиколим цялото земно кълбо по екватора!

Всъдеходът изрева и запълзя по стръмното и дълго около стотина метра нанаторнище, прокълнато от всички походници — най-тежкото изкачване на купола. По два влекача се впрягаха в една шейна и едва я измъкнаха горе до жалона, който беше сложен на двайсет и шестия километър. Там откачваха шейната и слизаха за друга — така

наречената „Сизифова операция совалка“. Влекачите стенеха и виеха, понякога губеха два-три дни при това изкачване, а всъдеходът го глътна за половин час!

При двацет и шестия километър височината на купола, достигна седемстотин и петдесет метра. По-нататък изкачването беше постепенно: от време на време имаше малки нанадолница — допълнителни ориентири, много изгодни за щурмана. Безтегловният, лек за управление всъдеход просто сам изискваше максимална скорост, но макар че тясната ивичка слънце превърна нощта в здрач, Попов караше по-предпазливо отпреди. Трескавата възбуда спадна и той дори се упрекваше за малко оправдания риск да кара всъдехода по такива опасни места. След като отмина жалона, започна да се движи едва ли не съвсем бавно и ускоряваше само когато фаровете осветяваха непосредствено следващия ориентир. Нямаше нужда да гледа номерата на жалоните. Онзи с обувката на върха е номер 56, този с развяващата се партенка — номер 60. А надписите на 67 и 70 са работа на Тошка: „Почивна станция Вечен покой“ и „Ако минеш надясно — не забравяй завещанието си!“

Не автомобил, ами лястовичка, при слънчев ден би долетяла за дванайсет часа до входа. Но и четиридесет километра за седем часа съвсем не е зле. Лошото е, че не си е отспал: изгълта половин термос кафе, а все едно, няма сила за пара. На петдесетия километър трябва да си почине, да се поразтъпче малко.

Започна да си спомня какво е забравил да предвиди в бързината. Май че не взе спалния чувал? Да върви по дяволите! Не провери нивото на маслото!... Е, маслото сигурно е в ред, всъдеходът на Макаров винаги е готов, нали всеки ден обхожда владенията си. Само не и днеска, разбира се, днеска сигур бълва огън и жупел, кастри дежурния като кисела краставица...

Тази мисъл така се хареса на Попов, че той се ухили до уши от удоволствие. „Като победим, ще дойда при теб с буен боен кон“ — спомни си песента, която обичаше да си тананика баща му, след като си дойде от фронта. Веднъж само да се върна с тате и с момчетата — тогава съдете ме, ако щете заповядайте не само чинии да мия, ами и клозети да чистя — и пак ще ви се смея в лицето! Ех, живот ще се живее тогава!...

Толкова му беше хубаво да съзнава, че е свършено с кошмарите от последните два месеца, така ликуваше душата му при мисълта, че към края на денонощието ще заеме щурманското място в „Харковчанка“, че изпита желание не просто да запее, а да закрепси с цяло гърло. Никога още човек не беше излизал сам — очи в очи — с ледения купол, той, Попов, е първият! „Нечувано, чудовищно своеволие! — ще викат. — Не ни трябват на нас такива авантюристи!“ Като не ви трябват, и на колене да ме молите, сам повече няма да дойда при вас, ако щете, и с катран да ми пишете характеристиката — дума няма да възразя. Пет пари не давам за характеристиките и за всичко — само да мога да погледна веднъж тате и момчетата в очите. Да им кажа: „Прощавай, тате, прощавайте, братлета, и благодаря за поуката“. Повтори си го наум — хареса му, точно така трябва да им каже. Пречупихте Серьога, избихте му щуротиите от главата, ще си призна пред вас цялата вина. Моя е дъщерята на Варка, като се върна, ще оправя и това. И ще се ожения, ако ми прости. Или ще плащам на детето. И от старците ще поискам прошка: „Налягам си парцалите, ще им река, стига толкова — заживяваме заедно“. Отново ще тръгна с траулера, все някак ще свикна...

Не му провървя с морето. Преди четиринайсет години завърши Херсонското морско училище и започна да плава като щурман с риболовен траулер. Още при учебните плавания повръщаше при нищо и никаква буря, поваляше го морска болест; мислеше си, че след време ще свикне, но не успя. Отначало го съжеляваха, при бури го сменяха за дежурства, а после го посъветваха да напусне кораба. Жалко беше за пропилените години, за хубавата заплата, но „като не беше за неговата уста лъжица...“ — подаде оставка. И по това време срещна в една закусвалня Коля Блинов, бивш съученик. Коля беше четвърти щурман на „Об“ и обеща да говори с началника на полярниците. Свърза го и Серьога се преквалифицира от морски щурман в сухопътен. Зимува в Далечния север, после в Антарктида, участва в походи, а през другото време помагаше на аеролозите и метеоролозите. От тринадесет години седем и половина прекара в зимуване, получи цял вагон благодарности и накрая, най-високата награда — длъжността мияч на съдове...

Кръв ще повръщам, ама ще се излекувам от морската болест, реши Попов. И веднага си остави вратичка: ако ми се извинят

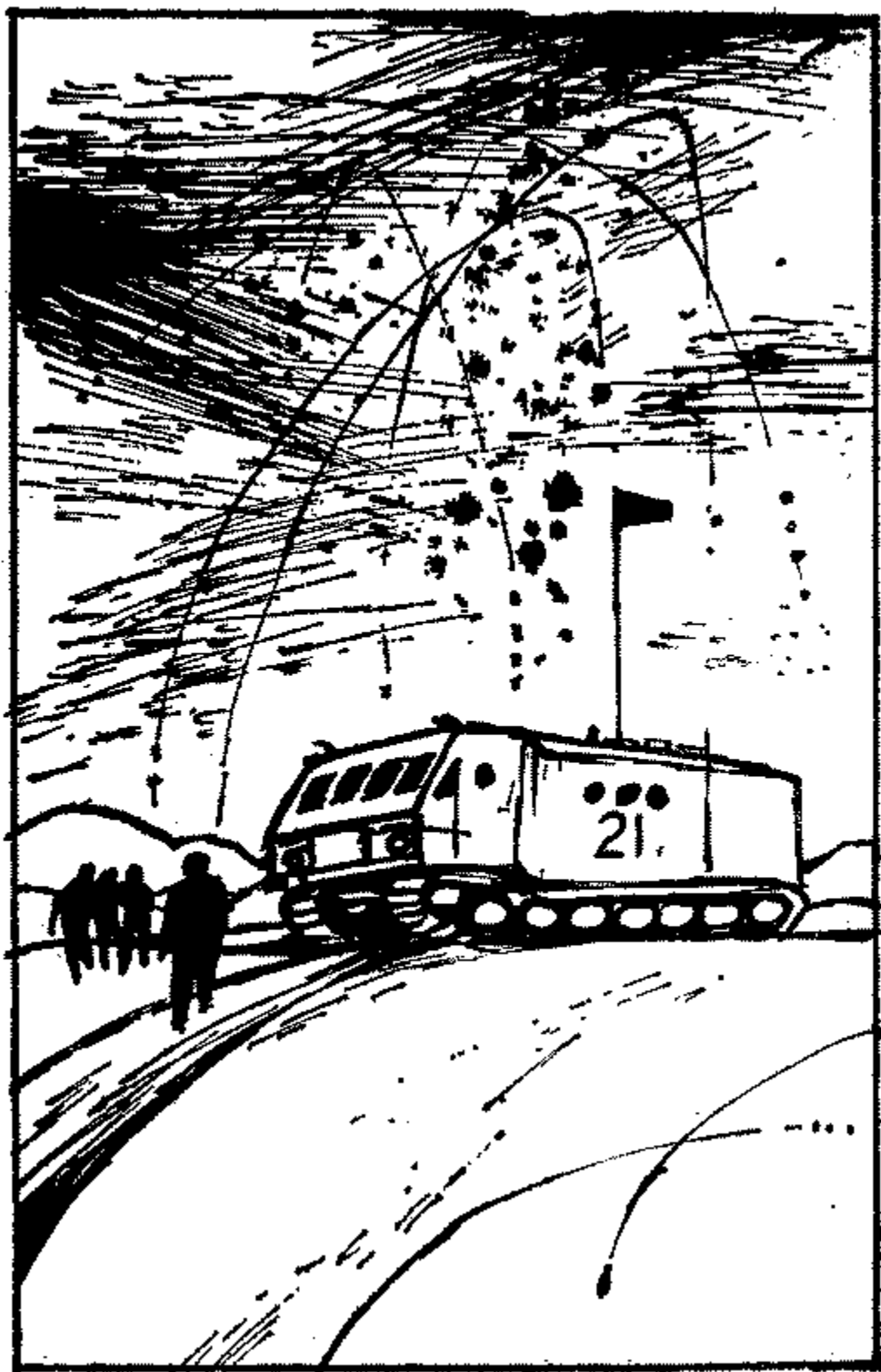
официално и не ме придумат да забравя оскърблението. Серьога не възнамерява да се връща като беден роднина в Мирни и да мие съдове в кухнята!

На петдесетия километър спря всъдехода и излезе от кабината. Жалонът едва личеше, за три месеца бяха затрупани две трети от него. И пукнатината, която през лятото тъмнееше на пет крачки вдясно, сега беше покрита със светъл леден мост — истински капан! На времето Лъонка Савостиков беше хвърлил в нея на шега счупен болт от гъсенична верига и чак след половин минута се беше чуло глухо тракане — усмивката беше застинала върху лицето на Лъонка. А вляво от пукнатината коридорът е по-широк — около десетина метра; само че дишането на Сергей се затрудни, височината беше повече от деветстотин метра, нямаше смисъл да се разтърква много-много. При поход се качваш на купола бавно, аклиматизираш се постепенно, а когато излиташ изведнъж при ангелчетата, здравата се уморяваш. До седемдесет и петия километър почти няма изкачване, затова пък последните двацет и пет отново ще се извисят до небесата: при входа височината е хиляда четиристотин двацет и шест метра, спомни си Попов.

Изведнъж изстина: стори му се, че моторът кихна. Втурна се към всъдехода, послуша се — май всичко е нормално. Отново седна на кормилото, пое напред и се закле, че повече няма да спира, няма защо да изкушава съдбата. Дълго още се вслушва, не може да усмири треперенето на колената си. Ако стане нещо с мотора — в кърпа му е вързана регистрацията на остров Буромски: от Мирни не могат да тръгнат с трактор да го търсят, а на колоната не може да разчита. Щом досега не ги срещна, значи или не могат да намерят входа, или...

И една много гадна мисъл: добре, ще се изкача на стотния километър, ще ги потърся — ами ако не ги намеря? После какво? Колко да ги търся — денонощие, две? Ами ако извие вихрушка? Тогава ще трябва да спра и да разчитам само на едно: моторът да не заглъхне. Няма да ти заглъхне във вилицата! Имаш много здраве! Тук действа законът на подлостта...

Уморил съм се, помисли си Попов, и ето че ми минават през ум какви ли не щуротии. Глътна кафе от термоса, запуши. Почувствува, че му се повдига, и хвърли цигарата. Сигурно е от газа, а може да действа и височината. Ама нищо, не е чак толкоз страшно!...

Отдавна слънцето се беше скрило; лек ветрец вдигаше снега и стана по-трудно да се кара. Вече втора нощ Попов не беше спал. Главата му тежеше като олово, сърцето силно биеше и най-неприятното — отново взе да му се повдига. Удари спирачката, откряна вратичката, пъкна пръст в гърлото си — повърна болезнено, конвулсивно. Беше изпил два литра кафе, премного беше пушил. А ако не беше пил, щеше да заспи. Напипа с ръка някакъв парцал, избърса лицето си. Лъхна го остра миризма на бензин и отработено масло и отново му призля. Лошо, ох, колко му е лошо... Потисна гаденето и пое на първа скорост. Трябваше да вземе със себе си и Мишка Седов, сигурно щеше да се съгласи. Ами ако изведнъж доложеше на Макаров? На купола сам воинът не е воин, лошо е да си сам на купола...

Изведнъж всъдеходът се наклони рязко, чу се скърцане на метал и Попов удари силно гърдите си в лостовите. Мигом реагира, спря мотора и цял треперейки от напрежение, се измъкна предпазливо от кабината. От това, че лявата гъсеница висеше над снежната повърхност, разбра, че работата му е спукана. Запали фенерчето и видя опрелия до края на една пукнатина буфер. Ако тя беше с трийсет сантиметра по-широка, щеше да се търколи в нея като ябълка.

Още не вярвайки на случилото се, Попов освети коловоза и се убеди, че е взел надясно. Притъпила се е реакцията му, на последните километри закъса! Мигом се разсъни, главата му се проясни. И дума не можеше да става да даде заден ход и да се измъкне от капана. Значи „пеш по танковия път“, както обичаше да казва тате. А снегът на коловоза е дълбок, почти над унтите...

Страшно е да се качи отново на всъдехода, но трябва. Качи се. Пусна на снега чувала с продуктите, взе пистолета за сигнални ракети. Напъха в джобовете патрони и започна да се промъква предпазливо към лявата вратичка. Под дясната гъсеница нещо изпраця и без да му мисли, Попов скочи от кабината. Всъдеходът се наклони още повече: навярно е достатъчен един тласък, за да се хлъзне буферът от несигурната си ледена опора. „Сбогом, конче!“ — тъжно си помисли Попов, метна на рамо чувала — тежък е дяволът, трябва да има към два пуда — и като си светеше с фенерчето, се заизкачва. След няколко крачки се задъха; спря, изхвърли два хляба, пое дъх и продължи. Стигна до жалон номер 196, потюхка се, че току накрая кончето му изневери, и дълго, десетина минути, си почива, седнал на чувала.

Краката му затъваха в снега и едва ги измъкваше. Един след друг захвърли и останалите три хляба. А на върха на следващия жалон набучи пет салама — за да може по-лесно да ги намери, ако стане нужда. Искаше му се да си почине повече, но почувствува, че замръзва, и отново потегли. До жалон 198 не вървеше, а едва ли не пълзеше — падаше, ставаше, едва местеше крака. И без това неравномерното му дишане пресекна от вятъра. И ако не оставаше само един мизерен километър, а два или три, нямаше смисъл да играе тази вече загубена игра. Реши да остави чувала тук — до жалона — и само пъкна в джоба си парче салам и няколко кутии „Шипка“.

Вятърът все повече се усилваше, студът проникна в ръкавиците, проби заледената от пот и сълзи ескимоска и пропълзя чак вътре в него. Затъпелият мозък все по-трудно можеше да управлява натежалото тяло и започна да го обзема равнодушие. Някъде дълбоко в съзнанието му мъждукаше една мисъл: на всяка цена трябва да стигне до входа и тогава всичко ще е наред. Когато падаше в снега, дълго оставаше да лежи и вече не се страхуваше, че ще замръзне, но тази мисъл все пак имаше някаква власт над него, заставяше го да става и да продължава да върви.

При жалон номер 200 излезе почти наслуки, защото загуби фенерчето. С хриптене се облегна на гурия, падна и навярно мигом би заспал, но силно удари главата си в едно буре и се разсъни от болката. Стана, отвори възпалените си очи, вслуша се, но не видя и не чу нищо. Спомни си за ракетния пистолет, измъкна го и заплака: той падна от вдървената му ръка. Започна да удря с ръце по бедрата си, докато почувствува непоносима болка в премъзналите китки и стиснал зъби, вдигна пистолета със сигналните ракети. Пъкна в него патрон и натисна спусъка. Без да гледа пръсналите се в небето светлини, отново зареди пистолета и искаше да стреля, но не можеше да свие пръста си и отново трябваше с всички сили да удря с ръце по бедрата си. Но един удар се оказа несполучлив и по чудовищната нетърпима болка Попов се досети, че навярно си е навехнал пръста. След много опити му се удаде, стисна между коленете пистолета, със здравата си лява ръка го зареди и успя да стреля, после още веднъж и още веднъж, макар че вече почти не съзнаваше какво прави и защо го прави. След като изстреля всички ракети, той се облегна на гурия, седна и впери очи във

внезапно появилите се някъде отдясно светлини. Повъртя глава, разтърка лицето си със сняг — ами да! — светлини!

„Харковчанка“, досети се Попов и се учуди, че се движи сама. Защо е сама? Да не забрави да попита къде са се дянали двата влекача. Към него тичаха хора, а той седеше и се мъчеше да си спомни какво още искаше да ги пита. Спомни си! Трябваше да им каже: „Прощавай, тате, прощавайте, братлета...“ И още нещо.

Но вече не можеше да каже нищо и само безпомощно се силеше да отвори уста и хлипаше, когато го вдигнаха на ръце и понесоха нанякъде. И бързо притихна и заспа.

Така че Сергей Попов проспа най-хубавата, звездната минута в своя живот.

Колоната се движеше по Антарктида.

Издание:

Владимир Санин. 72 градуса под нулата

Руска. Първо издание

ИК „Народна младеж“, София, 1977

Редактор: Ана Сталева

Художник: Димитър Донев

Художествен редактор: Иван Марков

Технически редактор: Гинка Григорова

Коректор: Люба Манолова

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.